

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИИВ АКАДЕМИЯСИНИНГ АХБОРОТНОМАСИ

2010 йилдан нашр этила бошлаган

Йилда тўрт марта чиқади

2021 йил, махсус сон

Таҳрир хайъати раиси

Хагамов Рустам Абдуганиевич, Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси бошлиғи.

Таҳрир хайъати раиси ўринбосарлари

Зиёдуллаев Музаффар Зиёдуллаевич, ИИВ Академияси бошлиғининг биринчи ўринбосари, юридик фанлар доктори, профессор.

Нигматов Руфтулло Олимджонович, ИИВ Академияси бошлиғининг илмий ва инновация бўйича ўринбосари, фалсафа доктори (PhD), доцент.

Таҳрир хайъат аъзолари

Турсунов Ахтам Саломович, ИИВ Академияси жиноят-ижроия ҳуқуқи кафедраси профессори, юридик фанлар доктори, профессор;

Исмаилов Исамиддин, ИИВ Академияси ички ишлар органларининг маъмурий фаолияти кафедраси бошлиғи, юридик фанлар доктори, профессор;

Абдурасулова Қумриниса Раимкуловна, ИИВ Академияси ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва криминология кафедраси профессори, юридик фанлар доктори, профессор;

Мамадалиев Шавкатбек Олмасбаевич, ИИВ Академияси ижтимоий фанлар кафедраси бошлиғи, фалсафа фанлари доктори, профессор;

Муродов Бахтиёржон Баходирович, ИИВ Академияси дастлабки тергов ва криминалистика кафедраси бошлиғи, юридик фанлар доктори, профессор;

Хамдамов Абдували Ахмедович, ИИВ Академияси тезкор-қидирув фаолияти кафедраси профессори, юридик фанлар доктори, профессор;

Қабулов Рустам, ИИВ Академияси жиноят ҳуқуқи кафедраси профессори, юридик фанлар доктори, профессор;

Саидов Баҳром Анварович, ИИВ Академияси ўқув-услубий бошқарма бошлиғи, юридик фанлар доктори, профессор;

Джавакова Каринэ Владимировна, ИИВ Академияси давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси бошлиғи, фалсафа фанлари доктори, профессор;

Кулматов Шароф Асадович, ИИВ Академияси олий таълимдан кейинги таълим факультети бошлиғи, юридик фанлар доктори, профессор;

Қабилов Шариф Рахимович, ИИВ Академияси Магистратура ҳуқуқий фанлар кафедраси профессори, иқтисод фанлари номзоди, профессор;

Джоробекова Арзыгул Мамаюновна, Қирғизистон Республикаси ИИВ Академияси бошлиғи ўринбосари, юридик фанлар доктори, профессор;

Мещеряков Владимир Алексеевич, Россия ИИВ Воронеж институти кафедра профессори, Россия давлат одил судлов университети Марказий филиали кафедра мудир, юридик фанлар доктори, профессор;

Кирвель Виталий Казимирович, Беларусь Республикаси Президенти ҳузуридаги бошқарув Академияси кафедра доценти, Литва криминалистика жамияти аъзоси, юридик фанлар номзоди, доцент.;

Қодиров Қувонч Бекмуродович, ИИВ Академияси жиноят-ижроия ҳуқуқи кафедраси доценти, тарих фанлари бўйича фалсафа доктори.

Бош муҳаррир

Султонова Махсуда Эргашевна

Ушбу сон муҳаррирлари

И. В. Солохина, Н.Б. Абдурашитова

Дизайнер ва саҳифаловчи: Д. Р. Джалилов

Таъсисчи

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси

Ахборотнома Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 2009 йил 18 июнда қайд этилган. Оммавий ахборот воситаси давлат рўйхатидан ўтказилганлиги тўғрисида гувоҳнома № 0568.

Ахборотнома Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг диссертациялар асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган (ОАК Раёсатининг 2013 йил 30 декабрдаги 201/3-сон қарори).

Таҳририят манзили:

100197, Тошкент шаҳри, Интизор кўчаси, 68.

Тел.: 71-265-23-56, 71-265-23-59.

@mai: axborotnoma.akadmvd.uz

Оригинал-макет Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг Таҳририят-ноширлик бўлимида тайёрланди.

Мақолалар ҳар қандай усулда тўлиқ ёки қисман кўчириб босилганида «Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг ахборотномаси»дан олинганлиги кўрсатилиши шарт. Таҳририят ҳаглар муаллифлари билан ёзишмайди. Қўлёзмаларга тақриз берилмайди ва улар қайтарилмайди. Муаллиф мақолада келтирилган далил ва маълумотлар учун шахсан жавобгар ҳисобланади.

Бичими 60×84 1/8. Нашр табағи 22,0. Офсет усулида босилди. Адади 50 нусха. «SIGMA-PRINT» МЧЖ босма-хонасида чоп этилди. Тошкент шаҳар. Ч. Айтматов кўчаси 33-уй.

Баҳоси келишилган нархда.

Босишга рухсат этилди 25.10.2021 й.

Буюртма № ISSN 2181-4872

© Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2021.

ВЕСТНИК АКАДЕМИИ МВД РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Издается с 2010 года

Выходит четыре раза в год

2021 год, спецвыпуск

Председатель редакционной коллегии

Хатамов Рустам Абдуганиевич, начальник Академии МВД Республики Узбекистан.

Заместители председателя редакционной коллегии

Зиёдуллаев Музаффар Зиёдуллаевич, первый заместитель начальника Академии МВД, доктор юридических наук, профессор.

Нигматов Руфтулло Олимджонович, заместитель начальника Академии МВД по науке и инновациям, доктор философии (PhD), доцент.

Редакционная коллегия

Турсунов Ахтам Саломович, профессор кафедры уголовно-исполнительного права Академии МВД, доктор юридических наук, профессор;

Исмаилов Исамиддин, начальник кафедры административной деятельности органов внутренних дел Академии МВД, доктор юридических наук, профессор;

Абдурасулова Кумриниса Раимкуловна, профессор кафедры обеспечения общественного порядка и криминологии Академии МВД, доктор юридических наук;

Мамадалиев Шавкатбек Олмасбаевич, начальник кафедры социально-гуманитарных дисциплин Академии МВД, доктор философских наук, профессор;

Муродов Бахтиёржон Баходирович, начальник кафедры предварительного следствия и криминалистики Академии МВД, доктор юридических наук, профессор;

Хамдамов Абдували Ахмедович, профессор кафедры оперативно-розыскной деятельности Академии МВД, доктор юридических наук, профессор;

Кабулов Рустам, профессор кафедры уголовного права Академии МВД, доктор юридических наук, профессор;

Саидов Бахром Анварович, начальник учебно-методического управления Академии МВД, доктор юридических наук, профессор;

Джавакова Каринэ Владимировна, начальник кафедры государственно-правовых дисциплин и обеспечения прав человека Академии МВД, доктор философских наук, профессор;

Кулматов Шароф Асадович, начальник факультета послевузовского образования Академии МВД, доктор юридических наук, профессор;

Кабиллов Шариф Рахимович, профессор кафедры правовых дисциплин Магистратуры Академии МВД, кандидат экономических наук, профессор;

Джоробекова Арзыгул Мамаюновна, заместитель начальника Академии МВД Республики Кыргызстан, доктор юридических наук, профессор;

Мещеряков Владимир Алексеевич, профессор кафедры Воронежского института МВД России, заведующий кафедрой Центрального филиала Российского государственного университета правосудия, доктор юридических наук, профессор;

Кирвель Виталий Казимирович, доцент кафедры Академии управления при Президенте Республики Беларусь, действительный член Литовского криминалистического общества, кандидат юридических наук, доцент;

Кодиров Кувонч Бекмуродович, доцент кафедры уголовно-исполнительного права Академии МВД, доктор философии по историческим наукам.

Главный редактор

Султанова Махсуда Эргашевна

Редакторы номера

И. В. Солохина, Н. Б. Абдурашитова

Дизайн и верстка Д. Р. Джалилов

Учредитель

Академия МВД Республики Узбекистан

Вестник зарегистрирован Узбекским агентством по печати и информации 18 июня 2009 г. Свидетельство о регистрации средства массовой информации № 0568.

Вестник включен в перечень научных изданий, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан для публикации основных научных результатов диссертаций (Решение Президиума ВАК №201/3 от 30 декабря 2013 г.).

Адрес редакции

100197, г. Ташкент, ул. Интизор, 68.

Тел.: 71-265-23-56, 71-265-23-59.

@mail: axborotnoma. akadmvd.uz

Оригинал-макет подготовлен в Редакционно-издательском отделе Академии МВД Республики Узбекистан.

При перепечатке или воспроизведении любым способом полностью или частично ссылки на вестник «Узбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг ахборотномаси» обязательна. Редакция не вступает в переписку с авторами писем, рукописи не рецензируются и не возвращаются.

Автор несет личную ответственность за факты и сведения, приведенные в статье.

Формат 60×84 1/8. Уч.-изд.л. 22,0. Печать офсетная. Тираж 50 экз. Отпечатано в ООО «SIGMA-PRINT» г. Ташкент. ул. Ч. Айтматова 33.

Цена договорная.

Подписано в печать 25.10.2021 г.

Заказ № ISSN 2181-4872

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИИВ АКАДЕМИЯСИНИНГ АХБОРОТНОМАСИ

2010 йилдан наир этила бошлаган

Йилда тўрт марта чиқади

2021 йил, махсус сон

МИРЗИЁЕВ Ш. М. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИ ВА ФАХРИЙЛАРИГА ТАБРИГИ.....	5
БОБОЖОНОВ П. Р. ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ХАЛҚПАРВАР ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ: ИСЛОҲОТЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР.....	7
ХАТАМОВ Р. А. “ХАЛҚ МАНФААТЛАРИГА ХИЗМАТ ҚИЛИШ”НИ МУҚАДДАС БУРЧ ДЕБ БИЛАДИГАН ПРОФЕССИОНАЛ КАДРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ЙЎЛИДА.....	14
СОБИРОВ Ш. У., ХАМДАМОВ А. А. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ОВД: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	22
ИКРАМОВ А.И., САИДОВ Б. А. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИ КАДРЛАР БИЛАН ТАЪМИНЛАШ ВА МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ ИШЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	27
АБДУЛҲАКОВ Я. А., МУРОДОВ Б. Б. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТЕРГОВ АППАРАТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ.....	34
ГОРДЕЕВ С. Н., САИТБАЕВ Т. Р. ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ: 30 ЛЕТ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ.....	41
АЛМАТОВ З. А., ҚОДИРОВ Қ. Б. ХАЛҚЧИЛ ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ШОНЛИ ТАРИХИ.....	50
МАТЛЮБОВ Б. А. МУСТАҚИЛЛИК СОЛНОМАСИНИНГ САҲИФАЛАРИДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ.....	55

ЗИЁДУЛЛАЕВ М.З., ШАРИПОВ С. С. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ЖАМОАТ ТАРТИБИНИ САҚЛАШ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: ИСЛОҲОТЛАР, УЛАРНИНГ НАТИЖАЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	64
РЎЗИЕВ З. Р. “ОБОД ВА ХАВФСИЗ МАҲАЛЛА” ТАМОЙИЛИНИ ТЎЛАҚОНЛИ ЖОРИЙ ЭТИШ – ДАВР ТАЛАБИ.....	78
МУХАМЕДОВ У.Т., ЮЛДАШЕВ Дж. Х. МИГРАЦИЯ ВА ФУҚАРОЛИКНИ РАСМИЙЛАШТИРИШ ХИЗМАТЛАРИ ТИЗИМИДАГИ ИСЛОҲОТЛАР: НАТИЖАЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР	87
НУРИДДИНОВ С. С., ХУСАНОВ А. Д. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ЭКСПЕРТНО-КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ.....	96
ИСМАИЛОВ И., МАМАТҚУЛОВ Т. Б. ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ – ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ИНСОНПАРВАР ВА УСТУВОР ЙЎНАЛИШИ.....	103
ТУРСУНОВ А. С., ПРИМОВ Ф. А. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ: КЕЧА, БУГУН ВА ИСТИҚБОЛДА.....	114
ШОДИЕВ А. А., АБДУРАСУЛОВА Қ. Р. ЎЗБЕКИСТОНДА ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ ТИЗИМИНИ ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШ БОСҚИЧЛАРИ ВА АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	123
ТУРҒУНОВ И.Т., БЕРДИЯРОВ Ш. Н. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МИЛЛИЙ ГВАРДИЯСИ ҲАМДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ЖАМОАТ ТАРТИБИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ БОРАСИДАГИ ҲАМКОРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ТАҲЛИЛИ.....	130
ҚОБИЛОВ Ш. Р. ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИНИ ТУБДАН ОШИРИШГА ҚАРАТИЛГАН ИСЛОҲОТЛАР НАТИЖАСИ.....	137
АЛИЕВ Ш. Х. ЖИНОЯТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИ БИЛАН ИЖТИМОИЙ ҲАМКОРЛИК ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	146

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ШАВКАТ МИРЗИЁЕВНИНГ ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИ ВА ФАХРИЙЛАРИГА ТАБРИГИ

Хурматли ички ишлар тизими ходимлари!

Кадрли офицер ва генераллар, сержант ва сафдорлар!

Муҳтарам фахрийлар!

Аввало, сиз, азизларни бугунги касб байрамингиз ҳамда Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ташкил этилганининг 30 йиллиги билан чин қалбимдан муборакбод этаман.

Ушбу қутлуғ айёмда ўз ҳаётини эл-юртимиз тинчлиги ва осойишталигини асрашдек эзгу ва олижаноб ишга бағишлаган сизлар каби мард ва садоқатли, ҳақиқий ватанпарвар инсонлар шаънига самимий тилакларимизни билдирамиз.

Айни пайтда, ўз хизмат вазифасини бажариш чоғида қаҳрамонларча ҳалок бўлган фидойи ходимларнинг хотирасини чексиз эҳтиром билан ёд этамиз.

Истиқлолимизнинг илк даврида ташкил топган ички ишлар органлари ўтган синовли йиллар давомида машаққатли ва шарафли йўлни босиб ўтиб, халқимизнинг чинакам таянчи ва ҳимоячиси сифатида шаклланди, десак, айни ҳақиқат бўлади.

Сизларнинг мустақиллигимизни мустаҳкамлаш, жамиятимизда қонун устуворлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши кураш ва унинг олдини олиш борасидаги мардона хизматларингизни бутун элимиз яхши билади ва юксак қадрлайди.

Азиз дўстлар!

Биз ўз фаолиятимизни бошлаган дастлабки кунлардан иккита энг устувор масалага – жамиятимизда тинчлик ва осойишталикни сақлаш ҳамда аҳоли соғлигини муҳофаза қилишга алоҳида эътибор қаратиб келаётганимиз, албатта, бежиз эмас. Чунки тинчлик ва соғлиқ – бу ҳар бир инсон, бутун халқимиз учун ҳеч нарса билан ўлчаб бўлмайдиган бебаҳо неъматдир.

Шу боис, сўнгги беш йилда ички ишлар тизимини комплекс ислоҳ қилиш, унинг таркибий тузилмаларини оптималлаштириш, қуйи бўгин бўлинмалари натижадорлигини оширишга қаратилган кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилмоқда.

Жиноятчиликнинг олдини олиш, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини йўлга қўйиш, аҳолининг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, фуқаролар онгида “Қонун – устувор, жиноятга жазо муқаррар” деган ҳаётий тамойилни қарор топтириш бўйича жиддий ўзгаришлар жорий этилмоқда.

Айни пайтда, Ички ишлар вазирлиги марказий аппарати янада оптималлаштирилиб, унинг тузилмалари негизида Тезкор-қидирув, Жамоат хавфсизлиги, Транспорт ва туризм объектларида хавфсизликни таъминлаш, Жазони ижро этиш, шунингдек, Маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш департаментлари ташкил этилгани тизимнинг энг қуйи бўгинидан республика даражасигача самарали фаолиятни йўлга қўйиш имконини бермоқда.

Маҳаллаларда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикасини ташкил этиш бўйича мутлақо янги тизим яратилди. Хусусан, ҳар бир маҳалла, оила ва шахс кесимида жиноятчиликнинг сабабларини аниқлаш ва уларни бартараф этишда “фуқаробай”, “оилабай” ва “маҳаллабай” ишлаш орқали ҳуқуқбузарликларнинг ижтимоий профилактикасини таъминлаш амалиёти жорий этилди. Бугунги кунда аҳолининг эҳтиёжманд қатлами, жумладан, “Темир дафтар”, “Аёллар дафтари” ва “Ёшлар дафтари”га киритилган фуқароларимиз билан манзилли ишлашни ташкил этиб, уларнинг муаммоларини ҳал этишда ички ишлар тизими ходимлари ҳам муҳим ҳисса қўшмоқда.

“Хавфсиз маҳалла” ва “Хавфсиз ҳудуд” тамойиллари асосида ички ишлар органларининг Миллий гвардия ва маҳалла жамоатчилиги билан ҳамкорликдаги ишлари қисқа вақт ичида ўзининг ижобий натижасини бераётгани биз учун катта аҳамиятга эга.

Ҳудудлардаги криминоген вазиятни чуқур таҳлил қилиш, жиноятларнинг динамикаси ва содир этилишига таъсир қилаётган омилларни аниқлаш ва “илмий диагноз” қўйиш орқали жиноятчиликни прогнозлаш ва унинг олдини олишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Биз янги тарихимизда илк бор ёшлар орасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини илмий асосда мактаб остонасидан, болаларнинг ҳуқуқий-психологик тарбиясидан бошладик. Шу мақсадда жорий йилда тизимга 1 минг 100 нафар инспектор-психологлар ажратилди. Келгуси йилда бу кўрсаткични 2 минг нафарга етказамиз. Бундан кўзланган мақсадимиз – фарзандларимизни мактаб ёшидан бошлаб қонунга ҳурмат руҳида камол топтиришдан иборат. Ишонаманки, бу вазифани аъло даражада бажарамиз.

Худудий бўлиналарнинг тезкорлигини ошириш ва уларнинг моддий-техник таъминотини яхшилаш учун соҳага 2016–2021 йилларда қўшимча 3,5 мингга яқин янги транспорт, 16 мингдан ортиқ маҳсус ва техник воситалар ажратилди. Мутахассислар тайёрлашнинг мутлақо янги тизими йўлга қўйилиб, ходимларнинг малакасига қараб хизмат бўйича ўсишини таъминлаш, шунингдек, раҳбарларнинг профессионал салоҳиятини ошириш борасида тизимли чоралар кўрилмоқда. Ички ишлар вазирлиги Академиясида бакалаврият ва магистратурани ўз ичига оладиган икки босқичли замонавий олий таълим тизими, ўқув жараёнига назария билан амалиёт уйғунлигини таъминлаш учун янги таълим механизмлари жорий қилинди.

Янги ташкил этилган Жамоат хавфсизлиги университетида ички ишлар соҳаси учун ҳам етук кадрларни тайёрлаш жараёни бошланди. Ходимларни хизмат даврида узлуксиз ўқитиш учун илк бор Малака ошириш институти очилиб, замонавий ёндашувлар асосида масофавий ва мобиль сайёр курсларни ўтказиш амалиёти жорий этилди.

Тажриба алмашиш, ўзаро ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш, ходимларни ўқитиш соҳасида ҳамкорликни мустаҳкамлаш йўлида жаҳоннинг 29 та давлати ҳуқуқ-тартибот идоралари билан эришилган икки томонлама халқаро келишувларга мувофиқ амалий ишлар олиб борилмоқда.

Фидойи ходимларнинг меҳнатини муносиб баҳолаш, уларни ижтимоий ҳимоя қилиш ва қўллаб-қувватлаш бўйича салмоқли ишлар қилинди. Ўтган беш йил мобайнида 500 дан ортиқ ички ишлар ходимлари ва ҳарбий хизматчилари давлат мукофотлари билан тақдирланди.

Хизмат хусусиятидан келиб чиққан ҳолда, алоҳида шароитларда ўз вазифаларини бажарувчи 25 мингдан ортиқ ходимларнинг ойлик маошларига устама ҳақлар белгиланди. 7 246 нафар ходимлар хизмат уйлари билан таъминланди, шунингдек, имтиёзли ипотека кредити асосида қурилган кўпқаватли уйлардан 2 минг 300 га яқин хонадонлар ажратилди.

Ҳурматли соҳа вакиллари!

Айни пайтда, глобал дунёдаги шиддат билан ўзгариб бораётган ижтимоий-сиёсий вазият соҳа фаолиятини замон талабларига мос равишда мутлақо янгича усулларда ташкил этишни тақозо этмоқда. Шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатини кучайтириш, суриштирув ва тергов фаолиятини адолатли, холис ва ҳаққоний олиб бориш бўйича самарали механизмларни жорий этиш, киберхавфсизликни таъминлаш ва кибержиноятчиликка қарши курашиш бўйича изчил иш олиб боришимиз лозим.

Соҳага илғор тажрибалар ва иш усулларини, инновацион-рақамли технологияларни кенг жорий этиш, ходимларнинг интеллектуал ва касбий салоҳияти, маънавий-маърифий савияси, жисмоний ва руҳий тайёргарлигини ошириш, уларнинг машаққатли ва фидокорона меҳнатини муносиб кадрлаш бўйича зарур чора-тадбирларни белгилаш талаб этилади.

Мухтасар айтганда, ички ишлар органларини аҳолига ва ҳар бир оилага янада яқинлаштириш, бу тизимни чин маънода халқчил тузилмага айлантириш борасидаги ислохотларимизни бундан кейин ҳам изчил давом эттирамиз.

Мен Янги Ўзбекистоннинг ички ишлар органлари ходимлари – Ватанимизнинг асл ўғлонлари сифатида замонавий билимларни эгаллаган, маънавий ва маърифий дунёси бой, ҳар қандай хавф-хатарга қарши матонат билан курашишга тайёр халқимизнинг чин маънодаги ҳимоячилари эканингизга қатъий ишонаман.

Сизларни бугунги қутлуғ байрам билан яна бир бор самимий табриклаб, барчангизга мустаҳкам соғлиқ, оилаларингизга файзу барака, масъулиятли фаолиятингизда улкан муваффақиятлар тилайман.

Шавкат Мирзиёев
Ўзбекистон Республикаси Президенти

П.Р. Бобожонов,
Ўзбекистон Республикаси Ички
ишлар вазири, генерал-лейтенант

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ХАЛҚПАРВАР ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ: ИСЛОҲОТЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР

Аннотация. Мазкур мақолада ўтган беш йил мобайнида ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотларнинг асосий мазмуни ва йўналишлари таҳлил этилган. Хусусан, ички ишлар органларининг тузулмасини тубдан такомиллаштириш, тизим фаолиятга замонавий ахборот-коммуникация технологияларини ҳамда мутлақо янгича иш услубларини жорий этиш, тизим фаолиятининг очиклиги ва раҳбарларининг ҳисобдорликни таъминлаш, ходимларни ижтимоий ҳимоя қилиш ва уй-жой-маиший шароитларини янада яхшилаш, соҳа учун кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни сифат жиҳатдан янги босқичга олиб чиқиш, ходимларнинг маънавий қиёфасини шакллантириш юзасидан амалга оширилган чора-тадбирлар баён этилган.

Калит сўзлар: ички ишлар органлари; халқпарвар тизим; ахборот-коммуникация технологиялари; янгича иш услублари; очиклик; ҳисобдорлик; ижтимоий ҳимоя; кадрлар тайёрлаш; маънавий қиёфа.

Аннотация. В данной статье проанализированы основная сущность и направления реформ, осуществленных в системе органов внутренних дел за прошедшие пять лет. В частности, в ней отражены мероприятия по коренному совершенствованию структуры органов внутренних дел, внедрению в систему современных информационно-коммуникационных технологий и абсолютно новых методов работы, обеспечению открытости деятельности системы и подотчётности руководителей, социальной защиты сотрудников, улучшению их жилищно-бытовых условий, поднятию на новый качественный уровень системы подготовки, переподготовки, повышения квалификации кадров для отрасли, формированию нравственного облика сотрудников.

Ключевые слова: органы внутренних дел; народная система; информационно-коммуникационные технологии; новые методы работы; открытость; подотчётность; социальная защита; подготовка кадров; нравственный облик.

Annotation. This article analyzes the main essence and directions of reforms implemented in the system of internal affairs bodies over the past five years. In particular, it reflects measures to radically improve the structure of internal affairs bodies, introduce modern information and communication technologies and completely new methods of work into the system, ensure the openness of the system and accountability of managers, social protection of employees, improve their living conditions, raise the system of training, retraining, advanced training for the industry and the formation of the moral image of employees to a new qualitative stage.

Keywords: internal affairs bodies; people's systems; information and communication technologies; new methods of work; openness; accountability; social protection; personnel training; moral character.

*Агар давлат таянадиган асосий устун қонун бўлса,
унинг кучини амалда намён этадиган энг самарали тизим
бу – ички ишлар соҳаси, десак, айни ҳақиқат бўлади.*

Шавкат МИРЗИЁЕВ.

Жамиятда тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш, инсон унинг ҳаёти, соғлиги ва мол-мулкни турли хавф-хатарлардан ишончли ҳимоя қилиш давлатнинг асосий

вазифаларидан бири ҳисобланади. Шу боисдан ҳам янги Ўзбекистон тарихида Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг раҳбарлигидаги ислохотлар айнан

фуқароларнинг саломатлиги ва хавфсизлигини таъминлаш соҳаларидан бошланди.

Тан олиш керакки, бир пайтлар ички ишлар органлари тизимларида жиноятчиликнинг олдини олиш эмас, балки унинг оқибати билан курашиш, пастдаги муаммони ўрганмасдан тепадан буйрукни кутиш, фуқароларни қийнаётган масалаларни билмаслик ҳолатлари мавжуд эди. Бу эса, ўз навбатида, кўпчиликнинг ҳақли эътирозларига сабаб бўларди.

Янги Ўзбекистоннинг барча давлат идоралари каби ички ишлар органларида ҳам барча раҳбарлар томонидан фуқаролар билан мулоқот ўтказиш, жиноятларни маҳаллаларнинг ўзида муҳокама қилиш, энг чекка ҳудудларга бориб, аҳолининг дардини эшитиш, муаммоларини ўрганиш амалиёти йўлга қўйилди.

Бир сўз билан айтганда, сўнгги беш йил давомида ички ишлар органлари тизимини тубдан ислоҳ қилиш бўйича тарихий ислоҳотлар амалга оширилди.

Ички ишлар органлари тизимини ислоҳ қилишда биринчи навбатда республика, ўрта ва қуйи бўғиндаги бўлинмалар ўртасида асосий вазифа ва функцияларни аниқ тақсимлаш ҳамда халққа яқинлаштириш, амалдаги ташкилий-штат тузилмалари куч ва воситаларидан оқилона фойдаланишга эътибор қаратилди. Натижада ички ишлар органлари ходимларининг асосий қисми қуйи тизимга туширилиб, бевосита фуқаролар билан яқин мулоқоти ўрнатилди. Йирик бозор, савдо мажмуалари ва аҳоли гавжум жойларда Россия, Қозоғистон, Германия каби мамлакатларнинг ижобий тажрибасига таянган ҳолда, ўзига хос муниципал полиция сифатида – маҳаллий бюджет ҳисобидан қирқдан ортиқ ички ишлар бўлинмалари фаолияти йўлга қўйилди.

Ҳар бир маҳалла учун алоҳида профилактика инспекторлари лавозими жорий этилиб, уларнинг сони қарийб

икки бараварга оширилди. Профилактика инспекторларининг ўз ҳудудида узлуксиз хизматларини ташкил этишлари учун уларга хизмат уйлари куриб берилди ва шахсий автомашина харид қилиш учун имтиёзли кредитлар ажратилди.

Профилактика инспекторлари айна пайтда маҳалла фуқаролар йиғини раисининг ҳуқуқ-тартибот масалалари бўйича ўринбосари ҳисобланаши белгиланди. Бу профилактика инспекторларини халққа янада яқинлаштириб, Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг таъбири билан айтганда, профилактика инспектори маҳалласида ички ишлар органларининг вакили эмас, балки аҳолининг ички ишлар органларидаги вакили сифатида хизмат олиб бориши йўлга қўйилди.

Ички ишлар органларининг таянч пунктлари негизида тизимдаги тегишли соҳавий хизматлар, Миллий гвардия ва бошқа давлат органларининг мувофиқлаштирилган фаолиятини ташкил этиш имконини берувчи маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолияти йўлга қўйилаётгани ҳар бир маҳалла, оила ва шахс кесимида жиноятчиликнинг сабабларини аниқлаш, уларни бартараф этишда “фуқаробай”, “оилабай” ҳамда “маҳаллабай” ишлаш тизимини жорий этиш орқали ҳуқуқбузарликларнинг ижтимоий профилактикасини таъминлашга хизмат қилмоқда.

Бундан ташқари, оила ва хотин-қизлар муаммолари бўйича ишлашда яқиндан кўмак берувчи хотин-қизлар масалалари бўйича инспекторлар, шунингдек, маҳаллаларда инспектор-психологлар ва вояга етмаганлар масалалари бўйича инспекторларнинг фаолияти йўлга қўйилди.

Умуман олганда, тизимдаги барча соҳавий хизматлар қайтадан ислоҳ қилиниб, кўплаб хорижий мамлакатларда тўлақонли фаолият юритаётган Туризм полицияси, Экология полицияси, Пробация, Киберхавфсизликни таъмин-

лашга ихтисослашган бўлимлар ташкил этилди.

Ички ишлар органлари барча бўлинмаларининг фаолияти янада самарали бўлишини таъминлайдиган замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш тизимни ислоҳ қилишнинг энг муҳим йўналишларидан бири сифатида белгиланди. Соҳага илғор ахборот-коммуникация технологиялари, шу жумладан маъмурий ҳуқуқбузарликни қайд этувчи планшетлар, бодикамера, Интернет тармоғига уланган компьютерлар татбиқ этилди.

Ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш бўйича профилактика инспекторларига масофадан туриб мурожаат юбориш, уларнинг фаолиятини баҳолаш имконини берувчи “Смарт маҳалла” дастури яратилди. Суд мажлисларини онлайн тарзда ўтказиш амалиёти йўлга қўйилди.

Жамоат жойларидаги вазиятни кузатиб бориш учун “Ситуацион вазиятлар марказ”лари ташкил этилиб, уларга кўчалар, аҳоли хонадонлари ва ижтимоий объектларга ўрнатилган видеокамера ва тезкор чакирув тугмалари интеграция қилинди.

Жамоат жойларида хавфсизликни “инсон омили”ни истисно этган ҳолда таъминлаш учун йўл-патруль ва патруль-пост хизмати ходимлари бодикамералар, алкотестерлар ҳамда ҳуқуқбузарликларни қайд этувчи планшет билан таъминланди.

Ислоҳотларнинг мантикий давоми сифатида хизмат фаолиятини босқичма-босқич рақамлаштириш борасида ҳам тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Ҳозиргача ички ишлар органларининг тўқсон олти фоиздан ортиғи оптик толали алоқа тизимига уланди. Қарийб тўқсон фоизи замонавий компьютерлар билан янгича тизимда иш бошлади. Тизимда ўттиздан ортиқ ахборот-маълумотлар базаси жорий этилиб, ҳужжат алмашинуви

электрон шаклга ўтказилмоқда. Фаолият шаффофлигини таъминлаш учун ҳар бир ҳудуд, соҳавий хизматларда веб-сайтлар ишга туширилиб, ижтимоий тармоқларда расмий саҳифа юритилиши йўлга қўйилди.

Ички ишлар органлари тизимида олиб борилган ислоҳотларда тизим фаолиятига мутлақо янгича замонавий иш услубларини жорий этишга алоҳида эътибор қаратилди.

Ҳар бир раҳбар ва ходимнинг жиноятчиликка қарши курашишга бўлган қараши тубдан ўзгарди. Улар томонидан рақам ёки фоизлар ортидан қувиш эмас, балки фуқароларнинг мол-мулкани, соғлиғини ишончли ҳимоя қилиш асосий вазифа этиб белгиланди.

Жиноятчилик статистикасини юритиш халқаро тажрибадан келиб чиққан ҳолда, юз минг аҳоли сонига нисбатан ҳисобланиши йўлга қўйилди. Криминоген вазиятни ҳолисона таҳлил қилиш, жиноятларни яширмаслик мақсадида ходимлар ташаббуси билан аниқланадиган жиноятлар ижобий натижа сифатида баҳоланиш тизимига ўтилди.

Бугунги кунда республиканинг барча ҳудудларида жиноятлар секторлар кесимида таҳлил этилиб, вазиятга маҳаллада хавфсиз шароит яратилганлигига қараб баҳо берилмоқда ва бундай ёндашув криминоген вазиятни ижобий томонга ўзгартириш учун замин яратмоқда. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича Миллий гвардия билан бирга уч сменали патруллик хизмати жорий этилди. Жуғрофий жиҳатдан мураккаб бўлган вилоятлар минтақаларга бўлиниб бошқариладиган бўлди.

Интерпол ва Европол каби халқаро ташкилотлар ҳамда саксонга яқин давлатларнинг полицияси органлари билан ҳамкорлик мустаҳкамланди.

Ҳудудларнинг ўзига хос жиҳатларидан келиб чиқиб, жиноятчиликка қарши курашишнинг янги моделлари амалиётга

босқичма-босқич татбиқ этилмоқда. Шундан келиб чиққан ҳолда, турли замонавий иш услублари ва “ҳудуд методика”лари яратилди. Республика бўйича криминоген вазияти энг оғир қирқ бешта туман-шаҳар, шунингдек, Навоий вилояти, Ангрэн, Нукус ва Қарши шаҳарлари ҳамда Сариосиё, Косон ва Чироқчи туманларини “намунавий хавфсиз ҳудуд”га айлантириш бўйича алоҳида чора-тадбирлар дастурлари тайёрланиб, ижрога қаратилди.

Маҳаллалар криминоген вазиятга кўра, “қизил”, “сарик” ва “яшил” тоифаларга ажратилди ва шу асосда куч ҳамда воситалар тақсимланишига эътибор берилди. “Қизил” ва “сарик” маҳаллаларда “жиноят ўчоқ”ларини бартараф этиш учун уларнинг ҳар бири туман-шаҳар ҳокими, ҳуқуқ-тартибот идоралари раҳбарлари, ўринбосарларига бириктирилди.

Ҳар бир ҳудудда энг оғир бўлган маҳаллалар вилоят даражасидаги биринчи раҳбарларга бириктирилиб, у ердаги мавжуд муаммоларни ҳал этиш бўйича ижтимоий профилактика тизими амалиётга татбиқ этилмоқда.

Энг муҳими, ҳар бир раҳбар ва ходимнинг жиноятчиликка қарши курашишга бўлган қараш тубдан ўзгариб, кундалик хизмат фаолияти рақам ҳамда фоиз ортидан қувиш эмас, балки фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, жиноятларнинг олдини олиш биринчи навбатдаги вазифага айланди.

Барча соҳаларда бўлгани каби ички ишлар органлари тизимида ҳам очиклик ва ҳисобдорликни таъминлашга алоҳида эътибор берилди. Бу борада, аввало, ички ишлар органлари фаолияти устидан парламент ва жамоатчилик назоратининг янги тизими ўрнатилгани, ички ишлар органи бошлиғидан тортиб, профилактика инспекторигача халқ олдида ҳисобот берадиган амалиёт

жорий этилгани аҳолининг уларга бўлган ишончини янада оширмоқда.

Айтиш жоизки, сўнгги даврда ҳар бир раҳбар ва профилактика инспектори вакиллик органларига ҳисобот бериш тизими йўлга қўйилиб, жиноятларнинг сабабларини “маҳаллабай” ва “соҳабай” муҳокама қилиш амалиётига ўтилди. Жиноятларни фош этиш ва жамоат хавфсизлигини “инсон омили” таъсирини истисно этган ҳолда таъминлаш тизимига ўтилди. Шу мақсадда, “Гезелла ойнаси” билан жиҳозланган ва видеоконференц алоқа тизимига уланган махсус тергов хоналари ташкил этилди.

Жиноятларни фош этиш борасидаги ҳар бир процессуал ҳаракатни аудио ва видео қайд этиш мажбурийлиги белгиланиб, илғор криминалистик воситалар, масофадан туриб сўроқ қилиш ҳамда мобиль тергов қилиш платформалари амалга татбиқ қилинди. Алоҳида сўровхона ташкил этилиб, барчаси видео камералар билан жиҳозланди. Жазони ижро этиш муассасаларида видеокузатув мосламалари ўрнатилди.

Ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотларнинг яна бир муҳим жиҳати шундаки, қисқа давр ичида тизимнинг моддий-техник базаси янгиланди, ходимларнинг хизмат шароитлари яхшиланди. Ўтган беш йил мобайнида тизимда икки юз қирқдан ортиқ хизмат уйлари қурилди, хонадонларни олиш учун ипотека кредити расмийлаштирилмоқда. Замон талабига жавоб берадиган янги маъмурий бинолар барпо этилиб, янги хизмат транспорт воситалари харид қилинди.

Ходимларни ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоя қилиш мақсадида уларнинг ойлик маошлари оширилди, хизмат вақтида ҳалок бўлган ёки ногирон бўлиб қолган ходимларнинг фарзандларига ўқишга киришлари учун алоҳида квоталар ажратилди. Ички ишлар органлари фахрийлари ва уларнинг оила аъзоларига арзон-

лаштирилган нархда тиббий-ижтимоий ёрдам олиш имкониятлари яратилди.

Хизмат чоғида ҳалок бўлган ходимларнинг фарзандларига олий таълим муассасаларига имтиҳонсиз ўқишга кириш учун тавсияномалар тақдим этилмоқда. Хизматда намуна кўрсатган ҳамда юқори кўрсаткичларга эришган ходимлар давлат мукофотлари билан тақдирланди.

Ўтган беш йил мобайнида ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштирилди. Ички ишлар органларида юксак малакали кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш мақсадида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сон қарори билан ИИВ Академиясида 8 та йўналиш бўйича кундузги ва сиртқи шаклда ўқиш тизими йўлга қўйилиб, вазирликнинг 14 та идоравий академик лицейлари, “Темурбеклар мактаби” ва ихтисослашган мактаб-интернат фаолияти йўлга қўйилди [1].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сон қарорининг қабул қилиниши билан ички ишлар органлари учун мутахассислар тайёрлашнинг мутлақо янги тизимини жорий этиш, ходимларнинг малакасига қараб хизмат бўйича ўсишини таъминлаш, шунингдек, куч ва воситаларни самарали бошқаришда раҳбар кадрларнинг интеллектуал, касбий салоҳиятини янада оширишга йўналтирилган бир қатор устувор вазифалар ижрога қаратилди [2].

Ички ишлар вазирлиги Академиясида жаҳон стандартларига мос келадиган бакалаврият ва магистратурани ўз ичига олувчи икки босқичли олий таълим тизими жорий этилиб, ўқув жараёнига назария билан амалиёт уйғунлигини таъминлашга хизмат қилувчи янги таълим механизмлари татбиқ этилди. Узлуксиз ўқув-карьера жараёнининг ажралмас қисми бўлган магистратурада тизим учун ўрта ва юқори даражадаги профессионал етук раҳбар кадрларни тайёрлаш йўлга қўйилди.

Ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини ошириш ва уни такомиллаштириш борасида амалга оширилаётган ислохотларнинг навбатдаги босқичи сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 23 августдаги “Ички ишлар органлари бошқарув, назорат ва шахсий таркиб билан ишлашнинг самарали тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори имзоланганлиги муҳим воқеа бўлди. Қарорга асосан Вазирликнинг ташкилий тузилмасида мустақил таълим муассасаси ҳисобланган Малака ошириш институти ташкил этилди [3].

Ходимларининг касбий билим ва амалий кўникмаларини ошириш масаласига ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу борада жорий йилдан бошлаб янги узлуксиз “ўқув-карьера” тизими татбиқ этилди.

Эндиликда ҳар бир ходим навбатдаги унвон олиш учун ёки янги лавозимга тайинланишдан аввал Малака ошириш институтида сайёр, масофавий ёки кундузги мажбурий малака ошириш курсларида ўқитилиши йўлга қўйилди.

Раҳбарлар захирасини яратиш учун ҳар йили ИИВ Академиясида ташкил этилган икки босқичли магистратурада таҳсил олиш тизими яратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги

“Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сон қарори ҳамда у билан “Ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш концепцияси”нинг қабул қилиниши ички ишлар органлари ходимларини ҳар қандай шароитда давлат, халқ манфаатларига хизмат қиладиган, миллий кадриятларга содиқ, ёт ва бузғунчи ғояларга қарши муросасиз кураша оладиган, иймон-эътиқоди, иродаси мустаҳкам, фидойи ҳамда юксак маънавиятли кадрлар бўлиб етишишига хизмат қилади [4].

Мазкур Концепциянинг илдизини “Ватанга ва халққа садоқат билан хизмат қилиш – олий бурчимиз!”, деган концептуал ғоя ташкил этади.

Таъкидлаш ўринлики, бугунги кунда соҳа ходимларининг маънавий қиёфаси, жамиятимиздаги обрў-эътибори юксалиб бормоқда. Ички ишлар органларида ўз бурчи ва қасамёдига содиқ, ватанпарвар ва халқпарвар ходимлар сони кўпайиб бораётгани эса ислохотларимизнинг энг муҳим натижасидир.

Умуман олганда, тизимда амалга оширилаётган ислохотлар натижасида ички ишлар органлари замонавий техника билан таъминланган, халқчил ва очиқ, криминоген вазиятни мустаҳкам, ишончли назорат қила оладиган, мобиль, ихчам тузилмаларга айланиб бормоқда. Бу, албатта, тизимда олиб борилаётган ислохотларнинг ижобий самарасидан далолат беради ва соҳадаги ишларимизни изчил давом эттиришни тақозо этади.

Хулоса ўрнида айтиш жоизки, ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотлар бугун ўзининг ижобий натижаларини бермоқда. Агар бундан беш йил аввал жиноятдан холи ҳудудга айланган маҳаллалар улуши ўн уч фоиздан ошмаган бўлса, бугунги

кунда шундай маҳаллалар сони тўрт ярим мингдан мингдан зиёдни ташкил этмоқда. Шу даврда ҳар юз минг аҳолига нисбатан жиноятлар сони эса қарийб бир ярим бараварга (229 тадан 182 тага) камайди ва бу кўрсаткич бўйича Ўзбекистон Мустақил Давлатлар ҳамдўстлиги ҳудудида энг хавфсиз давлат ҳисобланади [5].

Мамлакатимизда хавфсизлик соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар натижалари халқаро ҳамжамият томонидан ҳам ижобий баҳоланмоқда. Хусусан, “The world justice project” халқаро нодавлат агентлиги томонидан 2021 йил учун берилган маълумотларига кўра, Ўзбекистон “Тартиб ва хавфсизлик” индикатори бўйича дунёда 139 та мамлакат ичида 16-ўринни, Осиё қитъасидаги 27 та давлатлар орасида 4-ўринни, Марказий Осиёда эса 1-ўринни эгаллаган. Бу ҳам мамлакатимизда хавфсиз шароитлар яратилганлигидан далолат беради, албатта.

Лекин бу рақамлар хотиржамликка берилишга сабаб бўла олмайди. Чунки жамият таракқиёти, фан-техниканинг ривожланиши, инсонларнинг онги, дунёқарашидаги ўзгаришлар жиноятчиликнинг миқдор ва сифат кўрсаткичлари ўзгаришини тақозо этади. Бу эса келгусида ғайриижтимоий хулқ-атворда ҳамда ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахслар тоифаси билан “фуқаробай” ва “оилабай” ишлаш амалиётини янада жадаллаштириш, бу борада “ювенал профилактика кластери”, аҳолига психологик хизмат кўрсатиш каби хизматларни жорий этиш орқали тизимни ҳар бир оилага янада яқинлаштириш, аҳолига қўшимча қулайликлар яратиш ва ортиқча оворагарчиликка чек қўйиш учун электрон хизмат кўрсатиш доирасини кенгайтириш, автомобиль йўлларида ҳаракатланиш учун хавфсиз шароитларни яратиш, тизим ходимлари ва фуқаролар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг қатъий тартибини белгилаш ва ходимнинг кунлик

хизмат фаолиятини баҳолашда унинг профессионаллик даражаси билан бирга, ижтимоий фикрга ҳам асосланишга доир таъсирчан тизимни амалиётга киритиш сингари ички ишлар органларини чинакам халқчил профессионал тузилмага айлантиришга йўналтирилган бир қатор вазифаларнинг амалга оширилишини талаб қилади.

Бир сўз билан айтганда, ички ишлар органлари зиммасига янги Ўзбекистоннинг

янги ички ишлар органлари тизимини яратиш бўйича белгилаб олинган чоратadbирларни босқичма-босқич, тизимли равишда амалга ошириш, шунингдек замон билан ҳамнафас бўлиб, тизимнинг ташкилий-тузилиши, фаолият стратегияси ва тактикаси, иш услуби ва моддий-техник таъминотини такомиллаштириш ҳамда ходимларнинг профессионал тайёргарлик даражасини мунтазам равишда ошириб бориш мажбуриятини юклайди.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сон қарори // <https://lex.uz/docs/3313218>.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги ”Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сон қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5377619>.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 23 августдаги “Ички ишлар органлари бошқарув, назорат ва шахсий таркиб билан ишлашнинг самарали тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори // <https://lex.uz/docs/3877315>.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сон қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5353841?ONDATE=02.04.2021%2000>.
5. Ўзбекистон МДХдаги энг хавфсиз давлатга айланди // https://uza.uz/uz/posts/ozbekiston-mdhdagi-eng-xavfsiz-davlatga-aylandi_314408?q=%2Fposts%2Fozbekiston-mdhdagi-eng-xavfsiz-davlatga-aylandi_314408.
6. Ўзбекистон ҳуқуқ устуворлиги индексида 14 поғона юқорилди // <https://yuz.uz/news/ozbekiston-huquq-ustuvorligi-indeksida-14-pogona-yuqoriladi>.

“ХАЛҚ МАНФААТЛАРИГА ХИЗМАТ ҚИЛИШ”НИ МУҚАДДАС БУРЧ ДЕБ БИЛАДИГАН ПРОФЕССИОНАЛ КАДРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ЙЎЛИДА

Аннотация. Мазкур мақолада ИИВ Академиясида ички ишлар органлари учун кадрлар тайёрлаш масалалари ёритилган. Муаллиф ИИВ Академиясида “Халқ манфаатларига хизмат қилиш”ни муқаддас бурчи, деб биладиган профессионал кадрларни тайёрлаш бўйича амалга оширилган чоралар таҳлиliga алоҳида эътибор қаратган.

Таянч сўзлар: ички ишлар органлари, ИИВ Академияси, ички ишлар органлари ходимлари, кадрлар тайёрлаш, таълим.

Аннотация. В статье освещены вопросы подготовки кадров для органов внутренних дел. Автор особо уделяет внимание анализу мероприятий, осуществляемых в Академии МВД по подготовке высококвалифицированных, профессиональных кадров, считающих своим священным долгом “Служение интересам народа”.

Ключевые слова: органы внутренних дел, Академия МВД, сотрудники органов внутренних дел, подготовка кадров, образование.

Annotation. This article highlights the issues of personnel training for internal affairs bodies at the Academy of the Ministry of Internal Affairs. The author also pays special attention to the analysis of the activities carried out at the Academy of the Ministry of Internal Affairs for the training of highly qualified professional personnel, who consider their sacred duty to “Serve the interests of the people”.

Keywords: Internal affairs bodies, Academy of the Ministry of Internal Affairs, co-workers of internal affairs bodies, personnel training, education.

“Ҳозирги кунда мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотлар самараси, авваламбор, юксак маънавиятли, мустақил фикрлайдиган, Ватанимиз тақдири ва истиқболи учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир ёш кадрлар сафини кенгайтиришга бевосита боғлиқ”.

Шавкат МИРЗИЁЕВ.

Ички ишлар вазирлиги Академияси мустақиллик йилларида ички ишлар органлари учун профессионал кадрлар тайёрловчи йирик таълим даргоҳи сифатида шаклланди. Академияда таълим тизимининг ривожланиши бир томондан умумий олий таълимнинг таркибий қисми, иккинчи томондан эса ички ишлар органлари тизимини ислоҳ қилиш, хусусан, соҳани салоҳиятли кадрлар

билан тайёрлашнинг устувор йўналиши сифатида инклюзив характерга эга бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 2 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Академиясини ташкил этиш тўғрисида”ги 447-сон қарори билан Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Олий ва ўрта махсус милиция мактаблари негизида ички ишлар

органлари мутахассисларини тайёрлаш ва бошлиқлар таркиби ходимларининг малакасини ошириш бўйича Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Академияси ташкил этилди [1].

Мазкур қарор билан Академиянинг асосий вазифалари этиб қуйидагилар белгиланди:

ички ишлар органларининг олий бошлиқлар таркибини тайёрлаш;

танлов асосида икки босқичда ички ишлар органларининг олий ва ўрта юридик маълумотли бошлиқлари таркибини тайёрлаш;

ҳуқуқ-тартиботни муҳофаза қилиш муаммоларини тадқиқ этиш;

илмий ва илмий-педагогик кадрларни тайёрлаш.

Ўтган йиллар давомида юқорида кўрсатилган йўналишларда бир қатор ишлар амалга оширилиб, ИИВ Академияси мамлакатимиз ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари учун юқори малакали кадрлар тайёрлайдиган етакчи олий таълим муассасаларидан бирига айланди. Бунда юртимиз тинчлиги ва осойишталигини таъминлашга қодир, она Ватанимизга садоқат билан хизмат қиладиган ҳар томонлама етук, билимли, жисмонан чиникқан, руҳан тетик, замонавий хавф-хатарларга қарши муносиб кураша оладиган кадрлар етиштиришга алоҳида эътибор қаратилди. Ўқув даргоҳининг моддий-техник базаси давр талаблари даражасида янада мустаҳкамланди. Янги ўқув бинолари қурилди. Замонавий аудиториялар, мутахассислик кафедралари учун махсус хоналар, спортга мўлжалланган ва бошқа иншоотлар барпо этилди. Мавжудлари қайта таъмирланди. Ўқув-таълим жараёнига илғор педагогик технологиялар жорий этилиб, ўқув хоналари зарур жиҳозлар билан таъминланди.

Таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги “Ички ишлар органлари-

нинг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5005-сон фармони ички ишлар органлари тизимини такомиллаштириш бўйича тарихий аҳамият касб этди.

Ушбу фармон билан ички ишлар органлари тизимини тубдан ислоҳ қилишнинг энг муҳим йўналишларидан биринчиси ички ишлар органларини аҳолига ўз вақтида ва сифатли ёрдам кўрсатадиган, ҳар бир ходими томонидан “Халқ манфаатларига хизмат қилиш”ни ўз хизмат бурчи деб биладиган ижтимоий йўналтирилган профессионал тузилмага айлантириш назарда тутилди. Бу эса ички ишлар органлари учун кадрлар тайёрлаш тизимига ҳам бевосита таъсир қилиб, Академиядаги таълим тизимини ислоҳ қилишга ҳам тўртки бўлди.

Шу сабабли Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сонли қарори билан ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизими тубдан такомиллаштирилди [2].

Хусусан, кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини ривожлантиришнинг қуйидаги устувор йўналишлари белгиланди:

биринчидан, ходимларни, шу жумладан уларни хизмат фаолиятдан ажратмаган ҳолда ўқитиш ва махсус касбий тайёрлаш, мажбурий қайта тайёрлаш ва доимий малакасини ошириб боришнинг ички ишлар органлари кадрлар салоҳиятини оширишга имкон берадиган сифат жиҳатдан янги тизимини ташкил этиш;

иккинчидан, ёшларда ички ишлар органлари ходимлари учун зарур бўлган дастлабки касбий билим, юксак ватанпарварлик ва маънавий-ахлоқий фазилатларни шакллантиришни назарда тутадиган идоравий олий таълим муассасаларига кириш учун номзодларни мақсадли тайёрлаш бўйича самарали тартибни жорий этиш;

учинчидан, асосий қисми соҳавий фанларни ўқитишдан таркиб топган, шунингдек, ҳудудий ички ишлар органларига бевосита чиқиш ва тергов-тезкор тадбирларни ўтказишда иштирок этишни назарда тутган амалий машғулотларни ташкил қилишни ўз ичига олган янгиланган таълим стандарт ва ўқув дастурларни ишлаб чиқиш ва киритиш;

тўртинчидан, таълим муассасалари профессор-ўқитувчилар таркибини малакали илмий-педагогик, биринчи навбатда, соҳавий фанларни ўқитишга ихтисослашган кадрлар билан жамлаш, назорат ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларда катта амалий тажрибага эга мутахассисларни ўқув жараёнига кенг жалб этиш;

бешинчидан, ўқитишнинг замонавий шакл ва усуллари, энг янги педагогик ва ахборот-коммуникацион технологиялар, шу жумладан ситуацион машғулотлар, масофадан ўқитиш тизимини кенг жорий этиш, таълим олувчи ва ўқитувчиларнинг глобал ахборот-ҳуқуқий ҳамда таълим ресурсларидан фойдаланиш имкониятларини таъминлаш;

олтинчидан, идоравий таълим муассасаларида ўқитиш йўналишлари ва мутахассисликларини амалиёт эҳтиёжи ҳамда ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, жиноятчиликка қарши курашиш борасидаги фаолиятини такомиллаштириш истиқболларини инобатга олган ҳолда тизимли равишда мақбуллаштириш;

еттинчидан, ички ишлар органлари фаолиятида, биринчи навбатда

ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, тезкор-қидирув фаолияти ва жиноятларни тергов қилиш соҳасидаги мавжуд муаммолар бўйича фундаментал, амалиётга йўналтирилган илмий тадқиқотлар ўтказиш самарадорлигини ошириш;

саккизинчидан, етакчи хорижий таълим муассасалари билан кадрлар тайёрлаш бўйича тажриба алмашиш, ҳамкорликдаги таълим дастурларини жорий этиш, профессор-ўқитувчилар таркибини хорижий тилларни ўқитишни назарда тутган ҳолда малакасини ошириш ва стажировкадан ўтказиш орқали халқаро ҳамкорликни ривожлантириш.

Шунингдек, 2018/2019 ўқув йилидан бошлаб Академияда ички ишлар органлари ҳамда камида уч йиллик иш стажига эга ички ишлар органлари ходимлари учун сиртки таълим шаклининг жорий этилиши хизмат фаолиятидан ажралмаган ҳолда олий маълумот олиш имконини вужудга келтирди.

Шу билан бирга, 2018/2019 ўқув йилидан Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ҳамда вилоятларда ИИВнинг идоравий академик лицейлар фаолияти йўлга қўйилди ҳамда 2020/2021 ўқув йилидан Академия кундузги таълим шаклига қабул фақат идоравий академик лицей, ҳарбий академик лицей битирувчилари, ички ишлар органлари ходимлари, шунингдек, профилактика (катта) инспекторларининг жамоат тартибини сақлаш бўйича ёрдамчилари таркибидан амалга оширилиши белгилаб қўйилди. Бу эса ички ишлар органлари учун кадрлар тайёрлашни янада мақсадли ва аниқ йўналтиришга хизмат қилади. Эндиликда тизим учун кадрлар тайёрлаш нафақат олий таълим босқичида, балки ўрта таълим босқичидаёқ бошланадиган бўлди. Бунинг аҳамияти шундаки, ички ишлар органлари учун кадрлар тайёрлаш

Ўзига хос мураккаб жараён бўлиб, билим, кўникма, руҳий, жисмоний, хизмат ва жанговар тайёргарлик сингари кўплаб талаблардан иборат компетенцияга эга бўлишни талаб қилади. Бу компетенцияни шакллантириш учун эса олий таълим босқичининг ўзи камлик қилар эди. Кўплаб ривожланган хорижий мамлакатлар тажрибасида ҳам армия, ички ишлар (полиция) ва бошқа махсус хизматлар учун кадрлар тайёрлаш мақсадли йўналтирилган бўлиб, мактаб давридаёқ бошланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг юқоридаги қарори билан 2018 йил 1 январдан бошлаб Академияда Илмий даражалар берувчи илмий кенгашнинг очилиши эса ушбу даргоҳда кадрлар тайёрлашни сифат жиҳатдан янада юксалишига олиб келди. Академияда илмий даражалар берувчи илмий кенгаш фаолиятининг йўлга қўйилиши илмий салоҳиятнинг юксалиши ва таълим сифатининг ортиши, таълим жараёнини илмий ва инновацион таъминлашни такомиллаштиришга хизмат қилмоқда. Ҳозирга қадар Академия хузуридаги Илмий даражалар берувчи Илмий кенгашда жами 46 нафар тадқиқотчилар докторлик диссертацияларини ҳимоя қилган бўлиб, уларнинг 13 нафари фан доктори (DSc), 33 нафари фалсафа доктори (PhD) диссертацияларидир.

Бугунги кунда ИИВ Академиясида хизмат қилаётган профессор-ўқитувчиларнинг 101 нафари (45,5 %) илмий салоҳиятга эга бўлиб, улардан фан докторлари (DSc) 27 нафарни (шундан 23 нафари профессор, 4 нафари доцент), фан номзодлари ва фалсафа докторлари 65 нафарни (шундан 38 нафари доцент, 2 нафари профессор) ҳамда илмий даражага эга бўлмаган “доцент” илмий унвонига эга бўлган ходимлар 9 нафарни ташкил этади.

Ихтисослигига кўра, илмий даража ва унвонларга эга бўлганларнинг 66 нафари юридик, 6 нафари фалсафа, 5 нафари филология ва техника, 4 нафари тиббиёт, 3 нафардан педагогика, иқтисодиёт ва физика-математика, 2 нафардан тарих, психология ва сиёсий фанлар бўйича олимлардан иборат.

Мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг устувор йўналишлари ҳамда халқаро стандарт талабларига мос равишда олий таълим тизимини жорий этиш зарурати, шу жумладан мустақил фикрлайдиган, замон билан ҳамнафас яшайдиган, тинмай дунёқарашини бойитиб борадиган кадрларни тайёрлашга эҳтиёж ошиб бориши Академияда ҳам таълим тизимини тубдан ислох қилишни талаб этарди. Бинобарин, бугунги давр талаблари кечаги куннинг мезонларидан буткул фарқ қилади. Шу боис Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сон қарори билан ички ишлар органлари учун мутахассислар тайёрлашнинг мутлақо янги тизими жорий этилди.

Айтиш жоизки, Академияда кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш борасида амалга оширилаётган кенг кўламли чора-тадбирлар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон фармони билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида белгиланган устувор вазифаларга мос тарзда амалга оширилмоқда [3].

Хусусан, 2021/2022 ўқув йилидан бошлаб Академия кадрларни тайёрлаш жараёнига бакалаврият ва магистратурани ўз ичига олувчи икки босқичли олий таълим тизими жорий этилиши белгиланди. Республикаимиздаги барча олий

ўқув юртларида жорий этилган олий таълимнинг бакалаврият ва магистратура босқичига бўлинганлиги халқаро стандарт ҳисобланади.

Бугунги кунда мазкур қарор талабларининг амалда жорий этилиши натижа-сида Академияда профессионал кадрлар-ни тайёрлаш борасида:

– Академиядаги таълим йўналишлари (мутахассисликлари)нинг янгиланган рўйхати тасдиқланди. Унга кўра, бакалаврият босқичида “Тергов фаолияти”, “Тезкор-қидирув фаолияти”, “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти”, “Эксперт-криминалистика фаолияти”, “Жиноий жазоларни ижро этиш”, “Хизмат фаолиятини тарбиявий-психологик таъминлаш”, “Ташкилий-штаб фаолияти” ҳамда “Ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва фош этиш фаолияти” мутахассислик-лари бўйича, магистратура босқичида эса “Ташкилий-тактик бошқарув” ҳамда “Ташкилий-стратегик бошқарув” йўналишлари бўйича мутахассислар тайёрланиши йўлга қўйилди;

– Академиядаги таълим тизими кадрларни мақсадли касбий тайёрлашга қаратилди ҳамда биринчи курсдан бош-лаб мутахассислик ва юридик фанларни ўқитиш, жанговар ва жисмоний жиҳатдан тайёрлаш чуқурлаштирилган ҳолда амал-га оширилади. Кундузги таълим ўқув юкламасининг 84 фоизини умумкасбий ва мутахассислик фанлар, 16 фоизини табиий-илмий ва гуманитар фанлар ташкил этиши белгиланди;

– кундузги таълим бакалавриатида ўқув жараёнини сўнгги педагогик ва ахборот технологиялари асосида ташкил қилиш, Академияда мутлақо янги модулли ўқитиш технологиясини жорий қилиш орқали ўқув жараёнини сифат жиҳатидан замонавий босқичга кўтаришга алоҳида эътибор қаратилди. Мазкур янги тизим курсантларга ўқув жараёнининг аксарият қисмида мустақил ишлаш, ўз

фаолиятларини тўғри режалаштириш, профессор-ўқитувчиларга эса курсантларнинг фаолиятини самарали ташкил этиш, мувофиқлаштириш, назорат қилиш ва тўғри баҳолаш имконини беради.

Ўқув жараёнини назария ва амалиёт уйғунлиги асосида ташкил этиш ҳамда келгусида битирувчиларнинг амалиётга тезда киришиб кетишини таъминлаш учун кундузги таълим шаклининг бака-лаврият босқичи ўқув режалари 60 фоиз назария ва 40 фоиз амалиётни ўз ичига олган модулли ўқитиш технологиясига асосланган ҳолда тайёрланди. Унга кўра, намунавий ўқув режаси юкламаси (соат-лари) Академияда ўқитиладиган 7 та мутахассислик йўналиши хусусиятидан келиб чиққан ҳолда, тегишли модульларга тақсимланган ҳолда ўқув жараёни жадвали, Академия базасида назарий таълим уч ҳафта, амалиёт органларида базавий амалий таълим бир ҳафта муддат белги-ланган ҳолда қайта ишлаб чиқилди;

– Академиянинг магистратура дастури бўйича ўқитиш ички ишлар органлари-нинг раҳбар кадрларини тайёрлашга қаратилган бўлиб, таълим жараёнига нафақат Академиянинг, қолаверса, бошқа турдош олий таълим муассасалари, хусу-сан, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви Академия-си, Стратегик таҳлил ва истиқболни белгилаш олий мактаби, Қуролли Куч-лар Академияси, Тошкент Давлат юри-дик университети, Бош прокуратура Академиясининг тажрибали профессор-ўқитувчилари, юқори турувчи давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг мутахассислари, ички ишлар органлари-нинг тажрибали раҳбар кадрлари узлук-сиз жалб этиб борилади. Ички ишлар вазирининг ўринбосарлари, соҳавий хизмат раҳбарлари бир ойда камида бир маротаба Академия магистратурасида аудитория ўқув машғулотларини бевосита ўтказиб борадилар.

Магистратура дастурининг ҳар бир йўналиши бўйича ўқиш муддати бир йилни ташкил этиб, таълим олувчиларга охириги эгаллаб турган лавозими учун белгиланган пул таъминоти сақланади ва битирувчиларга олий таълимнинг иккинчи босқичини тамомлаганлигини тасдиқловчи диплом берилади;

– Қорақалпоғистон Республикаси ва Хоразм вилояти, кейинчалик республиканинг бошқа ҳудудларидан келган номзодларни ўқитиш учун Академиянинг Нукус филиали ташкил этилди ҳамда филиалда тўлақонли ўқув жараёни Академиянинг бакалавриати дастури бўйича кундузги таълим шаклида 2022/2023 ўқув йилидан бошланиши белгилаб қўйилди.

Шунингдек, 2021 йил 1 сентябрдан ички ишлар органларида хизматни ўташ тартибига қуйидагиларни назарда тутувчи узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимининг жорий этилиши ходимларнинг доимий равишда малакасини ошириш ва бу малака оширишни лавозимда кўтарилиш ҳамда навбатдаги унвон олишга боғлаб қўйилиши унинг барқарорлигини таъминлашга хизмат қилади. Ички ишлар органлари раҳбар таркибининг тегишли лавозимларига тайинланиш учун Академия магистратурасида ўқиш шартлигининг белгиланиши ҳам ўқув-карьера жараёнини янада мустаҳкамлади.

Шу билан бир қаторда, ИИВ Академиясида таълим жараёни сифати ва самарадорлигини ошириш, ўқув жараёнида назария ва амалиётнинг уйғунлигини таъминлаш мақсадида қуйидаги янги механизмлар жорий этилди:

1. Қорақалпоғистон Республикаси ички ишлар вазири, Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар бош бошқармалари ҳамда вилоятлар ички ишлар бошқармалари бошлиқлари томонидан ҳар ойда камида бир маротаба Академия бакалавриати кундузги таълим шаклига тегишли ҳудуддан жамланган курсантлар, магистратура тингловчи-

лари ва ихтисослаштирилган кафедраларнинг профессор-ўқитувчилари билан ҳудуднинг криминоген вазияти ҳамда ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда жиноятчиликка қарши курашиш, жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этишнинг долзарб масалалари бўйича онлайн мастер-класс машғулоти ўтказиб борилиши йўлга қўйилди.

2. ИИВ Академияси ихтисослаштирилган кафедралари профессор-ўқитувчилари ва курсантларидан иборат ўқув тезкор-тергов гуруҳлари ташкил этилиб, уларнинг Тошкент шаҳрида содир этилган жиноятлар бўйича ҳодиса жойига чиққан ҳолда терговга қадар текширув ҳаракатларини ўтказишга доир амалий кўникмаларни шакллантириш йўлга қўйилди.

Бунда Тошкент шаҳар ИИББ Навбатчилик қисмининг Академия навбатчилик қисми орқали берилган хабари асосида ўқув тезкор-тергов гуруҳлари махсус жиҳозланган транспорт воситасида қисқа муддатда ҳодиса содир бўлган жойга чиқишлари ташкил этилмоқда. Ҳодиса жойига етиб борган ўқув тезкор-тергов гуруҳи жойлардаги ички ишлар органларининг тезкор-тергов гуруҳлари фаолиятига ҳалақит бермаган ҳолда, ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш ҳамда бошқа тергов ва процессуал ҳаракатларни ўтказиш жараёнларини кузатиб, профессор-ўқитувчилар кўмагида содир этилган жиноятни фош этиш бўйича амалий кўникмалари шаклланимоқда.

Бундан ташқари, зарур ҳолларда Академия профессор-ўқитувчилари томонидан жойлардаги ички ишлар органларининг тезкор-тергов гуруҳи ходимларига амалий ҳамда илмий-методик ёрдам кўрсатиб келинмоқда.

Жорий йилнинг биргина сентябрь ойида Академия ўқув тезкор-тергов

гуруҳи томонидан жами 44 маротаба Тошкент шаҳрида содир этилган жиноятлар бўйича ҳодиса жойига чиқилган. Уларнинг 22 таси ўғрилик, 6 таси талончилик, 6 таси қасддан баданга шикаст етказиш, 2 таси босқинчилик, 2 таси безорилик, 2 таси транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузиш, 1 таси транспорт воситасини олиб қочиш ва 4 тасини бошқа жиноятлар ташкил этган.

Ҳодиса жойидан қайтгандан сўнг ўқув тезкор-тергов гуруҳлари томонидан ҳар бир жиноят ва ҳодиса ўрнатилган тартибда профессор-ўқитувчилар ҳамда курсантлар иштирокида муҳокама қилиниб, ҳодиса содир этилган жойни кўздан кечириш, далилларни тўплаш, расмийлаштириш, терговга қадар текширувни ўтказишда эътиборга олинishi керак ҳолатлар, кўздан кечириш давомида ўта синчковлик зарур алоҳида жиҳатлар ҳамда мазкур иш материаллари бўйича келгусида амалга оширилиши лозим бўлган тергов ва процессуал ҳаракатлар юзасидан алоҳида факультатив машғулотлар ўтказилмоқда.

Академия кундузги таълим курсантларининг Тошкент шаҳрида содир этилган жиноятлар бўйича бевосита ҳодиса содир бўлган жойга чиққан ҳолда, терговга қадар текширув ҳаракатларида иштирокининг йўлга қўйилганлиги Академияда таълим сифатини янада ошириш, назария билан амалиёт уйғунлигини таъминлаш, курсантларда ички ишлар органлари ходимлари учун зарур бўлган дастлабки касбий билим ва амалий кўникмаларни шакллантириш, уларнинг амалий фаолиятга қисқа муддатда мослашиши ва киришиб кетишларига хизмат қилмоқда.

3. Кундузги таълим бакалавриат курсантларининг Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек, Юнусобод ва Яшнобод туманлари бўйича ички ишлар органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бошқармалари, ички ишлар бўлимлари, уларнинг таркибидаги

соҳавий хизматлар ҳамда маҳалла ҳуқуқтартибот масканларида базавий амалиёт ўташлари йўлга қўйилди.

Жорий йилнинг сентябрь ва октябрь ойларида кундузги таълим ўқув курсининг 28 та ўқув гуруҳининг ҳар бири билан 8 мартадан белгиланган туман соҳавий хизматларида мутахассислик йўналишларидан келиб чиқиб, энг тажрибали ходимлардан мураббийлар бириктирилган ҳолда базавий амалиётлар ўтказилди.

Бу эса курсантларда ўқув жараёнида олган назарий билимларини амалий жиҳатдан мустаҳкамлаш, жамоа ва хизмат вазифаларига тезда киришиб кетиш, муаммоли ва зиддиятли вазиятларда мустақил равишда тўғри, тезкор қарорларни қабул қилиш каби кўникмалари шаклланишига замин яратмоқда.

4. ИИВ хузуридаги Тезкор-қидирув, Тергов, Жамоат хавфсизлиги, Маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш, Жазони ижро этиш ва Ташкилий департаментлари ҳамда Эксперт-криминалистика бош маркази тегишлилиги бўйича Академия ихтисослаштирилган кафедралари фаолиятига амалий ва методик ёрдам кўрсатиш учун масъул этиб бириктирилди. Таълим йўналишлари ва мутахассисликлари бўйича малакали кадрларни тайёрлашда бевосита иштирок этиш Ички ишлар вазирлиги раҳбарияти ва соҳавий хизматларининг функционал мажбуриятларидан бири сифатида белгиланди.

Академия ихтисослаштирилган кафедралари бошлиқлари ИИВнинг бириктирилган соҳавий хизматларининг ҳар чорак якуни бўйича ўтказиладиган йиғилишларида иштирок этиб, кримноген вазиятни барқарорлаштириш, жиноятчиликка қарши курашиш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш бўйича амалга оширилаётган ишлар ва мавжуд муаммоларни ўрганиш асосида тегишли мутахассислик йўналиши бўйича назария ва амалиёт

уйғунлиги таъминлаган ҳолда малакали кадрларни тайёрлаш самарадорлигини янада ошириш тизими йўлга қўйилди.

5. ИИВ Академиясининг тажрибали профессор-ўқитувчиларидан иборат ишчи гуруҳи шакллантирилиб, ҳудудий ички ишлар органларига юборилган ҳолда, уларнинг жиноятчиликка қарши кураш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини самарали ташкил этишга илмий-услубий ёрдам кўрсатиш, илмий асосланган таклиф ва тавсиялар бериб бориш тизими жорий этилди.

Умуман олганда, ИИВ Академияси таълим жараёнида йўлга қўйилган янги илғор механизмлар, энг аввало, биринчидан, Академияда таълим сифатини ошириш, унда назария билан амалиёт уйғунлигини таъминлаш, иккинчидан, Академия профессор-ўқитувчилари, тадқиқотчилари ва курсантларини ҳудудлардаги криминоген ва ижтимоий вазият, жиноятчилик динамикаси, уларни келтириб чиқараётган сабаб ва шарт-шароитлар, жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида ички ишлар органлари томонидан амалга оширилаётган чора-тадбирлар, ҳар бир соҳавий хизматлар фаолиятидаги муаммолар ҳамда улар томонидан амалга оширилаёт-

ган кенг кўламли ишлар ҳақида хабардор қилиш, учинчидан, Академияда олиб борилаётган илмий-тадқиқот фаолиятини бевосита ҳудудлардаги жиноятчиликка қарши курашиш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги долзарб муаммоларга йўналтирган ҳолда ташкил этиш, тўртинчидан, жойларда Академия битирувчилари фаолиятида учраётган камчилик ва муаммолар ўрганилиб, келгусида шу каби камчиликларга йўл қўймаслик ҳамда уларнинг олдини олиш бўйича аниқ чора-тадбирлар белгилашга хизмат қилмоқда.

Хулоса ўрнида шуни айтишимиз мумкинки, бугунги кунда биз ўз олдимизга қўйган ҳар томонлама ривожланган янги Ўзбекистон давлати ва жамиятини барпо этиш, Учинчи Ренессанс пойдеворини яратишдек улкан вазифаларни амалга ошириш жараёнида тизим учун юксак интеллектуал салоҳиятга эга, илм-фан ва технологиялар оламида рақобатдош, замонавий билим ва кўникмаларни чуқур ўзлаштирган, юқори малакали, мустақил фикрлайдиган, ватанпарвар, “халқ манфаатларига хизмат қилиш”ни муқаддас бурчи, деб биладиган профессионал кадрларни тайёрлаш Академиянинг энг биринчи галдаги вазифаси бўлиб қолади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 2 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Академиясини ташкил этиш тўғрисида”ги 447-сон қарори // <https://lex.uz/docs/808322>.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сонли қарори // <https://lex.uz/docs/3313218>.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сон Фармони <https://lex.uz/docs/4545884>.

Ш. У. Собиров,

первый заместитель министра внутренних дел Республики Узбекистан, генерал-майор

А. А. Хамдамов,

профессор кафедры Академии МВД Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ОВД: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация. В статье автором дается периодизация развития оперативных подразделений и выполняемых ими задач. На основе анализа определяются перспективы дальнейшего развития оперативно-розыскной деятельности.

Ключевые слова: этапы и периоды развития оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел, нормативное регулирование, структурно-функциональное построение оперативных аппаратов.

Аннотация. Мақолада ички ишлар органларининг жиноятчиликка қарши курашиш йўналишидаги тезкор-қидирув ишлар фаолиятини ҳозирги ҳолати ва муаммолари ҳақида сўз юритилган.

Таянч сўзлар: тезкор-қидирув фаолияти, тезкор-қидирув тадбирлари.

Annotation. The article analyzes the current state and prospects for improving the activities of operational-investigative units in the fight against crime.

Keywords: operational-investigative activity, operational-investigative measures.

Широкомасштабные реформы, проведенные за годы независимости, заложили прочный фундамент национальной государственности и суверенитета, обеспечения безопасности и правопорядка, верховенства закона, прав и свобод человека, межнационального согласия и религиозной толерантности в обществе, создали достойные условия жизни для населения и реализации созидательного потенциала граждан. В своём выступлении Президент нашей страны Шавкат Мирзиёев отметил: “Сегодня Узбекистан стремительно развивается. Проводятся глубокие реформы во всех сферах. Их цель – построение демократического государства и справедливого общества, где приоритетом является реализация простого и ясного принципа – “Интересы человека превыше всего” [1].

В рамках Стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах и на основе указов и постановлений главы нашего государства проведена масштабная работа по коренному реформированию органов внутренних дел. В указе отмечается, что “За годы независимости органами внутренних дел достигнуты определенные положительные результаты в борьбе с преступностью. Для дальнейшего совершенствования борьбы с преступностью необходимо повышать профессиональное мастерство сотрудников, эффективно использовать новейшие технические средства, современные методы оперативно-розыскной деятельности. Вместе с тем, всесторонний анализ пройденного этапа развития страны, изменяющаяся конъюнктура мировой

экономики в условиях глобализации и усиливающаяся конкуренция требуют выработки и реализации кардинально новых идей и принципов дальнейшего устойчивого и опережающего развития страны” [2].

Среди важнейших направлений реформирования органов внутренних дел Республики Узбекистан, определенных в Указе Президента страны УП№5005, предусмотрено разграничение задач и функций подразделений органов внутренних дел всех уровней, оптимизация организационно-штатной структуры, рациональное распределение сил и средств с учетом современных вызовов и угроз, значимости и объема выполняемой работы. Как отмечается в Указе Президента Республики Узбекистан: “В республике создана целостная правовая система по защите прав, свобод и законных интересов граждан, охране общественного порядка, обеспечению безопасности личности, общества и государства, предупреждению и профилактике правонарушений, особая роль в которой отводится органам внутренних дел” [3].

Органы внутренних дел, как государственная структура, выполняющая правоохранительные функции, обеспечивают мирную и спокойную жизнь граждан, предотвращают рост преступности в стране. Если нарушение законных прав и свобод граждан связано с нарушением конкретных правовых норм, то задачи выявления, предупреждения и пресечения таких действий, а также восстановление нарушенных прав и наказание правонарушителей возложены на органы внутренних дел. При этом они образуют один из системных элементов государственного механизма управления [4]. Отметим, что органы внутренних дел в правоохранительной структуре реализуют управленческую функцию по обеспечению общественного

порядка в сфере внутренних дел государства, общественной безопасности и борьбу с преступностью и иными правонарушениями. В этой связи своевременное успешное раскрытие и расследование в значительной степени связано с совершенствованием деятельности оперативных подразделений ОВД.

Следует согласиться с позицией Т.Р. Сайтбаева, что развитие оперативно-розыскной деятельности в Республике Узбекистан необходимо разграничить на этапы и периоды, имеющие свои специфические особенности, которые зависят в основном от развития общества, государственных органов и правоохранительных функций.

“Началом первого этапа (1918–1930 гг.) следует считать момент создания подразделений уголовного розыска. Для борьбы с уголовной преступностью, которая значительно выросла в те годы, необходимо было создать специальные аппараты, наделенные полномочиями осуществлять гласные и негласные оперативно-розыскные мероприятия для эффективной борьбы с преступностью. Таким органом и стал уголовный розыск (угрозыск). Отметим, что в нормативных актах и специальной литературе для обозначения деятельности оперативных аппаратов по борьбе с уголовной преступностью на территории Республики Узбекистан, сначала в составе Российской империи, потом РСФСР и СССР и до настоящего времени употреблялись различные термины. В сыскных отделениях, которые были в городах Ташкент, Самарканд и Скобелев (ныне Фергана) для обозначения использования всего комплекса имеющихся в распоряжении этих аппаратов сил, средств и методов применялся термин “уголовный сыск”.

Второй этап (1930–1950 гг.) характеризуется объединением оперативных аппаратов милиции в единую структуру с централизованным руководством. Имен-

но в этот период была создана определенная система нормативной регламентации оперативно-розыскной деятельности, направленная на борьбу с преступностью.

На третьем этапе (1950–1991 гг.) продолжалось совершенствование нормативного регулирования оперативно-розыскной деятельности, организации и тактики применения специальных сил, средств и методов (мероприятий) в целях эффективной борьбы с преступностью. В этот период оперативно-розыскная деятельность была узаконена в уголовно-процессуальном законодательстве, ее осуществление было возложено на органы дознания.

Четвертый этап развития оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел приходится на постсоветский период, с приобретением Республики Узбекистан независимости и суверенитета.

Рассматривая данный этап развития оперативно-розыскной деятельности, необходимо выделить три периода.

Первый период (1991–1997 гг.) характеризуется тем, что в сложный переходный этап развития нашего общества оперативные аппараты органов внутренних дел совместно с другими правоохранительными органами обеспечили соблюдение законности и правопорядка в республике. Для этого применялся весь комплекс имеющихся сил, средств и методов (мероприятий), в том числе и оперативно-розыскных.

Второй период (1997–2000 гг.) развития оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел республики характеризуется тем, что на основе анализа состояния и изменений преступности, оценки результативности применения имеющихся в распоряжении сил, средств и методов предпринимались меры, направленные на совершенствование рассматриваемой деятельности. Это выразилось в изменениях структуры

оперативных аппаратов, подготовке нормативных актов, предусматривавших отказ от старых подходов в работе.

Третий период (с 2000 по 2012 гг.) начинается с момента принятия руководством Республики Узбекистан решения о проведении судебно-правовой реформы. В этот период осуществлялись мероприятия, направленные на реорганизацию структуры, перераспределение и уточнение функций, а также совершенствование нормативной регламентации деятельности оперативных аппаратов органов внутренних дел страны.

Пятый этап – начинается с 25 декабря 2012 г., то есть с момента принятия Закона Республики Узбекистан “Об оперативно-розыскной деятельности”. Этот этап продолжается по настоящее время”[5].

Закон Республики Узбекистан открыл новую страницу в сфере регулирования деятельности оперативных подразделений ОВД. В результате были приняты соответствующие правовые документы, направленные на совершенствование деятельности оперативных аппаратов МВД Республики Узбекистан по борьбе с преступностью, произведены структурные изменения.

В целях реализации этих реформ, Президент Республики Узбекистан в 2021 году издал Постановление “О мерах по коренному совершенствованию оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел”. Постановлением определено, что важнейшей задачей МВД Республики Узбекистан и его территориальных подразделений считать реализацию следующих основных направлений повышения эффективности оперативно-розыскной деятельности:

- совершенствование системы оперативно-розыскной деятельности, направленной на осуществление эффективного анализа оперативной и криминогенной обстановки в стране, мобилизацию всех имеющихся сил и средств, потенциала

каждого оперативного сотрудника на обеспечение своевременного выявления признаков подготовки преступлений, их предупреждения и пресечения, а также разоблачения преступников;

- установление качественно нового порядка организации работы республиканских, средних и низовых подразделений уголовного розыска и подразделений борьбы с терроризмом и экстремизмом, предусматривающего четкое определение и разграничение их основных задач и функций, недопущение возложения на оперативных сотрудников несвойственных обязанностей;

- повышение уровня знаний и профессиональной подготовки оперативных сотрудников органов внутренних дел, усиление их персональной ответственности, прежде всего руководителей, за обеспечение надлежащего исполнения возложенных задач;

- широкое внедрение современных информационно-коммуникационных технологий, создание условий несения службы, а также механизмов их стимулирования, основанного на показателях оперативно-розыскной работы.

В соответствии с Постановлением было создано Главное управление уголовного розыска и Главное управление борьбы с терроризмом и экстремизмом, что значительно повысило эффективность координации и взаимодействия между структурными подразделениями оперативных аппаратов в решении задач борьбы с преступностью. Отметим, что Постановлением в структуры управлений уголовного розыска МВД РК, ГУВД г. Ташкента, УВД областей введена должность криминалиста-психолога, определив его основными задачами психологическое обеспечение оперативно-розыскной деятельности

В целях укрепления в стране законности и правопорядка, обеспечения мира и спокойствия населения посредством

формирования целостной системы обеспечения общественной безопасности, профилактики правонарушений и борьбы с преступностью, организации эффективной деятельности от самого нижнего звена до республиканского уровня и внедрения современных методов работы органов внутренних дел было принято Постановление Президента Республики Узбекистан от 25 апреля 2017 года №6196 от 26 марта 2021 года “О мерах по поднятию на качественно новый уровень деятельности органов внутренних дел в сфере обеспечения общественной безопасности и борьбы с преступностью” [5].

В целях внедрения единой системы управления и координации деятельности смежных отраслевых служб посредством совершенствования структуры Министерства внутренних дел был образован Оперативно-розыскной департамент, включающий в себя Главное управление уголовного розыска, Главное управление борьбы с терроризмом и экстремизмом, управление оперативно-розыскного взаимодействия.

В результате проведенных реформ 2020 г. общее число совершенных преступлений по сравнению с аналогичным периодом в 2019 г. сократилось. Однако при снижении преступности в республике по линии уголовного розыска остаются нераскрытыми неочевидные преступления, совершаемые тайно, замаскировано со стороны организованных групп, что свидетельствует о необходимости повышения эффективности организационных мер, а именно:

- координация деятельности всех сил и средств, участвующих в предупреждении и раскрытии рассматриваемых преступлений, и осуществление качественного контроля;

- организация проведения аналитической работы по выявлению основных тенденций в динамике этих преступлений, их раскрываемости, с целью определения

основных направлений по раскрытию групповых корыстных преступлений, в том числе изучения уголовных дел по нераскрытым преступлениям, с целью определения возможности выдвижения версий о совершении преступлений определенной группой лиц и принятия мер к их раскрытию;

организация планирования и разработки различных проектов планов и предложений оперативно-розыскной стратегии по основным направлениям деятельности и других организационно-управленческих материалов, справок и специальных сообщений;

организация методической и практической помощи в повышении профес-

сионального мастерства сотрудниками оперативных подразделений.

В заключение необходимо отметить, что от правильной организации оперативно-розыскной деятельности подразделений уголовного розыска органов внутренних дел, от их структурно-функционального построения, организации комплексного сбора, анализа информации, представляющей оперативный интерес, планирования и организации взаимодействия оперативных подразделений с другими службами в решении оперативно-тактических задач зависит эффективность борьбы с организованными преступными формированиями, совершающими преступления.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Указ Президента Республики Узбекистан №УП-4947 “О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан” от 7 февраля 2017 г. // Собрание законодательства Республики Узбекистан. — 2017. — № 6. — Ст. 70.

2. *Мирзиёев Ш.М.* Уверенно проложим путь национального развития на новом этапе. — Т., 2018. — С.129.

3. Указ Президента Республики Узбекистан № УП-5005 “О мерах по коренному повышению эффективности деятельности органов внутренних дел, усилению их ответственности за обеспечение общественного порядка, надежной защиты прав, свобод и законных интересов граждан” от 10 апреля 2017 г. // Собрание законодательства Республики Узбекистан. — 2017. — № 15. — С. 243.

4. *Братко А.Г.* Правоохранительная система: понятие и основные элементы содержания // Проблемы развития правоохранительных органов. — М., 1994. — С. 8–23.

5. Подробнее см.: *Саитбаев Т.Р.* Принятие Закона Республики Узбекистан “Об оперативно-розыскной деятельности” – начало важнейшего этапа совершенствования оперативно-розыскной деятельности // Жиноятларнинг олдини олиш ва фoш этишда ички ишлар органлари тезкор қидирув бўлинмалари фаолиятини такомиллаштиришнинг долзарб масалари: Сборник научных статей. — Т.: ИИВ Академияси. — 316 с.

6. Указ Президента Республики Узбекистан №УП-6196 “О мерах по поднятию на качественный новый уровень деятельности органов внутренних дел в сфере обеспечения общественной безопасности и борьбы с преступностью” от 26 марта 2021 г. // Национальная база данных законодательства, 26.03.2021 г., № 06/21/6196/0240.

А. И. Икрамов,
*Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазири ўринбосари,
генерал-майор;*

Б. А. Саидов,
*ИИВ Академияси Ўқув-услубий бошқармаси бошлиғи,
юримдик фанлар доктори, профессор*

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИ КАДРЛАР БИЛАН ТАЪМИНЛАШ ВА МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ ИШЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Аннотация. Мақолада мамлакатимизда ички ишлар органлари учун интеллектуал ва профессионал билим даражаси, маънавий-ахлоқий савияси юқори бўлган кадрлар тайёрлаш бўйича сифат жиҳатидан янги тизимни жорий этишга киришилганлиги ҳамда кадрларни танлаш жой-жойига қўйиш ва маънавий-маърифий ишларни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари хусусида сўз юритилади.

Таянч сўзлар: интеллектуал, маънавий-ахлоқий, маърифий, кадрлар захираси, касбий билим, ватанпарварлик.

Аннотация. В статье говорится о внедрении качественно новой системы подготовки высококвалифицированных кадров для органов внутренних дел с высоким интеллектуальным, профессиональным и духовно-нравственным уровнем, усовершенствовании основных направлений кадровой расстановки специалистов, важности духовно-просветительской работы.

Ключевые слова: интеллектуальное, духовно-просветительское, нравственное воспитание, резерв кадров, профессиональные знания, патриотизм.

Annotation. The article deals with the introduction of a qualitatively new system of training highly qualified personnel for internal affairs bodies with a high intellectual, professional and spiritual and moral level, improvement of the main directions of personnel placement of specialists, the importance of spiritual and educational work.

Keywords: intellectual, spiritual and educational, moral education, personnel reserve, professional knowledge, patriotism.

Маълумки, ислохотларнинг муваффақияти кадрларнинг малакаси, ташкилотчилик қобилияти, янги давр талабларини нечоғлик ўзлаштириб олгани, жонкуярлиги, ҳалол ва поклиги, қолаверса, ватанпарварлигига боғлиқ. Шу боис мустақилликнинг дастлабки кунларидан ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар – ички ишлар органлари, суд, прокуратура сафларини маҳаллий, малакали, Ватан ва ўз бурчига садоқатли, инсофли, ёш, иқтидорли, замон талабига жавоб берадиган кадрлар билан тўлдириш ишларига алоҳида эътибор берилди.

Ички ишлар органларида янгича мафкура асосида тарбия топган, маънавий етук кадрларни тайёрлаш мақсадида ИИВ таълим муассасалари фаолияти тубдан ислоҳ қилинди. Бу борада 1994 йилда ИИВ Академияси ташкил этилди. Қисқа давр ичида ички ишлар органлари кадрлар билан жамланди. Ходимларнинг касбий ва жанговар маҳоратини оширишга эътибор кучайтирилди.

Мустақиллик йилларида орттирилган тажриба, эришилган ютуқлар, йўл қўйилган камчиликларни холисона баҳолаш асносида, юзага келаётган хавф-хатар,

тахдидлар ва чақириқларни таҳлил қилиб, уларни барвақт олдини олиш ва қарши курашишга қодир бўлган кадрлар салоҳиятини ошириш замон талабига айланган эди.

2016 йилда Мирзиёев Шавкат Миромоновичнинг Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига сайланган вақтдан бошланган давр мамлакатимизнинг барча соҳалари сингари ички ишлар органлари тизимида ҳам мутлақо янги ислохотлар бошланган давр сифатида тарихда муҳрланди.

Ички ишлар органлари учун интеллектуал ва профессионал билим даражаси, маънавий-ахлоқий савияси юқори бўлган кадрлар тайёрлаш бўйича сифат жиҳатидан янги тизимни жорий этишга киришилди.

Шу мақсадда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сон қарори қабул қилинди [1]. Унга кўра, ходимларни, шу жумладан уларни хизмат фаолиятдан ажратмаган ҳолда ўқитиш ва махсус касбий тайёрлаш, мажбурий қайта тайёрлаш ва доимий малакасини ошириб боришнинг ички ишлар органлари кадрлар салоҳиятини оширишга имкон берадиган сифат жиҳатдан янги тизими ташкил этилди.

Ёшларда ички ишлар органлари ходимлари учун зарур бўлган дастлабки касбий билим, юксак ватанпарварлик ва маънавий-ахлоқий фазилатларни шакллантиришни назарда тутадиган идоравий олий таълим муассасаларига кириш учун номзодларни мақсадли тайёрлаш бўйича самарали тартиб жорий қилинди. Жумладан, ИИВ Академиясида 7 та йўналишлар бўйича ўқитиш тизими ҳамда жойларда 14 та идоравий академик лицейлар фаолияти йўлга қўйилди.

Мазкур қарор билан ички ишлар органлари фаолиятида, биринчи навбатда

хуқуқбузарликлар профилактикаси, тезкор-қидирув фаолияти ва жиноятларни тергов қилиш соҳасида мавжуд бўлган муаммолар бўйича фундаментал ва амалиётга йўналтирилган илмий тадқиқотлар ўтказилиши белгилаб берилди. Етакчи хорижий таълим муассасалари билан кадрлар тайёрлаш бўйича тажриба алмашиш, ҳамкорликдаги таълим дастурларини жорий этиш, профессор-ўқитувчилар таркибини, хорижий тилларни ўқитишни назарда тутган ҳолда, малакасини ошириш ва стажировкадан ўтказиш орқали халқаро ҳамкорлик ривожлантирилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3413-сон қарорининг қабул қилиниши бу борада амалга оширилаётган ислохотларнинг мантиқий давоми бўлди [2].

Унда ички ишлар органларининг барча даражадаги раҳбар лавозимларига шахсий, ишбилармонлик ва касбий фазилатларга эга кадрлар танланиши, уларнинг мақсадли жойлаштирилиши ҳамда “Халқ манфаатларига хизмат қилиш” шарафли бурч эканлиги руҳида тизимли равишда тарбиялаш учун шахсий жавобгарлиги белгиланди.

Бўш лавозимларни жамлаш ва кадрлар захирасини яратиш борасида ўз касбий фазилатлари, ахлоқий кўриниши, хулқ-атвори ва маданият даражаси билан намуна бўлган истикболли бошқарув таркибини шакллантиришнинг таъсирчан механизми жорий этилди. Қарорга кўра, хизмат ўташнинг қатъий назорат қилиш ва тарбиявий жараённинг таъминлаш соҳасида мувофиқлаштириш, таҳлилий ва услубий ишларни кучайтириш бўйича фаолиятни ташкил қилишнинг сифат жиҳатдан янги тартиби белгиланди.

Иш тажрибасининг ворисийлиги, ёш ходимларнинг хизматга амалий мос-

лашиши, касбий шаклланиш жараёнини тезлаштириш ҳамда уларда хизмат вазифаси бўйича зиммасига юклатилган тезкор-хизмат вазифаларни мустақил бажариш қобилиятини ривожлантиришни таъминловчи самарали мураббийлик тизими йўлга қўйилди.

Шу билан бирга, ички ишлар органларининг барқарор профессионал кадрлар таркибини шакллантириш, кадрлар кўнимсизлигини пасайтириш, ходимларнинг узоқ муддатли хизматини рағбатлантириш, шунингдек, шахсий таркибни унинг касбий малакаси, шахсий фазилат ва қобилиятларини инobatга олган ҳолда лавозимларга оптимал тақсимлаш тизими жорий этилди.

Қарорда виждонан ва ташаббускорлик билан бажарувчи ходимларни рағбатлантириш, масъулиятсиз ходимларга нисбатан хизматдан бўшатишгача бўлган интизомий жазо тайинлаш бўйича чораларни ўз вақтида ва холисона кўриш масаласининг белгилаб берилгани тизимда ташаббус кўрсатиб меҳнат қилиш, шунингдек, ходимлар фаолиятида қонунийлик ва юқори даражадаги интизомни таъминлашга хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жинойтчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон Фармонига асосан ички ишлар вазирлиги тузилмасини такомиллаштириш орқали турдош соҳавий хизматлар фаолиятини бошқариш ва мувофиқлаштиришнинг ягона тизими яратилди. Унга кўра, Кадрлар бош бошқармаси, Маънавий-маърифий ишлар бошқармаси, Касбий тайёргарлик бошқармасини ўз ичига оладиган Маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш департаменти ташкил этилди [3]. Бу эса соҳада кадрларни тайёрлаш, танлаш ва жой-жойига қўйишнинг илгор

механизмларини жорий этиш ҳамда уларнинг малакаси, маънавий-ахлоқий фазилатларини ошириш орқали кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлашга хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2021 йил 15 апрелда “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чоратадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5076-сон қарорининг қабул қилиниши, тизимда амалга оширилаётган ислохотларнинг навбатдаги муҳим босқичи бўлди [4]. Қарорга кўра, Ички ишлар вазирлигининг Академиясида кадрларни тайёрлаш жараёнига бакалаврият ва магистратурани ўз ичига олувчи икки босқичли олий таълим тизими жорий этилди. Шунингдек, Ички ишлар вазирлиги Академиясининг Нукус филиали ташкил этилди. Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институтига юридик шахс мақоми берилди ва унинг таркибига Академиянинг касбий тайёргарлик факультети ўтказилди.

Бундан ташқари, ички ишлар органларида хизматни ўташда узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими жорий этилиб, ички ишлар органларининг сержант таркибидаги лавозимларида хизматни ўташ учун фақат олий маълумотга эга бўлган шахслар қабул қилиниши белгилаб қўйилди.

Эндиликда ички ишлар органларининг сафдор таркибидаги лавозимларига номзодлар фақат идоровий академик лицей, ҳарбий-академик лицей битирувчилари, профилактика инспекторининг ёрдамчилари, шунингдек, олий маълумотга эга ёки сиртқи таълим шакли бўйича таҳсил олаётган шахслар орасидан қабул қилинмоқда.

Маълумки, тизимда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотлар натижасида ходимларнинг онгу тафаккури ва дунёқараши ҳам ўзгармоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги

“Маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-5040-сон қарорида, эзгулик ва инсонпарварлик тамойилига асосланган “Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари” ғоясини кенг тарғиб этиш орқали жамиятда соғлом дунёқараш ва бунёдкорликни умуммиллий ҳаракатга айлантириш масаласи, маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштиришнинг устувор йўналиши этиб белгиланди [5]. Зотан, “Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир”[6].

Маънавият – ички ишлар органлари ходимларини руҳан поклайдиган, қалбан улғайтирадиган, уларнинг ички дунёси, иродасини бақувват, иймон-эътиқодини бутун қиладиган, виждонини уйғотадиган бекиёс куч ва қарашлар мезони сифатида муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2021 йил 2 апрелда қабул қилинган “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5050-сон қарор билан тасдиқланган Ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш концепцияси тизимда хизмат қилаётган ходимларнинг умумий дунёқарashi, сиёсий онги, маънавий ва интеллектуал салоҳиятини юксалтириш, уларда ватанпарварлик, ғурур, ифтихор, касбига нисбатан садоқат ва юқори масъулият ҳисларини оширишга хизмат қилмоқда [7].

Мазкур концепцияда ички ишлар органлари ходимларининг маънавий ва интеллектуал салоҳиятини юксалтириш ишлари “Ватанга ва халққа садоқат билан хизмат қилиш – олий бурчимиз!” концептуал ғояси асосида ташкиллаштирилиши белгилаб қўйилди.

Ушбу ғоянинг асосий мазмун-моҳияти фуқароларнинг тинчлиги ва мамлакатда қонун устуворлигини таъминлаш учун ҳар қандай ҳуқуқбузарликка қарши курашишда ўз жонини аямайдиган, ватанпарварлик, фидойилик, садоқат ва ҳалоллик фазилатларига эга ходимларни шакллантиришдан иборатдир.

Қайд этиш жоизки, концепцияни амалга ошириш доирасида ички ишлар органларининг ходимларида мамлакатда тинчлик ва осойишталикни таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилиш каби олий масъулият туйғусини шакллантириш мақсадида ҳар бир ҳудудий ички ишлар органларида “ватанпарварлик бурчаги” ташкил этилди.

Концепциянинг муҳим жиҳати шундаки, унда маънавий-маърифий ишлар ички ишлар органлари шахсий таркиби билан ишлаш соҳасининг устувор йўналиши сифатида белгиланди. Миллий ва халқаро ҳуқуқ нормалари асосида ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишларни самарали ташкил этиш тизимини янада такомиллаштириш, ходимларнинг маънавий салоҳияти ва мафкуравий иммунитетини кучайтириш, уларнинг онгида Ватан тақдири ҳамда келажаги учун дахлдорлик туйғуларини мустаҳкамлаш билан боғлиқ муҳим йўналишлар акс эттирилди.

Шу билан бирга, ходимларнинг маънавий-руҳий тайёргарлигини ошириш, фаол ҳаётий позицияси, интеллектуал салоҳиятини, Она Ватан тақдирига бўлган масъулиятини мустаҳкамлаш, ғоявий ва ахборот хуружларига қарши иммунитетини кучайтириш, уларни фуқаролик бурчи ва конституцион мажбуриятларини садоқат ва фидойилик билан виждонан бажаришга йўналтириш бўйича маънавий-маърифий ишларни ташкил этишга алоҳида эътибор қаратилган.

Концепцияга кўра, ходимларни юқори касбий тайёргарликка эга, жисмонан ва маънан етук, билимли, ҳалол, ватанпарвар,

мард ва жасур этиб тарбиялаш, уларнинг фаол ҳаётӣ позициясини мустаҳкамлаш, интеллектуал салоҳиятини юксалтириш, она Ватан тақдирига бўлган масъулиятини ошириш ҳамда ғоявий ва турли ахборот хуружларига қарши мафкуравий иммунитетини кучайтириш, ходимларни фуқаролик бурчи ва конституцион мажбуриятларини садоқат ва фидойилик билан виждонан бажаришга йўналтириш кабилар ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишларни ташкил этишнинг асосий вазифалари ҳисобланади.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев “Агар давлат таянадиган асосий устун қонун бўлса, унинг кучини амалда намоён этадиган энг самарали тизим бу – ички ишлар соҳаси, десак, айни ҳақиқат бўлади” [8], – деб таъкидлади.

Шу боис ходимларнинг ҳар қандай шароитда давлат ва халқ манфаатларига хизмат қиладиган, миллий, умуминсоний қадриятларга таянадиган, содиқ, ёт ва бузғунчи ғояларга қарши мурасасиз курашувчи, иймон-эътиқоди баланд, иродаси мустаҳкам, маънавийтли, фидойи, аждодларимиз бебаҳо меросига таяниб яшайдиган баркамол шахс сифатида тарбиялаш, улар қалбида давлат ва халқимизнинг хавфсизлигини таъминлашда шахсий дахлдорлик, юқори масъулият ҳиссини шакллантириш каби муҳим масалалар концепциянинг асосий мақсади сифатида белгиланган.

Концепция доирасида, ходимларнинг онги ва қалбига “Янги Ўзбекистон – учинчи Ренессанс сари!” ғоясининг мазмун-моҳиятини сингдириш асосида уларнинг Ватан ва халқ тақдирига, давлатимиз ҳамда ислохотлар талабларига дахлдорлиги янада оширилмоқда.

Ходимларнинг эстетик тарбиясини кучайтириш, уларнинг маданият ва санъатнинг турли соҳаларига бўлган қизиқишларини ошириш, ушбу мақсадда адабиёт, кино, театр, тасвирий санъат

имкониятларидан кенг фойдаланиши йўлга қўйилди.

Ходимларнинг ички ва ташқи маънавий таҳдидлар ҳамда коррупцияга қарши мафкуравий иммунитетини кучайтириш, ички ишлар органларининг ижобий имижини шакллантириш ҳамда шу мақсадда фуқаролик жамияти институтлари, жамоат ташкилотлари ва оммавий ахборот воситалари билан ўзаро ҳамкорлиги ривожлантирилмоқда.

Ходимларда касбига нисбатан ғурур ва ифтихор туйғуларини шакллантириш мақсадида “Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг 30 йиллиги”, шунингдек, ёшларга оид давлат сиёсатини қўллаб-қувватлаш мақсадида “Ёшлар фидойиси” идоравий кўкрак нишонлари таъсис этилгани ходимлар ўртасида соғлом рақобат ва ташаббускорлик муҳитини шакллантиришга хизмат қилиши, шубҳасиз.

Концепция доирасида ички ишлар органлари томонидан таълим муассасаларида маънавий-маърифий ишларни кучайтиришга қаратилган қатор тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан, ихтисослаштирилган мактаб-интернат ва “Темурбеклар мактаби” ҳарбий-академик лицейи ўқувчилари онгида ватанпарварлик ҳиссини уйғотишга қаратилган “Ички ишлар органлари тарихи” ва “Ватанпарварлик асослари”, идоравий академик лицей ўқувчиларини миллий анъана ва қадриятларимизга садоқат руҳида тарбиялаш мақсадида “Маънавият асослари” фанлари ўқитилиши йўлга қўйилди.

Идоравий академик лицей ўқувчиларининг миллий анъана ва қадриятларимизга садоқат руҳида тарбиялаш мақсадида “Маънавият асослари” фани ўқитила бошланди.

Ички ишлар вазирлиги Академиясида ҳам курсант ва тингловчиларнинг Ватан ва халқ манфаатларини шахсий манфаатлардан устун қўядиган, қонун-

ларга қатъий бўйсунувчи, касбига садоқатли ходимлар сифатида тайёрлаш мақсадида “Ички ишлар органлари ходимининг муомала одоби ва эстетикаси”, “Ватанпарварлик тарбияси” ва “Касбий маданият” каби фанлари ўқитилмоқда.

Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, “Жаҳонда мафкуравий курашлар кескин тус олаётган, ахборот маконида турли хавф-хатар ва таҳдидлар тобора ортиб бораётган ҳозирги шароитда барчамиз доимий огоҳ ва сезгир, фаол фуқаролик позициясига эга бўлишимиз керак”[9].

Шу боис Малака ошириш институти тингловчиларида мафкуравий иммунитетни мустаҳкамлаш мақсадида “Геосиёсий манфаатлар тўқнашуви ва мафкуравий кураш” ва “Коррупция – ички маънавий таҳдид” махсус курслари ташкил этилди.

Бугунги кунда ички ишлар органлари тизимида ҳар ҳафтада “Ватанпарварлик куни” тадбирлар комплекси ташкил этилиши йўлга қўйилди. Айни вақтда ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишлар тарбиявий, тарғибот-ташвиқот, психологик фаолият, ижтимоий-ҳуқуқий фаолият, маданий тадбирлар каби йўналишларда кенг камровда олиб борилмоқда.

Концепция ички ишлар органлари амалиётига оғишмай татбиқ этилиши натижасида, ходимларнинг маънавияти ва интеллектуал салоҳияти юксалади ҳамда бой маданиятимиз, азалий қадрият ва анъаналаримизга асосланган дунёқарашини шакллантиришга йўналтирилган ягона тизим яратилади.

Тизимда юксак маънавиятли, ватанпарвар, ўз касбига садоқатли, фидойи, маънан етук, касбий ихтисосликларни пухта эгаллаган, ҳар қандай шароитда хизмат вазифасини виждонан бажарадиган, матонат ва жасоратда, ҳаёт ва касбий фаолиятда бошқаларга ўрнак бўладиган ходимлар корпуси шаклланади.

Бугунги кунда ички ишлар органлари учун профессионал кадрлар тайёрлаш бўйича самарали тизим яратилаётгани, ўз бурчи ва қасамёдига содиқ, ватанпарвар ва халқпарвар ходимлар сони кўпайиб бораётганини соҳада амалга оширилаётган ислохотларнинг энг муҳим натижаси сифатида қабул қилиш мумкин.

Ходимларнинг Ватан ва халқ манфаатларига хизмат қилиш шарафли ва муқаддас бурч эканлигини англаган ҳолда, қасамёдига содиқ бўлиб, касбий бурчини бажаришда қонунийликка қатъий риоя этиш туйғуси ила хизмат олиб бориши, албатта, халқимизнинг уларга бўлган ишонч ва ҳурмат ҳиссини юксалтиради.

Мамлакатимизда халқпарвар ички ишлар органларини яратиш йўлида амалга оширилаётган ислохотларни қатъият билан давом эттириш, тизимда ҳар жиҳатдан содиқ, ҳалол, ватанпарвар, фидойи, мард ва жасур ходимларни тарбиялаш билан бирга, халқимиз ўртасида ички ишлар органларига нисбатан фахр ва ифтихор туйғуларини мустаҳкамлаш, ёшларда ҳуқуқ устуворлигини таъминлаш, касбига бўлган ҳавас ва қизиқишларини орттириш ҳамда шу орқали ички ишлар органлари сафини мустаҳкам иродади, фаол фуқаролик позициясига эга бўлган, халқ манфаатларини ҳар нарсадан устун қўядиган ёш ва истиқболли ходимлар билан тўлдириб бориш имконини беради.

Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёевнинг таъбири билан айтганда, “Кўрилаётган чоралар натижасида фуқароларимизда адолат ва қонун устуворлигига ишонч пайдо бўлмоқда. Лекин хотиржамликка берилишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ, ҳали олдимизда қилинадиган ишлар кўп”.

Ишга янгича ёндашиш, оддий одамларнинг дарди ва ташвиши билан яшаш, фидойилик ва жонқуярлик кўрсатиш

ички ишлар органларининг барча бўғиндаги раҳбар ва ходимлари хизмат фаолиятининг асосий мезонига айланиши зарур. Халқ манфаатларига хизмат қилиш, чинакам халқчил, халқпарвар бўлиш, хизмат фаолиятимизнинг бош мезони бўлиб қолиши керак.

Зотан, ички ишлар органи давлатнинг кучини амалда намоён этадиган энг самарали тизим сифатида, юртимизда Уччинчи Ренессанс – миллий тараққиётининг янги даври пойдеворига ҳам муносиб ҳисса қўшиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сон қарори // <https://lex.uz/search/nat?actnum=3216>.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3413-сон қарори // <https://lex.uz/search/nat?actnum=3413>.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон фармони // <https://lex.uz/search/nat?actnum=6196>.
4. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2021 йил 15 апрелда “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5076-сон қарори // <https://lex.uz/search/nat?actnum=5076>.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-5040-сон қарори // <https://lex.uz/docs/5344692>.
6. *Мирзиёев Ш. М.* Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир // <https://president.uz/uz/lists/view/4089>.
7. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2021 йил 2 апрелда қабул қилинган “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5050-сон қарори // <https://lex.uz/search/nat?actnum=5050>.
8. *Мирзиёев Ш. М.* Ички ишлар органлари ходимлари ва фахрийларига // <https://uza.uz/uz/posts/ichki-ishlar-organlari-hodimlari-va-fahriylariga-24-10-2020>.
9. *Мирзиёев Ш. М.* Ўзбекистон Республикаси қуролли кучлари ташкил этилганининг 29 йиллиги ва Ватан ҳимоячилари куни муносабати билан байрам табриги // Янги Ўзбекистон. – 2021. – 14 янв. – № 9.

Я. А. Абдулхаков,
*Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар
вазирлиги ўринбосари, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD);*

Б. Б. Муродов,
*ИИВ Академияси Дастлабки тергов ва криминалистика
кафедраси бошлиғи, юридик фанлар доктори, профессор*

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТЕРГОВ АППАРАТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ

Аннотация. Мақолада Тергов департаменти ва унинг қуйи бўлинмалари фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш борасида амалга оширилаётган ислохотлар ҳақида фикр юритилган.

Таянч сўзлар: жамият, фуқаролар, ҳуқуқ, эркинликлар, ҳимоя, электрон ҳисоб, жиноят, терговчи, ходим, қонунчилик, ислохотлар.

Аннотация. В статье представлен обзор реформ, проведенных с целью кардинального повышения эффективности деятельности следственного управления и его подразделений, повышения их ответственности за обеспечение надежной защиты прав, свобод и законных интересов граждан.

Ключевые слова: общество, граждане, закон, права и свободы, защита, электронный счет, преступление, следователь, сотрудник, законодательство, реформа.

Annotation. The article presents the overview of the reforms carried out with the aim of radically improving the efficiency of the investigative department and its divisions, increasing their responsibility for ensuring reliable protection of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens.

Keywords: society, citizens, law, freedoms, protection, electronic account, crime, investigator, co-worker, legislation, reform.

Маълумки, Президентимиз Шавкат Мирзиёев томонидан мамлакатимизда адолатни қарор топтириш, халқимиз манфаатларини ҳисобга олган ҳолда ижтимоий адолатни таъминлаш бўйича суд-ҳуқуқ соҳасида жуда муҳим ислохотларни амалга ошириш вазифаси белгилаб берилди.

Жамият ҳаётининг барча жабҳаларида олиб борилаётган мазкур ислохотлар қонун устуворлигини таъминлаш, инсон ҳуқуқ ва манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш, суд-ҳуқуқ тизимини демократлаштириш ва эркинлаштиришда ўзининг самарасини бермоқда.

Мамлакатимизда сўнгги йилларда олиб борилаётган ислохотлар

барча соҳаларни тизимли равишда ривожлантириш орқали халқимизни турмуш шароитини янада яхшилаш ҳамда уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, қонуний манфаатларини таъминлашга қаратилмоқда.

Бу борада Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳузуридаги Тергов департаменти томонидан ҳам бир қатор ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Мамлакатимизда шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш, унинг шаъни ва қадр-қимматини ҳурмат қилиш, суд-тергов соҳасига халқаро стандартлар ва илғор хорижий тажрибани жорий этиш мақсадида ички ишлар органларининг жиноятларни тергов

қилиш фаолиятида ҳам қатор ислоҳотлар ўтказилди.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 10 апрелдаги ПФ-5005-сон Фармониға мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳузуридаги Тергов департаменти (Тергов бош бошқармаси негизида) ташкил этилди.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг жинойтларни тергов қилиш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 18 апрель кундаги ПҚ-2898-сон қарорига асосан Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳузуридаги Тергов департаменти тўғрисидаги Низом тасдиқланиб, Тергов департаментининг асосий вазифа ва функциялари белгиланди.

Бундан ташқари, тергов бўлинмаларида сўроқ жараёнини стенография қилиш, видеокузатув, шунингдек, тергов ҳаракатларини аудио- ва видео қайд этиш тизимлари билан жиҳозланган жами 44 та махсус хоналар ташкил этилди. Бу эса, ўз навбатида, жинойт процессида фуқароларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг муҳим кафолати сифатида хизмат қилади. Жинойт процесси иштирокчиларига нисбатан қийноққа солиш, психологик ва жисмоний тазйик ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёхуд кадр-қимматни камситувчи муомала турлари каби ноқонуний усулларни қўллашни бартараф этади. Хоналар ўртасида ўрнатилган “Гезелла” ойнаси гумон қилинувчи (айбланувчи)нинг

жабрланувчи ва гувоҳлар, шу жумладан болалар билан тўғридан-тўғри алоқасини чегаралаган ҳолда сўроқ, шахсни таниб олиш ва бошқа тергов ҳаракатларини олиб боришда яхши самара бермоқда. Сўроқ, юзлаштириш, шахсни таниб олиш, масофадан видеоконференцалоқа тизимида тергов ҳаракатларини олиб бориш имконини беради. Вояға етмаганлар шахси ҳамда уларнинг психологик хусусиятларини инобатға олган ҳолда, шунингдек, улар билан ўтказиладиган тергов ҳаракатларининг ҳар томонлама, тўла ва холисона бўлишини таъминлаш мақсадида ҳар бир махсус хоналарда вояға етмаганлар учун алоҳида хоналар қурилган ва уларда барча шароитлар яратилган. Махсус хоналарда ўтказилган тергов ҳаракатлари автоматик равишда видеокузатув ва овоз ёзиш мосламалари орқали қайд қилиниб, улардан жинойт иши доирасида далил сифатида фойдаланиш имкониятини яратди. Шунингдек, Тергов департаменти ва унинг ҳудудий тергов бўлинмалари ўртасида видеоконференцалоқа (ВКС) тизими жорий этилди.

Тергов департаменти, Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Тошкент шаҳар ички ишлар бош бошқармаси, вилоятлар ички ишлар бошқармалари ҳузуридаги тергов бошқармаларига биринчи навбатда фош этилмаган оғир ва ўта оғир жинойтлар бўйича жинойт ишларини тергов қилиш юклатилишини назарда тутган ҳолда, ички ишлар органларининг тергов бўлинмалари ўртасида жинойт ишларини тақсимлаш мезонлари ишлаб чиқилиб, амалиётға жорий қилинди.

Шу билан бирға, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 15.09.2017 йилдаги 727-сон қарори билан ички ишлар органларининг тергов бўлинмалари ходимларига қўшимча устамалар тўланадиган махсус малака даражасини бериш тартиби

тўғрисидаги, шунингдек, оғир ва ўта оғир жиноятларни намунали фош этганлик ва тергов қилганлик учун пул мукофотлари билан тақдирлаш тўғрисидаги Низом тасдиқланди.

Таъкидлаш жоизки, ходимнинг терговга қадар текширув, суриштирув ва тергов ишларини юритиш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш, ўз фаолиятига оид бошқа вазифаларни бажариш жараёнида эришган натижалари асосида ҳар йил яқунлари бўйича баҳолаш мезонларига мувофиқ, унга қўшимча устама тўлаш мақсадида малака даражалари берилади.

Хусусан, 2020 йил давомида 409 нафар терговчиларга 360 млн. сўмдан зиёд бир марталик пул мукофотлари тақдим этилди.

Шу каби ички ишлар органларининг тергов бўлинмалари суриштирувчилари, терговчилари ва бошлиқларига нисбатан жиноят ишлари Қорақалпоғистон Республикаси прокурори, Тошкент шаҳар, вилоятлар прокурорлари ва уларга тенглаштирилган прокурорлар томонидан, Тергов департаментининг терговчилари, бўлинма бошлиқлари ва бошлиғига нисбатан эса — Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ёки унинг ўринбосарлари томонидан кўзғатилиши белгиланди. Муқаддам бундай норма мавжуд бўлмаган эди. Ушбу норманинг қатъий қоида сифатида белгилаб қўйилганлиги тергов бўлинмалари ходимларининг мавқеини мустаҳкамланишига олиб келди.

Суриштирув институти жорий этилди. Унга қўра, ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар суриштирувчилар томонидан тергов қилиниши ва суриштирув муддати 1 ой этиб белгиланди. Муқаддам барча жиноят ишлари бўйича тергов ҳаракатлари терговчилар томонидан олиб борилган бўлиб, дастлабки тергов

муддати барча жиноятлар учун 3 ой этиб белгиланган эди. Ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятларнинг тергови суриштирувчилар томонидан олиб борилиши ва суриштирув муддати 1 ой этиб белгиланганлиги фуқароларнинг ойлаб сарсон бўлишларининг олдини олинишига хизмат қилади. Ҳисоботларга кўра, жорий йилнинг 9 ойида ички ишлар органлари суриштирувчилари томонидан 21 172 та жиноят ишлари бўйича суриштирув ҳаракатлари ўтказилган бўлиб, 14 708 таси ёки 70 фоизи тамомланган, тамомланган ишларнинг 14 686 таси ёки 99,8 фоизи бир ойлик муддатларда тугатилган.

Ички ишлар, прокуратура, божхона органларининг суриштирувчи ва терговчиларининг ҳодиса жойини кўздан кечиришда амалий кўникмаларини ошириш мақсадида Фарғона шаҳар ички ишлар органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бошқармаси ҳамда Транспортда хавфсизликни таъминлаш бош бошқармасида ҳодиса ҳолатига яқинлаштирилган симуляцион хоналарга эга криминалистик полигон ҳамда Қашқадарё вилояти Ички ишлар бошқармаси ҳузуридаги тергов бошқармасида инновацион виртуал тергов полигони ташкил этилиб, фойдаланишга топширилди.

Ушбу ўқув полигонларини ташкил этишдан мақсад, суриштирувчи ва терговчиларнинг малакасини ошириш, ўқув жараёнини модуль тизимида амалга ошириш, машғулотларда инновацион педагогик технологиялар, интерфаол методлар ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш орқали ходимларнинг билими, касбий тайёргарлиги, ўқув ва амалий кўникмаларини юксалтиришдир. Қашқадарё вилояти ИИБ ҳузуридаги тергов бошқармасида ташкил этилган “Инновацион виртуал тергов полигони” учун Россия Федерациясининг

“Фундаментальные системы анализа” компанияси мутахассислари билан ҳамкорликда сертификатланган ҳодиса жойини кўздан кечириш дастурий таъминотининг ўзбек ва рус тилларидаги намунаси яратилиб, “VR OCULIS rift” (махсус бош кийим) ускунасига ўрнатилди. Мазкур дастурда 12 турдаги (қасддан одам ўлдириш, босқинчилик, ўғирлик, йўл-транспорт ҳодисаси ва ҳ.к.) жиноятларнинг ҳодиса жойи макетлари мавжуд бўлиб, яна қўшимча 10 турдаги жиноятларнинг ҳодиса жойи макетлари яратилди. Келгусида исталган жиноят турларининг имитацион макетларини яратиш имконияти ҳам мавжуд. Дастурий таъминот турли хил жиноятлар бўйича ҳодиса жойининг макетларини яратиш имкониятига эга бўлиб, суриштирув ва тергов ходимларида виртуал тарзда ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш (баённома расмийлаштириш, ҳодиса жойидан ишга алоқадор бўлган намуна ва изларни олиш, фотосуратга тушириш ва бошқалар) борасида амалий кўникмаларини ҳосил қилиш имконини беради.

Биз ҳозир шиддатли ахборот замонида яшайпмиз. Бугун одамларга тезкор ва ишончли ахборотларни етказиб беришда давлат органларининг ахборот хизматлари етакчи кучга айланиши зарур. Шу талаблардан келиб чиқиб, Тергов департаментининг “Tergov.uz” расмий веб-сайти ишга туширилиб, “Telegram”, “Instagram” ва “Facebook” ижтимоий тармоқларидаги, “You tube” сайтида саҳифалари очилди. Тергов департаментининг Интернет тармоғидаги расмий веб-сайтини ишга туширилиши, ижтимоий тармоқларда саҳифаларининг очилиши фойдаланувчиларда Тергов департаменти ва унинг қуйи бўлинмалари, уларнинг фаолият олиб бориши борасида кўпроқ маълумотларга эга бўлиш имкониятини яратди. Жисмоний ва юридик шахслар билан

тўғридан-тўғри мулоқот йўлга қўйилди. Тергов департаментининг расмий сайти ҳамда ижтимоий тармоқлардаги саҳифалари орқали қизиқарли, шов-шувга сабаб бўлган жиноятлар тўғрисида маълумотлар жойлаштирилиб, кенг оммага тақдим этиб борилмоқда. Тергов департаментининг бошлиғи билан тўғридан тўғри электрон тарзда боғланиш имкониятига эга бўлган янги платформа яратилди. Бунда фуқаролар томонидан Тергов департаментининг “Tergov.uz” расмий сайти орқали “Тергов департаменти бошлиғи билан боғланиш” рукнига кириб, тегишли маълумотлар қолдирилиши мумкин. Ушбу тизим орқали фуқаролар билан тўғридан-тўғри шаффоф мулоқот йўлга қўйилмоқда, энг асосийси фуқароларнинг сарсон бўлишларининг олди олинмоқда.

Шахсининг ҳуқуқни чеклайдиган процессуал мажбурлов чораларини қўллаш ҳолатларининг ягона электрон ҳисобга олиш тизимига киритиб бориш амалиёти жорий этилиб, бу тизимнинг амалиётга жорий этилиши жиноят процесси иштирокчилари бўлган гумон қилинувчи ёки айбланувчиларга нисбатан уларнинг ҳуқуқини чеклайдиган процессуал мажбурлов чоралари қўлланилишининг электрон ҳисоби юритилиши, уларни онлайн назорат қилишга имкон яратди. Ҳозирда “Электрон жиноий-ҳуқуқий статистика” ягона ахборот тизимида шахсга нисбатан ушлаб туриш, уй қамоғи, қамоққа олиш, лавозимдан четлаштириш, тиббий муассасага жойлаштириш тарзидаги процессуал мажбурлов чораларини электрон ҳисобга олиш имконини берувчи модулига маълумотлар киритиб борилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 30.01.2020 йилдаги 45-сон буйруғига асосан ҳудудий тергов бўлинмаларида Тергов бошқармалари бошлиқлари раҳбарлик қиладиган “Маслаҳат

кенгашлари” фаолияти йўлга қўйилди. Унинг ташкил этилишидан мақсад, ички ишлар органларининг терговга қадар текширув фаолиятини амалга оширишга ваколатли бўлган мансабдор шахслари, суриштирувчи ва терговчилари юритувидаги терговга қадар текширув ҳамда жиноят ишлари бўйича терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов олиб бориш давомида юзага келган муаммоли ҳолатлар, қилмишни малакалашда мунозараларга сабаб бўладиган вазиятларнинг қонуний ечимларини аниқлаш, шунингдек, ноаён ҳолатда содир этилган жиноятларни фош этиш йўллариини излаш, иш бўйича ўтказилиши лозим бўлган терговга қадар текширув, тезкор қидирув, суриштирув ва дастлабки тергов ҳаракатларини белгилаш бўйича кўрсатма ёки тавсиялар тайёрлашдир.

Давлат раҳбарининг 2020 йил 30 июнда ўтказган видеоселектор йиғилишида белгилаб берган топшириқлари, шунингдек, Ички ишлар вазирининг бевосита кўрсатмалари ижросини таъминлаш мақсадида, 1 331 та тергов ва процессуал ҳаракатлари ўтказиладиган хизмат хоналарининг 1 324 таси ёки 99,2 фоизи видеотасвирга олиш имконини берувчи видеокузатув мосламалари билан жиҳозланди. Хизмат хоналарига ўрнатилган камераларнинг 1238 таси ёки 94,6 фоизи ички ишлар вазирлигига интеграция қилинди. Бундан кўзланган асосий мақсад, терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов давомида процесс иштирокчиларига нисбатан қийноқ ва бошқа ғайриқонуний ҳаракатлар содир этилишининг олдини олишдир.

Ички ишлар органларининг терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов ҳамда озодликдан маҳрум этилган шахсларни ахлоқан тузатиш билан боғлиқ фаолиятида қийноққа солиш, шафқатсиз ва ғайриинсоний ёки кадр-қимматни камситувчи хатти-ҳаракатларга йўл

қўймаслик учун алоҳида чора-тадбирлар белгилаб олинган. Хусусан, терговга қадар текширув фаолиятини амалга ошириш ҳамда ҳуқуқбузарлик ва жиноят содир этишда гумонланиб, ички ишлар органларига келтирилган ва ушланган шахслар билан муомала қилишда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг 1984 йил 10 декабрдаги Конвенцияси (Қийноқларга солишга ва муомалада бўлиш ҳамда жазолашнинг бошқа шафқатсиз ва ғайриинсоний ёки кадр-қимматини камситувчи турларига қарши) ҳамда Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексида қатъий амал қилинишини таъминлаш бўйича мутлақо янги тартиб жорий этилди. Эндиликда ички ишлар органларига келтирилган ва ушланган шахслар билан янги ташкил этилган 495 та сўровхоналарда суҳбат ва сўровлар ўтказилиши, бу борадаги барча хатти-ҳаракатлар видеокузатув мосламалари орқали қайд этиб борилиши қатъий белгиланди. Бунинг учун барча сўровхоналар замонавий аудио- ва видео қайд этиш тизимига уланиб, 495 та видеокузатув мосламалари билан тўлиқ таъминланди.

Ички ишлар органлари суриштирувчи ва терговчиларнинг жиноят ишлари бўйича судларда стажировка ўтаб, билим ва амалий кўникмаларини ошириб бориш йўлга қўйилди. Тергов департаменти ва унинг қуйи бўлинмалари ходимларининг 25 фоизини 5 йилгача иш стажига эга бўлган ходимлар ташкил этади. Стажировкани йўлга қўйишдан мақсад, терговчи ва суриштирувчилар суд мажлисларида бевосита иштирок этган ҳолда дастлабки тергов ва суриштирув давомида йўл қўйилиши мумкин бўлган камчиликларни англаш ва уларга йўл қўймаслик борасида тегишли билим ва кўникмалар ҳосил қилишдир.

Фирибгарлик ва йўл транспорт ҳодисаси билан боғлиқ жиноятлар

таҳлили ўрганиб чиқилиб, ички ишлар органлари тергов бўлинмалари ички штат бирликлари доирасида Тергов департаменти ҳамда ҳудудий тергов бошқармаларида ихтисослашув бўйича бўлинмалар қайта ташкил этилди.

Тергов департаментида соҳа мутахассисларидан иборат ишчи гуруҳ шакллантирилиб, кенг тарқалаётган виртуал макондаги фирибгарлик, психотроп моддаларнинг ноқонуний муомаласи билан боғлиқ жиноятлар, одам савдоси ва ўғирлик жиноятларини тергов қилишнинг замонавий методикаси ишлаб чиқилиб, амалиётга татбиқ этилди.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди билан ҳамкорликда тергов ҳибсхоналарида сақланаётган гумон қилинувчи ва айбланувчиларнинг видеоконференцалоқа тизим орқали тергов ҳаракатларида иштирок этишини ташкил этиш мақсадида, тергов бўлинмаларини “UZTELECOM” АК томонидан тақдим қилинган видеоконференцалоқа платформасига уланиши таъминланди. Вазирлик ЖИЭББ тасарруфидаги тергов ҳибсхоналарининг conf.uzcloud.uz видеоконференцалоқа платформасига 34 та виртуал хоналари ажратилди ҳамда ID рақам ва пароллар бириктирилди. Бу билан тергов ҳибсхоналарида сақланаётган гумон қилинувчи ва айбланувчиларнинг видеоконференцалоқа тизими орқали тергов ҳаракатларида иштирок этиши амалиёти йўлга қўйилди.

“Volkswagen Trendline Maxi” автомобили базасида мобиль тергов лабораторияси яратилди. Ундан кўзланган асосий мақсад ҳам жиноятларни фош этилишини янада юқори даражага олиб чиқишдир. Мазкур Volkswagen Caddy Trendline “MAXI” автомобилни сотиб олиш учун 261 млн сўм, унинг тергов лабораториясига мослаб жиҳозлаш учун 81 млн сўм, жами 342 млн сўм миқдоридagi маблағ сарфланган.

Замонавий техникалар билан жиҳозланган 27 та “Фольксваген кэдди” русумли махсус автотранспорт воситалари билан таъминланди.

Ички ишлар органлари терговчи ва суриштирувчиларнинг касбий салоҳиятини ошириш, жиноятчиликнинг янги турларига қарши курашиш бўйича кўникмаларини шакллантириш мақсадида Ички ишлар вазирининг 2021 йил 30 мартдаги Фармойиши қабул қилиниб, Тергов департаментининг малакали ходимлари ва соҳанинг бошқа етук мутахассислари томонидан бугунги кунга қадар 240 нафар терговчи ва суриштирувчиларнинг малакаси оширилиб, уларга сертификатлар топширилди.

Ички ишлар органлари ходимларининг замонавий қиёфасини яратиш, уларнинг масъулияти ва касбий салоҳиятини ошириш ҳамда соҳани рақамлаштиришга эришиш мақсадида Тергов департаменти томонидан интерактив имкониятларга эга “Tergov-amaliyoti.uz” web-сайти яратилиб, амалиётга жорий қилинди. Мазкур сайтда ички ишлар органларининг барча терговчи ва суриштирувчилари учун фаолиятда юзага келаётган муаммолар ҳамда турли масалалар юзасидан мунозаралар ўтказиш ва савол-жавоблар олиб бориш имкониятлари яратилди. Бугунги кунга қадар сайтдан ички ишлар органлари тергов бўлинмаларининг барча 1.645 нафар терговчи ва суриштирувчилари рўйхатдан ўтказилди ҳамда ҳар бир ходимга алоҳида логин ва пароллар бириктирилди. Шунингдек, сайт орқали тергов фаолияти соҳасида илмий изланишлар олиб бораётган ходимлар томонидан терговчи ва суриштирувчилар ўртасида сўровномалар ўтказиш имконияти яратилди.

Терговчи ва суриштирувчилар ўртасида “Энг яхши терговчи” номинацияси бўйича ҳар йили республика танловини ўтказиш юзасидан Ўзбекистон Республи-

каси Вазирлар Маҳкамасининг 24.08.2021 йилдаги 539-сон қарори қабул қилинди. Қарор билан кўрик танлов ғолибларини моддий рағбатлантиришнинг янги механизмлари жорий этилди.

Тергов бўлинмалари ходимлари орасида қонунчилик ва хизмат интизомини бузиш ҳолатларининг олдини олиш, тергов раҳбарларининг процесс иштирокчилари ва уларнинг қариндошлари билан суҳбат ўтказиш амалиётини такомиллаштириш мақсадида Тергов департаментининг 10.03.2021 йилдаги 18/1717-сонли кўрсатмаси ишлаб чиқилди. Ўтказилган суҳбат якунида китобнинг худудий Тергов бошқармалари бошлиқлари, уларнинг ўринбосарлари ҳамда шаҳар-туман тергов бўлинмалари раҳбарларининг лавозими, исми ва фамилияси ҳамда телефон рақамлари

кўрсатилган қисми қирқиб олиниб, имзоланган ҳолатда суҳбат ўтказилган процесс иштирокчисига тақдим этилади.

Бугунги ислоҳотлар ички ишлар органларини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтаришга хизмат қилмоқда.

Мана шу босқичда “Ватанга ва халққа садоқат билан хизмат қилиш – олий бурчимиз”, деган концептуал ғоя асосида ходимларни тарбиялаш ҳамда ички ишлар органларини халққа ўз вақтида ва сифатли ёрдам кўрсатадиган профессионал тузилмага айлантиришни бош мезон сифатида белгилаб олганмиз.

Мақсадимиз, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини таъминлаш ҳамда халқимизнинг розилигига эришиш.

С. Н. Гордеев,
доктор философии по юридическим наукам (PhD),
доцент;

Т. Р. Саитбаев,
доктор юридических наук, профессор

ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ: 30 ЛЕТ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются этапы развития оперативно-розыскной деятельности, связанные с широкомасштабными реформами, осуществляемыми в Республике Узбекистан по демократизации и либерализации судебной-правовой системы, направленные на эффективную борьбу с преступностью.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, реформы, либерализация, демократизация, реорганизация структуры оперативных аппаратов, Закон “Об оперативно-розыскной деятельности”.

Аннотация. Мақолада Ўзбекистон Республикасида суд-ҳуқуқ тизимини демократлаштириш ва либераллаштириш, жинойатчиликка қарши самарали курашишга йўналтирилган кенг кўламли ислохотлар билан боғлиқ тезкор-қидирув фаолиятининг ривожланиш босқичлари атрофида таҳлил қилинган.

Таянч сўзлар: тезкор-қидирув фаолияти, ислохотлар, демократлаштириш, либераллаштириш, оператив аппаратларнинг таркибий тузилишини қайта ташкил қилиш, “Тезкор-қидирув фаолият тўғрисида”ги қонун.

Annotation. The article examines the stages of development of operational investigative activities related to the large-scale reforms carried out in the Republic of Uzbekistan on democratization and liberalization of the judicial and legal system aimed at effective fight against crime.

Keywords: operational investigative activity, reforms, liberalization, democratization, reorganization of the structure of operational apparatuses, the Law “On operational investigative activity”.

С обретением Республикой Узбекистан независимости последовательно осуществляются широкомасштабные реформы по демократизации и либерализации судебной-правовой системы, направленные, прежде всего, на обеспечение верховенства закона, законности, надежную защиту прав и интересов личности.

Реализованные меры позволили повысить роль органов внутренних дел, преобразовать их в общественно ориентированную профессиональную службу, деятельность которой направлена на безусловное выполнение каждым сотрудником своего служебного долга – “Служить интересам народа”.

С первых дней перед суверенным Узбекистаном стояли основополагающие, стратегические задачи – обеспечение стабильности, мира и спокойствия в обществе, неукоснительного соблюдения прав и свобод человека, необходимых для дальнейшего социально-экономического развития страны, повышения благосостояния населения, построению правового демократического государства.

Соответственно на решение этих задач была направлена деятельность всех государственных органов, в том числе и органов внутренних дел, одним из основных направлений деятельности которых стало совершенствование оперативно-розыскной деятельности.

В жизни каждой сферы рано или поздно наступают такие периоды, которые направляют ее к развитию по-новому, вливают свежие силы в дальнейшее совершенствование, способствуют продвижению вперед с учетом современных реалий. Однако не всегда смену одного этапа развития той или иной отрасли деятельности другим можно отчетливо наблюдать. Порой для этого требуется время, необходимое, чтобы осознать наступившие перемены, посмотреть на происходящие процессы со стороны.

Становление и развитие оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел в условиях независимого Узбекистана можно рассматривать, как правило, сквозь призму совершенствования ее правового регулирования.

На основе изучения и анализа исторической литературы, архивных материалов сделан вывод о том, что процесс возникновения и развития оперативно-розыскной деятельности необходимо разграничить на определенные этапы, имеющие свои специфические особенности, которые зависят в основном от развития общества, государственных органов и правоохранительных функций.

Первый этап развития оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел приходится на постсоветский период, с приобретением Республики Узбекистан независимости и суверенитета.

Рассматривая данный этап развития оперативно-розыскной деятельности, необходимо выделить три периода.

Первый период (1991–1997 гг.) характеризуется тем, что в сложный переходный этап развития нашего общества оперативные подразделения органов внутренних дел совместно с другими правоохранительными структурами обеспечили соблюдение законности и правопорядка в республике. Для этого применялся весь комплекс

имеющихся сил, средств и методов, в том числе и оперативно-розыскных.

В соответствии с Законом “Об основах государственной независимости Республики Узбекистан” и Указом Президента Республики Узбекистан от 25 августа 1991 г. “О переходе под юрисдикцию республики Министерства внутренних дел” Кабинет Министров своим постановлением от 25 октября 1991 г. № 270 преобразовал союзно-республиканское Министерство внутренних дел Узбекской ССР в Министерство внутренних дел Республики Узбекистан. Данным постановлением было утверждено Положение о Министерстве внутренних дел Республики Узбекистан, в пункте 4 которого говорится, что компетенцией министерства является организация и осуществление оперативно-розыскной деятельности, а также издание приказов, указаний, инструкций и нормативное регулирование оперативной работы как составной части оперативно-розыскной деятельности.

8 декабря 1992 года на одиннадцатой сессии Верховного совета Республики Узбекистан был принят Основной Закон независимого Узбекистана – Конституция Республики Узбекистан. Конституция имеет высшую юридическую силу, прямое действие и применяется на всей территории Республики Узбекистан. Законы и иные правовые акты, принимаемые в Узбекистане, не должны противоречить Конституции.

Необходимо отметить, что Конституция Республики Узбекистан является единственной в мире регламентирующей оперативно-розыскную деятельность. В соответствии с ней, “на территории Республики Узбекистан запрещается создание и функционирование частных, кооперативных организаций, общественных объединений и их подразделений, самостоятельно выполняющих оперативно-розыскные, следственные и иные

специальные функции по борьбе с преступностью”.

Тем самым Конституция, во-первых, закрепила положение о том, что оперативно-розыскная деятельность является функцией только специально уполномоченных государственных органов, ведущих борьбу с преступностью, а во-вторых, ограничила круг органов и лиц, правомочных осуществлять оперативно-розыскную деятельность.

Следует отметить, что оперативно-розыскная деятельность представляет собой сложнейшую систему, которая развивается в соответствии с определенными правилами и закономерностями. Так, перед органами внутренних дел на первоначальном этапе государственной независимости стояла задача трансформировать работу своих оперативных подразделений с учетом угроз, возникших на то время в криминогенной обстановке республики.

Правовой базой для оперативно-розыскной деятельности того периода стали Уголовный и Уголовно-процессуальный кодексы Узбекистана, закрепившие основания для выполнения оперативно-розыскных задач. Официально отсутствуя (за исключением отдельных фраз и предложений в актах законодательства) в нормах Закона, оперативно-розыскной инструментарий существовал фактически. Рассматриваемая деятельность, исходя из ее специфики, регулировалась нормами ведомственных актов (инструкций, положений) Министерства внутренних дел.

Этот феномен может быть прокомментирован тем, что оперативно-розыскная деятельность (в том числе ее инструментарий) длительное время считалась не самостоятельной и потому требующей собственной правовой регламентации, а составной, и более того – вспомогательной, частью уголовного процесса, уже давно регламентирован-

ного нормами уголовно-процессуального законодательства.

В связи с ратификацией Узбекистаном Конвенций ООН, посвященных борьбе с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ Министерством был введен в действие нормативный акт по организации органами внутренних дел борьбы против незаконного оборота наркотиков. Впервые введены в практику деятельности оперативных подразделений такие новые методы, как контролируемая поставка и контрольная закупка.

Вовлечение Узбекистана в международную правоохранительную организацию Интерпол, длительные и краткосрочные программы борьбы с отдельными видами преступлений, совместные действия по розыску преступников закономерно повлекли на тот период взаимовыгодный обмен и накопление передового опыта и правоприменительных практик в борьбе с преступностью, в том числе – в организации оперативно-розыскной деятельности.

На основе изучения состояния борьбы с преступностью в новых социально-экономических условиях, на коллегии Министерства внутренних дел была принята Комплексная программа по улучшению деятельности аппаратов уголовного розыска органов внутренних дел Республики Узбекистан на 1995 – 1996 гг.

Второй период (1997–2000 гг.) развития оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел республики характеризуется тем, что на основе анализа состояния и изменений преступности, оценки результативности применения имеющихся в распоряжении сил, средств и методов предпринимались меры, направленные на совершенствование рассматриваемой деятельности.

Как реализация положений Комплексной программы и реагирования на

изменения преступности в 1997 г. были разработаны и утверждены положения о Главном управлении уголовного розыска, борьбы с организованной преступностью и коррупцией, а также Главном управлении по борьбе с коррупцией, рэкетом и терроризмом Министерства внутренних дел.

Данными документами определялись новые задачи, подчиненность, структура, основные направления деятельности оперативных подразделений органов внутренних дел. Это выразилось не только в изменениях их структуры, но и в подготовке нормативных актов, предусматривавших отказ от старых подходов в работе.

После реформирования структуры Министерством внутренних дел были подготовлены ведомственные нормативные акты, непосредственным образом регламентирующие организацию и тактику использования сил, средств и методов оперативно-розыскной деятельности.

В 1999 году после совершения террористических актов в г. Ташкенте, выявления и ликвидации деятельности террористических групп в Ташкентской, Сурхандарьинской и Бухарской областях было принято решение о совершенствовании законодательного, организационного обеспечения противодействия религиозному экстремизму и проявлений терроризма. На основе глубокого анализа были разработаны меры по повышению эффективности системы обеспечения общественной безопасности, законности и правопорядка. Начало этому процессу положила Концепция обеспечения общественного порядка и безопасности в г. Ташкенте.

В соответствии с Концепцией реорганизована структура Главного управления внутренних дел г. Ташкента. На принципиально новой основе были преобразо-

ваны все службы, включая уголовный розыск. При каждом районном органе внутренних дел были образованы городские отделения милиции, в каждой махалле созданы опорные пункты милиции. Тем самым было организовано более тесное взаимодействие с населением, органами самоуправления граждан, повысилась мобильность и оперативность реагирования на совершаемые преступления.

Третий период (с 2000 по 2012 гг.) начинается с момента принятия решения о проведении судебно-правовой реформы. В этот период осуществлялись мероприятия, направленные на реорганизацию структуры, перераспределение и уточнение функций, направленных на борьбу с терроризмом и противодействие экстремизму, а также совершенствование нормативной регламентации деятельности оперативных подразделений органов внутренних дел страны.

В целях совершенствования борьбы с терроризмом и нормативной регламентации форм, методов, привлекаемых сил и средств борьбы с данными преступлениями, включая оперативно-розыскные, 15 декабря 2000 года был принят Закон Республики Узбекистан “О борьбе с терроризмом”. Нормативно было закреплено, что одним из основных принципов является сочетание гласных и негласных методов борьбы с терроризмом, который совпадает с таким же основным принципом оперативно-розыскной деятельности (ст. 9).

В целях совершенствования опыта органов внутренних дел г. Ташкента по использованию тесного взаимодействия с населением и органами самоуправления граждан в профилактике и раскрытии правонарушений и преступлений, способности противодействия противоправным проявлениям религиозного экстремизма и терроризма, были приняты Указ Президента и вытекающие из него правительственные решения.

На основе имеющегося опыта и учета имеющихся недостатков и упущений были определены стратегические направления дальнейшего совершенствования деятельности органов внутренних дел, направленные на стабилизацию криминогенной обстановки в республике, одним из которых было “создание эффективной системы оперативно-розыскной деятельности, обеспечивающей быстрое и полное раскрытие преступлений.

Совершенствование структуры оперативных подразделений должно быть направлено, прежде всего, на усиление их низового звена, непосредственно осуществляющего оперативное обеспечение борьбы с организованной преступностью, незаконным оборотом оружия и наркотиков, терроризмом и другими особо опасными преступлениями, обеспечение четкого разграничения функций оперативного состава, их тесного взаимодействия.

Таким образом, перед теорией и практикой оперативно-розыскной деятельности стояла новая задача – создание эффективной методики и тактики организации и проведения оперативно-розыскных мероприятий по предупреждению, выявлению и пресечению террористической деятельности во всех ее проявлениях. И это справедливо, ведь как отмечают А. Тамбовцев и Н. Павличенко, “...оперативно-розыскные мероприятия – это живая материя, которая подлежит совершенствованию и трансформации в зависимости от изменений объективной действительности” [1].

В этот период возникла необходимость организации международного сотрудничества в борьбе с преступностью, терроризмом и религиозным экстремизмом, причем такое взаимодействие связано с надлежащей организацией и тактикой оперативно-розыскной деятельности, основанной на принципе примата норм

международного права, вытекающего из положения, изложенного в Преамбуле Конституции Республики Узбекистан о признании приоритета общепризнанных норм международного права.

В соответствии с данным положением были ратифицированы международно-правовые нормы, регламентирующие сотрудничество в борьбе с преступностью, в том числе и регламентирующие и имеющие отношение к осуществлению оперативно-розыскной деятельности.

В 2005-2006 годах в Узбекистане активизируются миграционные процессы, что в итоге привело к появлению и резкому росту такого вида преступной деятельности, как торговля людьми, что потребовало от оперативных подразделений органов внутренних дел пересмотра своих форм и методов работы в данном направлении, изменения организационно-штатных структур всех уровней. Острой проблемой выступал трансграничный характер данного преступления.

В целях создания законодательной базы для борьбы с новой угрозой в 2008 году выходит Закон “О противодействии торговле людьми” [2], на основании которого в Уголовном кодексе Узбекистана ответственность за торговлю людьми закрепляется отдельной статьей (ст. 135, ранее – вербовка людей для эксплуатации).

Происходящие на то время в Узбекистане и во всем мире экономические и политические изменения поменяли акценты и векторы преступной активности. Корыстно-насильственной преступности пришли на смену “системные и тщательно продуманные” преступления, среди которых серьезную проблему (опасность) представляют преступления экономической, коррупционной и экстремистской направленности, незаконная миграция, а также незаконный оборот наркотиков и психотропных веществ, все более уходящий в “закрытый” и мало контролируемый сектор Интернета.

Таким образом, назревала необходимость модернизации деятельности оперативных подразделений с закреплением ее на высшем законодательном уровне.

Второй этап – начинается с момента принятия 25 декабря 2012 г. Закона Республики Узбекистан “Об оперативно-розыскной деятельности”, установивший базисные положения осуществления оперативно-розыскной деятельности.

Этот Закон стал действующим комплексным нормативно-правовым актом высшей юридической силы, регулирующим общественные отношения в области оперативно-розыскной деятельности и закрепившим систему гарантий законности, соблюдения приоритета прав, свобод и законных интересов человека при проведении оперативно-розыскных мероприятий.

Закон стал важным шагом к становлению открытого “правового ядра” деятельности уполномоченных государственных органов по решению оперативно-розыскных задач, юридическому закреплению и тем самым нормативной имплементации в практическое применение сформулированного к тому моменту перечня оперативно-розыскных мероприятий, уже давно и успешно применяемых.

Данный нормативно-правовой акт впервые раскрыл понятие оперативно-розыскной деятельности, ее цели, задачи, принципы; определил оперативно-розыскные силы, средства и методы работы, основания и условия их применения; закрепил порядок использования результатов оперативно-розыскной деятельности, предусмотрев процедуры контроля и надзора за данной сферой.

После принятия Закона перед оперативными подразделениями органов внутренних дел встала задача пересмотра своих ведомственных нормативных актов, тем самым трансформирования применяемых методов и форм противодействия преступности, нормативное регулирование механизмов работы.

Знаменательным событием для органов внутренних дел стало принятие 16 сентября 2016 года Закона Республики Узбекистан “Об органах внутренних дел”, в статье 4 (Основные направления деятельности органов внутренних дел) которого определено, что органы внутренних дел в пределах своей компетенции осуществляют деятельность по следующим основным направлениям:

- осуществление оперативно-розыскной деятельности, проведение дознания и предварительного следствия по уголовным делам;

- борьба с преступностью и терроризмом, в том числе путем участия в пресечении актов терроризма и освобождении заложников, а также противодействие торговле людьми.

После принятия Закона “Об органах внутренних дел” в стране была проведена значительная работа по совершенствованию системы деятельности органов внутренних дел, развитию и укреплению их низового звена, призванного, в первую очередь, обеспечивать охрану общественного порядка, безопасность граждан, профилактику правонарушений и борьбу с преступностью непосредственно в махаллях.

Значимой детерминантой, повлиявшей на состояние оперативно-розыскной деятельности того периода и ее инструментария, стала совокупность технических инноваций, разработок в области высоких технологий, Интернет-услуг, компьютерных программ и т.п., внедряемых во все без исключения сферы жизнедеятельности общества и отдельного человека.

Постоянное обновление компьютерных технологий, миниатюризация технических средств связи, наблюдения, коммуникации, навигации и т. п., адаптация ранее недоступных технологий под бытовые нужды обычных потребителей обусловили развиваться и оперативные подразделения.

Таким образом, в этот период идет “техническая модернизация” оперативно-розыскной деятельности с внедрением в оперативно-розыскные мероприятия возможностей технических средств нового поколения.

Однако с развитием технологического процесса преступность также начала переходить на совершенно новый этап – этап функционирования в киберпространстве.

Действительно, в современных преобразованиях преступность также трансформируется, широко обретая новые возможности криминальной деятельности в Интернет-пространстве. Она уже не мыслит своего существования без Интернета, с помощью которого осуществляется:

- удаленная связь между преступными элементами различной направленности;
- приискание соучастников готовящихся преступлений, криминальный поиск жертвы и орудий;
- сбыт имущества, добытого преступным путем;
- осуществление расчетно-денежных операций между лицами в условиях подготовки и совершения преступлений;
- совершение преступлений посредством использования сетевого информационного поля.

Очевидно, что Интернет становится как местом, так и средством совершения преступлений. И этот вид преступности обретает все более опасные формы, получая при этом ярко выраженный трансграничный характер. Он может включать в себя как самостоятельные составы преступлений (мошенничество, вымогательство и т.д.), так и способы совершения других деяний (оборот наркотиков, психотропных веществ, оружия, взрывчатых веществ, торговля людьми и т.д.) [3].

Актуальным выступают также изменения, касающиеся формата и условий персональной жизни индивида

или малых социальных групп, новый образ жизни, новая жизненная идеология – персональная точка зрения, личная привычка, распространяемая и культивируемая между людьми и становящаяся общественной традицией.

В профессиональной деятельности оперативных сотрудников актуальную роль играет общение. С этой позиции следует отметить исключительную важность, во-первых, способности сотрудника установить такой контакт и, во-вторых, наличия у сотрудника самой возможности вступления в контакт с предполагаемым носителем информации. Именно непосредственный контакт с целью дальнейшей коммуникации и (или) получения информации об объекте является основой многих оперативно-розыскных мероприятий.

Именно изменение формата общения общества потребовало кардинального изменения методов работы и оперативных подразделений органов внутренних дел. Ведь постепенно в нашем быту появились и быстро распространились своеобразные факторы, не свойственные жизни людей 20-30 и более лет назад, значительно снижающие шансы на первичный контакт и последующую коммуникацию.

Таким образом, 2012–2017 годы можно определить как первый период второго этапа развития оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел независимого Узбекистана.

Второй период (2017 – по настоящее время) ознаменовался тем, что важное значение в коренном совершенствовании и переходе оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел на качественно новый этап обретает принятие Указа Президента Республики Узбекистан года № УП-5005 “О мерах по коренному повышению эффективности деятельности органов внутренних дел, усилению их ответственности за

обеспечение общественного порядка, надежной защиты прав, свобод и законных интересов граждан” от 10 апреля 2017 и исходящие на его основе постановления.

Этот период развития оперативно-розыскной деятельности характеризуется реформированием системы органов внутренних дел и превращение их в общественно ориентированную профессиональную службу, деятельность которой должна быть направлена на оказание своевременной и качественной помощи населению, своевременное выявление и пресечение преступных посягательств.

Особый акцент был поставлен на:

- работу с молодежью, особенно ее неорганизованной частью. Так как данная социальная группа является одной из самых уязвимых для деструктивного влияния, подверженных целенаправленному “социальному зомбированию” криминальной средой со всеми негативными для личности и общества последствиями;

- внедрение в оперативно-розыскную деятельность органов внутренних дел порядка, методов и механизмов противодействия киберпреступности, расширение круга оперативно-розыскной работы в Интернет-пространстве;

- мобилизацию потенциала каждого оперативного сотрудника на обеспечение своевременного выявления признаков подготовки преступлений, их предупреждения и пресечения, то есть оперативно-розыскную профилактику преступлений;

- психологическую оценку противоправного поведения лица и деятельности преступных групп, анализ психологии лиц и психологической структуры действий (фактов), представляющих оперативный интерес;

- установление качественно нового порядка организации работы республиканских, средних и низовых оперативных подразделений, повышение уровня

знаний и профессиональной подготовки оперативных сотрудников с внедрением новых критериев персональной оценки их деятельности, а также широкое внедрение механизмов материального стимулирования, основанного на оперативно-розыскных показателях.

Новый уровень также получает целевое международное сотрудничество оперативных подразделений органов внутренних дел Узбекистана с ведущими зарубежными коллегами, проявившееся в форме координационных рабочих групп по вопросам оперативно-розыскной деятельности, разработке перспективных программ и планов межведомственного взаимодействия, внедрении действенных механизмов межгосударственного обмена оперативно-розыскной и процессуальной информацией.

Так, 2017–2021 годы знаменуются повышением качества оперативно-розыскных мероприятий с внедрением современных информационных технологий и электронных систем, разработкой новых тактических приемов работы органов внутренних дел в этом направлении, совершенствованием форм оперативно-розыскного взаимодействия, а также формированием новых научных подходов прикладного характера.

В целях создания единого звена организации и обеспечения оперативно-розыскной деятельности Указом Президента Республики Узбекистан № УП-6196 “О мерах по поднятию на качественно новый уровень деятельности органов внутренних дел в сфере обеспечения общественной безопасности и борьбы с преступностью” от 26 марта 2021 года в структуре Министерства внутренних дел образован Оперативно-розыскной департамент, объединивший в себя ключевые оперативные подразделения – Главное управление уголовного розыска и Главное управление борьбы с терроризмом и экстремизмом.

Подводя итог, следует констатировать, что оперативно-розыскная деятельность чутко, правда иногда с небольшим опозданием, реагирует на изменения, происходящие в обществе, государстве и социуме. Эти изменения первоначально носят приспособленческий характер, а затем приобретают правовую форму, закрепленную в нормативных актах различного уровня. И это все указывает на одну из актуальных перспектив дальнейшего непрерывного развития оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел современного Узбекистана.

Наиболее значимыми аспектами развития оперативно-розыскной деятельности Узбекистана, исходя из рассуждений, явились следующие:

во-первых, изменения в жизни общества и трансформация жизни индивида в частности, влияющие на развитие оперативно-розыскных мероприятий (изменение векторов преступной деятельности, цифровая трансформация, миграция населения, развитие общественных отношений и т.п.);

во-вторых, эволюция системы органов внутренних дел;

в-третьих, научно-технический прогресс.

Эволюция оперативно-розыскной деятельности – это постоянный про-

цесс трансформации, модернизации и совершенствования, усиленный новыми техническими возможностями, которые нам преподносит технический прогресс.

Таким образом, представляется необходимым создание и апробация системы прогнозирования возможной реорганизации оперативно-розыскной деятельности на основе предполагаемых изменений в преступности, которые могут произойти при развитии нашего общества.

Полагаем, что будущее инструментария оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел – в целенаправленном внедрении и применении достижений в области IT-технологий и искусственного интеллекта, позволяющих получить и эффективно использовать в борьбе с преступностью средства электронного контроля и наблюдения, а также мощные программно-аналитические комплексы.

Оперативно-розыскная деятельность находится в настоящее время на этапе формирования современных форм и методологии организации и проведения оперативно-розыскных мероприятий, что требует от ученых проведения фундаментальных исследований, которые будут способствовать переходу на новый уровень развития оперативно-розыскной науки.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Эволюция оперативно-розыскных мероприятий: Монография / А. И. Тамбовцев, Н. В. Павличенко. – М., 2021. – С.15.
2. Данный Закон в 2020 году издан в новой редакции.
3. Гордеев С.Н. О вопросах осуществления оперативно-розыскной деятельности в сети Интернет // *Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг ахборотномаси.* – 2020. – № 4. – С. 107–111.

З. А. Алматов,
*Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар
вазирининг маслаҳатчиси, генерал-полковник;*

Қ. Б. Қодиров,
*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси доценти,
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори,
доцент*

ХАЛҚЧИЛ ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ШОНЛИ ТАРИХИ

Аннотация. Мақолада жафокаш халқимиз, эл-юртимиз бошидан кечирган 1984—1989 йиллардаги мудҳиш қора кунлар, ўша даврда республикамизда юзага келган оғир ижтимоий аҳвол сабабли аҳолининг кучайиб бораётган норозиликларини олдини олиш ва тўхтатиш учун собиқ Иттифок Марказий кенгаш қарори билан Ўзбекистонга юборилган “десантчилар” томонидан содир этилган конунсизлик ва зўравонлик, қолаверса, мустақилликдан кейинги ички ишлар органлари томонидан олиб борилган ишлар хусусида сўз юритилади.

Таянч сўзлар: мустақиллик, республика, зўравонлик, таракқиёт, ички ишлар органлари.

Аннотация. В статье говорится о трагических днях 1984-1989 годов, принесших немало страданий народу нашей страны, о бесправиях, насилии и несправедливости со стороны “десантуры”, отправленной Центральным комитетом бывшего Союза для ликвидации и пресечения недовольства среди народа и кризисной ситуации, в связи с тяжёлым социальным положением в тот период, и наконец, о неоценимой работе органов внутренних дел после обретения независимости страны.

Ключевые слова: независимость, республика, насилие, развитие, органы внутренних дел.

Annotation. The article deals with the tragic days of 1984-1989, which brought a lot of suffering to the people of our country, about the lawlessness, violence and injustice of the “landing party” sent by the Central Committee of the Soviet Union to eliminate and suppress discontent among the people and the crisis situation, in connection with the difficult social situation during that period, and finally, the invaluable work of the internal affairs bodies after the country’s independence.

Keywords: independence, republic, violence, development, internal affairs bodies

Мустақиллик миллатнинг чинакам улуғ байрами ҳисобланади. Чунки истиқлолгача бўлган йўл осонликча босиб ўтилмади. Ота-боболаримиз мустақил юртда, хур ва эркин яшашни орзу қилиб, бу йўлда ўз жонларини қурбон қилишга ҳам тайёр бўлишган. Энг муҳими улар ўтмишнинг оғир машаққатлари, турли-туман синовларидан матонат билан ўтиб, эзгу мақсад сари олға интилиб, буюк мақсадларни кўзлаб, истиқлолнинг юксак пойдеворини бунёд этишган.

Ҳеч шубҳасиз, халқимиз ва давлатимизнинг мазкур синовлардан муваф-

фақиятли, таъбир жоиз бўлса, бирор кишининг бурнини қонатмасдан ўтиш, ёруғ кунларга етишишда мамлакат ички ишлар органларининг, мазкур тизимдаги ҳар бир фидойи ходимнинг беқиёс ҳиссаси бор.

Тарихга назар солсак, мустақиллик арафасида ички ва ташқи хавфсизликни таъминлаш тизимнинг парчаланиши натижасида жамиятда ҳуқуқий бўшлиқ вужудга келгани, миллатлар ва динлараро, ҳудудий ва турли гуруҳлар, уруғ-аймоқлар ўртасидаги зиддиятларнинг авж олиб кетиш хавфи, радикал кайфиятнинг куча-

йиши ғоят жиддий хатарга айланган эди. Қисқа қилиб айтганда, туб илдизлари собиқ Иттифоқнинг сўнгги йилларига бориб тақаладиган ички ва ташқи можаролардан мамлакатимизни асраб қолиш талаби ўта кескин бўлиб турар эди.

Шу ўринда, аввало, жафокаш халқимиз, эл-юртимиз бошидан кечирган 1984–1989 йиллардаги мудҳиш қора кунларни эслаш кифоя. Ўша даврда республикамизда юзага келган оғир ижтимоий аҳвол сабабли аҳолининг кучайиб бораётган норозиликларини олдини олиш ва тўхтатиш учун собиқ Иттифоқ Марказий кенгаш қарори билан Ўзбекистонга юборилган “десантчилар” томонидан содир этилган қонунсизлик ва зўравонликни кўпчилик яхши эслайди.

Бу даврда Марказ республика Ички ишлар органларини кадрлар билан мустаҳкамлаш ишида гўёки “республиканинг илтимосига биноан” 1984–1989 йилларда Ўзбекистонга 231 кишини юборди. Улар асосан раҳбарлик лавозимларига тайинланди. Шу вақт ичида ички ишлар бўлимларининг сафларидан 1981–1985 йилларнинг ўзида 3000 нафардан ортиқ маҳаллий ходимлар бўшатишган. Уларнинг кўплари айби исботланмаган бўлсада, жинойий жавобгарликка тортилди. Республика ички ишлар органларининг ҳеч қандай айби бўлмаган бир қатор раҳбар ходимлари қисмати ҳам шундай бўлди. Ички ишлар органлари ходимлари касб маҳоратининг пасайиб кетишига, бинобарин жиноятчиликка қарши кураш натижаларига салбий таъсир қилди [1].

1984–1989 йилларда “Ўзбекистонда қонунчиликни тиклаш” шиори остида марказдан минглаб одамлар жўнатишган. Биргина Ўзбекистон ССР ИИВга собиқ Иттифоқ мамлакатидан 150 нафар ходимлар келишган. Йиллар бўйича қарайдиган бўлсак, 1984 йилда 5 нафар, 1985 йилда 33 нафар, 1986 йилда 86 нафар, 1987 йилда 27 нафар, 1988 йилда

2 нафар, 1989 йилда 3 нафар “осойишталик посбонлари” бировдан сўраб-сўрамай, Ўзбекистонга ташриф буюрган. Бу кутилмаган меҳмонларнинг асосий мақсади – қонунчиликни таъминлаш эмас, балки ўзбек халқини таҳқирлаш эвазига хизмат пиллапояларидан кўтарилиш эди [2].

Кейинчалик республика ўз мустақиллигини қўлга киритгач, ноҳақликлар барҳам топди. Топталган ҳуқуқлар тикланди, судланганларнинг кўпчилиги оқланди, юзлари ёруғ бўлди, ўз иш жойларига қайтишди, мусодара қилинган мол-мулклари қайтарилиб, бошқа етказилган моддий зарарлар қопланди.

Шунингдек, республика раҳбарияти олдида мамлакатнинг келгуси тақдири, тараққиёт йўли, истиқболлари тўғрисидаги муҳим масалалар, шу жумладан хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш муаммолари кўндаланг бўлиб турарди.

Бу давр ҳақида фикр юритганда, Қувасой, Фарғона, Қўқон, Наманган, Бўка, Паркент, Гулистон, Тошкент, Ўш ва пойтахт талабалар шаҳарчасида рўй берган фожиали воқеалар одамларимиз қалбида қолдирган битмас жароҳатларни, юртимизга чел элдаги марказлар томонидан молиявий таъминланган ва бошқарилган террорчи тўдалар Сурхондарё ва Тошкент вилоятларининг тоғли туманлари орқали суқилиб кирган таҳликали кунларни ҳам эслаб ўтиш ўринлидир.

Агар ана шу ёвуз ниятли кучларнинг кабиҳ ва узоқни кўзлаган бузғунчилик мақсадлари амалга ошганида борми, мамлакатимиз фуқаролар уруши олови ичида қолиб кетган ва унинг оқибатлари, ҳеч шубҳасиз, бутун Марказий Осиёдаги вазиятни издан чиқариб, юборган бўлар эди. Мана шундай ўта мураккаб ва қалтис бир вазиятда ўзини йўқотмасдан, босиқлик, чидам, матонат ва бардош билан иш тутиш, қатъий сиёсий иродани намоён этиш, мамлакатни чуқур таназзулдан олиб чиқишга қаратилган, ҳар томонлама

пухта ўйланган стратегияни ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш ички ишлар органлари зиммасига юкланди.

Шундай кескин бир даврда мамлакат ичида уюшган жиноятчиликнинг ўсиши кузатила бошланди. Бу эса аҳолида ички ишлар органи бўғинига ишончсизлик ҳолатини келтириб чиқарди. Мустақиллик арафасида республика ва унинг айрим ҳудудларида талончилик, босқинчилик, гаров сифатида тутқунликка олиш, тамагирлик, ўғирлик, товламачилик, одам ўлдириш билан боғлиқ жиноятлар кўпайиб борганлигини кузатиш мумкин. Шунга қарамадан ички ишлар органларининг саъй-ҳаракати билан 1991–1996 йиллар оралиғида Ўзбекистонда 6 мингга яқин уюшган жиноий гуруҳларнинг фаолиятига чек қўйилганини кўриш мумкин[3].

Мазкур даврда Ўзбекистондаги мураккаб сиёсий, ижтимоий-иқтисодий жараёнлар ички ишлар органлари тизимида ислохотлар ўтказилишини талаб қиларди. Давлатнинг конституциявий асосларини мустаҳкамлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳокимиятнинг ижро этувчи тармоғи, хусусан, унинг таркибий қисми ҳисобланган милиция фаолиятининг такомиллаштиришига бевосита боғлиқ эди.

Шундай экан барча соҳалардаги каби ички ишлар органларида ҳам ислохотлар босқичма-босқич ўтказилганлиги кузатилди.

Дастлабки босқич – 1991–1999 йилларни ўз ичига қамраб олади. Бу даврда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги тўғрисидаги Низом Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 25 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳақида”ги қарори билан тасдиқланди [4]. Кейинчалик “Ички ишлар органларида хизмат ўташнинг вақтинчалик низомини тасдиқлаш тўғрисида” қарор ва бошқа идоравий меъёрий ҳужжатлар ишлаб чиқилди.

Иккинчи босқич – 1999–2001 йилларни ўз ичига олади. Бунда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 12 апрелдаги “Тошкент шаҳрида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш Концепцияси тўғрисида”ги қарори [5] билан республикада тинчлик ва осойишталикни сақлаш, мустақиллигимизни асраш, жамоат тартиби ва хавфсизликни таъминлаш тизимида туб ислохотларни амалга оширишни тақозо этди.

Учинчи босқич – 2001–2004 йиллар. Бунда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2001 йил 27 мартдаги “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони[6] қабул қилинди. Натижада ички ишлар органларининг бир қатор йўналишларида янги хизмат ва ўзгаришлар жорий этилди.

Тўртинчи босқич – 2004–2016 йилларни ўз ичига олади. Бу даврда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2004 йил 19 июль Фармони ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясида ички ишлар идораларида мутахассислар тайёрловини такомиллаштириш чоралари тўғрисида”ги 2004 йил 23 сентябрь қарорлари қабул қилинди. Мазкур ҳужжатлар асосида ички ишлар органлари тизимида кадрлар тайёрлаш ҳамда ходимларини моддий рағбатлантириш ва ижтимоий ҳимоялашни такомиллаштириш вазифаси белгиланди.

Бешинчи босқич – 2016 йил 16 сентябрдан бошланди. Чунки бу кунда Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуни қабул қилинди. Мазкур даврга қадар ички ишлар органлари ходимларининг фаолиятини тар-

тибга солувчи яхлит ҳуқуқий механизм йўқ эди. Бу қонун ички ишлар органлари фаолиятининг самарадорлигини ошириш, маҳаллий ҳокимликлар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорлигини янада такомиллаштиришга хизмат қилди. Қонуннинг 16-моддасида ички ишлар органларининг ҳуқуқлари белгилаб қўйилган ва бу ҳуқуқий норма ички ишлар органларида хизмат қилаётган ходимларнинг ўз вазифаларини қонуний асосда бажаришга кенг имконият яратиб бериши билан бирга, уларнинг ҳуқуқларини ҳимоясини ҳам кафолатлаб берди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг ташаббуси билан сўнгги йиллар давомида ички ишлар органлари тизимининг фаолиятини тубдан такомиллаштириш борасида кенг кўламли ислохотлар амалга ошириб келинмоқда. Ушбу соҳани тартибга солувчи норматив ҳуқуқий база жиддий такомиллашди, қатор қонун, фармон, қарорларнинг қабул қилиниши шулар жумласидандир.

Президентимиз таъбири билан айтганда, “Бугунги кунда энг катта масала, бу – ички ишлар тизимининг қуйи бўғинини мустақамлашдан иборатдир” [5]. Шунингдек: “Ҳозирги кунда ички ишлар органлари органларининг ўта марказлашган ҳолда жойлашуви уларнинг ўз вазифаларини самарали ҳал қилишига имкон бермаяпти. Бу бир томондан жинойтчиликка қарши курашиш самарадорлиги пасайишига олиб келаётган бўлса, бошқа томондан аҳолига ўз муаммосини ҳал қилишда ноқулайлик туғдирмоқда. Биз ички ишлар органлари ходимларини халққа янада яқинроқ қилиш мақсадида ходимларнинг асосий қисми бевосита жойларда керак бўлса, ҳар бир сектор ҳудудида хизмат олиб боришини таъминлашимиз керак” [7], – деб таъкидлаган эди.

Шу ерда айтиб ўтиш жоизки, “Гэллап” (“Gallup”) халқаро тадқиқот

институтининг “Глобал қонун ва тартиб” бўйича йиллик бутунжаҳон рейтингини эълон қилинди. Ўзбекистон ушбу рейтингда 100 баллдан 92 балл тўплаб, дунёнинг энг хавфсиз мамлакатлари топ 10 талигига киритилди. Албатта, бундай натижага эришишда, жамиятимизда қонун ва адолат устуворлигини, жинойтга жазо муқаррарлигини таъминлаш борасида ички ишлар органлари ходимлари томонидан сўнгги йилларда кўрилган чора-тадбирлар ҳам, айниқса эътиборли ҳисобланади. Авваламбор, ушбу вазифаларни самарали бажариш мақсадида тизимнинг фаолияти тубдан такомиллаштирилди. Асосий эътибор маҳаллаларда криминоген вазиятни ижобий томонга ўзгартириш учун қуйи бўғинни кучайтиришга қаратилди. Таянч пунктлари ва профилактика инспекторларининг сони кўпайтирилди. Улар, ўз навбатида, хизмат уй-жойлари билан таъминланди, имтиёзли кредитлар асосида шахсий “Матиз”, “Спарк” ва “Нексия-3” автомашиналари берилди.

Бундан ташқари, жинойтчиликка қарши курашиш соҳасида фуқароларнинг фаоллигини ошириш, ҳудудда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш борасидаги ишларни тизимли ташкил этиш мақсадида “Жамоатчилик назорати масканлари” ҳамда “Фидокор ёшлар” жамоатчилик патруль гуруҳлари ташкил этилиб фаолият юритиб келмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 27 февралда қабул қилинган буйруғи асосида ҳудудий тузилмаларида секторлар фаолиятини мувофиқлаштириш бўлинмалари ташкил этилди ва фаолияти йўлга қўйилди.

Бу борада, республиканинг 3-секторларида “Темир дафтар”, “Аёллар дафтари” ва “Ёшлар дафтари”га киритилган шахсларнинг муаммолари ҳал этилиб, меҳнатга лаёқатли ишсиз шахсларнинг бандлиги таъминланишига кўмаклашилмоқда.

Шу билан бир қаторда, 3-секторлар ҳудудларида “Обод қишлоқ” “Ҳар бир оила – тадбиркор”, “Ёшлар – келажагимиз” ва “Обод маҳалла” дастурлари доирасида ҳудудларни комплекс ривожлантириш борасида йўл-транспорт инфратузилмаси, муҳандислик-коммуникация тармоқлари ва ижтимоий соҳа объектларида қурилиш ва ободонлаштириш ишлари мувофиқлаштириб борилмоқда.

Соҳада замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан самарали фойдаланилган. Бунинг натижасида “Хавфсиз пойтахт”, “Хавфсиз ҳудуд”, “Хавфсиз туризмни таъминлаш”, “Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш” каби қатор концепциялар муваффақиятли амалга оширилмоқда. Вилоятларнинг ўзига хос тажрибалари сифатида “Намунали ҳудуд”, “Хотин-қизлар билан ишлаш”, “Президентнинг бешта ташаббуси”, “Ёшлар билан ишлаш”, “Жиноятга қарши кураш ҳақиқати ва адолати”, “Жиноятдан ҳоли маҳалла” каби концепциялари ва йўл хариталари яратилиб, ижрога қаратилмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, бугунги кунда ички ишлар органлари сафида она Ватанимизни чин дилдан севадиган, бурчига садоқатли муқаддас

заминимиздаги тинч ва осуда ҳаётни таъминлаб келаётган энг муносиб ходимлар хизмат қилмоқда. Уларнинг фаолияти, азму шижоати ҳар қачонгидан ҳам юқори баҳоланиб, халқимизнинг юксак ҳурматига сазовор бўлмоқда, ходимларимизнинг ўзи эса давлатимиз ва жамиятимиз ғамхўрлигини амалда ҳар томонлама чуқур ҳис этмоқдалар.

“Дунёда Янги Ўзбекистонга нисбатан ишонч руҳи ва мамлакатимиз билан ҳамкорликка интилиш тамойиллари кучайди” [8]. Шундай экан Янги Ўзбекистоннинг ички ишлар органлари тизими ҳам янгиланиб, такомиллашиб бормоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти соҳа ходимларига касб байрами куни муносабати билан йўллаган табригида “Агар давлат таянадиган асосий устун қонун бўлса, унинг кучини амалда намоён этадиган энг самарали тизим бу – ички ишлар соҳаси десак, айна ҳақиқат бўлади” [9], – дея эътироф этдилар. Ички ишлар органлари фаолиятининг шонли тарихида бу юксак баҳо ҳисобланиб, осойишталик посбонларини қонун устуворлигини таъминлаш йўлида янаям фидойилик билан хизмат қилишга ундайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Алматов З. Халқ хизматида (кириш сўзи ўрнида). Халқ хизматида 75 йил. – Т., 1992. – Б. 17.
2. Азизхўжаев А. Чин ўзбек иши. – Т., 2011. – Б. 266.
3. Қобилов Ш. Коррупцияга қарши кураш: иқтисодий, маънавий-маърифий чоралари ва йўллари. Монография. – Т., 2017. – Б. 88.
4. Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати қарорлари тўплами. – 1991. – № 10. – 36-м.
5. Маъмурий ҳуқуқ: Дарслик / Одилқориев Х., Исмоилов И. Исмоилов Н. ва бошқ. – Т., 2010. – Б. 572.
6. Пулатов Ю.С. С чего начинается реформирование органов внутренних дел // Ҳуқуқ-Право-Law. – 2004. – № 4. – С. 80.
7. Олимларнинг бунёдкорона меҳнатини кадрлаб, уларга муносиб турмуш шароити яратиш – энг муҳим вазифадир // Халқ сўзи. – 2017. – 18 нояб
8. Янги Ўзбекистон демократик ўзгаришлар, кенг имкониятлар ва амалий ишлар мамлакатига айланмоқда. // Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Янги Ўзбекистон” газетаси бош муҳаррири Салим Дониёровнинг саволларига жавоблари. – 2021. – 17 авг.
9. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон ички ишлар органлари ходимларига табриги // Postda-На посту. – 2020. – 25 окт.

Б. А. Матлюбов,
Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси бошлигининг маслаҳатчиси,
генерал-лейтенант

МУСТАҚИЛЛИК СОЛНОМАСИНИНГ САҲИФАЛАРИДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ

Аннотация. Мамлакатимизда мустақиллик солномасининг кўпгина саҳифалари ички ишлар идоралари фаолияти билан боғлиқ. Шу боис ушбу мақолада Ўзбекистон ички ишлар идоралари фаолияти қандай қийин шароитда, доимий курашда ва қайноқ нуқталарда тобланиб тажриба орттириб боргани ҳақида сўз боради.

Таянч сўзлар: солнома, тинчлик ғояси, ички ишлар органлари, жиноятчиликка қарши кураш.

Аннотация. Многие страницы летописи независимости нашей страны связаны непосредственно с органами внутренних дел. В данной статье говорится о том, в каких трудных условиях и горячих точках приобретался опыт в деятельности органов внутренних дел.

Ключевые слова: летопись, идея мира и спокойствия, органы внутренних дел, борьба с преступностью.

Annotation. Many pages of the chronicle of our country's independence are directly related to the internal affairs bodies. This article talks about the difficult conditions and hot spots where gained the experience in the activities of the internal affairs bodies.

Keywords: chronicle, the idea of peace and tranquility, internal affairs bodies, the fight against crime.

Маълумки, Президентимиз Шавкат Мирзиёев: “Агар давлат таянадиган асосий устун қонун бўлса, унинг кучини амалда намоён этадиган энг самарали тизим бу – ички ишлар соҳаси, десак, айни ҳақиқат бўлади”[1], – дея таъкидлаганликлари бежизга эмас. Негаки, мамлакатимизда мустақиллик солномасининг кўпгина саҳифалари ички ишлар идоралари фаолияти билан боғлиқ. Шунинг учун ушбу мақолада Ўзбекистон ички ишлар идоралари фаолияти қандай қийин шароитда, доимий курашда ва қайноқ нуқталарда тобланиб, тажриба орттириб боргани ҳақида сўз боради.

Ўрта Осиё ва бу ўлка халқлари тарихи оғир ва мураккаб бўлган. Унинг ибтидоий жамоа тузумидан октябрь ғалабасигача босиб ўтган йўли ғанимлар

босқинлари, шафқатсиз қонли жанглар, сон-саноксиз сарой тўнтаришлари ва халқ кўзғолонлари билан нишонланган. Энг машаққатли йилларда (иктисодий танглик ва фуқаролик уруши, Иккинчи жаҳон уруши) меҳнаткашларнинг тинч ва хавфсиз меҳнатининг ишончли ҳимоячиси сифатида Совет Туркистони Ишчи-деҳқон милицияси ташкил этилди. Ушбу ички сиёсий тузилма турли йилларда қўйилган вазифаларни виждонан бажариб, мураккаб ва шарафли йўлни босиб ўтди.

Туркистон милициясининг жанговар аънаналари тарихий вақт мобайнида Ватанимиз милиционерлари – ИИОлари ходимларининг фаолиятида яшамокда ҳамда ҳуқуқ-тартибот ва жамоат хавфсизлиги ҳимоясида турган ушбу

муҳим давлат ҳокимияти органининг ёш издошлари учун руҳлантирадиган ибрат йўлидир. XX аср бошларида ўлкада бўлиб ўтган ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар натижасида совет ҳокимияти ўрнатилиб, унинг мустаҳкамланиши жараёнида бир қатор давлат бошқаруви ва назорат органлари ташкил этилди. 1924 йилда Ўрта Осиё ҳудудида содир этилган миллий давлат ажралиши натижасида янги Совет Социалистик республикалари пайдо бўлди – Ўзбекистон ва Туркменистон. Тожикистон Совет Социалистик Автоном Республикаси сифатида Ўзбекистон таркибига киритилди. Давлат бошқаруви тизимидаги ташкилотлар билан бир қаторда, ички ишлар органлари ҳам қайта тузилди. Ички ишлар идоралари инқилобий тартибни ҳимоя қилиш ва аҳоли хавфсизлигини таъминлаш билан бирга, совет давлати томонидан жамиятда олиб борилган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ўзгаришлар билан боғлиқ қарор, буйруқ ҳамда фармойишларни ҳаётга татбиқ этишда ҳам юклатилган вазифа ва ваколатлари доирасида бевосита иштирок этди. Ўзбекистон ССРда Ишчи-деҳқон милицияси “белгиланган қонунлар доирасида жиноятчиликка қарши кураш ишида милиция ва жиний қидирув органлари фаолиятининг юқори раҳбарлиги”ни ўз қўлига олган Ички ишлар халқ комиссариютига бириктирилди.

Ўзбекистон ҳудудида милиция ва жиний қидирув органлари фаолиятининг оператив бошқаруви учун ЎзССР ИИХК Марказий административ бошқармаси таркибида (МАН) милиция ва жиний қидирув бўлими ташкил этилган. Республика ижро органлари, жумладан ички ишлар халқ комиссариюти (ва уларнинг органлари) ўз фаолиятида (Ўзбекистон ССР учун ягона қонунлар чиқарилгунга қадар) ССРИ, собиқ Туркистон АССР, Бухоро ва Хоразм республикалари ҳукуматларининг

қонунларидан раҳбарлик учун фойдаланган, бу ҳақда Ўзбекистон ССР Инқилоб қўмитасининг 1924 йил 27 ноябрдаги қарорида алоҳида кўрсатиб ўтилган эди. Айнан шу қарор билан Инқилоб қўмитаси Ўзбекистон ССР Адлия ХКга 1925 йил 1 январгача ССРИ ва Ўзбекистон ССР қонунлари тўпламини чиқаришни топширган. Меҳнаткашларнинг жамоат тартибини сақлашдаги фаол иштироки кенг кўламда ривожланди. Жамоат тартибини сақлаш учун кўнгилли халқ дружиналарини ташкил қилиш тўғрисида қарорлар чиқарилди. Милиция органлари билан бирга, халқ дружиналари нафақат одамларнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлайди, балки ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда фаол иштирок этади. Улар умумэтирофга сазовор бўлишганлигини қайд этиш зарур. Милиция ишида жамоатчи инспекторлар, жамоатчилик участка нозирлари, кўплаб ваколатли фаоллар, меҳнаткашлар вакиллари иштирок этди. Милициянинг ўзи фақат жазоловчи орган эмас, балки, биринчи навбатда, фуқароларни қонунларга қатъий амал қилиш руҳида тарбияловчи орган бўлди. Милиция органларининг жиноятчиликни бартараф этиш, жиноятни келтириб чиқарувчи сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш, бартараф этиш бўйича тадбирлари жамиятнинг беқарор аъзоларини эҳтимолли жамиятга қарши ҳаракатлардан қайтаришга қаратилган эди. Ўзбекистон милицияси ўз фаолиятини янада такомиллаштириб борди. Республикада йилдан-йилга жиноятчилик ва жамоат тартибини бузиш ҳолатлари камайди. Жиноятлик ҳамда бошқа жамият қоидаларини бузишнинг олдини олиш, уларни келтириб чиқарадиган сабабларни аниқлаш ва бартараф этиш Ўзбекистон милицияси фаолиятининг асосий мазмунини ташкил этди. Иккинчи жаҳон уруши йилларида Ўзбекистон халқи ва Ўзбекистон Республикаси ички ишлар

органлари фаолияти ниҳоятда мураккаб, машаққатли ва ўта оғир вазиятларда кечган. Унда шонли ғалабага эришиш, қора касофатни мажақлаб ташлаш жуда қимматга тушди. Не-не ўғлонлар нобуд бўлиб, мангуликка бош қўйдилар. Улар орасида ўзбек милицияси вакиллари ҳам бор эди. Иккинчи жаҳон уруши бошланганидан кейин халқ хўжалигининг барча тармоқларида бўлгани сингари, ички ишлар идоралари фаолиятида ҳам ўзгаришлар амалга оширилди. Ички ишлар органлари ходимлари хизмат вазифаларини бажариш баробарида, қўшимча ишларни ҳам бажарди. Улар турли ҳудудлардан эвакуация қилинган аҳолига ёрдам кўрсатиш, қаровсиз қолган болаларни топиш, уларнинг ота-онасига етказиб бериш, етим ёки ота-онасини йўқотганларни тегишли муассаса ва ташкилотларга юбориш каби ишларни амалга оширди. Ички ишлар ходимларининг бир қисми фронт ортида катта ҳажмдаги вазифаларни бажарган бўлса, кўплаб милиция ходимлари бевосита фашистларга қарши бўлган жангларда фаол иштирок этиб, турли даражадаги орден ҳамда медаллар билан тақдирланди. Урушдан кейинги йилларда милиция идораларининг асосий эътибори жамиятда тартиб-интизомни ўрнатиш ва аҳоли хавфсизлигини таъминлашга қаратилиши билан бирга, халқ хўжалигида олиб борилган ўзгаришлар жараёнида уларнинг фаолияти билан боғлиқ бир қатор қарор, фармон ва фармойишлар қабул қилинди. Лекин қабул қилинган қонун ҳужжатларининг ижроси ўз вақтида таъминланмади, оқибатда XX асрнинг 50–60-йилларида республика ички ишлар органлари фаолиятида, жиноятни бартараф этиш ва олдини олиш борасида ҳамда уларнинг касбий маҳоратида камчиликлар кузатилди. Жамиятда юзага келган бундай қўнимсизликларнинг сабабини ҳуқуқ-тартибот органлари томонидан аҳоли орасида жиноятнинг олдини олиш учун етарли даражада

ҳуқуқий тарғибот ва ташвиқот ишлари олиб борилмаганлиги, жиноятларнинг ҳисоби, мазмун-моҳияти ва сабаб, шарт-шароитлари чуқур таҳлил этилмаганлиги, ходимларнинг билим ва малакасининг етарли даражада бўлмаганлиги билан изоҳлаш мумкин. Бу жараёнда айрим айбсиз инсонлар бир неча ойлар давомида тергов изоляторларида ушлаб турилиб, уларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларининг поймол этилиш ҳолатлари ҳам учраб турган.

XX аср 70-йилларининг иккинчи ярмидан бошлаб, ички ишлар органлари структурасида ўзгаришлар қилиниб, республиканинг шаҳар ва қишлоқлари, транспорт магистралларида пост-патруль хизматини такомиллаштиришга эътибор кучайтирилди. Давлат автомобиль инспекцияси ходимлари ва темир йўл транспортида хизмат қилаётган ички ишлар органларининг иш жараёнига фан-техника янгиликларининг жорий этилиши натижасида уларнинг фаолияти бирмунча яхшиланди. Умуман олганда, бу йилларда жамиятда мустаҳкам тартиб ўрнатиш, давлат ва халқ мулкини қўриқлаш, жиноятларнинг олдини олиш ва фош этиш юзасидан қатор ишлар амалга оширилиб, ижобий натижаларга эришилганлигини қайд этиш лозим.

XX асрнинг 80-йиллари республиканинг ҳаёти ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маънавий жиҳатдан жуда мураккаб жараёнлар билан кечди. Бу даврда ички ишлар органларининг фаолиятида ҳам бир қатор камчилик ва муаммолар кузатилди. Милиция ходимлари орасида хизматга совуққон муносабат, порахўрлик ва бошқа қонунбузарлик ҳолатлари кучайиб, жамиятда йилдан-йилга жиноят содир этилиши ҳолатлари кўпайиб борди. Ўша даврга оид ҳужжатлар таҳлили шундан далолат берадики, жамиятда жиноят содир этилишининг ҳаддан ташқари ўсиб кетиши ва ички ишлар органлари тизимидаги бошқа камчиликлар бу фақат ички ишлар идоралари ходимларининг

фаолиятини суёт олиб бориши билан боғлиқ бўлмай, бу даврда жамиятдаги ижтимоий муаммоларнинг ўз вақтида ечимини топилмаслиги, ишсизликнинг кўпайиши, моддий таъминотдаги узилишлар, жамиятда коррупция ва бошқа иллатларнинг авж олиши, инсонлар дунёқарашининг тубдан ўзгариши, турли хил ғоя ва қадриятларнинг кириб келиши, ёшлар орасида таълим-тарбия масаласидаги муаммолар, иттифоқ ва республиканинг турли ҳудудларида содир бўлган миллатлараро муносабатлардаги зиддиятли ҳолатлар билан ҳам изоҳланади.

1970–1980 йилларда ички ишлар органларини юқори малакали ходим ва раҳбарлар билан таъминлаш борасида бир қатор ишлар амалга оширилиб, иттифоқ миқёсида қатор ўқув юртларининг фаолият юритиши милиция органларида тажрибали ва малакали кадрларнинг кўпайишига ижобий таъсир кўрсатган бўлса, бу пайтда Ўзбекистон ички ишлар тизимидаги кадрлар масаласида жуда оғир ҳолат юзага келди.

“Марказ”га бутунлай бўйсунган республика милицияси мустақил ривожлана олмас эди. Унинг сиёсати, стратегияси ва тактикасини “Юқори”дан бериладиган йўл-йўриқ, кўрсатмалар аниқлаб берарди. “Марказ”га бутунлай бўйсунган республика ҳуқуқ-тартибот органлари мустақил ривожлана олмас эди. Шундай даврлар ҳам бўлганки, “коммунизм қураётган жамиятда жиноятчиликка ўрин йўқ”, деган шиор остида жиноятчилик билан боғлиқ кўрсаткичлар сунъий камайтирилди[2].

1984–1989 йилларда Ўзбекистонга Марказдан кўплаб ходимлар юборилиб, улар асосан раҳбарлик лавозимларига тайинланди. Бундан ташқари, бу даврда республика ИИБ тизимига раҳбарлик қилган, катта бошлиқлар таркибида обрўга эга бўлган (Ҳ.Х. Яхъёев, Қ.Э. Эргашев, О.М. Мухаммадиев, У. Тожихонов, И.Ғ. Саттаров, Т.С. Саттаров, М.С. Норов, С.З. Сабиоровлар. Бу рўйхатни давом

эйтириш мумкин ва ҳ.) ҳамда соҳада ҳалол фаолият олиб борган кўплаб ички ишлар ходимлари ишдан бўшатилиб, уларнинг катта қисми жинойий жавобгарликка ҳам тортилди. Ўзбекистон ички ишлар идораларидаги бундай нохуш ва зиддиятли ҳолатлар ходимлар касб маҳоратининг пасайиши, хизматга бўлган муносабатининг ўзгариши, оқибатда уларнинг асосий вазифаси бўлган жамоат тартибини сақлаш ва жиноятчиликка қарши кураш борасидаги фаолиятига салбий таъсир кўрсатди.

Ўзбекистон ИИОлари ходимлари қандай қийин шароитда, доимий кураш ва жангларда мустаҳкамланиб, тажриба орттириб боргани ҳозирги пайтда кундек равшан бўлиб қолди. Кўп нарса ўзгарди: милициянинг вазифалари доираси кенгайди, иш шакл ва усуллари такомиллашди, моддий-техника базаси мустаҳкамланди, ҳуқуқ-тартибот ҳимоячилари сони кўпайди. Афсуски, бу жараёнлар ҳамisha ҳам енгил ва бир текис кечмади.

Ўзбекистон ИИОлари ходимларини ижтимоий ҳимояси билан боғлиқ ҳамда хизмат ўташни тартибга солишга оид 1990 йил 31 октябрда имзоланган “Милиция ходимларини ижтимоий ва ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилишни кучайтириш тўғрисида”ги қонуни ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 270-сонли “Ички ишлар вазирлиги тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида”ги[3] 1991 йил 25 октябрь қарори муҳим аҳамият касб этишини таъкидлаш зарур.

“Милиция ходимларини ижтимоий ва ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилишни кучайтириш тўғрисида”ги Ўзбекистон ССРнинг қонунининг қабул қилиниши республиканинг етилган иқтисодий ва ижтимоий муаммоларини ҳал этиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишни кучайтириш, жиноятчиликка қарши кураш, жамоат тартибини сақлаш юзасидан кечиктирмай чора-

тадбирлар кўриш зарурлигини тақозо этди. Бундай шароитда милиция ходимлари хавфсизлиги, уларнинг шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилиш ғоят муҳим аҳамият касб этди. Милиция ходимларини ўлдириш, қуролини олиб қўйиш мақсадида уларга ҳужум қилиш, уларнинг хизмат фаолиятига аралаштириш ҳоллари оз эмас эди. Бу эса меҳнатқашларнинг адолатли норозилигини келтириб чиқарди. Шу боис милиция ходимларининг ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоясини кучайтириш мақсадида мазкур қонун қабул қилинди. Унга кўра, милиция ходимлари давлат ҳокимиятининг вакили экани, давлатнинг алоҳида ҳимоясида бўлиши белгилаб қўйилди[4].

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, милициянинг истиқлолни жиной хуружлардан ҳимоя қилиш, ёш мустақил давлат ва унинг фуқаролари хавфсизлигини таъминлаш борасидаги масъулияти мислсиз даражада ошди. Ўзбекистон ҳудудидаги илгари СССР ички ишлар вазирлигига бўйсунган ички қўшинлар ва ўқув юртлари, транспорт бошқармаси, моддий-техника, ҳарбий анжомлар таъминоти Ўзбекистон ҳуқуқий тасарруфига ўтди.

Ички ишлар вазирлиги тизимида ҳам катта ўзгаришлар содир бўлди. Унинг ички тузилиши, фаолиятининг шакл ва усуллари такомиллаштирилди, ҳуқуқий негиз яратилди. Бироқ мустақилликнинг дастлабки йиллари мамлакатимизда маъмурий буйруқбозликка асосланган тузумдан демократик бошқарувга асосланган жамиятга ўтиш жараёнида мустақил Ўзбекистон ички ишлар идораларининг ҳуқуқий мақоми шаклланиб, муайян даражада мустақамланиб борган бўлса-да, ички ишлар идоралари тизими жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, жинойтчиликка қарши кураш, унинг олдини олиш борасидаги фаолиятини собиқ мустабид тузумдан қолган тартиб, усуллар асосида олиб борар эди. Ишни

бу алфозда ташкил этиш билан эса мамлакатда тинчлик ва осойишталикни самарали таъминлаш мушкул эди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 8 январдаги “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идораларида хизмат ўташ ҳақидаги вақтинчалик низомни тасдиқлаш тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Қарор билан умумий қоидалар, ички ишлар идоралари ходимларига махсус унвонлар бериш ва ундан маҳрум этиш, лавозимга тайинлаш, хизмат бўйича кўчириш ва кўтариш, аттестация, меҳнат таътили бериш, хизматдан бўшатиш, айрим тоифадаги ходимларни бошқа вазирликларга юбориш ва уларнинг хизматни ўташи масалалари ҳамда ички ишлар идоралари ходимларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари белгилаб берилди.

1995 йилдан бошлаб милиция ходимларининг махсус кийимлари учун миллий ажратувчи белгилар жорий этила бошланди. Аввалги погонлардаги беш қиррали юлдуз ўрнига мусамман, деб аталувчи саккиз қиррали юлдуз, кейин китель ёқасидаги петлицалар бекор қилиниб, Ўзбекистон герби рамзидаги тимсол тақиладиган бўлди[5].

1994–1997 йилларда мамлакатимизда тезкор вазият мураккаб эди. Ўша дамларда асосий эътибор ички ишлар идоралари зиммасидаги масъулият юқини заррача камайтирмаслик, аксинча янада хушёр, огоҳ бўлишни тақозо этарди. Устига устак ташки кучлар ва уларнинг мамлакатимиздаги гумашталари тез-тез бош кўтариб турарди.

1994–1997 йилларда Наманган, Фарғона, Андижонда жуда кўп жинойтлар содир этилди. Хонадонларга кириб, уларни ёппасига ўлдириб кетиш ҳолатлар бўларди-ю, биз бунинг террорчилик ҳаракатлари эканлигини ўша пайтда тушуниб етмаганмиз. Эсимда бор 1997 йил декабрь ойи эди. Сурхондарёда судланувчиларнинг сақлайдиган жой (изоляциятор)дан икки киши қочди. Иккови

хам ўлимга ҳукм қилинган маҳбуслар эди. Биттаси афғон, биттаси ўзбек. Биз бир гуруҳ бўлиб, ўша ерда 3–4 кун ишладик. Чегарадан ўтиб кетмасиданок уларни ушлашга муваффақ бўлдик.

Ишни тугатиб қайтишимиз билан Намангандаги мудҳиш қотиллик ҳақида хабар берилди. Давлат автомобиль назоратида ишлайдиган майор Боқижон Убайдуллаевни хотин, бола-чақалари олдида қийнаб, унинг бошини танасидан жудо қилишган ва кесилган бошини Наманган вилояти Ички ишлар бошқармаси бошлиғининг биринчи ўринбосарининг дарвозасига осиб кетишган. Мен Сурхондарёдан тўғри Наманган вилоятига жўнаганман ва ўша ерда 6 ой иш олиб борганмиз. Бу билан бизнинг соҳа ходимлари юрт осойишталиги учун ўз ҳаловатидан кечиб, кеча-ю кундуз хизмат қилишларини айтиш жоиз.

1997 йилдан бошлаб республикада шов-шувга сабабчи бўлган жиноий гуруҳлар қўлга олина бошланди. Жумладан, Д.Ю. Холматов бошчилигидаги 9 нафар жиноятчилар томонидан содир этилаётган босқинчилик ва машина олиб қочиш каби жиноятларни содир этган уюшган гуруҳ қўлга олинган. 1998 йилда Фарғона вилоятида ашаддий жиноий гуруҳлар ака-ука Челишевлар бошчилигидаги қасддан одам ўлдириш билан шуғулланган жиноятчилар, 1998 йилда Андижон вилоятида М.Керболаевлар бошчилигидаги ҳайдовчиларни ўлдириб машиналарини тортиб олиб ўзлаштираётган уюшган жиноий гуруҳларнинг фаолиятига чек қўйилди. 1998 йилда Тошкент шаҳрида автомобиль ҳайдовчиларига нисбатан мунтазам равишда босқинчилик жиноятларини содир этиб келаётган Олег Цай бошчилигидаги уюшган жиноий гуруҳлар, Қозоғистон ва Ўзбекистон фуқароларидан ташкил топган йигирма кишидан иборат Б.Ниёзов бошчилигидаги уюшган жиноий гуруҳлар томонидан

мунтазам равишда босқинчилик, талончилик, қасддан одам ўлдириш жиноятларини содир этиб келган жиноятчилар тўдаси қўлга олиниб, одил судловга топширилган.

1999 йил 16 февраль воқеалари. Ўша куни бир гуруҳ шахслар томонидан Тошкент шаҳрининг 5 та маъмурий бинолари олдида Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти ҳаёти ва амалдаги конституциявий тузумга тажовуз қилишга қаратилган террорчилик ҳаракатлари содир этилди.

Қўпоровчилик ҳаракатлари натижасида 13 нафар фуқаро ҳаётдан кўз юмган, 100 дан ортиқ фуқаро турли жароҳат олиб касалхонага ётқизилган, 3 нафар ички ишлар органлари ходимлари яраланиб, уларнинг 1 нафари вафот этган. Бир неча машина ёниб кетди. Жабрланганларнинг деярли барчаси тинч аҳоли вакиллари эди. Мазкур ҳолат юзасидан кўрилган тезкор чора-тадбирлар натижасида ушбу қўпоровчилик ҳаракатларига алоқадор шахслар қўлга олиниб, қонуний жазога тортилди.

1999 йил 30 март куни Хоразм вилояти Питнак шаҳрининг “Саримой” блок постида террорчилик ҳаракати, 2004 йилнинг 29 мартидан 1 апрелигача Тошкент шаҳри ва Тошкент вилояти ҳудудлари ҳамда Бухоронинг Ромитан туманида кетма-кет содир этилган бир неча террорчилик ҳаракатлари ва ҳ.к.

2000 йилга келиб, диний ниқоб остидаги террористик ташкилотларнинг Ўзбекистоннинг тинчлиги ва барқарорлигига хавф туғдириши ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштиришни талаб этарди. Жумладан, террористик гуруҳ ва уларнинг чет эллардаги раҳнамолари Ўзбекистондаги барқарорликни издан чиқариш йўлидаги қабих ниятларидан қайтмади. 2000 йил август ойида Сурхондарё вилоятининг Сариосиё тумани тоғли ҳудудларига Тожикистон орқали жангарилар гуруҳи кириб келгани аниқланди. Ички ишлар

вазирлиги, Миллий хавфсизлик хизмати ва Мудофаа вазирлиги ҳамкорлигида икки ой давом этган қидирув ишлари ва ўтказилган жанговар операциялар натижасида Сариосиё ва Узун туманлари ҳудудига жойлашиб олган жангарилар гуруҳи йўқ қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Ахборот марказидан олинган маълумотларга кўра, 1998 йилда 10 нафар “жиноий обрўманд”, 75 нафар жиноят оламининг “йўлбошчиси”, 572 нафар шахсдан ташкил топган 142 уюшган гуруҳларнинг жиноий фаолиятига чек қўйилди. 1999 йилда эса 193 уюшган гуруҳларнинг фаолияти фoш этилиб, шу гуруҳларда жиноий фаолият билан шуғулланган 5 та “жиноий обрўманд”, 150 та жиноятчилик дунёсининг “йўлбошчиси” ва 767 аъзолари жиноий жавобгарликка тортилган бўлса, 2000 йилга келиб уюшган гуруҳларнинг сони 179 та бўлишига қарамай 2 та “жиноий обрўманд”, 182 та жиноят оламининг “йўлбошчиси”, 797 та уюшган гуруҳ аъзолари қонун олдида жавоб берди[6]. Бундай маълумотларни келтиришдан мақсад Ўзбекистон мустақиллигини таъминлаш осон кечган эмас.

Мустақилликнинг ўтган йиллари мобайнида мамлакатимизда фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича яхлит ҳуқуқий тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим ўрин эгаллаганини қайд этиш зарур.

2006 йил 6 декабрдаги “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари ходимлари кунини белгилаш тўғрисида”ги қонун[7]нинг 1-моддасига мувофиқ, 25 октябрь Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари ходимлари кунини этиб белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 25 октябрдаги қарори билан Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигига айлантирилган 25 октябрь санаси бу соҳада хизмат кўрсатаётган ходимлар учун катта тарихий аҳамиятга эга.

Ички ишлар органлари ходимлари шаъни учун шуни айтиш керакки, республика ички ишлар идоралари бу қийинчиликларга бардош берди. Ўзига хос хусусиятларни йўқотмади ва ҳамон ўз халқига садоқат билан хизмат қилмоқда.

Халқимиз каби Ўзбекистон ИИОлари учун ҳам беш йилдирки, янги давр бошланди. 2017–2021 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича қабул қилинган Ҳаракатлар стратегиясида ҳам “жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, диний экстремизм ва терроризмга, уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашиш бўйича ташкилий-амалий чораларни кучайтириш” борасида вазифалар белгилаб берилди[8]. Ички ишлар органларининг фаолиятини такомиллаштириш жараёнида Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги[9] қонунининг ҳамда 2017 йилнинг 10 апрелида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг фаолияти самардорлигини тубдан ошириш, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги[10] фармонининг қабул қилиниши Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари тизимини ислоҳ қилишнинг энг муҳим йўналишларини аниқ белгилади.

Мамлакатимиз тараққиётининг янги босқичини бошлаб берган 2017 йилдан эътиборан барча соҳалар фаолияти тубдан ислоҳ қилиниб, “Халқ давлат идораларига

эмас, балки давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак”[11] деган эзгу ғоя ҳаётимизнинг бош мезонига айланди.

Айниқса, кейинги беш йилда мухтарам Президентимиз Шавкат Мирзиёев раҳнамолигида барча соҳалар сингари ички ишлар тизимида ҳам кенг қўламли ва пухта ўйланган ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Жамиятда қонун устуворлигини таъминлаш, ички ишлар органларини эл-юрт манфаатига хизмат қиладиган чинакам халқчил тизимга айлантириш йўлида катта ишлар олиб борилаётганлиги, барча куч ва имкониятлар сафарбар этилмоқда. Сабаби, Янги Ўзбекистонда амалга оширилаётган “Хавфсиз шаҳар”, “Хавфсиз қишлоқ”, “Хавфсиз маҳалла”, “Хавфсиз оила” концепцияси боис, бугунги турмуш ободлиги, юрт осойишталигига, тунларимиз ҳадик-хавотирларсиз, сокин, кунларимиз тинч, осуда, мусаффо осмон остида ўтишига мустаҳкам замин яратилди. Бунда бевосита мамлакатимиз ички ишлар органлари ходимларининг самарали фаолиятига оид соҳавий ислоҳотларнинг ўрни бекиёс.

Шунингдек, 2021 йилнинг 26 март куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида”ги ҳамда “Маънавият ва ижодни қўллаб-қувватлаш мақсадли жамғармасини ташкил этиш тўғрисида”ги қарорлари ходимларимиз тафаккурининг кенгайиши ва маънавий-маърифий савиясини оширишга хизмат қилиши шубҳасиз. Хусусан, 2021 йилнинг 2 апрелида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 5050-сонли қарори билан “Ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш концепцияси” тасдиқланди. Мазкур концепция ИИО ходимларини ҳар қандай шароитда давлат ва халқ манфаатларига хизмат қиладиган, миллий кадриятларга содиқ, ёт ва бузғунчи ғояларга қарши

муросасиз кураша оладиган, имон-эътиқоди, иродаси мустаҳкам, фидойи ва маънавиятли кадрлар этиб тарбиялаш, шунингдек, уларнинг шахсий дахлдорлик, масъулият ҳиссини шакллантиришга қаратилганлигини алоҳида қайд этишни истардим. Замирини “Ватанга ва халққа садоқат билан хизмат қилиш – олий бурчимиз!”, деган концептуал ғоя ташкил этган ушбу ҳужжатга кўра, осойишталик посбонларининг маънавий ва интеллектуал салоҳиятини юксалтириш, уларда ватанпарварлик ва касбга садоқат туйғуларини ошириш ҳар қачонгидек ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Ички ишлар органларида олиб борилаётган ўзгаришлар жараёнида унинг тарихини ўрганиш, фаолиятидаги ютуқ ва камчиликларни таҳлил этиш ҳамда тегишли хулосалар чиқариш муҳим аҳамиятга эга.

1. Бутун Республика халқи каби Ўзбекистон ички ишлар органлари учун ҳам (1991 йил) янги давр бошланди. Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач ички ишлар органларининг истиклолни жинойий хуружлардан ҳимоя қилиш, ёш мустақил давлат ва унинг фуқаролари хавфсизлигини таъминлаш борасидаги масъулияти мислсиз даражада ошди. Дастлаб, ёш ва мустақил Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги тизимида катта ўзгаришлар амалга оширилди. Унинг ички тузилиши, фаолиятининг шакл ва усуллари босқичма-босқич такомиллаштирилди. Юксак маҳорат билан хизмат ўташни ташкил этиш учун ҳуқуқий замин яратилди.

2. Ўзбекистоннинг жиноятчиликка қарши кураш борасида эришилган ижобий натижалари ва тажрибаси кўп ўтмай, айниқса, МДХ маконида катта қизиқиш уйғотиб, эътироф этилди. Жумладан, Россия Федерациясининг собиқ Президенти Б. Ельцин 1995 йилнинг 2 мартида, уюшган жиноятчиликнинг қурбони бўлган машҳур тележурналист В.Листьевни дафн этиш маросимида

сўзлаган нутқида Ўзбекистонда жинойтчиликка қарши олиб борилаётган ишлар мақтовга сазовор эканлигини айтган [12]. Бу мустақил Ўзбекистоннинг ички ишлар органлари фаолиятининг эътирофи эди.

3. Республика ички ишлар органлари шахсий таркибининг интеллектуал ва касбий даражасини ошириш, уларга қўшимча тадбир ва ишлардаги иштироки туфайли ортиқча вазифалар юкланишини бартараф этиш мақсадида соҳавий хизматлар ўртасидаги вазифаларнинг аниқ чегараларини белгилаш вазифаси Президентимиз Шавкат Мирзиёев томонидан белгилангани ИИОлари

фаолияти самарадорлигини оширишнинг муҳим омили эканлигини қайд этиш лозим.

4. Жинойтчиликни жиловлаш бўйича ишлар бутунлай янги тизимда ташкил этилмоқда. Бу тизим “Жинойт ҳақиқати ва адолат”, деб номланди. Масъул раҳбарлар жойларга бориб, жинойтларнинг сабабларини ўрганмоқда, муҳокама қилмоқда, такрорланишининг олдини олишга қаратилган аниқ чоралар кўрилмоқда. Оммавий ахборот воситаларида “Жинойт ҳақиқати ва адолат” рўқни ташкил этилиб, барча ишлар батафсил ёритиб борилиши йўлга қўйилди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Президент Шавкат Мирзиёевнинг 25 октябрь – Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ходимлари куни муносабати билан байрам табриги // Халқ сўзи. – 2020. – 25 окт.
2. *Икрамов Ш. Т., Қобилов Ш. Р.* Мустақиллик, барқарорлик ва хавфсизликни таъминлаш осон кечган эмас: Ўқув қўлланма. – Т., 2013. – Б. 4.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ички ишлар вазирлиги тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 1991 йил 25 октябрь қарори // Ҳукумат қарорлари тўплами. – 1991. – № 11. – 36-м.
4. *Қобилов Ш. Р.* “Мустақиллик ғойибдан келган эмас”: Ўқув қўлланма. – Т., 2011. – 136 б.
5. *Тожиёв К.* Давлат йўл ҳаракати хавфсизлик хизмати мустақиллик йилларида (1991– 2011). – Урганч, 2011. – Б.18.
6. *Соттиев И.А.* Уюшган жинойтчиликка қарши курашнинг жиноий-ҳуқуқий чоралари: юрид. фан. номз. дис.... Автореф. – Т., 2002. – Б. 3–4.
7. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг ахборотномаси. – 2006. – № 12. – 651-м.
8. Конституция – эркин ва фаровон ҳаётимиз, мамлакатимизни янада тараққий эттиришнинг мустаҳкам пойдеворидир. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганнинг 25 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси // Халқ сўзи. – 2017. – 8 дек.
9. Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари тўплами. – 2016. – № 38. – 438-м.
10. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2017. – № 15. – 243-модда.
11. *Мирзиёев Ш.М.* Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т., 2018. — Б. 152.
12. Известия газетаси. – 1995. – 6 март

М. З. Зиёдуллаев,
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
бошлигининг биринчи ўринбосари,
юримдик фанлар доктори, профессор;

С. С. Шарипов,
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
доценти в.б., юримдик фанлар
бўйича фалсафа доктори (PhD)

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ЖАМОАТ ТАРТИБИНИ САҚЛАШ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: ИСЛОҲОТЛАР, УЛАРИНИНГ НАТИЖАЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ

Аннотация. Мақолада ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятида амалга оширилган ислоҳотлар, хусусан соҳага доир қабул қилинган қонун ҳужжатлари ва уларни амалиётга татбиқ этиш орқали қўлга киритилган натижалар мантикий изчилликда баён этилган ҳамда мазкур йўналишнинг ҳуқуқий ва ташкилий-тактик асосларини, моддий-техник таъминотини такомиллаштириш истиқболлари юзасидан мулоҳазалар илгари сурилган.

Таянч сўзлар: ички ишлар органлари, жамоат тартибини сақлаш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш, патруль-пост хизмати, саф бўлинмалари, криминоген вазият.

Аннотация. В статье в логической последовательности рассмотрены реформы, осуществленные в деятельности органов внутренних дел по охране общественного порядка и обеспечению безопасности, в частности, освещены законодательные акты, принятые в этой сфере, выдвинуты предложения по перспективам совершенствования правовых и организационно-тактических основ, материально-технического обеспечения данного направления.

Ключевые слова: органы внутренних дел, охрана общественного порядка, обеспечение общественной безопасности, патрульно-постовая служба, строевые подразделения, криминогенная обстановка.

Annotation. The article presents the reforms carried out in the activities of the internal affairs bodies for the protection of public order and security in logical sequence, especially the adopted legislative acts in this area and the results obtained as a result of their application in practice, as well as put forward considerations on the prospects for improving the legal and organizational-tactical foundations, logistical support of this direction.

Keywords: internal affairs bodies, protection of public order, ensuring public safety, patrol and post service, combatant units, criminogenic situation.

Жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фуқаролик жамиятининг сиёсий, маданий, ижтимоий, иқтисодий ва бошқа йўналишлардаги фаолияти учун зарур бўлган ижтимоий бошқарувнинг муҳим омилларидан биридир. Жамоат тартиби ва хавфсизлигининг етарлича таъминланмаслиги жамиятда қонун

устуворлигига салбий таъсир кўрсатади [1; 39-б.]. Шу боисдан жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш ҳар қандай мамлакат ва жамиятда муҳим аҳамият касб этувчи долзарб масалалардан бири ҳисобланади [2; 37-б.].

Мамлакатимизда барқарорлик, тинчлик ва осойишталикни қарор

топтириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига сўзсиз риоя этилишини таъминлаш, жамоат тартибини сақлаш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш бўйича яхлит тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим ўрин эгаллайди. Дарҳақиқат, бугунги кунда республикамизнинг вилоят, шаҳар марказлари, катта шаҳар, маҳалла, кўча, майдон, маданият ва истироҳат боғлари, транспорт объектлари ҳамда бошқа жамоат жойларида, шунингдек, турли оммавий тадбирларни ўтказиш вақтида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлашни ички ишлар органларининг фаолиятисиз тасаввур қилиб бўлмайди.

Афсуски, охириги 15–20 йил давомида жамоат тартиби ва хавфсизлигини сақлаш масалаларига нотўғри ёндашув туфайли бу муҳим масала эътиборимиздан четда қолиб келди [3]. Шу сабабли Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг ташаббуси ва раҳбарлиги остида сўнгги йилларда қабул қилинган қонун ҳужжатлари асосида ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган салмоқли ишлар амалга оширилди. Жумладан, ички ишлар органларининг мазкур фаолият билан шуғулланувчи таркибий тузилмаларининг фаолиятини давр талаби асосида ташкил этиш, унинг асосий вазифа ҳамда функцияларини аниқ белгилаш ва тақсимлаш, кўча ва бошқа жамоат жойларида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлашда уларнинг ролини кучайтириш бу борадаги тизимли ишларнинг муҳим йўналишларидан бири бўлди. Ички ишлар органлари тизимидаги бир қатор соҳавий хизматларнинг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлашдаги иштироки аниқ белгиланиб, уларнинг бу борадаги асосий вазифалари ва ўзаро ҳамкорлиги мустаҳкамланди.

Мазкур соҳада ўтказилган ислоҳотлар жараёнида бир қатор қонун ва қонун-ости ҳужжатлари қабул қилиниб, жамият ҳаётига татбиқ этилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Тошкент шаҳрида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш Концепцияси тўғрисида”ги (1999 йил 12 апрель) қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идораларининг фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (2001 йил 27 март) ва “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идораларининг фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (2004 йил 19 июль) Фармонлари, уларнинг ижроси юзасидан қабул қилинган Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида патруль-пост хизмати ва жамоат тартибини сақлаш фаолиятини такомиллаштириш чоралари тўғрисида”ги (2001 йил 31 май), “Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш чоралари тўғрисида”ги (2001 йил 18 май), “Жиноятчиликка қарши курашда Ички ишлар вазирлиги профилактика хизматининг ролини кучайтириш чоралари тўғрисида”ги (2001 йил 6 июнь), “Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясида ички ишлар органлари мутахассисларини тайёрлашни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (2004 йил 23 сентябрь) қарорлари, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар идоралари патруль-пост хизмати саф бўлинмаларининг масъулияти ва фаолият самарадорлигини ошириш чоралари тўғрисида”ги (2012 йил 21 июнь) ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг “Фуқаролар йиғинининг “Маҳалла посбони” жамоатчилиги тузилмаси фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги (2014 йил 4 март) қарорлари жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъ-

минлаш соҳасидаги ижтимоий-ҳуқуқий муносабатларни самарали тартибга солишда муҳим аҳамият касб этди.

Ушбу даврда ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислоҳотлар жараёнида қуйидаги мақсадлар кўзланди:

– ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти билан шуғулланувчи бўлинмаларнинг ташкилий тузилишини қайта кўриб чиқиш – хизматларда бири иккинчисининг ишини такрорлашига йўл қўймаслик, улар фаолиятини тубдан яхшилаш, янги тузилмаларни ташкил қилиш;

– раҳбарнинг масъулиятини ошириш, жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлашда куч ва воситалардан оқилона фойдаланиш;

– хизматларнинг вазифаларини аниқ белгилаб бериш ва фаолият устидан бошқарувнинг қуйидан то юқоригача ягона тизимини яратиш;

– ички ишлар органлари вазифаларини ба ж а р и ш г а қ о д и р к а д р л а р н и ш а к л л а н т и р и ш ;

– давлат бошқаруви соҳасида ички ишлар органларининг роли ва мавқеини кўтариш, аҳоли ва кенг жамоатчилик билан алоқасини мустаҳкамлаш [4; 82-б.].

Ички ишлар органларининг асосий фаолият йўналишларидан бири бўлган жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини қонун даражасида тартибга солиш мақсадида, Ўзбекистон Республикасининг “Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисида”ги (2013 йил 10 апрель), “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги (2013 йил 22 апрель), “Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида”ги (2014 йил 5 май), “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги (2014 йил 14 май), “Ижтимоий шериклик тўғрисида”ги (2014 йил 25 сентябрь) ва бошқа бир қатор қонунлари қабул

қилиниб, ҳуқуқни қўллаш амалиётига жорий этилди.

Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги (2016 йил 16 сентябрь) қонуннинг қабул қилиниши бугунги кунда ички ишлар органларининг ўта масъулиятли, жуда серқирра ва ранг-баранг фаолиятини тартибга солувчи ҳуқуқий майдондаги бўшлиқ, ноаниқлик ва зиддиятларни бартараф этиш, шунингдек алоҳида қонун доирасидаги ички ишлар органлари фаолиятига оид асосий қоидаларни ягона тизимга солишни таъминлаш орқали ички ишлар органлари тизимидаги ислоҳотларнинг мазмунан янги босқичини бошлаб берди [5; 21-б.].

Мазкур қонун ва 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5005 сон (2017 йил 10 апрель) фармони ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ҳуқуқий тартибга соладиган яна бир муҳим ҳужжатдир. Фармонда ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш субъектларининг вазифалари, функциялари ва жавобгарлигини аниқ чегаралаш, такрорланувчи ва долзарблигини йўқотган ваколатларни чиқариб ташлаш, бўлинмаларнинг тезкорлиги ва самарадорлигини таъминловчи моддий-техник таъминоти даражасини мустаҳкамлаш, замонавий илмий-техник

воситалар ва ахборот-коммуникация технологиялари, шу жумладан давлат хизматлари сифатини яхшилаш назарда тутилди.

Мазкур фармон ижроси доирасида қабул қилинган ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишда асосий ўрин тутадиган яна бир муҳим ҳужжат – Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2940-сон (2017 йил 1 май) қарори бўлиб, унда: биринчидан, жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш Ўзбекистон Республикаси ИИВ ва унинг ҳудудий бўлинмаларининг энг муҳим вазифаси эканлиги; иккинчидан, Вазирликнинг Патруль-пост хизмати ва жамоат тартибини сақлаш бош бошқармаси ички ишлар органлари бўлинмалари, вазирлик ва идораларнинг жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек оммавий тадбирларга тайёргарлик кўриш ва уларни ўтказиш масалалари бўйича фаолиятини мувофиқлаштиришни ва унга ташкилий-услугий раҳбарликни амалга ошириши; учинчидан, патруль-пост хизмати саф бўлинмаларининг жавобгарлик ҳудудларига кирмайдиган жойларда жамоат тартибини ва хавфсизликни таъминлаш туман (шаҳар) ички ишлар органлари, шу жумладан профилактика инспекторлари зиммасига юклатилиши; тўртинчидан, Тошкент шаҳар ИИББ Патруль-пост хизмати ва жамоат тартибини сақлаш бошқармаси Патруль-пост хизмати бригадаси таркибида “Отлик отряди” ташкил этилиши ва унинг асосий вазифалари белгилаб берилди. Шунингдек, қарор билан яна

бир қатор муҳим масалалар белгиланди ҳамда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Патруль-пост хизмати ва жамоат тартибини сақлаш бош бошқармаси тўғрисидаги Низом тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сон (2017 йил 16 август) ва “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3413-сон (2017 йил 29 ноябрь) қарорларининг қабул қилиниши ички ишлар органлари жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш бўлинмаларини малакали мутахассис кадрлар билан таъминлаш, улар билан ишлаш ва хизматини ташкил этишга доир масалалар самарадорлигини оширишга хизмат қилди. Хусусан, Қарорларнинг биринчиси билан ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш соҳавий хизматлари бўйича офицерлар ҳамда сержантлар таркибини махсус касбий тайёрлаш, шунингдек патруль-пост фаолияти йўналиши бўйича сержант кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш тизими йўлга қўйилган бўлса, иккинчи қарор билан – ички ишлар органлари жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш бўлинмалари учун кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш, уларнинг захирасини шакллантириш масалалари, шунингдек ходимларнинг хизмат ўташ тартиби белгилаб берилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тошкент шаҳрида жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишнинг сифат

жиҳатидан янги тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПҚ-3528-сон (2018 йил 14 февраль), “Тошкент шаҳрида жамоат тартибини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3786-сон (2018 йил 19 июнь) ва “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4075-сон (2018 йил 24 декабрь) қарорлари мамлакатимиз пойтахти – Тошкент шаҳрида ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш бўлинмалари фаолиятини самарали ташкил этиш, улар фаолиятига илғор иш усуллари ва замонавий технологияларни кенг жорий этишда муҳим аҳамият касб этди.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-3528-сон (2018 йил 14 февраль) қарори билан Тошкент шаҳрида қайта ташкил этилган ички ишлар бўлимлари зиммасига секторлар ҳудудларида жамоат тартибини сақлашни амалга ошириш учун жавобгарлик юклатилиб, уларнинг раҳбарларига ҳудудга бириктирилган патруль-пост хизмати нарядларининг кундалик дислокациясини белгилаш ҳуқуқи берилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-3786-сон (2018 йил 19 июнь) қарори асосида Тошкент шаҳрида жамоат тартибини таъминлашнинг янгича тизимини назарда тутадиган “Хавфсиз пойтахт” концепцияси жорий этилиб, соат 16:00 дан 8:00 га қадар вақт оралиғида ички ишлар органлари, Миллий гвардия саф бўлинмалари жамоат тартибини таъминлаш кучларининг камида 70 фоизини, шунингдек, жамоатчилик вакиллари жалб қилиш орқали туну кун уч сменали патруль режими йўлга қўйилди. Шунингдек, қарор билан: патруллик қилиш учун бириктирилган

ҳудудда жамоат тартибини бузиш ҳолатлари мавжуд эмаслиги, уларнинг ўз вақтида олди олиниши ва уларга чек қўйилиши сутканинг кечки ва тунги вақтида хизмат олиб бораётган жамоат тартибини таъминлаш кучлари фаолиятини баҳолашнинг энг муҳим мезонлари ҳисобланиши белгиланди; концепцияни амалга ошириш доирасида жамоат тартибини таъминлаш кучларини мувофиқлаштириш ва алоқа мобил марказларининг фаолият юритиши амалиёти жорий этилди ва улар ички ишлар бўлимлари хизмат кўрсатиш ҳудудларига бириктирилди; Тошкент шаҳрининг ҳар бир маҳалласида “Фидокор ёшлар” жамоатчилик патруль гуруҳлари ташкил этилди; патруль-пост хизмати саф бўлинмаларининг штат бирликларига тегишли ўзгартиришлар киритиш, ходимларнинг хизматини рағбатлантириш, ижтимоий таъминот ҳамда соҳани замонавий махсус воситалари билан жиҳозлаш бўйича вазифалари қўйилди.

Мамлакатда жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасида ўрнатилган механизмларнинг самарали амалга оширилишини таъминлашда жойлардаги давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари ҳамда жамоатчилик тузилмаларининг куч ва воситаларини мувофиқлаштирган ҳолда сафарбар қилиш, шунингдек ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши кураш соҳасида уларнинг масъулиятини ошириш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4075-сон (2018 йил 24 декабрь) қарори қабул қилинди. Мазкур қарорга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг буюртма ва талаблари асосида ички ишлар органлари йўл-патруль ва патруль-пост хизматлари учун мобил видеокамералар, шунингдек,

маъмурий ҳуқуқбузарликларга оид ишларни расмийлаштириш ва кўриб чиқишнинг электрон тизимли планшетлар билан таъминлаш, туман (шаҳар) ҳокимларига оммавий тадбирлар давомида ва жамоат жойларида жамоат хавфсизлигини таъминлаш учун ички ишлар органлари ходимларини маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобидан жалб қилиш тўғрисида шартномалар тузиш ваколатини бериш каби вазифалар белгиланди.

Ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Транспорт ва туризм объектларида жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг самарали тизимини жорий этишга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4229-сон (2019 йил 6 март) қарори ҳам муҳим роль ўйнайди. Қарор билан Ўзбекистон Республикаси ИИБ Транспортда жамоат хавфсизлигини таъминлаш бошқармаси, Тошкент шаҳар ИИББнинг Тошкент метрополитени ИИБ ҳамда Тошкент вилояти ИИББ транспортда жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўлиминегизида вазирликнинг Транспортда хавфсизликни таъминлаш бош бошқармаси ташкил этилди ҳамда унинг таркибига кирувчи патруль-пост хизмати саф бўлинмалари – “GM Uzbekistan” АЖ маҳсулотлари ва бошқа қимматбаҳо юкларни кузатиш, нефть маҳсулотларини кузатиш ва йўловчилар поездларини кузатиш батальонларининг ҳуқуқий мақоми белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тошкент вилоятида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари куч ва воситаларини бошқаришнинг сифат жиҳатдан янги тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПҚ-4343-сон (2019 йил 29 май) қарори Тошкент вилоятида жамоат

тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишнинг сифат жиҳатдан янги босқичга ўтиш, шунингдек, ички ишлар органлари патруль-пост хизмати саф бўлинмаларининг куч ва воситаларини назорат қилиш ва бошқаришнинг самарали тизимини жорий этишда муҳим аҳамият касб этди. Хусусан, мазкур қарорга мувофиқ, Тошкент вилояти ички ишлар органлари жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш бўлинмалари кундалик хизмат ўташлари бевосита минтақалар бўйича тақсимланади; минтақавий ҳудудлар раҳбарларига патруль-пост хизмати нарядларининг кундалик жойлашувини белгилаш ҳуқуқи берилди; Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар органлари патруль-пост хизмати бўлинмаларининг сержантлар таркиби лавозимларига номзодларни фақат олий маълумотга эга ёки сиртқи шаклда ўқиётган шахслар ҳисобидан жамлаш тартиби жорий этилди; 2022 йил 1 январга қадар минтақалар ҳудудларида тўлиқ мото ва автопатруллик қилишга ўтиш мақсадида Тошкент вилояти ички ишлар органлари патруль-пост хизматини босқичма-босқич скутер ва енгил транспорт воситалари билан таъминлаш белгиланди; Тошкент вилояти туман (шаҳар)ларида Миллий гвардия ва ички ишлар органларининг жамоат тартибини таъминлаш кучлари таркибида биргаликда патруллик хизматини ўташ тартиби жорий қилинди.

Шуни таъкидлаш керакки, ўтган йиллар давомида республикамизда ички ишлар органларининг оммавий тадбирларга тайёргарлик кўриш ва ўтказиш давомида жамоат тартибини сақлаш, хавфсизликни таъминлаш фаолиятини ҳуқуқий таъминловчи муайян ҳуқуқий база ҳам шаклланди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон

Республикаси ҳудудида ижтимоий-сиёсий ва оммавий-маданий тадбирлар ўтказилиши даврида хавфсизликни таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги (2013 йил 2 декабрь) қарори билан жойларда ижтимоий-сиёсий ва оммавий-маданий тадбирларни ўтказиш даврида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлашга доир ижтимоий-ҳуқуқий муносабатлар мустаҳкамланди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Оммавий тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш тартибини янада такомил-лаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 205-сон (2014 йил 29 июль) қарори оммавий тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш тартибини янада такомиллаштирди, уларни ўтказишда фуқаролар хавфсизлигини ва жамоат тартибини сақлаш чора-тадбирларини кучайтирди.

Муҳтарам Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, “биз бугун халқчил ва демократик тамойилларга асосланган янги Ўзбекистон давлатини, эркин фуқаролик жамиятини барпо этмоқдамиз. Шу мақсадда, аввало, бебаҳо бойлигимиз бўлган тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлашга энг муҳим вазифа сифатида устувор аҳамият қаратмоқдамиз.

Бугун дунёда ва минтақамизда, чегараларимизда кескинлик, турли таҳдид ва хатарлар кучайиб бораётган бир шароитда бу масаланинг қандай бекиёс аҳамиятга эга эканини ҳаммамиз яхши тушунамиз” [6].

Мамлакатимизда тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш мақсадида давлат, жамият ва шахс хавфсизлигини таъминлаш тизимида кенг қўламли демократик ислохотлар изчил давом эттирилмоқда. Демократиянинг асосий талаби бўлган инсон ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини, сўз ва виждон эркинлигини таъминлашга алоҳида эътибор берилмоқда.

Шундан келиб чиққан ҳолда, жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг яхлит тизимини шакллантириш, ички ишлар органларининг энг куйи бўғинидан республика даражасигача самарали фаолиятини йўлга қўйиш ва замонавий иш услубларини жорий этиш орқали мамлакатимизда ҳуқуқ-тартибот ва қонунийликни мустаҳкамлаш, аҳолининг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон (2021 йил 26 март) Фармони қабул қилинди.

Фармонга биноан ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ташкил этишнинг мутлақо янги механизмлари сифатида қуйидагилар белгиланди:

биринчидан, ички ишлар органларининг таянч пунктлари негизида маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари босқичма-босқич ташкил этилиши белгиланди. Унга мувофиқ, маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани ҳудуддаги жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашишнинг асосий куйи бўғини ҳисобланиб, унинг негизида ички ишлар органларининг тегишли соҳавий хизматлари, Миллий гвардия ва бошқа давлат органларининг мувофиқлаштирилган фаолиятини ҳамда жамоат хавфсизлигини таъминлаш ишларини тизимли ташкил этиш ва мувофиқлаштириш вазифаси профилактика инспекторига юклатилди;

иккинчидан, Ички ишлар вазирлиги тузилмасини такомиллаштириш орқали ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш соҳавий хизмат-

лари фаолиятини бошқариш ва мувофиқлаштиришнинг ягона тизимини жорий этиш мақсадида, Патруль-пост хизмати ва жамоат тартибини сақлаш бош бошқармаси, Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бош бошқармаси, Йўл ҳаракати хавфсизлиги бош бошқармаси, Пробация хизматини ўз ичига оладиган Жамоат хавфсизлиги департаменти ташкил этилди;

учинчидан, ҳудудий ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти тузилмалари ва раҳбар лавозимларини мақбуллаштириш орқали мавжуд куч ва воситалардан самарали фойдаланишни таъминлаш мақсадида, айрим раҳбарлик лавозимларининг тугатилиши ҳисобидан Қорақалпоғистон Республикаси ички ишлар вазирининг, вилоятлар, туман ва шаҳарлар ички ишлар органлари бошлиқларининг ўринбосари – Жамоат хавфсизлиги хизмати бошлиғи лавозими жорий этилди ва патруль-пост ҳамда йўл-патруль хизмати бўлинмалари фаолиятини, шунингдек, маҳаллалар ва жамоат жойларида манзилли профилактик тадбирлар ўтказилишини мувофиқлаштириш, муқаддам судланган ва пробация ҳисобига олинган шахслар билан ишлаш ҳамда ички ишлар органларининг тунги хизматини ташкил этиш унинг асосий вазифалари этиб белгиланди.

Шунингдек, ушбу Фармон билан ички ишлар органлари тизимини янада такомиллаштириш бўйича “йўл харитаси” тасдиқланди. Унга мувофиқ қуйидагиларни назарда тутувчи жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш белгиланди: Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш; патруль-пост ва йўл-патруль хизматлари, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва пробация хизматлари бўлинмаларининг ўзаро ҳамкорликда ишлаши бўйича янги механизмларни

белгилаш; Миллий гвардия бўлинмаларининг жамоат тартибини сақлаш тизимидаги ваколатлари ва шахсий жавобгарлигини белгилаш; пробация назоратидаги шахсларнинг хулқ-атворини кунлик назорат қилишда профилактика инспекторлари билан ҳамкорлик механизмларини жорий этган ҳолда пробация бўлинмаларининг фаолияти самарадорлигини ошириш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ўрнатилаётган янги механизмларнинг самарали амалга оширилишини таъминлашда ички ишлар органларининг роли ва масъулиятини янада ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сон (2021 йил 2 апрель) қарори қабул қилинди.

Қарорга мувофиқ, Тошкент шаҳри ва Тошкент вилояти ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасидаги фаолиятини самарали ташкил этиш мақсадида қуйидагиларни назарда тутувчи янги бошқарув тизими жорий этилди: биринчидан, Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида жамоат хавфсизлигини таъминлаш ушбу ҳудудлардаги ички ишлар ва бошқа ваколатли органларнинг мавжуд куч ва воситаларини ягона “пойтахт минтақаси” тамойили асосида сафарбар қилган ҳолда ҳамкорликда амалга оширилиши белгиланди; иккинчидан, Тошкент шаҳридаги патруль-пост хизмати батальонлари Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармасининг бевосита бўйсунувидан чиқарилиб, тўғридан-тўғри туман ички ишлар органлари таркибига ўтказилади ва уларнинг кунлик хизмати маҳаллалар кесимида йўлга қўйилди; учинчидан, жамоат тартибини оммавий бузиш

билан боғлиқ ҳолатлар юзага келганда пойтахтдаги барча ички ишлар органлари фаолиятини, шунингдек, жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли давлат органлари ва жамоат тузилмалари куч ва воситаларининг ягона тезкор бошқаруви Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармаси зиммасига, умумий бошқаруви ички ишлар вазири зиммасига юклатилди.

Ягона “Пойтахт минтақаси” тамойили асосида ишларни самарали ташкил этиш мақсадида Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар бош бошқармалари бошлиқларининг ҳамраислигида Жамоат хавфсизлигини таъминлаш масалалари бўйича мувофиқлаштирувчи кенгаш ташкил этилди. Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти Миллий гвардия бошқармаларининг бошлиқлари мазкур Кенгаш раисининг ўринбосарлари ҳисобланди. Кенгаш йиғилишлари ҳар ойда камида бир маротаба ўтказилиши ҳамда унда пойтахт минтақасида криминоген ва ижтимоий вазиятни таҳлил қилиш натижасида аниқланган муаммоларни ўзаро ҳамкорликда ҳал этиш бўйича манзилли чоралар аниқланиши белгиланди.

Шу билан бирга, Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармаси ҳузурида Ягона тезкор бошқарув маркази ташкил этилиб, унга қуйидагилар асосий вазифалари этиб белгиланди: биринчидан, пойтахт ҳудудида криминоген ва ижтимоий вазиятни узлуксиз мониторинг қилиш, жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб этилган ички ишлар органлари, Миллий гвардия, Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ва Тошкент шаҳар ҳокимлигининг тегишли куч ва воситаларини бошқариш; иккинчидан, жиноятлар, ҳодисалар ва фавқулодда ҳолатлар ҳақидаги хабарларга тезкорлик билан муносабат билдириш, жамоат тартибини оммавий бузиш билан боғлиқ ҳолатлар юзага келганда ваколатли идораларнинг ҳаракатларини марказлашган ҳолда мувофиқлаштириш.

Мамлакатимизнинг тинчлиги ва осойишталигига бўлган ҳар қандай таҳдидларнинг олдини олиш, жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш соҳасида юқори малакали мутахассисларни тайёрлаш тизимини илғор халқаро стандартлар асосида ташкил этиш, шунингдек, замон талабларидан келиб чиқиб, ушбу соҳадаги бўлинмаларининг кадрлар салоҳиятини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида профессионал кадрларни тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-5077-сон (2021 йил 15 апрель) қарори қабул қилинди. Қарорга мувофиқ Миллий гвардия Ҳарбий-техник институти Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети этиб қайта ташкил этилди.

Университетда Ички ишлар вазирлиги учун – жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасининг тегишинча жамоат тартибини сақлаш, йўл ҳаракати хавфсизлиги ва паспорт тизими талабларини амалга ошириш йўналишларида малакали кадрларни мақсадли тайёрлаш йўлга қўйилди. Шунингдек, жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича фаолиятни самарали ташкил этишга қодир бўлган малакали мутахассисларни тегишли ихтисослик ва ҳуқуқшунослик йўналишлари бўйича чуқурлаштирилган ҳолда ўқитиш ҳамда уларни жанговар ва жисмоний тайёргарликдан ўтказиш орқали мақсадли тайёрлаш Университетнинг асосий фаолият йўналишлари этиб белгиланди.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, ўтган давр ичида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш, жиноятчиликка қарши кураш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида амалга оширилаётган кенг кўламли ва тизимли ислоҳотлар ўз самарасини бермоқда. Бугунги кунда

2017 йилга нисбатан жиноятлар сони 12 мингга камайгани, жорий йилнинг олти ойи якунига кўра эса, мавжуд 9 минг 251 та маҳалладан қарийб 50 фоизида биронта ҳам жиноятга йўл қўйилмаганини алоҳида таъкидлаш лозим. Бу албатта ислохотларимизнинг ижобий самарасидан далолат беради ва бу ишларимизни изчил давом эттиришни тақозо этади [6].

Дарҳақиқат, бугунги глобаллашув даврида янгидан-янги таҳдид ва хавф-хатарлар пайдо бўлмоқда, жиноятларни содир этиш усул ва воситалари, мақсадлари ўзгариб бормоқда. “Кўрилаётган чоралар натижасида фуқароларимизда адолат ва қонун устуворлигига ишонч пайдо бўлмоқда. Лекин хотиржамликка берилишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ, ҳали олдимизда қилинадиган ишлар кўп” [7]. Шу маънода айтиш мумкинки, эришилган ютуқлар билан бирга ҳали жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш борасида ўз ечимини кутаётган муҳим масалалар ҳам мавжуд.

Юқорида келтирилганларга таянган ҳолда айтиш мумкинки, ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини самарадорлигини янада ошириш кўп жиҳатдан таҳлил этилаётган соҳанинг ҳуқуқий, ташкилий-тактик ва моддий-техник таъминотида оид асосларига бевосита боғлиқ. Бизнингча, ушбу соҳада амалиётда учраётган мазкур учта йўналишдаги муаммо ва камчиликларни ҳал этиш фаолият самарадорлигини оширишга ўзининг ижобий таъсирини кўрсатади.

Жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишга доир муаммоларнинг ечими соҳани такомиллаштириш борасидаги энг муҳим масалалардан бири ҳисобланади.

Ўрганиш ва таҳлиллар шуни кўрсатадики, бугунги кунда жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг ҳуқуқий асослари ҳисобланган қонунлар ушбу соҳани бевосита тартибга солишга хизмат қилмасдан, балки бу борадаги айрим ижтимоий-ҳуқуқий муносабатларни тартибга солиш билан чекланмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармон ва қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорларида эса мазкур фаолиятнинг умумий қоидалари, асосий йўналишлари ва устувор вазифалари ҳамда субъектларнинг ҳуқуқий ҳолати белгиланган. Жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлашга доир ички ишлар органлари фаолиятининг механизми эса Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг идоравий меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлари билан белгиланган.

Фаолиятнинг такомиллашуви у амал қиладиган муҳитдаги қонунчиликнинг такомиллашув даражаси билан узвий боғлиқлигини инобатга олган ҳолда, ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, хусусан ҳозирги кунда соҳани тартибга солаётган қонуности норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари ўрнига мукамал қонунларни яратиш мақсадга мувофиқдир.

Жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш соҳасини қонун билан ҳуқуқий тартибга солиш бўйича хориж тажрибасининг таҳлили Италияда “Жамоат тартибини сақлаш қоидалари тўғрисида”ги қонун 1975 йилда [8], Буюк Британияда “Жамоат тартиби тўғрисида”ги қонун 1986 йилда [9], Шимолий Ирландияда “Жамоат тартиби тўғрисида”ги қонун 1987 йилда [10], Зимбабведа “Жамоат тартиби ва хавфсизлиги тўғрисида”ги қонун 2002 йилда [11], Финляндияда “Жамоат тартиби тўғрисида”ги қонун 2003 йилда

[12], Сингапурда “Жамоат тартиби ва хавфсизлиги тўғрисида”ги қонун 2012 йилда ва Испанияда “Жамоат хавфсизлиги тўғрисида”ги қонун 2014 йилда қабул қилинганини кўрсатади.

Ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг ташкилий-тактик асосларига оид муаммоларни ўрганиш, таҳлил қилиш ва такомиллаштириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш, соҳанинг ташкилий-тактик бошқарув фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш, фаолиятни самарали ташкил этишнинг зарурий шarti ҳисобланади. Хусусан, бу борда ҳар бир ҳудуднинг ўзига хос хусусиятларини, жумладан, жўғрофий жойлашуви, аҳолиси, ижтимоий-иқтисодий ривожланиши, маданий, давлат аҳамиятига эга ва бошқа хизмат кўрсатиш объектларининг мавжудлиги, жиноятчиликнинг кўрсаткичлари, содир этиш шакл ва усулларини инобатга олган ҳолда, жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ташкил этиш бўйича ҳар бир ҳудуднинг ўз моделини яратиш ва уни зарурий компьютер-таҳлил дастурий тизимлар билан таъминланиши, жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлашнинг куч ва воситаларини самарали тақсимлаш, уларни манёвр қилиш, хусусан қўшимча патруллик кучлари талаб қилинадиган жойларни аниқлашда жиноят ва ҳуқуқбузарликларни олдиндан башорат қилиш имкониятини беради. Бинобарин, рус ҳуқуқшунос олими А.Федченко таъкидлаганидек, АҚШ ва Европанинг кўплаб мамлакатларида бундай жараёнлар нафақат бўлинмалар, балки тизим миқёсида максимал даражада компьютерлаштирилган. Ушбу компьютерлаштирилган тизим фаолиятни, айниқса, йирик шаҳарларда, самарали иш олиб боришнинг зарурий шarti ҳисобланади, чунки бу – хизмат кўрсатиш жой хусусиятини, ҳуқуқбузарликларнинг

интенсивлигини талаб даражасида аниқлаш, кучлар ва воситалардан самарали фойдаланиш имконини беради [13].

Ички ишлар органлари жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг моддий-техник таъминоти билан боғлиқ муаммоларни ўрганиш, таҳлил қилиш, соҳанинг моддий-техник базасини замон талаблари асосида такомиллаштириш бевосита ушбу соҳадаги ишларнинг самарали ташкил этилишида муҳим роль ўйнайди. Зеро, соҳага оид қатор ўзгаришлар киритишда, авваламбор, кўча ва жамоат жойларидаги хизматнинг замонавий моддий-техник базасини чет элдаги илғор тажрибадан келиб чиқиб, такомиллаштириш талаб этилмоқда [14; 334-б.].

Бу борада аксарият ривожланган хориж давлатларининг сўнгги йилларда жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш кучларини моддий-техник мустаҳкамлаш ва такомиллаштиришга оид олиб борилаётган чора-тадбирларининг таҳлили, ушбу давлатларда жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш кучларини доимий такомиллаштириб борилишига катта эътибор қаратилганлигини кўрсатмоқда. Жумладан, ҳозирда АҚШ, Германия, Италия, Бирлашган Араб Амирлиги ва Саудия Арабистони каби давлатларда жамоат тартибини сақлашда полиция ходимлари патруллик қилиш учун “Porsche”, “BMW”, “Ferrari” каби автоконцернлар томонидан махсус (патруллик қилиш учун мўлжаллаб) ишлаб чиқарилган юқори тезликдаги қимматбаҳо спорт автомобиллари (sport-utility vehicles – SUVs)дан ҳам фойдаланадилар [15].

Шунингдек, жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлик таъминлаш фаолиятига замонавий янги авлод техник воситалари “акли” кўзойнаклар (Хитой тажрибаси) [16], махсус дронлар (Франция тажрибаси) [17], кўриқлаш ва патруллик қилишда

фойдаланишга мўлжалланган полициячи роботлар (Дубай шаҳри тажрибаси)ни жорий этишга қаратилган тизимли чоратадбирлар амалга ошириладилигини кўриш мумкин [18].

Ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятига ва уларни бошқариш тизимига замонавий янги авлод алоқа ва компьютер технологиялари, техник воситалар, қурилмалар, автотранспорт воситаларини жалб этишга қаратилган тизимли ва изчил чоратадбирларни қуйидаги йўналишларда амалга ошириш мақсадга мувофиқ: биринчидан, патруль-пост ва йўл-патруль хизмати саф бўлинмаларини барча учун оммавий тарзда ишлаб чиқарилиб, кейин хизмат учун қайта мослаштирилган транспорт воситалари билан таъминлаш тизимидан махсус буюртма асосида, хусусан узоқ муддат давомида турли об-ҳаво шароитида тўхтовсиз патрулик қилишни кўзда тутган ҳолда кучайтирилган двигатель ва зарур замонавий тизимларга эга бўлган, хизматда фойдаланиш зарурати мавжуд асбоб ва ускуналар билан жиҳозланган, радио, сирена ва ёруғликни бошқариш воситалари, манзиллар тизими (навигатор), уяли телефон, радар қурилмалари ва кўплаб маълумотлар базалари билан бевосита уланган мобил компьютер қурилмалари, биринчи тиббий ёрдам ва тегишли детектор тўпламлари билан жиҳозланиб ишлаб чиқилган автотранспорт, мотоцикл ва велосипедлар билан таъминлаш тизимига ўтиш чораларини кўриш; иккинчидан, ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятига замонавий янги авлод техник воситалари, хусусан, “ақлли” кўзойнақлар, махсус дронлар, қўриқлаш ва патрулик қилишда фойдаланишга мўлжалланган полициячи роботларни жорий этишга қаратилган тизимли чоратадбирларни амалга ошириш. Хусусан,

махсус дронлар, қўриқлаш ва патрулик қилишда фойдаланишга мўлжалланган полициячи роботларни хизматда қўллаш, тунги ёки куннинг айрим вақтларида шубҳали объектлар ва кўчалардаги ҳаракатларни текшириш ҳамда патруль куч ва воситаларининг ҳаракати чекланган ҳудудларда патрулик хизматини самарали ташкил этиш имконини беради.

Юқоридаги фикр ва мулоҳазаларга асосланган ҳолда шундай хулосага келиш мумкин: энг аввало, ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятида амалга оширилган ислохотлар, жамиятда тинчлик ва осойишталикни самарали таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, қолаверса давлат бошқаруви соҳасида ички ишлар органларининг роли ва мавқеининг юксалишига, фуқароларимизнинг тизимга нисбатан ишончи ва ҳурмати ошишига хизмат қилди; кейинги ўринда ёшларимизни маънавий таҳдидлардан асраш, уларнинг турли ёт ғоялар, диний ва мафкуравий ақидалар таъсирига берилишини олдини олиш, жамиятда зўравонлик ва радикал қарашларнинг тарқалишига чек қўйиш орқали мамлакатда ички хавфсизликни кафолатлаш муаммолари тобора муҳим аҳамият касб этаётган ҳозирги мураккаб шароитда бу борадаги ислохотларни изчил давом эттириш талаб этилади; ва ниҳоят аҳоли турар жойларида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлашни ташкил этиш соҳасида дунёнинг ҳар бир давлатида, айниқса ривожланган мамлакатларда ўзига хос тажриба шаклланган бўлиб, уларнинг илғор ютуқлари, иш усуллари ва шакллариини ўрганиш асосида, миллий қонунчилигимиз ва уни қўллаш амалиётига жорий этиб бориш ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини самарали ташкил этиш ҳамда уларни бошқаришни такомиллаштиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. *Забненков А.В., Масловская М.В.* Охрана общественного порядка как вопрос местного значения // [Электрон манба]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ohrana-obschestvennogo-poryadka-kak-vopros-mestnogo-znacheniya/viewer> (мурожаат вақти: 14.09.2021).
2. *Егорова Н.Э., Кудинов О.Ф., Новичкова Е.Е.* К вопросу о содержании, формах и методах организации охраны общественного порядка (на материалах МВД по Республике Бурятия) // Вестник Восточно-Сибирского института Министерства внутренних дел России. – 2015. – № 2 (73). – С. 36-43.
3. *Мирзиёев Ш.М.* Куролли кучларимиз – мамлакатимиз барқарорлиги ва тараққиётининг мустақкам кафолатидир // Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. Ж. 2. – Т., 2018. – Б. 156.
4. *Исмаилов И., Мухамедов Ў.Х., Зиёдуллаев М.З.* ва бошқ. Ички ишлар идораларидаги ислохотлар – тинчлик ва осойишталик гарови: Монография / Масъул муҳаррир Ш.Т. Икрамов. – Т., 2014. – 272 б.
5. *Исмаилов И.* Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуни – тинчлик ва осойишталикни таъминлаш гарови // Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг ахборотномаси. – 2016. – № 4. – Б. 20–24.
6. *Мирзиёев Ш.М.* Ватанимиз мустақиллиги – биз учун куч-қудрат ва илҳом манбаи, тараққиёт ва фаровонлик асоси // Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг 30 йиллик байрамига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи / [Электрон манба]. – URL: <https://president.uz/uz/lists/view/4596> (мурожаат вақти: 04.09.2021).
7. *Мирзиёев Ш.М.* Қонун устувор, адолат барқарор бўлса, жиноятчиликка ўрин қолмайди // Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 10 январь куни мамлакатимиз тинчлиги ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликнинг олдини олиш борасидаги келгуси вазибаларга бағишланган видеоселектор йиғилишидаги маърузаси // Халқ сўзи. – 2019. – 10 янв.
8. “Disposizioni a tutela dell’ordine pubblico”. Legge Italiana. (Италиянинг “Жамоат тартибини сақлаш қоидалари тўғрисида”ги қонуни) 22 maggio 1975, n. 152. Consolidato 2019 // [Электрон манба]. – URL: <https://www.certifico.com/component/attachments/download/13804> (мурожаат вақти: 07.06.2020).
9. “Public Order Act” UK (Буюк Британиянинг “Жамоат тартиби тўғрисида”ги қонуни) 1986. [Электрон манба]. – URL: <https://www.legislation.gov.uk/> (мурожаат вақти: 07.06.2020).
10. “The Public Order” Northern Ireland (Шимолий Ирландиянинг “Жамоат тартиби тўғрисида”ги қонуни) 1987. [Электрон манба]. – URL: <http://www.legislation.gov.uk/nisi/1987/463/contents> (мурожаат вақти: 07.06.2020).
11. “Public Order and Security Act” (POSA) Zimbabwe (Зимбабвенинг “Жамоат тартиби ва хавфсизлиги тўғрисида”ги қонуни) 2002. [Электрон манба]. – URL: https://web.archive.org/web/20071110022548/http://www.kubatana.net/html/archive/legisl/020122posa.asp?sector=LEGISL&year=0&range_start=1 (мурожаат вақти: 07.06.2020).
12. Suomessa “Järjestyslaki”. (Финландиянинг “Жамоат тартиби тўғрисида”ги қонуни) 2003. [Электрон манба]. – URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030612#L1> (мурожаат вақти: 07.06.2020).
13. *Федченко А.* Организация деятельности патрульной службы полиции зарубежных стран по сравнению с работой милиции украины // Наукова бібліотека України. [Электрон манба]. – URL: <http://www.info-library.com.ua/lib/stattya6399-organizatsija-dijalnosti-patrulnoyi-sluzhbi-politsiyi-zarubizhnih-krayin-porivnjano-z-robotuju-militsiyi-ukrayini.html> (мурожаат вақти: 15.06.2019).
14. *Мирзиёев Ш.М.* Инсон манфаатларини таъминлаш учун аввало унинг ҳуқуқ ва эркинликлари ишончли ҳимоя қилинмоғи зарур // Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Ж. 1. – Т., 2017. – Б. 592.
15. Michael Parker Banton, William Francis Walsh, Jean-Paul Brodeur Uilyam Frensis Uolsh. Methods

of crowd policing // [Электрон манба]. – URL: <https://www.britannica.com/topic/police/Methods-of-crowd-policing> (мурожаат вақти: 20.05.2020).

16. Chinese Police Add Facial-Recognition Glasses to Surveillance Arsenal // [Электрон манба]. – URL: <https://www.wsj.com/articles/chinese-police-go-robocop-with-facial-recognition-glasses-1518004353?mod=e2tw> (мурожаат вақти: 08.05.2020).

17. Беспилотники для воздушного наблюдения уже есть во французской полиции// [Электрон манба]. – URL: <https://naked-science.ru/article/nakedscience/policiya-budushchego> (мурожаат вақти: 16.06.2020).

18. Полиция будущего: расследование и предотвращение преступлений. “NAKED science” расмий веб-сайти // [Электрон манба]. – URL: <https://naked-science.ru/article/nakedscience/policiya-budushchego> (мурожаат вақти: 16.06.2020).

“ОБОД ВА ХАВФСИЗ МАҲАЛЛА” ТАМОЙИЛИНИ ТЎЛАҚОНЛИ ЖОРИЙ ЭТИШ – ДАВР ТАЛАБИ

Аннотация. Мақолада сўнгги йилларда аҳоли муаммоларини аниқлаш ва ҳал этиш бўйича “маҳалла-сектор-Халқ қабулхонаси-маҳалла” тамойили асосида самарали ҳамкорлик тизимини жорий этиш, маҳаллани халқ билан давлат ўртасида ишончли “кўприк” бўлишини амалда таъминлаш, оила ва хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш борасида комплекс чора-тадбирлар амалга оширилаётганлиги баён этилган.

Таянч сўзлар: Халқ қабулхонаси, маҳалла, сектор, хавфсиз маҳалла, фуқаролар йиғини, маҳалла институти.

Аннотация. В статье говорится о важности внедрения системы выявления и решения проблем населения на основе эффективного сотрудничества по принципу “маҳалля-сектор-Народная приёмная-маҳалля”, практического обеспечения маҳалли как надёжного “моста” между народом и государством, осуществления комплексных мероприятий по поддержке семьи и женщин.

Ключевые слова: Народная приёмная, маҳалля, сектор, безопасная маҳалля, сход граждан, институт маҳалли.

Annotation. The article talks about the importance of introducing a system for identifying and solving problems of the population on the basis of effective cooperation on the principle of “mahalla-sector-People’s reception-mahalla”, practical provision of mahalla as a reliable “bridge” between the people and the state, implementation of comprehensive measures to support families and women.

Keywords: People’s reception, mahalla, sector, safe mahalla, gathering of citizens, mahalla institute.

Мамлакатимизда сўнгги йилларда аҳоли муаммоларини аниқлаш ва ҳал этиш бўйича “маҳалла – сектор – Халқ қабулхонаси – маҳалла” тамойили асосида самарали ҳамкорлик тизимини жорий этиш, маҳаллани халқ билан давлат ўртасида ишончли “кўприк” бўлишини амалда таъминлаш, оила ва хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш борасида комплекс чора-тадбирлар амалга оширилди. Натижада, ҳар бир маҳаллада “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойилига асосланган янги тизим жорий этилди. Бу тизим орқали, жамият ва оилада соғлом ва барқарор ижтимоий-маънавий муҳит ҳамда тинчлик, тотувлик ва осойишталикни таъминлашнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмлари тубдан ислоҳ қилинди.

Шунингдек, маҳалла институтининг ички ишлар органлари, бошқа давлат идоралари ва жамоат ташкилотлари билан узлуксиз, тизимли ҳамкорлиги йўлга қўйилиб, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш ва ички ишлар органлари таянч пункти профилактика (катта) инспекторларининг роли ва мавқеини янада ошириш, мустақиллиги ҳамда ваколатларининг амалий самарадорлигини таъминлашга эришилди.

Энг асосийси ҳар бир маҳаллада фуқаролар йиғини раисининг ҳуқуқ-тартибот масалалари бўйича ўринбосари лавозими жорий этилиб, мазкур вазифани бажариш профилактика катта инспектори, ушбу лавозим мавжуд бўлмаган тақдирда профилактика инспектори зиммасига юклатилди.

Бундан ташқари, профилактика инспекторлари 5 йил муддатга лавозимга тайинланиши ҳамда уларни мазкур муддат давомида бошқа лавозимга ўтказиш тақиқланиши (юқори турувчи раҳбарлик лавозимга ўтказиш ёхуд қонун ёки ички тартиб қоидаларини бузганлиги учун жавобгарликка тортиш ҳолатлари бундан мустасно) ҳам белгилаб берилди.

Бу эса, ўз навбатида, маҳаллаларда аҳоли осойишталигини таъминлаш, оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш, нурунийлар ижтимоий фаоллигини ошириш, маҳаллани жинойтчиликдан холи ҳудудга айлантиришда муҳим роль ўйнамоқда.

Алоҳида таъкидлаш керакки, давлатимизнинг муҳофаа қудратини янада юксалтириш, миллий хавфсизлик ва давлат чегаралари дахлсизлиги ҳамда тинчликни таъминлаш, миллий манфаатларимизни ҳимоя қилиш, барқарорлик ва жамоат тартибини мустаҳкамлаш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, мамлакатимиз муҳофаси ва хавфсизлигини таъминловчи органлар томонидан амалга оширилади.

Аммо жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва унга қарши курашишда долзарб масалаларни ҳал этиш, муҳофаа ва хавфсизликни таъминлаш фақатгина ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг фаолияти ва уларнинг аралашувига таянмасдан, балки юзага келаётган бу каби муаммоларни ҳал этиб, бартараф қилишда маҳалла институтининг ролини ошириш ҳозирги кундаги мамлакатимизнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги долзарб вазифалардан биридир.

Шундай экан юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда, биз маҳалла институтининг: биринчидан, жамоат тартибини сақлаш; иккинчидан, муҳофаа ва хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги иштирокини илмий таҳлил қилишга ҳаракат қиламиз.

Маҳалла институтининг жамоат тартибини сақлаш соҳасидаги иштироки. Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисидаги” қонунига биноан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари жамоат тартибини сақлаш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасида кенг ваколатларга эга.

Жумладан, улар рўйхатдан ўтмаган диний ташкилотлар фаолият кўрсатишининг олдини олиш, фуқароларнинг диний эътиқод эркинлиги ҳуқуқига риоя этилишини таъминлаш, диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўймаслик юзасидан чора-тадбирларни кўриш, виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши билан боғлиқ бошқа масалаларни кўриб чиқиш, шунингдек, тегишли ҳудудда жамоат тартиби хавфсизлигини таъминлаш, шу жумладан фуқароларнинг келиши, кетишини ҳисобга олишни ташкил этиш, вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ҳамда ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир ишлар ва уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга кўмаклашади.

Кўриниб турганидек, жамоат тартибини сақлаш масаласи маҳалла институтининг асосий вазифаларидан бири бўлганлиги боис, аввало, ушбу тушунчанинг мазмун-моҳиятига аниқлик киритиш лозим. Хусусан, рус олимлари Е.Г. Анимица ва А.Т. Тертышныйларнинг фикрига кўра, жамоат тартиби – бу фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишларида бир муҳит ҳисобланиб, аҳолининг ҳуқуқий онг ва маданият даражаси эса жамоат тартибини доимий равишда бир текисда сақлаб туриш учун зарур бўлган ўзак.

Рус ҳуқуқшунос олимларидан О.Е. Кутафин ва В.И. Фадеевлар ҳам ушбу тушунчага юқоридагига ўхшаш таъриф

бериб, жамоат тартиби – жамиятда ҳуқуқий тартиботнинг таркибий қисми бўлиб, фуқаронинг яшаш фаолиятидаги ҳуқуқий асосларнинг муҳим элементи ҳисобланади, дея фикр билдиришади.

Миллий ҳуқуқшунос олимларимиздан Х.Р. Алимов эса жамоат тартиби бу – ҳуқуқий, маънавий нормалар ила ахлоқ, одоб, урф-одат қоидалари билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар тизимидир, деб таърифласа, М.И.Сувонқулов ушбу тушунчага қисқа қилиб, бу умумдавлат функцияси ҳисобланиб, ўзида Ўзбекистон Республикасида қонунийликни таъминлаш ва ҳуқуқий тартиботни ўрнатишни акс эттиради, деб тушунтиради.

Ушбу олимлардан фарқли равишда жамоат тартибининг мухтасар таърифи М.З. Зиёдуллаев томонидан ишлаб чиқилган бўлиб, унга кўра, “жамоат тартиби – бу фуқароларнинг шахсий хавфсизлиги, жамоат хавфсизлиги, корхона, муассаса, ташкилотлар, жамоат ташкилотларининг нормал фаолият кўрсатиши, фуқароларнинг меҳнат қилиши ва дам олиши учун тўлиқ шароит яратиш, уларнинг шаъни, кадр-қимматини ҳамда умумахлоқий кадриятларни ҳурмат қилишга йўналтирилган ҳуқуқий ва ижтимоий меъёрлар асосида жамоат жойларида юзага келадиган ва ривожланадиган ижтимоий муносабатлар тизими”.

Ўз навбатида, биз ҳам ушбу таърифга қўшилган ҳолда жамоат тартиби, авваламбор, жисмоний шахсларнинг хавфсизлиги, ҳуқуқ, шаън, кадр-қимматини ва юридик шахсларнинг нормал фаолият кўрсатишини таъминлашга оид ҳуқуқ нормалари билан таъминланган ҳуқуқий чора-тадбирлар тизими билан боғлиқ, деган хулосага келишимиз мумкин.

Таъкидлаш керакки, жамоат тартиби бевосита ҳуқуқ-тартибот тушунчаси билан ўзаро уйғундир. Улар, ўз навбатида, тегишли давлат органлари ва маҳалла институтлари томонидан таъминланади.

Шу ўринда Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 7-моддасига аҳамият берадиган бўлсак, унда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, уларнинг содир этилишига олиб келувчи сабаб ва шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш, фуқароларнинг онгли, интизомли бўлиш, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига риоя қилиш руҳида тарбиялашга йўналтирилган тадбирларни ишлаб чиқиш ва уларни амалга оширишдаги иштироқи ҳам берилганлигини кўриш мумкин.

Бундан ташқари, маҳалла институти муҳокама этилаётган масала тизимида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида ҳам муносиб ҳисса қўшиб келишмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуннинг 21-моддасига биноан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари:

биринчидан, ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир давлат дастурлари, ҳудудий ва бошқа дастурларни амалга оширишда иштирок этиш;

иккинчидан, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги қонунчиликнинг ижро этилиши устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш;

учинчидан, тегишли ҳудудда жамоат тартибини таъминлашда, шу жумладан фуқароларнинг келиши ва кетиши ҳисобга олинишини ташкил этиш, вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ҳамда уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича ишларда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга кўмаклашиш;

тўртинчидан, рўйхатдан ўтказилмаган диний ташкилотлар фаолиятига чек қўйиш, фуқароларнинг диний эътиқод эркинлигига бўлган ҳуқуқларига риоя этилишини таъминлаш, диний қарашларни мажбурлаб сингдиришга йўл қўймаслик чора-

тадбирларини кўради, виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги қонунчиликка риоя этилиши билан боғлиқ бошқа масалаларни кўриб чиқиш;

бешинчидан, ички ишлар органлари профилактика инспекторларининг жамоат тартибини сақлаш бўйича ёрдамчилари билан биргаликда “Маҳалла посбони” жамоатчилиги тузилмаси аъзолари фаолияти устидан назоратни амалга ошириш;

олтинчидан, яраштириш комиссиялари ва бошқа комиссияларни тузиш;

еттинчидан, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи бошқа органлар ҳамда муассасалар билан ўзаро ҳамкорлик қилиш каби ваколатлари белгилаб берилган.

Маҳалла институтининг мудофани таъминлаш соҳасидаги ваколатлари. Ўзбекистон Республикасининг суверенитети, ҳудудий яхлитлиги, аҳолининг тинч ҳаёти ва хавфсизлигини ҳимоя қилишни таъминлашда ваколатли органлар билан бир қаторда, маҳалла институтига ҳам маълум бир ваколатлар юклатилган. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисидаги” қонуни 13-моддасига биноан, фуқаролар йиғини Кенгаши фуқароларни фуқаро муҳофазасига доир тадбирларни ўтказишга жалб этиш, ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларни хабардор қилиш ҳамда мудофаа ишлари бўлимларига чақиришни ташкил қилишга кўмаклашиш, фуқаролар йиғинларида уларнинг шахсий-бирламчи ҳисоби юритилишини таъминлаш, мудофаа ишлари бўлими билан келишган ҳолда ҳарбий ҳисобни юритиш бўйича ходимни тасдиқлаш ваколатига эга.

Ўз навбатида, маҳалла институтининг мудофаа соҳасидаги ваколатлари миллий қонунчилигимизда махсус қонунлар билан ҳам тартибга солиниб келинмоқда.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг “Мудофаа тўғрисида”ги қонуни 15-моддасига биноан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари:

биринчидан, ҳарбий хизматга мажбур ва чақирилувчиларни хабардор этиш ва мудофаа ишлари бўлимларига чақиришни ташкил этишда кўмаклашиш;

иккинчидан, шаҳарчалар, қишлоқлар ва овулларда ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларни бирламчи шахсий ҳисобга олиш ишини юритиш, шунингдек, фуқароларнинг маънавий-ахлоқий ва ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялашда қатнашиш;

учинчидан, фуқаро муҳофазаси ва ҳудудий мудофаа тадбирларида қатнашиш;

тўртинчидан, ўз мулкидаги бинолар, иншоотлар, транспорт ва алоқа воситалари ҳамда бошқа мол-мулкларни уруш даврида мудофаа эҳтиёжлари учун қонунда белгиланган тартибда бериб туриш, қилинган харажатларнинг ўрни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда кейинчалик қопланиши каби ваколатлар юклатилган.

Шу ўринда “Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида”ги қонунга ҳам аҳамият берадиган бўлсак, унда:

биринчидан, ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан амалга оширилиши;

иккинчидан, зиммасига ҳарбий хизматга мажбурлар ва чақирилувчиларнинг рўйхатини юритиш вазифаси юклатилган фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги томонидан белгиланган муддатларда тегишли туман (шаҳар) мудофаа ишлари органларига чақирув участкаларида қайд этилиши лозим бўлган фуқароларнинг рўйхатини бериши;

учинчидан, ҳарбий хизматга мажбур ва чақирилувчиларнинг шахсий рўйхатга олиш тегишли органлар билан бир қаторда, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан ҳам амалга оширилиши;

тўртинчидан, қишлоқ жойларга борган ёки у ерлардан жўнаб кетаётган ҳарбий хизматга мажбур ва чақирилувчилар ҳарбий-ҳисоб ҳужжатларини тегишли фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига топширишлари кераклиги;

бешинчидан, уй-жойдан фойдаланиш органлари раҳбарлари ҳамда уй эгалари ҳарбий рўйхатни юритиш вазифаси юклатилган тегишли фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари талабига биноан уй дафтарлари, қайд этиш варақалари, ҳарбий хизматга мажбур ва чақирилувчиларга доир ҳарбий-ҳисоб ва бошқа ҳужжатларни тақдим этишлари, шунингдек, ҳарбий хизматга мажбур ва чақирилувчиларнинг мудофаа ишлари органларига чақиртирилганидан хабардор этишлари шартлигига оид масалалар мустаҳкамланганлигини кўриш мумкин.

Таъкидлаш керакки, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари мудофани таъминлаш соҳасидаги ваколатлари тизимида бевосита давлат чегарасини кўриқлаш масаласи алоҳида аҳамият касб этади.

Чунончи, “Ўзбекистон Республикасининг Давлат чегараси тўғрисида”ги қонуннинг 37-моддасига мувофиқ, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва кўриқлашда чегара қўшинлари, Ҳаво ҳужумига қарши мудофаа қўшинлари, шунингдек, Давлат чегарасида назоратни амалга оширувчи давлат бошқарув органларига кўмаклашиши, уларга зарур ахборот тақдим этиши, давлат чегарасини ҳимоя қилиш ва кўриқлашда фуқаролар ихтиёрий асосда иштирок этишлари учун шароит яратиши лозимлиги ифодаланган.

Маҳалла институтининг хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги иштироки ҳам бекиёсдир. Мазкур йўналишда улар қуйидаги соҳаларда ўз фаолиятларини амалга оширадilar:

Маҳалла институти терроризмга қарши курашишда ўз ваколатлари доирасида иштирок этади, устувор тарзда профилактика тадбирлари, шу жумладан терроризмни олдини олишга қаратилган тарбиявий, тарғибот ишларини амалга оширади. Зеро, жамиятимизнинг ҳозирги тараққиёт босқичида турли оқимларга мансуб террорчиларга қарши кураш борасида ҳушёр туриш, аҳоли яшаш жойларида огоҳликни йўлга қўйиш ҳаёт тақозосидир.

Албатта, тегишли давлат органлари билан бир қаторда, ушбу муаммо айнан маҳалла институти кўмагида ҳам барта-раф этилиши кутилган ижобий натижаларни беради. Ва, бу бўйича маҳалла кучидан фойдаланиш айни муддаодир. Шу боис мазкур масалалар хорижий мутахассисларнинг ҳам диққат-эътиборини тортганлигини кўриш мумкин.

Хусусан, хорижий эксперт Л. Левитин: “Сўнгги вақтларда маҳалла мавзусида янги жиҳат пайдо бўлди. Ўзбекистон ҳокимияти ислом экстремизмига қарши умумхалқ қаршилигини уйғотиш билан бу кураш муваффақият келтириши мумкинлигини тушунмоқда. Ўзбек жамиятида буни маҳалласиз тасаввур этиб бўлмайди. Уларни умумхалқ қўшиннинг полк ва дивизиялари, деб аташ мумкин”, дея фикр билдиради. Берилган ушбу таърифлардан ҳам кўриниб турибдики, ҳақиқатдан ҳам маҳалла терроризмга қарши кураш ва диний экстремизмни олдини олишда тегишли давлат органларининг муносиб кўмакчисидир.

Бунинг амалий исботи тариқасида, миллий қонунчилигимизга мурожаат қиладиган бўлсак, “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги қонуннинг 5-моддаси

биринчи қисмида “Террорчилик фаолиятининг олдини олиш давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда жамоат бирлашмалари, шунингдек корхоналар, муассасалар, ташкилотлар томонидан сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқа профилактик чоралар мажмуини ўтказиш орқали амалга оширилади”, – дея баён этилган. Бу эса, ўз навбатида, жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, ҳуқуқбузарлик, жиноятчилик, диний экстремизм ва терроризмга қарши курашда фуқаролар йиғини фаоллигини оширади.

Маҳалла институтининг одам савдосига қарши кураш соҳасидаги иштироки. Бугун дунёнинг кўплаб мамлакатлари тобора янгича шаклларда намоён бўлаётган одам савдоси муаммосига дуч келаяпти. Маълумотларга қараганда, ҳар йили ер юзида 4 миллиондан ортиқ катта ёшдагилар, 10 миллион бола қулликка гирифтор бўлмоқда. Йилда ўртача 2 миллионга яқин аёл мазкур жиноятнинг қурбонига айланмоқда. Уюшган жиноий гуруҳлар одам савдосидан 32 миллиард АҚШ доллари миқдорида даромад топмоқда.

Кўриб турганимиздек, ушбу соҳадаги жиноятчилик ўргимчак тўри каби дунёнинг барча минтақасида кенгайиб бормоқда.

Шундай экан трансмиллий хусусият касб этаётган мазкур офатга барҳам бериш нафақат тегишли давлат органлари, балки маҳалла институтини олдида ҳам турган муҳим вазифалардан биридир. Зеро, улар ўз ваколатлари доирасида одам савдосига қарши кураш тадбирларида иштирок этади. Бу борада профилактик тадбирлар, шу жумладан одам савдосига қарши курашиш ва уни олдини олишга қаратилган тарбиявий, тарғибот ишларини амалга оширади.

Бунинг ҳуқуқий асоси сифатида миллий қонунчилигимизга мурожаат қиладиган бўлсак, Ўзбекистон Респуб-

ликсининг “Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида”ги қонунда бевосита тегишли ташкилотлар билан бир каторда, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ҳам одам савдосига қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига кўмаклашиши ҳамда зарур ёрдам кўрсатиши мустаҳкамланганлигини кўриш мумкин.

Маҳалла институтининг фуқаро муҳофазаси, аҳолини ва ҳудудларни табиий ҳамда техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш соҳасидаги иштироки. Инсон ва фуқаронинг хавфсизлиги, унинг ҳаёти ва жисмоний дахлсизлигини таъминлашга қаратилган маҳаллий аҳамиятга молик муҳим масалалардан бири фуқаро муҳофазаси, аҳоли ва ҳудудларни табиий ва техноген характердаги фавқулодда вазиятлардан ҳимоя қилиш, шунингдек, аҳоли пункти чегараларида фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларнинг оқибатларини бартараф этиш тадбирларини ташкил этиш ва амалга ошириш ҳисобланади.

Шу боис Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисидаги” қонунининг 13-моддасида фуқаролар йиғини кенгашининг фуқароларни фуқаро муҳофазасига доир тадбирларни ўтказишга жалб этишга кўмаклашишига оид ваколати ҳам ифодаланганлигини кўриш мумкин.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг “Фуқаро муҳофазаси тўғрисида”ги қонуни 12-моддаси “Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг фуқаро муҳофазаси соҳасидаги иштироки” деб номланиб, унга кўра фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари:

а) фуқароларнинг замонавий қирғин воситалари қўлланилган пайтдаги ҳимояланиш усулларида ўргатилишига кўмаклашадилар;

б) ҳарбий ҳаракатлар олиб борилиши билан боғлиқ ёки шу ҳаракатлар оқибатида хавфларнинг юзага келиши таҳдид этган тақдирда тегишли ҳудуддаги фуқаролар хабардор қилинишини ташкил этадилар;

в) аҳолининг ҳаёт фаолияти таъминланиши соҳасида тадбирлар тайёрланиши ва бажарилишини амалга оширадилар;

г) қонунчиликка мувофиқ бошқа тадбирларни амалга оширадилар.

Таъкидлаш жоизки, ушбу органларнинг фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этишдаги иштироқи масалалари “Аҳолини ва ҳудудларни табиий ҳамда техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонунда ҳам мустақамлаб қўйилган. Унинг 12-моддасига кўра, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тегишли ҳудуд, сув таъминоти манбалари, уй-жойлар, таълим муассасаларининг санитария ва экологик ҳолати устидан назорат амалга оширилишига кўмаклашадилар, фуқароларни фавқулодда вазиятлар оқибатларини бартараф этишга жалб қиладилар ва қонунчиликка мувофиқ бошқа чораларни амалга оширадилар.

Табиий ва техноген тусдаги фавқулодда вазиятларда аҳолининг тезкорлик билан ҳаракат қилиши, аҳолини огоҳлантириш ва унга тайёрлаш тизимининг ҳолатини янада такомиллаштириш мақсадида 2011 йил 19 июлдаги Ҳукуматнинг 208-сонли қарори билан “Аҳолини зилзилалар оқибатида юзага келган фавқулодда вазиятларда (табиий ва техноген тусдаги) ҳаракат қилишга тайёрлаш комплекс дастури” тасдиқланди.

Дастурнинг 3-бандига мувофиқ, фуқаролар йиғини кенгаши ва “Маҳалла посбони” жамоат тузилма аъзоларининг зилзилалар оқибатида юзага келган фавқулодда вазиятларда (табиий ва техноген тусдаги) бирламчи авария-қутқариш ишларини ташкил этиш ва амалга оширишга ўқитиш ва тайёрлаш, шунингдек, уларни зарур техник

воситалар билан таъминлаш, Дастурнинг 13-бандига асосан эса маҳаллаларда “Зилзилалар оқибатида юзага келган фавқулодда вазиятларда аҳолининг ўз вақтида ва мутаносиб ҳаракат қилиши” мавзусида кўргазмали машқ ва тактик-махсус машқларни ташкил этиш ва ўтказиш белгиланди.

Маҳалла институтининг қутқарув хизматлари ва тузилмалари билан ўз фаолиятини амалга ошириш соҳасидаги иштироқи. Маҳаллий аҳамиятга молик яна бир масаланинг ҳал этилиши – аҳоли пункти ҳудудларида авария-қутқарув хизматлари ва авария-қутқарув қисмларининг ташкил этилиши, таъминотининг йўлга қўйилишидир. Бу эса аҳолининг фавқулодда вазиятлардан ҳимоя қилиш борасидаги фаолият билан узвий боғлиқ.

Бундай хизматларнинг фаолият юритиши фавқулодда вазиятлар юз берганда одамларни қутқариш ҳамда улар учун хос бўлган салбий омилларни бартараф этиш ёки таъсирини камайтиришга қаратилгандир. Бу фаолият ана шу ишларни бажараётган одамларнинг ҳаёти ва соғлиғига хавф солувчи омиллар мавжуд бўлганда амалга оширилади.

Ҳозирги кунда биргина Тошкент шаҳрини оладиган бўлсак, шаҳар Фавқулодда вазиятлар бошқармаси томонидан “Пойтахт ҳудудидаги мавжуд очик ва ёпиқ сув ҳавзаларида фуқароларнинг чўмилиш жараёнида хавфсизлигини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар” режаси ишлаб чиқилган бўлиб, унга кўра, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорликда Тошкент шаҳридаги маҳаллалар ҳудудидан оқиб ўтувчи дарё, канал ва анҳорлар, кўриқланмайдиган ёки қаровсиз қолдирилган сув ҳавзаларида пойтахт аҳолиси ва меҳмонлар томонидан чўмилиш доимий одат бўлиб қолган жойларни аниқлаш, инвентаризациядан ўтказиш, келгусида чўкиш билан боғлиқ бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш

мақсадида навбатчилик, кўриқлаш, кузатув ва назорат постлари ташкил этиш, илгари чўкиш билан боғлиқ бахтсиз ҳодисалар юз берган ҳудудлар, аҳолига аниқ кўринадиган жойларга тақиқловчи белгилар тайёрланиб, мустаҳкам ўрнатилган. Ушбу чора-тадбирлар ҳам, ўз навбатида, ҳудудларда истиқомат қилаётган аҳолининг хавфсизлигини таъминлашга қаратилгандир.

Ўзбекистон Республикасининг “Қутқарув хизмати ва қутқарувчи мақоми тўғрисида”ги қонуни 18-моддаси биринчи қисмига кўра, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари қутқарув хизматлари ва қутқарув тузилмаларига фавқулодда вазиятларни бартараф этиш ишларини бажаришда ёрдам кўрсатиши, шу жумладан кейинчалик ўрни белгиланган тартибда қопланиши шарти билан уларга зарур транспорт ва моддий воситаларни тақдим этиши шартлиги мустаҳкамланган.

Бундан ташқари, мазкур қонуннинг 27-моддаси еттинчи қисми, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари қарорларига биноан қутқарув хизматлари ва профессионал қутқарув тузилмаларнинг қутқарувчилари, шунингдек, бу хизмат ва тузилмаларнинг таркибига кирмайдиган қутқарувчиларни ижтимоий муҳофаза қилишнинг кўшимча қафолатлари белгиланиши мумкинлиги ҳам назарда тутилган.

Ушбу ваколатларнинг қонунларда мустаҳкамланиши, ўз навбатида, фавқулодда вазиятлар зонасида одамларнинг ҳаётини асраб қолиш ва соғлиғини сақлаш, юридик ҳамда жисмоний шахсларнинг мол-мулкани, атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш, фавқулодда вазиятларни бартараф этиш ва уларга хос бўлган хавфли омиллар таъсирини йўқотиш ёки имкон қадар камайтириш хизмат қилади.

Маҳалла институтининг ёнғин хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги ваколатлари. Ўзбекистон Респуб-

ликсининг “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисидаги” қонунининг 13-моддасига кўра, фуқаролар йиғини кенгаши ёнғинга қарши хавфсизлик талабларига риоя этилиши устидан назоратни амалга оширишда тегишли давлат органларига кўмаклашиш ваколатига эгадир.

Шу ўринда Ўзбекистон Республикасининг “Ёнғин хавфсизлиги тўғрисида”ги қонунга ҳам назар ташлайдиган бўлсак, айнан маҳалла институтининг иштирокига доир бир қатор нормалар акс этганлигини кўриш мумкин.

Хусусан, ушбу қонуннинг 4-моддасига кўра, ёнғин хавфсизлигини таъминлаш тизими субъектлари қаторига айнан фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳам киритилган. Бу эса, ўз навбатида, тегишли ҳудудда истиқомат қилаётган аҳолининг, бу ерда жойлашган юридик шахсларнинг мол-мулки, шунингдек, атроф табиий муҳитнинг ёнғинлардан ҳимоялаш соҳасида ҳам иштироки кенглигидан далолат беради.

Шунингдек, муҳокама қилаётган қонунимизнинг 9-моддасига кўра, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ёнғин хавфсизлигини таъминлашдаги иштироки қуйидагиларда намоён бўлади:

а) кўнгилли ёнғиндан сақлаш хизматининг ташкил этилишига ва фаолиятига кўмаклашиш;

б) ёнғин назоратининг амалга оширилишига кўмаклашиш;

в) ёнғин хавфсизлиги талабларига риоя қилиниши устидан жамоат назоратини амалга ошириш ва бошқа шу каби тадбирларда ҳам ўз ваколатларига эга.

Мазкур қонуннинг 18-моддасига биноан ёнғинга қарши тарғиботни тегишли ташкилотлар билан бир қаторда, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳам ўтказиши белгиланган.

Фикримизча, маҳаллий аҳоли ўртасида ёнғинга қарши тарғиботни амалга оширишда халқ ўртасида ўз обрўсига эга бўлган маҳалла раиси ва унинг

маслаҳатчилари кўмагидан фойдаланган ҳолда ташкил этиш мақсадга мувофиқдир. Чунки газ ва электр энергиясини ёнғин хавфсизлиги қоидалари талабларига амал қилмаган ҳолда ишлатиш, иссиқхона, нонвойхона, хусусий ошхона, хонадон ва кварталларда газ мосламаларидан фойдаланишда резина шланглар орқали улаш, газ ва электр тармоқларидан ҳисоблагичларсиз, ноқонуний тарзда, ўзбошимчалик билан ва ёнғин хавфсизлиги қоидаларини кўпол равишда бузиб, улаб фойдаланиш ҳолатлари асосан маҳаллий аҳоли истиқомат қилувчи маҳаллаларда юз беради. Маҳалла фаолларининг аралашувисиз мазкур муаммоларни бартараф этиш амри маҳолдир. Зотан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ёнғин хавфсизлигини таъминлаш юзасидан фуқаролар йиғини ҳудудда муайян масканда қабул қилган қарорлари ҳақида аҳолини хабардор қилиши шарт.

Маҳалла институтининг йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги иштироки. Ўзбекистон Республикасининг “Йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисида”ги қонунни 11-моддасига кўра, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш бўйича:

а) маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, махсус ваколатли давлат органларига йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасидаги тадбирларни амалга ошириш ҳамда норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва норматив ҳужжатларни такомиллаштириш юзасидан таклифлар кириш;

б) йўл-транспорт ҳодисаларининг олдини олиш бўйича тадбирларда иштирок этиш;

в) давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари томонидан йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасидаги қарорлар ишлаб чиқишида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда иштирок этишга ҳақлидирлар.

Фикримизча, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашда ҳам фаол иштирок этишлари лозим. Бирок амалиётда баъзи маҳалла раислари айнан йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасида иштирок этишлари мумкинлигидан беҳабарлар. Шу сабабли уларнинг бу соҳадаги иштирокини ваколат сифатида баҳолаб, қонунга “маҳаллий давлат ҳокимияти органларига, махсус ваколатли давлат органларига йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасидаги тадбирларни амалга ошириш, йўл-транспорт ҳодисаларининг олдини олиш бўйича тадбирларда, шунингдек давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари томонидан йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасидаги қарорлар ишлаб чиқишида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда иштирок этади”, деган ваколатни киритиш мақсадга мувофиқ.

Кўриб турганимиздек, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг маҳаллаларда қонун устуворлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш масалаларида иштироки ниҳоятда кенг. Юқорида биз бу борадаги айрим йўналишларини кўриб чиқишга ҳаракат қилдик.

Хулоса ўрнида таъкидлаш керакки, маҳалла институтининг жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олишда аҳамияти катта. Шу жумладан, фуқароларнинг келиши ва кетишини ҳисобга олишни ташкил этиш, хотин-қизлар ҳуқуқбузарлиги профилактикаси, вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ҳамда ҳуқуқбузарликларга доир ишларда иштирок этади. Бу борда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан ўзаро ҳамкорлигини янада кучайтирилиши жамиятда “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойилини тўлақонли жорий этишга хизмат қилади.

У. Т. Мухамедов,
Ўзбекистон Республикаси ИИВ
Миграция ва фуқароликни расмийлаштириш
бош бошқармаси бошлиғи, полковник;

Дж. Х. Юлдашев,
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
докторанти, юридик фанлар бўйича
фалсафа доктори (PhD), доцент

МИГРАЦИЯ ВА ФУҚАРОЛИКНИ РАСМИЙЛАШТИРИШ СОҲАСИДАГИ ИСЛОҲОТЛАР: НАТИЖАЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР

Аннотация. Мақолада мамлакатимизда миграция ва фуқароликни расмийлаштириш соҳасида амалга оширилган ислоҳотлар, хусусан, соҳага доир қабул қилинган қонун ҳужжатлари ва уларни амалиётга татбиқ этиш орқали қўлга киритилган натижалар тадқиқ этилган ва мазкур йўналишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш истиқболлари юзасидан тақлиф ҳамда тавсиялар илгари сурилган.

Таянч сўзлар: миграция, фуқаролик, паспорт, доимий яшаш гувоҳномаси, паспорт тизими, прописка, доимий ёки вақтинчалик рўйхатдан ўтиш, виза, идентификацион карта.

Аннотация. В статье рассматриваются реформы нашей страны в сфере миграции и гражданства, в частности, проанализированы законодательные акты, принятые в данной сфере, достигнутые результаты, а также приведены предложения и рекомендации по перспективам совершенствования организационно-правовых основ в этом направлении.

Ключевые слова: миграция, гражданство, паспорт, постоянный вид на жительство, паспортная система, прописка, постоянная или временная регистрация, виза, идентификационная карта.

Annotation. The article examines the reforms in the field of migration and registration of citizenship in the country, especially, the legislation in this area and the results achieved through their implementation, as well as proposals and recommendations for improving the organizational and legal framework in this area.

Keywords: migration, citizenship, passport, permanent residence permit, passport system, permanent or temporary registration, visa, identification card.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда миграция ва фуқароликни расмийлаштириш соҳасининг ташкилий-ҳуқуқий ва институционал асосларини такомиллаштиришга қаратилган кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилди. Мазкур соҳадаги ислоҳотларнинг моҳияти ҳамда натижаларини чуқур тадқиқ этиш – шахснинг эркин кўчиб юриши, яшаш учун турар жойи танлаши ҳамда чет элга чиқишига доир ҳуқуқларининг кафолатланиш даражасини билиш, бу борадаги фаолиятни ташкил этишда юзага келган муаммо, камчиликларни

аниқлаш орқали келгусида бу каби ҳолатларга йўл қўймаслик юзасидан тавсиялар бериш имконини беради.

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда миграция жараёнлари анча жадаллашганини кўриш мумкин. Бу бир қатор, жумладан ижтимоий, иқтисодий ва бошқа омиллар билан бевосита боғлиқдир. Давлат статистика қўмитасининг маълумотларига кўра, 2015 йилда – 139.280, 2016 йилда – 141.548, 2017 йилда – 157.149, 2018 йилда – 160.103, 2019 йилда – 158.861, 2020 йилда – 1105 нафар шахс Ўзбекистонга кўчиб келган бўлса,

мамлакатдан кетувчилар улушида ҳам жиддий ўзгариш кузатилган. Жумладан, 2015 йилда – 168.579, 2016 йилда – 167.796, 2017 йилда – 175.748, 2018 йилда – 174.832, 2019 йилда – 169.547, 2020 йилда – 13.611 нафар шахс мамлакатдан доимий яшаш учун чет элга кўчиб кетган [1]. Мазкур кўрсаткичлар мамлакатда ички ва ташқи миграция жараёнлари анча фаоллашиб, мигрантлар ҳуқуқларини кафолатлашга бўлган эҳтиёж ошганлигини тасдиқлайди.

2017 йилдан ҳозирга қадар ушбу соҳадаги ислохотлар – Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ташаббуси асосида қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон фармон (07.02.2017) асосида олиб борилмоқда. Ушбу соҳадаги ислохотларнинг мазмун-моҳиятини сифатли таҳлил қилиш учун уларни куйидаги уч асосий йўналишга ажратиш мақсадга мувофиқдир:

1) шахснинг турар жой танлаш, доимий ёки вақтинчалик рўйхатдан ўтишга доир ҳуқуқларини кафолатлаш;

2) шахснинг чет элга чиқиш ва Ўзбекистонга келишга доир ҳуқуқларини кафолатлаш;

3) шахснинг Ўзбекистон Республикаси фуқаролигига доир ҳуқуқларини кафолатлаш.

Мамлакатимизда паспорт тизими, хусусан, прописка институтининг шахс ҳуқуқларини чекловчи элементларини бекор қилишга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан, паспорт тизимида юзага келган куйидаги бир қатор муаммо ва камчиликлар ушбу соҳани тубдан ислоҳ этиш заруратини юзага келтирди:

биринчи, республикада (айниқса, Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида) мулкка эгалик қилиш (турар жой сотиб олиш), меҳнат қилиш (ишга жойлашиш),

тиббий хизматдан фойдаланиш, ўқиш (мактабгача, ўрта, ўрта-махсус ва олий таълим тизимида) ва бошқа бир қатор ҳуқуқларнинг прописка фактига бевосита боғлиқ бўлиб қолганлиги;

иккинчи, мамлакат бўйлаб эркин ҳаракатланиш ҳуқуқининг бевосита доимий ёки вақтинча пропискадан ўтганлик фактига боғлиқлиги;

учинчи, миграция ва фуқароликни расмийлаштириш соҳасидаги давлат хизматлари кўрсатишнинг тўлиқ автоматлашган электрон тизимининг йўлга қўйилмаганлиги;

тўртинчи, прописка институтини соддалаштириш, шунингдек, ушбу соҳада кўрсатиладиган давлат хизматлари турларини янада кенгайтириш чораларининг кўрилмаганлиги, бунинг натижасида аҳолини автоматлашган ҳолда ҳисобга олиш амалиётининг йўлга қўйилмаганлиги.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси доирасида қабул қилинган давлат дастурларида прописка қоидаларини мақбуллаштириш ва либераллаштириш, бу борада шахснинг эркин ҳаракатланишига ҳалақит бераётган бюрократик тўсиқ ҳамда коррупцион ҳолатларни олдини олиш вазифалари белгиланди ҳамда уларни ҳаётга татбиқ этиш механизмлари кўрсатиб берилди.

Ҳаракатлар стратегиясини 2018 йилда амалга оширишга оид давлат дастури [2] асосида вақтинча ёки доимий пропискасиз ёхуд турган жойи бўйича ҳисобда турмаган фуқароларни ишга қабул қилишга бўлган тақик, шунингдек, вақтинча ёки доимий пропискасиз ёхуд турган жойи бўйича ҳисобда турмасдан яшаб турган фуқароларнинг ишга қабул қилганлик учун иш берувчини жавобгарлиги бекор қилинди. Яъни илгари мавжуд бўлган фуқароларнинг пропискасиз ишга жойлашишга бўлган

чеклов олиб ташланди. Эндиликда прописка фактидан қатъи назар республиканинг барча минтақасида меҳнат қилиш имкони юзага келди.

Вояга етмаганларнинг паспорт тизими қоидабузарликлари учун жавобгарлик либераллаштирилиб, қонунда белгиланган муддатда паспорт олмаганлик учун маъмурий жавобгарлик бекор қилинди. Илгари шахс 16 ёшга тўлгач, бир ой муддат ичида фуқаролик паспорти ёки мамлакатда доимий яшаш гувоҳномасини (ушбу ҳужжат чет эл фуқароси ва фуқаролиги йўқ шахсга Ўзбекистонда яшаш ҳуқуқини беради) олмаганлик учун маъмурий жавобгарлик мавжуд эди. Эндиликда 16 ёшдан 18 ёшгача бўлган шахсларнинг ушбу ҳолат учун жавобгарлиги тугатилди.

2019 йил давлат дастурига [3] асосан аҳолининг турган жойи бўйича ҳисобдан ўтиши онлайн шаклда Давлат хизматлари агентлиги томонидан амалга оширилиши йўлга қўйилди. Фуқароларнинг вақтинча пропискасиз мамлакат бўйлаб эркин ҳаракатланиш муддати 5 суткадан 10 суткага узайтирилди. Паспорт тизими қоидаларини бузганлик учун жазо чоралари енгиллаштирилди. Хусусан, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистонда бўлиш қоидаларини бузганлиги учун жиноий жавобгарлик бекор қилинди (Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 224-моддаси чиқариб ташланди).

Аҳолини электрон ҳисобга олиш амалиётини йўлга қўйишда давлат хизматлари марказлари томонидан кўрсатиладиган хизмат турлари кенгайтирилди. Жумладан, эндиликда доимий пропискага эга бўлиш ва турган жойлари бўйича ҳисобда туриш учун фуқаролар Давлат хизматлари марказлари ёки Ўзбекистон Республикаси Ягона интерактив давлат хизматлари портали орқали мурожаат қилишлари мумкин.

Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида [4] ички миграцияни либераллаштириш, хусусан, прописка институтини тубдан ислоҳ қилиш бўйича халқаро тажрибани ўрганиб, аниқ таклифлар киритиш вазифаси белгиланди. Бу борада, айниқса, мазкур институтнинг республикамиз маъмурий ҳудудларини мутаносиб равишда иқтисодий ривожлантиришга тўсқинлик қилувчи механизмларини бекор қилишга алоҳида эътибор қаратиш лозимлиги кўрсатиб ўтилди. Шу билан бирга, туризм ва миграция жараёнларидан иқтисодиётимизга келадиган даромадлар ҳажмини янада кенгайтиришга хизмат қиладиган инновацион ахборот коммуникация технологияларини амалиётга татбиқ этиш – бугунги куннинг кечиктириб бўлмас вазифаларидан ҳисобланиши қайд этилди.

Шу асосда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 2 мартдаги “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид Давлат дастури тўғрисида”ги фармонида ушбу институтнинг шахс ҳуқуқларини чекловчи элементларини тўлиқ бекор қилиш асосида уни жаҳон стандартларига мослаштириш, аҳолини қулай ва мақбул шаклда ҳисобга олиш (қайд этиш) тизимини ишлаб чиқиш вазифалари белгиланди. Давлат органларига бу борадаги механизмларни ишлаб чиқиш вазифаси топширилди. Натижада бу борада қуйидаги муҳим чора-тадбирлар амалга оширилди:

1) 2020 йил 1 апрелдан бошлаб Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида кўчмас мулкни олишда Ўзбекистон Республикаси фуқаролари учун ушбу

худудларда доимий пропискага эга бўлиш талаб қилинмаслигини кўзда тутувчи тартиб жорий этилди.

Мазкур ҳолат келгусида мамлакатимиз пойтахти ва Тошкент вилояти худудидан Ўзбекистон Республикасининг барча (шу жумладан, мазкур худудларда пропискиси бўлмаган) фуқароларига иккиламчи бозордан ўз номларига кўчмас мулк расмийлаштириш ҳуқуқини берди. Бу эса мазкур тоифадаги шахсларнинг Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида қонунчиликка [5] мувофиқ, доимий пропискадан ўтиш ҳуқуқини вужудга келтиради (шу билан бирга, янги қурилган уйларни сотиб олиш орқали прописка қилиш имкони аввалроқ юзага келганлигини таъкидлаш лозим). Шу асосда узоқ йиллар давомида пропискиси бўлмаганлиги сабабли ўз номларига кўчмас мулк расмийлаштириш имконига эга бўлмаган шахсларнинг бу борадаги муаммоларига барҳам берилди;

2) Ўзбекистон Республикасида доимий яшовчи ва республиканинг бошқа минтақаларида доимий пропискага эга бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари томонидан Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятидаги янги қурилган уйларда кўчмас мулк олди-сотдиси шартномаларини расмийлаштириш учун давлат божининг алоҳида ставкаси бекор қилинди.

Бу ўринда гап Ўзбекистон Республикасининг барча фуқаролари ўртасида конституциявий тенгликни таъминлаш, уларнинг ҳуқуқларини бир хилда кафолатлаш ҳақида бормоқда. Жумладан, илгариги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 19 июлдаги 527-сон қарори [6] билан белгиланган тартиб бўйича Ўзбекистонда доимий яшовчи ва республиканинг бошқа минтақаларида доимий пропискага эга бўлган жисмоний шахслар томонидан қиймати энг кам ойлик иш ҳақининг 2500 бараваридан кам

бўлмаган миқдорида кўчмас мол-мулк сотиб олинганда – шартнома суммасининг 5 фоизи миқдорида; Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятига бошқа давлатлардан келган ва Ўзбекистон Республикасида яшаш гувоҳномасига эга бўлган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан шартнома тузилган санадаги Ўзбекистон Республикаси Марказий банки курси бўйича қиймати 150 минг АҚШ доллардан кам бўлмаган миқдорида янги қурилган кўчмас мол-мулкни сотиб олинганда – шартнома суммасининг 10 фоизи миқдорида бож тўлаш талаб этиларди (Тошкент пропискасига эга фуқароларга бундай талаб қўлланилмаган). Эндиликда мазкур божларнинг ундирилиши барча тоифадаги шахслар учун бекор қилинди;

3) қонунчиликка киритилган муҳим ўзгартишлардан яна бири – Ўзбекистон Республикасининг 2011 йил 14 сентябрдаги “Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида доимий прописка қилиниши лозим бўлган шахслар – Ўзбекистон Республикаси фуқаролари тоифаларининг рўйхати тўғрисида”ги ЎРҚ-296-сон қонунига мувофиқ, Рўйхатнинг 2, 5, 9, 11-бандлари билан Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятига доимий прописка қилинган шахсларнинг ўз номларига кўчмас мулк расмийлаштириш ҳуқуқининг 3 йилдан сўнг юзага келиши билан боғлиқ талабнинг бекор қилинганлиги бўлди.

Эндиликда юқоридаги бандлар асосида прописка қилинган шахслар Тошкент шаҳри ва вилояти худудида қанча муддат ишлаган ёки яшаганидан қатъи назар ўз номларига кўчмас мулк расмийлаштириш ҳуқуқига эга бўлдилар. Бу эса фуқароларнинг Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятидан бирор бир чеклов ҳамда оворагарчиликларсиз турар жой сотиб олишлари учун имкон яратмоқда. Қолаверса, мулкка эгалик қилиш ҳуқуқининг прописка фактига боғлиқлиги ўз аҳамиятини йўқотиб,

шахснинг эркин турар жой танлаш имконияти кенгайди;

4) қонунчиликдан фуқаролар учун мажбурий хусусият касб этувчи “прописка” атамаси чиқарилиб, унинг ўрнига ахборот берувчи хусусиятга эга “рўйхатдан ўтиш” ибораси қўлланиладиган бўлди. Бунга “прописка” сўзининг бугунги кунда маънавий эскирганлиги ҳамда бу атама фуқаролар онгида “тўсқинлик қилувчи”, “бир жойга боғланган”, “эркинликни чекловчи”, деган тушунчаларни келтириб чиқараётгани [7] сабаб бўлди. Бу бўйича алоҳида қонун ҳужжати – Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 13 майдаги “Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида доимий прописка қилиниши лозим бўлган шахслар – Ўзбекистон Республикаси фуқаролари тоифаларининг рўйхати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ўзгартишлар ва қўшимча киритиш ҳақида”ги ЎРҚ-616-сон қонунининг қабул қилинганини ҳам алоҳида эътироф этиш лозим.

Умуман олганда, давлат дастури асосида жорий этилган прописка тизимидаги янги норматив-ҳуқуқий база ва механизмлар шахснинг эркин ҳаракатланиш ҳамда турар жой танлашга доир конституциявий ҳуқуқларини кафолатлаш даражасини оширишга хизмат қилди.

Бугунги кунда мамлакатимизнинг иқтисодиётини ривожлантириш манбаларидан бири туризм эканлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Президент Шавкат Мирзиёевнинг таъбири билан айтганда, иқтисодиётимизнинг барқарор суръатлар билан ўсишини таъминлашдек устувор тамойилни амалга ошириш энг муҳим стратегик вазифа бўлиб қолмоқда [8, Б. 14]. Бу эса ушбу соҳа ривожини учун зарур бўлган, ўтган йилларда лозим даражадаги эътибордан четда қолган [9, Б. 236] туризмдек муҳим йўналишни чуқур ислоҳ этишни тақозо этди.

Биринчи навбатда хорижий инвестицияларни фаол жалб қилиш, инновацион ғоя ва технологияларни жорий этиш, мамлакатнинг бой табиий, маданий ҳамда тарихий меросининг мавжуд ресурс ва имкониятларидан ҳар томонлама фойдаланиш ҳисобига давлатни ривожлантириш учун Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси туризм салоҳиятини ривожлантириш учун қулай шароитлар яратиш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5326-сон (03.02.2018) фармони қабул қилиниб, ушбу ҳужжатга мувофиқ 2018 йил 10 февралдан бошлаб 7 та (Исроил, Индонезия, Корея, Малайзия, Сингапур, Туркия, Япония) давлат фуқаролари учун 30 кунлик муддатга визасиз режим, 39 та давлат фуқаролари учун икки иш кунида соддалаштирилган тартибда виза расмийлаштириш тизими жорий этилди. Бундан ташқари, қабул қилинган қарорлар натижасида (ҳукуматнинг 2018 йил 22 октябрдаги 845-сон қарори билан) мамлакатга ташриф буюрувчи чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни электрон ҳисобга (рўйхатга) олиш тизими ҳам йўлга қўйилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси туризм салоҳиятини ривожлантириш учун қулай шароитлар яратиш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5326-сон (03.02.2018) фармони билан 76 та давлат фуқаролари учун туризм визаларини расмийлаштиришнинг соддалаштирилган тартиби, “Кириш туризмни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3509-сон (06.02.2018) қарори асосида 2018 йил 1 майдан транзит бўйича ҳаракатланаётган хорижий йўловчиларга келишлари билан 72 соат муддатга кириш визаларини бериш тартибининг жорий этилганлиги, “Ўзбекистон Республикасига хорижий фуқароларнинг кириши тартибини

оптималлаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3836-сон (04.07.2018) қарори билан 101 та давлат фуқаролари учун беш кундан ортиқ бўлмаган муддатга визасиз кириш ва вақтинча бўлиш ҳуқуқининг берилганлиги республикага туристлар оқимини кўпайтириш, туризмни миллий иқтисодиётнинг муҳим тармоқларидан бирига айлантириш имконини бермоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон фармон (07.02.2017) ҳамда унинг асосида қабул қилинган давлат дастурлари ва қонун ҳужжатлари мамлакатимизда фуқаролик институтига нисбатан мутлақо янги қараш шаклланишига асос бўлди. Жумладан, “Инсон манфаатлари ҳамма нарсадан устун” [9, Б. 236], “Халқ давлат идораларига эмас, балки давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак” [10, Б. 4], деган тамойиллар асосида фуқароликка доир ишларни юритишнинг қуйидаги янги механизмлари ҳамда унга алоқадор янги институтлар жорий этилди:

биринчидан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида сиёсий бошпана бериш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5060-сон фармони (29.05.2017) билан мамлакатда сиёсий бошпана бериш тартиби ва асослари белгиланди. Бу эса республикада янги сиёсий институтни амалиётга татбиқ этиш борасидаги дастлабки амалий қадам бўлди;

иккинчидан, “Фахрий фуқаро” институти жорий этилиб, бундай мақом иқтисодиёт, фан, маданият ва санъат, таълим, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий соҳанинг ривожланишига катта инвестиция киритган, шунингдек, Ўзбекистонда хайрия (меценатлик)

фаолиятини амалга оширган шахсларга берилиши белгилаб қўйилди [11];

учинчидан, хорижий давлатлар ҳудудида ота-онаси қарамоғидан маҳрум бўлган болаларнинг шахсини тасдиқловчи ҳужжати бўлмаган ҳолларда, уларнинг Ўзбекистон фуқаролигига мансублигини тасдиқлаш, шунингдек, уларга шахсини тасдиқловчи ҳамда Ўзбекистон Республикасига кириш (қайтиб келиш) ҳуқуқини берувчи вақтинчалик ҳужжатни расмийлаштириш вазифаси Ўзбекистон Республикасининг хориждаги дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари зиммасига юклатилди [12] (бунга қадар мазкур вазифа бирор бир қонун ҳужжатида аниқ белгиланмаган эди);

тўртинчидан, фуқаролик масалалари бўйича аризаларни қабул қилиш ва уларни кўриб чиқиш билан боғлиқ тартиб-таомиллар автоматлаштирилиб, фуқароликка қабул қилиш, уни тиклаш, ундан чиқиш ва уни йўқотиш бўйича “E-Fuqaro” идоралараро маълумотлар базаси фаолияти йўлга қўйилди [13] (илгари фуқароликка доир ишлар электрон шаклда юритилмаган).

бешинчидан, Ўзбекистон Республикаси фуқаролигига қабул қилишни кенгайтиришга қаратилган ишлар олиб борилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси инсон ҳуқуқлари бўйича 80 дан ортиқ халқаро ҳужжатлар, жумладан БМТнинг 6 та асосий шартномаси ва 4 та факультатив протоколига қўшилган бўлсада [14], миллий қонунчиликни инсон ҳуқуқлари соҳасидаги халқаро-ҳуқуқий стандартлар билан уйғунлаштириш, жамият ва давлатнинг барқарор ривожланишига тўсқинлик қилувчи, инсоннинг шахсий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларини таъминлаш соҳасида қатор муаммоларнинг сақланиб қолганлиги дастлаб Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг

Миллий стратегияси лойиҳасида эътироф этилди. Бу борада, айниқса, узоқ вақтдан бери яшаб келаётган, фуқаролиги йўқ шахсларнинг муаммосини қонуний ҳал этиш бўйича ташкилий-ҳуқуқий чоралар кўрилмаганлигига [15] алоҳида эътибор қаратилди;

олтинчидан, 2020 йил 1 апрелдан бошлаб 1995 йилгача Ўзбекистонга келган ва шундан буён фуқаролиги бўлмаган шахс гувоҳномаси асосида доимий истиқомат қилаётган ҳамда Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлиш истагини билдирган шахсларнинг Ўзбекистон фуқароси, деб тан олиш тартиби жорий этилган ҳолда [16], фуқароликка мансубликни тан олиш институтининг ҳуқуқий кафолатлари яратилди.

Кейинчалик “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига қўшимча ва ўзгартишлар киритиш ҳақида”ги ЎРҚ-696-сон (14.06.2021) Ўзбекистон Республикасининг қонуни билан мамлакатимизда 2005 йил 1 январга қадар доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинган ҳамда муқадам чет давлат фуқаролигида бўлмаган шахс хоҳиш билдирган тақдирда, Ўзбекистон Республикасининг фуқароси, деб тан олиниши белгилаб қўйилди. Бу эса келгусида республикада истиқомат қилаётган фуқаролиги йўқ шахслар улушини янада камайтиришга ўзининг ҳиссасини қўшиши табиий.

Амалга оширилган ислоҳотлар натижаларини рақамлардан ҳам кўриш мумкин. Жумладан, олиб борилган сиёсат натижасида 2016–2020 йиллар давомида (2016 йилда – 179, 2017 йилда – 1064, 2018 йилда – 2759, 2019 йилда – 6318 нафар, 2020 йилда – 8310 нафар) жами 18.631 нафар шахс Ўзбекистон Республикаси фуқаролигига қабул қилинган.

Бундан ташқари, қонун билан қўйидаги янги институт, ҳуқуқий механизмларнинг

киритилиши фуқароликка доир шахс ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини кафолатлаш даражасини ошириши табиий:

болани фарзандликка олиш Ўзбекистон Республикаси фуқаролигини олиш асоси сифатида белгиланди;

Ўзбекистон Республикаси фуқаролигига соддалаштирилган тартибда қабул қилиш институти жорий этилди;

Ўзбекистон Республикаси фуқаролигини тиклаш институтининг ҳуқуқий механизмлари яратилди;

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Фуқаролик масалалари комиссиясининг ҳуқуқий мақоми, ваколатлари, асосий вазифа ва фаолият йўналишлари қонунчиликда аниқ мустаҳкамлаб қўйилди.

Шу билан бирга, халқаро интеграция жараёнлари кучайиши, иқтисодий барқарорлик ва хавфсизликни таъминлаш, шахснинг табиий ҳуқуқларини кафолатлаш зарурати билан боғлиқ омиллар мамлакатимизда миграция ва фуқароликни расмийлаштириш соҳасини келгусида қўйидаги йўналишларда такомиллаштириш заруратини юзага келтиради:

биринчидан, мамлакатимизда миграция сиёсатининг асосий мақсади, вазифалари, принциплари, устувор йўналишлари ва ривожланиш истиқболларини белгилаб берувчи Давлат сиёсати концепциясини ишлаб чиқиш, қабул қилиш ва амалиётга татбиқ этиш;

иккинчидан, миграция соҳасидаги мавжуд қонунчиликни жорий ҳолатдан келиб чиқиб тизимлаштириш ҳамда муаммоларини илмий таҳлил этиш, уларнинг хусусият ва қонуниятлари (тенденциялари)ни аниқлаш орқали – Ўзбекистон Республикасининг амалдаги миграцион норматив базасини қонуности ҳужжатларидан қонун ҳужжатлари даражасига олиб чиқиш;

учинчидан, туризм ва миграция жараёнларини бошқаришга замонавий ахборот-

коммуникацион технология ва воситалар, илғор иш усуллари ҳамда шаклларини кенг жорий этиш, ушбу соҳаларда инте-рактив давлат хизматларини кўрсатиш ҳажмини ошириш орқали самарали миграция географиясини янада кенгайтиришга эришиш;

тўртинчидан, аҳолини рўйхатга олиш тизимини соддалаштириш ва мақбуллаштириш мақсадида давлат хизматлари марказлари томонидан кўрсатиладиган миграция, фуқаролик ва паспорт-виза соҳасидаги хизмат турларини янада кенгайтириш, аҳолига (шу жумладан, мамлакатда доимий яшовчи чет эл фуқаролари ва фуқаролиги йўқ шахсларга) қулай бўлган шахсни тасдиқлаш (ID-card) воситаларини, туристларни автоматлаштирилган ҳолда ҳисобга олиш амалиётини

йўлга қўйишни назарда тутувчи ички миграцияни самарали тартибга солиш механизмларини кенг татбиқ этиш;

бешинчидан, миграция соҳасидаги ваколатли давлат органлари учун кадрлар тайёрлашда “Миграция ҳуқуқи” фанини алоҳида ҳуқуқ соҳаси сифатида ўқитиш тизимини йўлга қўйиш.

Хулоса қилиш мумкинки, бугунги кунда халқаро интеграция жараёнларининг кучайиши, иқтисодий барқарорликни таъминлаш, туризмни ривожлантириш зарурати каби омиллар миграция ва фуқароликни расмийлаштириш тартиб-қоидаларини янада соддалаштириш, унинг шахс эркин ҳаракатланиши, турар жой танлаши ва фуқароликка доир ҳуқуқларини чекловчи таъсирларни камайтириш заруратини юзага келтирмоқда.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Электрон сайтлар: // URL: <https://stat.uz/uz/180-ofytsyalnaia-statystyka-uz/6548-demografiya>, <https://www.gazeta.uz/uz/2021/01/19/leave/> (мурожаат вақти: 25.08.2021).

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 22 январдаги “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ-5308-сон фармони // URL: <https://lex.uz/docs/3516847> (мурожаат вақти: 16.10.2021).

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 январдаги “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ-5635-сон фармони // URL: <https://lex.uz/docs/4168749> (мурожаат вақти: 16.10.2021).

4. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси (29.12.2020) // URL: <https://president.uz/uz/lists/view/4057> (мурожаат вақти: 16.10.2021).

5. Ўзбекистон Республикасининг 2011 йил 14 сентябрдаги “Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олиниши лозим бўлган шахслар – Ўзбекистон Республикаси фуқаролари тоифаларининг рўйхати тўғрисида”ги ЎРҚ-296-сон қонуни // URL: <https://lex.uz/docs/1869805> (мурожаат вақти: 16.10.2021).

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 19 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг айрим қарорларига қўшимчалар киритиш тўғрисида (Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон фармони билан тасдиқланган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили”да амалга оширишга оид давлат дастури)”ги 527-сон қарори // URL: <https://lex.uz/docs/3275707> (мурожаат вақти: 16.10.2021).

7. Депутатлар “прописка” сўзини маънавий эскиргани учун қонунчиликдан чиқариб юборишмоқчи // URL: <https://kun.uz/news/2021/10/12/deputatlar-propiska-sozini-manaviy-eskirgani-uchun-qonunchilikdan-chiqarib-yuborishmoqchi> (мурожаат вақти: 16.10.2021).

8. *Мирзиёев Ш.М.* Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини бирга қурамыз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ / Ш.М. Мирзиёев. – Т., 2016. – Б. 14.

9. *Мирзиёев Ш.М.* Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Т. 1. – Т., 2018. – Б. 236.

10. *Мирзиёев Ш.М.* Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Т., 2018. – Б. 4.

11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 5 августдаги “Фахрий фуқаро” мақомини бериш тартиби тўғрисида”ги 648-сон қарори // URL: <https://lex.uz/docs/4464132> (мурожаат вақти: 15.10.2021).

12. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 7 январдаги “Хорижда ота-онаси қарамоғидан маҳрум бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг болаларини Ўзбекистон Республикасига қайтариш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги 6-сон қарори // URL: <https://lex.uz/docs/4685180> (мурожаат вақти: 15.10.2021).

13. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 16 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги масалаларини кўриб чиқишда замонавий ахборот-коммуникация технологияларини татбиқ этиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 557-сон қарори // URL: <https://lex.uz/docs/5000792> (мурожаат вақти: 15.10.2021).

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 22 июндаги “Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг Миллий стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6012-сон фармони // URL: <https://lex.uz/docs/4872355> (мурожаат вақти: 15.10.2021).

15. Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари соҳасидаги тизимли муаммолар маълум қилинди // URL: <https://kun.uz/21800132> (мурожаат вақти: 10.02.2020).

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 2 мартдаги “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ-5953-сон фармонининг 3-банди 2-хатбошиси // URL: <https://lex.uz/docs/4751561> (мурожаат вақти: 21.01.2021).

С. С. Нуриддинов,

*начальник Главного экспертно-криминалистического центра
МВД Республики Узбекистан;*

А. Д. Хусанов,

*начальник кафедры Криминалистических экспертиз
Академии МВД Республики Узбекистан, доктор философии
по юридическим наукам (PhD)*

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ЭКСПЕРТНО-КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ

Аннотация. Данная статья посвящена истории становления экспертно-криминалистической службы в Республике Узбекистан и ее развитию в настоящее время. Рассмотрены современные виды исследований, проводимых экспертно-криминалистическими подразделениями.

Ключевые слова: Экспертно-криминалистическая служба, криминалистические исследования, лаборатории, аккредитация.

Аннотация. Ушбу мақола Ўзбекистон Республикасида суд экспертизасининг шаклланиш тарихи ва ҳозирги ҳолатига бағишланган. Эксперт-криминалистик бўлинмалари томонидан олиб борилаётган тадқиқотларнинг замонавий турлари кўриб чиқилган.

Таянч сўзлар: Эксперт-криминалистик хизмат, криминалистик тадқиқотлар, лабораториялар, аккредитация.

Annotation. This article deals with the history of the formation of the forensic service in the Republic of Uzbekistan in current state. Author considers the modern types of research conducted by forensic experts.

Keywords: Forensic service, forensic research, laboratories, accreditation.

Специфика деятельности экспертно-криминалистической службы в системе органов внутренних дел заключается в обеспечении научно-техническими средствами и методами предотвращения, раскрытия и расследование преступлений, что позволяет обнаруживать, изымать и объективно исследовать материальные вещественные доказательства, предоставляемые в ее лаборатории, по уголовным и иным делам. Рассматривая современные вопросы развития криминалистической службы в Узбекистане, хотелось бы обратить внимание и на её историческое возникновение. Создание и развитие криминалистических учреждений проходит в годы становления Туркестанской Автономной социалистической республики. В те годы, лишь в

системе Народного Комиссариата здравоохранения имелось несколько судебно-медицинских экспертов, а в составе Регистрационно-Дактилоскопического Бюро НКВД – один эксперт-криминалист. В своей практической работе они применяли те методы и скромные научно-технические средства, которые еще до Октябрьской революции были разработаны Е. Ф. Буринским, Н. С. Бокариусом и другими прогрессивными учеными-криминалистами и судебными медиками. В сентябре 1925 года в Самарканде начало свою работу первое Центральное Регистрационное Бюро, которое возглавлял эксперт-криминалист А.И. Карташов, одновременно занимаясь созданием научно-технического кабинета в Ташкентском окружном уголовном розыске,

активно помогая работе химико-аналитической лаборатории. А.И. Карташова по праву можно назвать первым криминалистом Узбекистана. В 1929 году при оперативном отделе НКВД в Ташкенте была организована научно-техническая группа экспертов, которая в 1932 году была преобразована в научно-техническое отделение. Первым руководителем этого отделения являлся Н.Д. Назаров. Из этих фактов следует, что первая экспертно-криминалистическая служба и появление первых криминалистических учреждений в Узбекистане относится к системе органов НКВД–МВД. В 1948 году на базе данного отделения был создан самостоятельный научно-технический отдел. За эти годы деятельность отделения была весьма плодотворной. Им был создан музей криминалистики. Трудной и специфичной была деятельность отделения в годы Великой Отечественной войны, однако оно успешно справилось со своими задачами. В годы войны экспертами отделения проводилось много криминалистических экспертиз, в том числе и такая сложная, как пороскопическая. Расширялась и углублялась криминалистическая работа в органах МВД республики после создания самостоятельного научно-технического отдела. Увеличивалась сеть криминалистических учреждений в областных управлениях милиции, где начинали свою работу научно-технические группы. С их созданием значительно усилилась и улучшилась постановка криминалистического учета, тем самым обеспечивалась более активная и эффективная помощь в раскрытии и расследовании преступлений.

Происходящие в настоящее время в мире процессы глобализации наряду с ускоряющимся развитием научно-технического прогресса неизбежно ведут к негативным количественным и качественным изменениям преступности. В ее структуре все больший вес приобре-

тает экономическая преступность, “подпитывающая” все иные виды преступности, прежде всего такие особо опасные, как терроризм, сепаратизм, бандитизм. Преступность становится все более мобильной и агрессивной. Преступники и преступные сообщества с успехом осваивают достижения научно-технического прогресса, активно используя в своей деятельности современные средства связи, транспорта, возможности Интернета, компьютерных технологий и т.п. С нарастающим размахом они действуют в сфере криминального бизнеса, связанного с оборотом наркотиков, оружия, с сокрытием доходов от налогов, с “отмыванием грязных денег” и, наконец, с коррупцией, приобретшей в ряде стран системный характер.

В этих условиях общество и государство вынуждены искать и реализовывать меры контроля над преступностью и борьбы с ней, адекватные ее нарастающей угрозе. Очевидно, что такие меры должны быть направлены на комплексное решение в своей основе взаимосвязанных правовых, организационных, научно-технических, учебно-методических и тому подобных проблем. Роль криминалистики в этом отношении уникальна, поскольку она в пределах своего предмета, как никакая другая правовая наука, непосредственно причастна к решению всех названных проблем. В этой связи логично предположить, что в перспективе будут продолжены исследования содержания и структуры такого понятия, как криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений, определение его задач, познавательной и деятельной роли, его места в системе криминалистики и значения, в частности, в формировании связи криминалистической науки и практики и т.п.

Требуют дальнейшего осмысления проблемы предмета и природы криминалистики, ее задач, а особенно социаль-

ных функций, в том числе связанных с формированием общественного мнения о достижениях криминалистики, о возможностях и реальных потребностях практики их использования в борьбе с преступностью.

Экспертно-криминалистической службой МВД Республики Узбекистан выполняется работа по производству экспертиз по уголовным делам и исследований по оперативным материалам, обеспечению участия специалистов в следственных действиях. Экспертно-криминалистическая служба МВД ведёт учёт, использование которых позволяет сотрудникам оперативных и следственных подразделений получать информацию, для идентификации, как орудия преступления, так и личности преступника, которая может являться важнейшим, а нередко и единственным доказательством совершения преступления. Специалисты-эксперты проводят мероприятия по централизации баллистических учётов и повышению их технической оснащённости в формировании доказательственной базы для раскрытия и расследования преступлений.

В современной экспертно-криминалистической службе имеются лаборатории ДНК-анализа, выполняющие генетические экспертизы и исследования, способствующие раскрытию и расследованию преступлений. Проведение ДНК-анализа в деле борьбы с преступностью является неоспоримым доказательством.

Проводятся портретные исследования, на предмет отождествления личности специалистами ГЭКЦ МВД, с использованием методов компьютерной, фоноскопической и видеотехнической экспертиз. Экспертно-криминалистической службой МВД Республики Узбекистан выполняются экспертные работы в проведении мероприятий по противодействию экстремизму и терроризму, а также выявлению фактов коррупции и изобличению

мошеннической деятельности организованных преступных групп. Выполняются фоноскопические, лингвистические и автороведческие экспертизы и исследования. Например, вновь создаются современные фоноскопические лаборатории в экспертно-криминалистических центрах МВД Республики Узбекистан. В связи с актуальностью и востребованностью со стороны органов предварительного следствия продолжается развитие различных направлений судебно-экономических экспертиз.

Экспертно-криминалистические службы играют важную роль в эффективной и справедливой системе уголовного правосудия. Они являются неотъемлемой частью расследований, начиная с места преступления и заканчивая залом судебных заседаний. Конечной целью криминалистики является приверженность установлению истины, а именно обеспечение системы уголовного правосудия ответами с использованием объективных доказательств, а также посредством вопросов, направленных на определение вины или невиновности правонарушителя. Поэтому крайне важно, чтобы экспертизы проводились высококвалифицированными сотрудниками.

УНП ООН поддерживает экспертно-криминалистические лаборатории Министерства внутренних дел и Министерства юстиции Узбекистана для укрепления их потенциала и оказания им содействия в подготовке к получению международной аккредитации ИСО/МЭК 17025. В рамках своей деятельности по укреплению потенциала экспертно-криминалистических лабораторий Министерства внутренних дел и Министерства юстиции Республики Узбекистан УНП ООН был организован международный семинар экспертов-криминалистов из Литвы в Ташкенте с 21 мая по 1 июня 2018 года. Эксперты оказывали техническую

помощь на местах экспертам Главного экспертно-криминалистического центра Министерства внутренних дел и Республиканского центра судебной экспертизы при Министерстве юстиции в разработке и внедрении системы управления качеством, стандартных операционных и технических процедур в соответствии с требованиями ИСО/МЭК 17025. В ходе миссии международные эксперты также провели учебные семинары на рабочих местах по валидации и верификации методов, прослеживаемости в измерениях, надлежащей лабораторной практике, неопределенности измерений, корректирующим действиям и анализу со стороны руководства для экспертов обеих лабораторий.

Техническая помощь и консультации также, как и тренинги на рабочих местах, проведенные международными экспертами УНП ООН, были высоко оценены экспертно-криминалистическими лабораториями Узбекистана и способствовали совершенствованию потенциала этих лабораторий с целью соответствовать требованиям ИСО/МЭК 17025.

Деятельность по укреплению потенциала экспертно-криминалистических лабораторий Министерства внутренних дел и Министерства юстиции Республики Узбекистан осуществляется в рамках Программы УНП ООН для стран Центральной Азии при финансовой поддержке Бюро Государственного департамента США по Контролю за наркотиками и правоприменению (INL).

Лаборатория по тестированию на наркотики Главного экспертно-криминалистического центра Министерства внутренних дел успешно прошла независимую экспертизу и была признана отвечающей соответствующим требованиям международного стандарта ISO/IEC 17025 “Общие требования к компетентности испытательных и калибровочных лабораторий”. Аттестат аккредитации

был выдан в июне этого года Казахстанским Национальным Центром Аккредитации, который является полноправным членом Международного Сотрудничества по Аккредитации Лабораторий (ILAC) и подписантом Соглашения о Взаимном Признании ILAC (MRA), а также Азиатско-Тихоокеанского Сотрудничества по Аккредитации Лабораторий (APLAC) и подписантом Соглашения об Аккредитации испытательных и калибровочных лабораторий APLAC MRA (ISO/IEC 17025).

Успешная аккредитация стала результатом трёхлетнего сотрудничества между Управлением Организации Объединённых Наций по наркотикам и преступности (УНП ООН) и Главного экспертно-криминалистического центра в рамках подпрограммы 4 “Научные исследования и анализ тенденций” Программы УНП ООН для государств Центральной Азии на 2015-2020 годы. УНП ООН оказывает лабораториям поддержку во внедрении и эксплуатации Системы менеджмента качества (СМК) посредством таких инициатив, как предоставление эталонных образцов контролируемых веществ, руководящих принципов для лабораторий в отношении рекомендуемых методов анализа, возможностей для обучения и участия в программе Международных совместных мероприятий (МСП), а также поощрение и облегчение обмена информацией, материалами и данными.

Донором компонента по поддержке лабораторий является Бюро Госдепартамента США по борьбе с международным оборотом наркотических веществ и правоохранительной деятельности (Бюро INL).

Министерство внутренних дел Республики Узбекистан начало предоставлять юридическим лицам на платной основе экспертные, научно-исследовательские, информационные услуги экс-

пертно-криминалистическими подразделениями органов внутренних дел.

Специалисты МВД помогут исследовать на подлинность документы, ценные бумаги, лотерейные билеты, а также другую печатную продукцию строгой отчетности. Также в число услуг входит и исследование по идентификации рукописных записей и подписей, восстановление угасших из-за срока давности текстов. Кроме того, будут оказываться услуги по исследованию номера двигателя, шасси, кузова транспортных средств, при их регистрации и перерегистрации.

МВД Республики Узбекистан стало обладателем международного сертификата соответствия ISO/IEC 17025:2019 по проведению судебной экспертизы наркотических средств, психотропных и сильнодействующих веществ.

Следует отметить, что оценку деятельности Главного экспертно-криминалистического центра Министерства внутренних дел проводил “Национальный центр аккредитации” Республики Казахстан, который является полноправным членом международных организаций ИЛАС и IAF.

В результате изучения Главный экспертно-криминалистический центр Министерства стал одним из первых судебно-экспертных учреждений в стране, который соответствует требованиям международного стандарта качества ISO/IEC 17025:2019 “Общие требования к компетентности испытательных и калибровочных лабораторий”, стал обладателем подтверждающего сертификата и включен в международный реестр.

Данный международный сертификат подтверждает, что судебно-экспертная деятельность Главного экспертно-криминалистического центра Министерства внутренних дел ведется в соответствии с международными стандартами, способствует развитию международного сотрудничества правоохранительных

органов по защите прав и свобод человека, а также в борьбе с преступностью и предупреждении, и дальнейшему укреплению доверия граждан и иностранных организаций к правоохранительным органам Республики Узбекистан.

Также система менеджмента Главного экспертно-криминалистического центра Министерства (нормативно-правовые, организационные и методические документы) приведена в соответствие с требованиями международных стандартов. Следовательно, в будущем это обеспечит применение международно признанных научно-технических подходов и методов, сведение человеческого фактора к минимуму в процессах исследований, повышение международного престижа Министерства внутренних дел в борьбе с трансграничным оборотом наркотиков, а также признание результатов экспертиз по наркотическим средствам.

Криминалистическое исследование взрывчатых веществ, взрывных устройств и следов их применения можно отнести к одному из важных направлений в криминалистике. Это связано с тем, что правоохранительным органам все чаще приходится иметь дело с расследованием преступлений, совершенных с применением взрывных устройств. Применение при осуществлении преступлений боеприпасов взрывного действия, взрывчатых веществ (ВВ) и взрывных устройств (ВУ) налагает свой отпечаток на их расследование, требует особых приемов и методов изучения, широкого применения специальных знаний и специальной криминалистической техники.

Для эффективности борьбы с преступностью следует активно взаимодействовать оперативным сотрудникам со специалистами-экспертами ещё на стадии оперативной разработки лиц, подозреваемых в осуществлении преступной деятельности, то есть до их задержания. Мнение специалиста-эксперта

целесообразно учитывать при выдвижении и проработке версий, а также при планировании и проведении операций по задержанию преступников.

Остаются актуальными задачи доступности для территориальных органов МВД Узбекистана во всех крупных населённых пунктах республики и областей максимально широкого спектра экспертных исследований, в первую очередь по направлениям экономических, компьютерных, автотехнических экспертиз, а также исследований ДНК, наркотических средств, спиртосодержащих жидкостей, маркировочных обозначений автотранспортных средств, запаховых следов человека. Расширение спектра производимых экспертиз требует совершенствования системы профессиональной подготовки экспертов. Важная роль в этом отводится ЭКЦ МВД Республики Узбекистан, в котором имеется современное криминалистическое оборудование, работают высококвалифицированные специалисты, способные передать умения и знания коллегам из территориальных органов МВД Республики Узбекистан. Постоянного совершенствования также требует профессиональная подготовка экспертов, направленная на повышение уровня их мастерства, в том числе в части навыков работы на вновь поступающем современном аналитическом оборудовании.

Использование достижений науки и техники, национального и зарубежного передового опыта в деятельности правоохранительных органов последних является важным условием процесса правосудия, имеет особое значение в защите законных прав и интересов граждан.

Республиканский центр судебной экспертизы имени Х.Сулеймановой оказывает теоретическую и практическую помощь правоохранительным органам в сфере судебной экспертизы с использованием возможностей современной науки в ведении гражданских, хозяйственных, административных и уголовных дел.

В настоящее время в созвучии последовательному развитию науки и техники в Узбекистане также устойчиво развивается и судебная экспертиза. В этом учреждении созданы все условия для проведения экспертных исследований на современном научном уровне в соответствии с мировыми стандартами. С учетом значения судебной экспертизы в защите прав и интересов человека, обеспечении верховенства закона в обществе также совершенствуются законодательные основы этого направления. В частности, Закон Республики Узбекистан “О судебной экспертизе” создал правовой фундамент экспертной деятельности, принятые на его основе постановления нацелены на совершенствование различных направлений сферы [1]. В частности, задачи, намеченные в постановлении Кабинета Министров “О дальнейшем совершенствовании деятельности Республиканского центра судебной экспертизы имени Х.Сулеймановой при Министерстве юстиции Республики Узбекистан”, прежде всего, значимы тем, что нацелены на обеспечение прав и свобод человека, осуществление объективного следствия и правосудия [2].

В частности, если раньше осуществлялась деятельность по 40 видам экспертизы, то за последние два года их количество увеличилось еще на четыре. А по специальностям к действующим 54 направлениям добавилось ещё шесть.

В настоящее время внедрены актуальные для практики цифровые технологии, а также такие новые виды экспертизы, как комплексное исследование аудио и видеозаписей на основе электроакустических монтажных признаков, оценка стоимости права владения земельными участками, судебно-экономическая экспертиза внешнеторговой деятельности, судебно-экологическая, судебно-политолого-лингвистическая, судебно-филологическая экспертизы.

В лабораториях Центра налажено исследование фонограмм и видеозаписей на узбекском, русском, при необходимости и на других языках. На основе данного метода до настоящего времени выполнено более 150 экспертиз.

Широкое применение на практике таких новых видов экспертизы служит действенным средством в раскрытии преступлений следственными органами, сборе фактов и их закреплении на научной основе, осуществлении правосудия в деятельности судов, вынесении справедливых решений и приговоров.

В заключение следует отметить, что реформы, осуществляемые в нашем государстве, особенно касающиеся совершенствования системы законодательства, структуры правоохранительных органов и материально-технического обеспечения борьбы с преступностью, в определенной своей части направлены на повышение эффективности технико-криминалистического обеспечения. Одним из результатов реформирования должно быть решение проблемных задач первого уровня технико-криминалистического обеспечения.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Закон Республики Узбекистан №ЗРУ-249 “О судебной экспертизе” от 1 июня 2010 г. // <https://lex.uz>.
2. Постановление КМ Республики Узбекистан № 206 “О дальнейшем совершенствовании деятельности Республиканского центра судебной экспертизы имени Х. Сулеймановой при Министерстве юстиции Республики Узбекистан, а также организации системы повышения квалификации судебных экспертов” от 13 апреля 2010 г. // <https://lex.uz>.

И. Исмаилов,

*ИИВ Академияси Ички ишлар органларининг
маъмурий фаолияти кафедраси бошлиги,
юримдик фанлар доктори, профессор;*

Т. Б. Маматкулов,

*ИИВ Академияси Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси
ва криминалогия кафедраси бошлиги,
юримдик фанлар номзоди, доцент*

ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ – ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ИНСОНПАРВАР ВА УСТУВОР ЙЎНАЛИШИ

Аннотация. Мақолада ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ички ишлар органлари фаолиятининг инсонпарвар ва устувор йўналишларидан бири эканлиги Ўзбекистон миллий профилактика тизимида амалга ошириладиган ислохотлар, ҳуқуқ ва бошқарув назарияси таълимотлари ҳамда муаллифларнинг ўзгача илмий ёндашуви билан етти йўналиш бўйича таҳлил қилинган ҳолда асослантирилган.

Таянч сўзлар: ички ишлар органлари, ҳуқуқбузарлик профилактикаси, инсонпарварлик, устувор, ислохотлар, криминоген вазият, жамоат хавфсизлиги, жамоат тартиби, профилактика инспектори, халқчил тизим, “фуқаробай”, “оилабай”, “махаллабай”.

Аннотация. В статье на основе теории права и управления, а также научного подхода проведен анализ по семи направлениям осуществляемых реформ в национальной системе профилактики, обосновывается, что профилактика правонарушений – это одно из самых гуманных и приоритетных направлений деятельности органов внутренних дел.

Ключевые слова: органы внутренних дел, профилактика правонарушений, гуманный, приоритетный, реформы, криминогенная ситуация, общественная безопасность, общественный порядок, инспектор профилактики, народная система, “по каждому гражданину”, “по каждой семье”, “по каждой махалле”.

Annotation. The article analyzes seven directions of reforms carried out in the national prevention system. Also, on the basis of the theory of law and management, and special scientific approach of the authors is given the conclusion about the importance of crime prevention as one of the most humane and priority directions of the activities of the internal affairs bodies.

Keywords: internal affairs bodies, crime prevention, humanity, priority, reforms, crime situation, public safety, public order, prevention inspector, people’s system, “fukarobay”, “oilabay”, “mahallabay”.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятининг мазмуни инсонпарварлик билан суғорилган. Бу фаолият инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, унинг маънавий дунёси ва хулқини жамиятга зид қарашлардан тозалаш, шахсда жамиятга қарши бузилишнинг сабаб ва шароитини бартараф қилиш йўллари орқали амалга оширилади.

Инсонпарварлик, авваламбор, қонунга итоат этувчи, жамиятда устун бўлган умуминсоний, ахлоқий, ҳуқуқий нормалар ва ундаги яшаш қоидаларини ҳурмат қилувчи, ҳуқуқбузарликка қарши кураш, унинг сабаб ва шароитларини бартараф этишда фаол иштирок этувчи шахсларни шакллантириш учун шароит яратишни назарда тутди.

Хуқуқбузарликлар профилактикасини инсонпарварлиги биринчидан, жамиятда ундаги умуминсоний, ахлоқий ва ҳуқуқий нормаларга зид, уларни инкор этадиган қарашлар, одат ва хулққа эга шахсларнинг шаклланишини камайтириш имконини яратса, иккинчидан, жамиятга зид йўналишга эга шахслар томонидан қонун билан тақиқланган, ижтимоий хавфли хатти-ҳаракат содир қилинишининг олдини олади. Бу эса ўз вақтида жамиятда содир қилиши, лекин олдини олиш чора-тадбирлари натижасида йўл қўйилмаган ижтимоий хавфли хатти-ҳаракатларни аниқлаш, терговга қадар текширув, суриштирув, тергов ўтказиш ва ҳоказолар учун сарф қилиниши мумкин бўлган ҳаракатларни тежаш ҳамда хуқуқбузарлик содир қилишдан тўхтатиб қолинган шахсларнинг уларга нисбатан жавобгарлик қўлланилишидан сақлашга имкон беради. Демак, хуқуқбузарликлар профилактикаси жамият учун нафақат соғломланиш, балки моддий жиҳатдан мустаҳкамланиш имконини беради.

Хуқуқбузарликлар профилактикасининг устуворлигини намоёйиш қилувчи асосий тамойилларидан яна бири, бу қонунийлик ҳисобланади. Хуқуқбузарликлар профилактикаси чоралари, уларни амалга оширишда фойдаланиладиган барча усул ва воситалар қонун асосида, унга қаттиқ риоя қилинган ҳолда қўлланилиши керак. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 48-моддасида кўрсатилган ҳамма учун умумий ва тенг қонунга риоя этиш мажбурияти хуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича амалга ошириладиган ижтимоий фаолиятнинг барча тур ва даражаларига тааллуқлидир.

Истиқлолнинг дастлабки йилларида ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган туб ислоҳотларнинг асосий мақсади қилиб жамиятни террорчилик, қўпоровчилик хуружларидан, барча кўринишдаги экстремизм, уюшган

жиноятчилик каби жиноий таҳдидлардан ишончли ҳимоя қилинишини таъминлайдиган тизимни шакллантириш, ички ишлар органларини инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари, қонуний манфаатлари, жамоат тартиби ва фуқаролар хавфсизлигини ҳимоя қилишнинг ишончли гаровига айлантириш белгиланган эди.

Ўтган даврда Ўзбекистонда олий кадрият деб тан олинган инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари таъминланишини янада мустаҳкам кафолатлаш мақсадида биринчидан, мамлакатда тинчлик ва осойишталикни, жамоат тартиби ва фуқаролар хавфсизлигини, барқарор тараққиётни, иккинчидан, ички ишлар органларининг асосий вазифалари, фаолиятининг йўналишлари ва принциплари ҳамда ҳуқуқий мақомини аниқ белгилашни, учинчидан, уларнинг фаолиятини янада демократлаштириш, очиқлиги ва шаффофлигини, тўртинчидан, тизимга замонавий технологияларни жорий этишни ва соҳада бошқарувни янада модернизациялашни, бешинчидан, уларнинг давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтлари билан самарали ҳамкорлигини таъминлашни янги босқичга кўтариш мақсадида 2014 йил 14 майда Ўзбекистон Республикасининг “Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида” ҳамда 2016 йил 16 сентябрда Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонунлари қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони ҳамда унинг билан тасдиқланган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг “Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили”[1] (2017), “Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили”[2] (2018), “Фаол

инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”[3] (2019) давлат дастурлари ижроси бўйича амалга оширилган, шунингдек, “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодий ривожлантириш йили”[4] (2020), “Ёшларни қўллаб қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш”[5] (2021) давлат дастурлари доирасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар асосида ички ишлар органлари тизими, хусусан, унинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти тубдан такомиллаштирилиб келинмоқда.

Ички ишлар органлари, унинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида амалга оширилган ислохотларга бағишланган тадқиқотларда Ўзбекистонда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси миллий тизими шаклланди, маънавий, ташкилий, ҳуқуқий, методологик асослари такомиллаштириб борилаётганлиги асосланганлиги[6].

Харакатлар стратегиясига мувофиқ, ички ишлар органлари тизимини тубдан ислох қилиш бўйича қабул қилинган дастлабки норматив-ҳуқуқий ҳужжатда: а) жамиятда барқарорлик, тинчлик ва осойишталикни қарор топтириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига сўзсиз риоя этилишини таъминлаш мамлакатни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан янада ривожлантириш, аҳоли фаровонлигини юксалтириш, ҳуқуқий демократик давлат қуриш бўйича амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлардан қўзланган мақсадларга эришишнинг муҳим шарти ҳисобланиши; б) фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича республикада яхлит ҳуқуқий тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим ўрин эгаллаши; в) ўтган давр мобайнида ички ишлар органлари тизимини такомил-

лаштириш борасида кенг қўламли ишлар амалга оширилганлиги, айниқса, ички ишлар органларининг маҳаллаларда жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жинойтчиликка қарши курашиш учун ташкил этилган қуйи бўғинини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш бўйича салмоқли ишлар қилинганлиги қайд этилган[7].

Мазкур Фармонда Ўзбекистон ички ишлар органлари, хусусан, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимида амалга оширилаётган ислохотларнинг бош мақсади халқ манфаатларига хизмат қилиш этиб белгиланди ва тизимли ишлар амалга оширилиб келинмоқда.

Сўнгги беш йилликда тизимда амалга оширилаётган ислохотлар, аввало, ички ишлар органларини юрт тинчлиги ва осойишталигини, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қила оладиган чинакам халқпарвар тузилмага айлантиришга муайян даражада эришилди, десак муболаға бўлмайди.

Шуни алоҳида қайд этиш жоизки, ички ишлар органларининг жамоат тартиби сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, шунингдек жинойтчиликка қарши кураш фаолиятининг самарадорлигини оширишда устуворлик барвақт, хусусан ижтимоий профилактик чора-тадбирларга берилиши унинг халқчил тизимга айланиб боришига хизмат қилмоқда.

Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, соҳадаги ўзгаришлар ҳам, энг аввало, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг самарадорлигини оширишга, уни ташкил этишнинг мутлақо янгича ёндашув асосида тизим фаолиятига замонавий механизмларни жорий этишга қаратилмоқда. Айниқса, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида маҳаллий давлат ҳокимияти органлари масъулиятининг оширилаёт-

ганлиги, фуқаролик жамияти институтлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан яқиндан ҳамкорлик қилиш механизмларининг жорий этилаётганлиги, шунингдек мазкур йўналишда фуқаролар фаоллигини ошириш бўйича мотивация уйғотиш ва рағбатлантириш усуллари кенг қўллашга алоҳида эътибор қаратилаётганлиги муҳим аҳамият касб этмоқда [8].

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини ички ишлар органларининг инсонпарвар ва энг устувор йўналишига айлантириш борасида амалга оширилаётган ишлар кўлами анча салмоқли бўлиб, улар қандай йўналишларда амалга оширилаётганлигини ҳуқуқ ва бошқарув назарияси таълимотларига асосланган ҳолда мазкур мақола доирасида таҳлил қилишга ҳаракат қиламиз.

Биринчи йўналиш. Ички ишлар органларини халқ манфаатларига хизмат қиладиган ижтимоий тузилмага айлантириш мақсадида яхлит ҳуқуқий тизим яратилмоқда. Ўтган даврда ички ишлар органлари фаолиятини такомиллаштиришга хизмат қиладиган 9 та қонун, Президентимизнинг 13та Фармони ва 40 та қарори, Вазирлар Маҳкамасининг 89 та қарори ҳамда 160 дан зиёд идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилинди [9] ҳамда уларда белгиланган қоидалар ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар барвақт профилактикаси бўйича фаолиятини янада самарадорлигини оширишга хизмат қилиб келмоқда.

Иккинчи йўналиш. Жамоат ҳавфсизлиги, хусусан, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси чора-тадбирларини амалга оширилишини янада кучайтириш мақсадида ички ишлар органлари тизимида босқичма-босқич институционал ўзгаришлар амалга оширилиб келинмоқда, бу эса, аввало, барвақт профилактикани бевосита аҳоли яшайдиган, улар гавжум ва жамоат жойларида

амалга оширувчи таркибий тузилмалар штатларини бир неча баробарга ошириш имконини бермоқда.

Ички ишлар органларининг бошқарув тизими тўлиқ мақбуллаштирилиб, 85 фоиз (илгари 54 %) шахсий таркибнинг бевосита аҳоли учун қулай жойларда хизмат қилиши таъминланди. Бунинг учун ҳар 35-40 минг аҳолига фаолият кўрсатадиган кўшимча 261 та янги (илгари 108 та) ички ишлар бўлимлари ташкил этилди. Йирик бозорлар, савдо мажмуалари ва аҳоли гавжум жойларда маҳаллий бюджет ҳисобидан 41 та янги ички ишлар бўлинмалари ташкил этилди [10].

Тошкент шаҳрида жиноятчиликни жиловлаш самарадорлигини ошириш мақсадида, 24 та ички ишлар бўлими қисқартирилиб, уларнинг 129 та ҳамда кўшимча ажратилган 836 та штат бирликлари ҳисобига ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва тергов-тезкор тузилмалари кучайтирилмоқда [11].

Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида:

а) ҳар бир маҳаллага бир нафардан профилактика инспектори фаолият кўрсатишини таъминлаш учун уларнинг сони 9 784 нафаргача (илгари 5 867) етказилди ва ўртача 3,5 минг аҳолига (илгари 5,5 минг) хизмат қилиши таъминланмоқда [12];

б) аҳолининг барча, айниқса ижтимоий-ҳуқуқий ҳимояга муҳтож қатлами билан манзилли иш олиб бориш мақсадида хотин-қизлар масалалари бўйича 364 катта инспектор лавозими жорий этилди [13];

в) профилактика (катта) инспекторларининг жамоат тартибини сақлаш бўйича ёрдамчилари лавозимлари жорий этилди ҳамда уларга ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида ички ишлар органларига амалий ёрдам кўрсатиш учун шахсий жавобгарлик юклатилди [14];

г) ҳар бир ўқувчи кесимида умумий ўрта таълим муассасаларида психологик

муҳитни яхшилаш, вояга етмаганлар орасида қонунбузилишларга мурасасиз муносабатда бўлиш ҳиссини шакллантириш, муаммоли ўқувчилар билан уларнинг яшаш жойларида ота-оналари иштирокида манзилли ишлаш вазифаларини тизимли амалга ошириш мақсадида туман, шаҳар ички ишлар органлари таркибида 2000 та штат бирликларидан иборат вояга етмаганлар масалалари бўйича инспектор-психолог лавозимлари жорий этилмоқда ҳамда уларнинг бевосита хизмат ўташ жойи этиб, умумий ўрта таълим муассасалари белгиланди[15].

Шуни алоҳида қайд этиш жоизки, бевосита аҳоли яшайдиган ҳудудларда ҳуқуқбузарликлар барвақт профилактикаси соҳасида жалб этилган барча куч ва воситалар, кенг жамоатчилик билан ҳамкорлик қилиш ҳамда чора-тадбирларни амалга оширишни мувофиқлаштириш функциясини амалга ошириш мақсадида ҳуқуқ-тартибот масканларининг босқичма-босқич ташкил этилаётганлиги, шунингдек, мазкур масканлар томонидан жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашиш ишларини тизимли ташкил этиш ва мувофиқлаштириш вазифаси профилактика инспекторига юкланганлиги[16] тизимнинг халқ манфаатларига хизмат қилишини янги босқичга олиб чиқмоқда. Бугунги кунда, 9255 та (2021 йилнинг 1 сентябрь ҳолатига кўра) маҳаллаларнинг 84 тасида “Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскан”лари фаолияти йўлга қўйилиб, яна 252 тасида шундай масканларни ташкил этиш ишлари давом эттирилмоқда[17].

Бундан ташқари, Ички ишлар вазирлиги тузилмасини такомиллаштириш орқали турдош соҳавий хизматлар фаолиятини бошқариш ва мувофиқлаштиришнинг ягона тизими-

ни яратиш мақсадида Патруль-пост хизмати ва жамоат тартибини сақлаш бош бошқармаси, Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бош бошқармаси, Йўл ҳаракати хавфсизлиги бош бошқармаси, Пробация хизматини ўз ичига оладиган Жамоат хавфсизлиги департаменти ташкил этилиши қуйи тизимда мазкур хизматларнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида ҳамкорликдаги чоратадбирларни самарали амалга ошириш имкони бермоқда.

Учинчи йўналиш. Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятига замонавий ахборот коммуникация технологиялари жорий этиш борасида ҳам тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Профилактика инспекторлари 6 489 та замонавий компьютер технологиялари билан таъминланган, маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари моддий-техник базасини такомиллаштириш мақсадида маҳаллий ҳокимликлар томонидан 3037 та планшетлар ва 1 083 та веб-камералар ажратилганлиги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси самарадорлигини оширишга хизмат қилмоқда.

Шунингдек, ички ишлар органлари ходимлари, хусусан, профилактика инспекторларининг хизмат фаолиятида “инсон омили” таъсирини камайтириш ва аҳоли учун қўшимча қулайлик яратиш мақсадида 2021 йилнинг 1 июнидан бошлаб, Тошкент ва Самарқанд вилоятида профилактика инспекторларига масофадан туриб мурожаат қилиш ва уни кўриб чиқиш жараёнини кузатиб бориш, аҳоли билан ўзаро тезкор мулоқотни йўлга қўйиш ҳамда уларнинг фаолиятини баҳолаш имконини берувчи “Smart mahalla” ахборот дастури синов режимида ишга туширилди. Жорий йилнинг якунигача эса республиканинг бошқа ҳудудларида ишга туширилиши бўйича ишлар олиб борилмоқда.

Ички ишлар органлари, хусусан, профилактика инспекторлари фаолиятини

тининг халқ манфаатларига хизмат қилишни янада такомиллаштириш мақсадида 2021 йилнинг 1 августидан барча маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича иш юритуви, 1 сентябрдан бошлаб эса ҳуқуқбузарликлар бўйича суд муҳокамалари электрон тарзда ўтказилиши таъминланиши бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда, шунингдек ички ишлар органларида шахсни профилактик ҳисобга олишнинг электрон тартиби жорий этилмоқда[18].

Профилактика инспекторларининг маҳаллаларда ҳуқуқ-тартибот барқарорлигини, ҳуқуқбузарликлар барвақт профилактикасини, ҳимояга ва ёрдамга муҳтож ҳамда мурожаат билан келган фуқароларни кечаю-кундуз қабул қилиш, уларга амалий кўмак беришни таъминлаш мақсадида уларнинг узлуксиз хизмат фаолиятини амалга оширишларини таъминлаш учун 6 787 та хизмат уйлари ва 7 388 та шахсий автомашина харид қилиш учун имтиёзли кредитлар ажратилди[19].

Тўртинчи йўналиш. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг замонавий методикасини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш борасида ҳам салмоқли ишлар қилинмоқда. Айниқса, жиноятчиликни “маҳаллабай” жиловлаш ишларини йўлга қўйиш борасида тизимли ишлар амалга оширилди. “Энди ишни “маҳаллабай” ташкил этишда маҳалла раиси, профилактика инспектори, мактаб директори, ёшлар етакчиси ёшлар муаммоларини “фуқаробай” аниқлайди. Мана, бир пайтлар биз “мижозбай” ишладик. Энди маҳаллада “фуқаробай” ишлаймиз. Уйнинг ичидаги одамнинг кайфияти қандай? Нима мурод-мақсади бор? Қандай муаммолари бор? Шуларни “фуқаробай” аниқлаб, сектор раҳбарлари олдида аниқ ва лўнда масалаларни қўйишлари шарт”[20].

Бугунги кунда мамлакат ва унинг барча ҳудудларида ижтимоий-иқтисодий

барқарорликни таъминлаш мақсадида: а) республика бўйича 830 та криминоген вазияти оғир маҳаллаларда муаммоларни ўрганиш ҳамда уларни бартараф этишга қаратилган “оилабай” дастурлари ишлаб чиқилиб, ижрога қаратилиб келинаётганлиги; б) республикамизнинг барча (9 251 та) маҳаллаларида криминоген вазият танқидий кўриб чиқилиб, 2 908 та маҳалла “қизил”, 1 784 таси “сарик” ва 4 559 таси “яшил” тоифаларга ажратилганлиги[21]; в) “қизил” ва “сарик” маҳаллаларда “жиноят ўчоқ”ларини бартараф этиш учун уларнинг ҳар бири туман-шаҳар ҳокими, ҳуқуқ-тартибот идоралари раҳбарлари ва ўринбосарларига бириктирилганлиги; г) криминоген вазияти энг оғир ҳисобланган 267 та маҳаллада кўшимча патрулик йўналишлари ташкил этилганлиги ҳамда уларга 442 нафар ички ишлар органлари ва 307 нафар Миллий гвардия ходимлари жалб этилаётганлиги[22] ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг самарадорлигини оширишга хизмат қилмоқда.

Ҳар бир ҳудудда энг оғир бўлган 10 тадан маҳалла вилоят даражасидаги биринчи раҳбарларга бириктирилиб, ҳудудда мавжуд муаммоларни ҳал этиш бўйича “ижтимоий профилактика” тизими амалиётга татбиқ этилмоқда. Масалан, “Аёллар дафтари”, “Темир дафтар”, “Ёшлар дафтари” асосида хотин-қизлар, ёшларни иш билан таъминлаш, касб-хунарга йўналтириш, уларга ҳар томонлама кўмак бериш борасида амалга оширилиб келинаётган изчил чора-тадбирларда шулар жумласидандир. Ҳудудлардаги муаммолар “маҳаллабай”, “хонадонбай”, “фуқаробай” сингари ёндашувлар асосида ҳал этилмоқда.

“Хавфсиз хонадон” ва “Хавфсиз ҳовли” тизими асосида уйма-уй юриб, индивидуал ёндашув асосида аҳолининг ижтимоий масалалардаги муаммолари ва

эҳтиёжлари аниқлаш ҳамда аниқланган муаммоларни имкон қадар жойида ҳал этиш амалиётининг йўлга қўйилганлиги, ҳар бир ҳудудда низоли оилаларни ўз вақтида аниқлаш, низолашаётган тоифа шахсларни ўрганиш ва келгусида уларнинг ҳар бирига ғайриижтимоий ёки бошқа ҳуқуққа хилоф хулқ-атвор эҳтимоли нуқтаи назаридан индивидуал ташхис қўйиш ҳамда профилактик аҳамиятга эга бўлган таъсирчан чораларни кўриш имкониятини янада оширишга хизмат қилмоқда.

Бешинчи йўналиш. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳаси учун кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни такомиллаштириш борасида ҳам тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳаси учун Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясида (2004 йилдан) [23], Давлат юридик университетининг Ихтисослаштирилган филиалида (2018 йилдан) [24] кадрлар тайёрлаш, шунингдек Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институтида қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш (2021 йилдан)[25] йўлга қўйилди.

Бу борада, айниқса, ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимида хизмат олиб бораётган ходимларининг базавий ҳуқуқий, касбий билимлари ва амалий кўникмаларини ошириш мақсадида 2021 йилнинг апрель ойидан бошлаб, жами 7028 нафар профилактика инспекторлари билан “шаҳар инспектори” ва “қишлоқ инспектори” моделлари асосида базавий сайёр ўқув машғулотлари ўтказилиб келинаётганлиги муҳим аҳамият касб этмоқда.

Олтинчи йўналиш. Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасини назарий, ташкилий-ҳуқуқий таъминлаш соҳасидаги муаммоларни аниқлаш, уларни ҳал этиш

бўйича илмий асосланган хулоса, таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш, шунингдек, соҳага илғор хорижий тажрибаларни жорий этиш учун мақсадли тадқиқотлар ўтказилиши йўлга қўйилган. Ўтган йиллар давомида аёллар жиноятчилиги[26], уюшган жиноятчилик[27], алкоғолизм, фоҳишаллик, гиёҳвандлик[28], оиладаги зўравонлик[29], уюшмаган ёшлар ҳуқуқбузарлиги[30], вояга етмаганлар ҳуқуқбузарлиги[31], ҳуқуқбузарликларнинг умумий[32] ва виктимологик[33] профилактикасини, шунингдек, профилактика хизматлари фаолиятини[34], ички ишлар органлари таянч пунктларни бошқаришни[35] такомиллаштиришга оид диссертация тадқиқотлари амалга оширилиб, уларнинг натижалари амалиётга жорий этилмоқда.

Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасига оид долзарб масалалар бўйича халқаро[36] ва республика миқёсида илмий-амалий конференциялар ўтказилиши йўлга қўйилган. Халқаро ва республика илмий журналларида мақолалар чоп этилиб келинмоқда.

Еттинчи йўналиш. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ҳудудларнинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда амалга оширишни ташкил этишнинг янги тартиби ва механизмлари жорий этилмоқда. Таҳлиллар, профилактик ҳисобда турган ва муаммоси мавжуд бўлган шахслар билан ишлаш бўйича “Сергели тажрибаси”, криминоген вазияти мураккаб бўлган маҳалларда жиноятчиликни жиловлаш бўйича Сирдарё вилоятининг “Жиноятчиликдан ҳоли маҳалла” тажрибаси, аёллар жиноятчилигининг барвақт олдини олиш мақсадида “Бухоро тажрибаси”, уюшмаган ёшлар билан манзилли ишлаш ва улар ўртасида жиноятчиликнинг барвақт олдини олиш борасидаги профилактик ишларни жадаллаштиришга

қаратилган “Фарғона тажрибаси” ҳамда айбланувчи, судланувчининг терговдан ва суддан бўйин товлашининг, унинг кейинги жиноий фаолиятининг олдини олиш, ҳукмнинг ижро этилишини таъминлаш чоралари жорий этилиб амалиётга татбиқ этилаётганлиги, жиноятларнинг барвақт профилактикаси борасидаги чора-тадбирларни самарадорлигини оширишга, шунингдек фаолиятни аниқ объектларга манзилли йўналтиришга замин яратмоқда.

Ички ишлар органлари тизимида амалга оширилаётган ислохотлар натижасида фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини таъминлаш ҳамда халқимизнинг розилиги, унинг ишончини оқлашга муайян даражада эришилмоқда. Ички ишлар тизимидаги ислохотлар аҳолининг ички ишлар органлари, хусусан профилактика хизматларига бўлган ишончини янада мустаҳкамлашга имкон бермоқда.

Буни 2020 йилнинг ноябрь ойида “Gallup” халқаро ижтимоий сўров ташкилоти томонидан чоп этилган “Global Law and Order” ҳисоботида Ўзбекистон – ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари аҳоли ишончини қозонган хавфсиз мамлакат эканлигини тасдиқлаганлигида ҳам яққол кўришимиз мумкин.

Мазкур сўровда қонун ва тартиб индекси рейтинги “Яшаб турган шаҳрингиз ёки худудингиздаги маҳаллий ҳуқуқ-тартибот органларига ишонасизми?”, “Яшаётган шаҳрингиз ёки худудингизда кечалари сайр қилишда ўзингизни хавфсиз ҳис қиласизми?”, “Сўнгги 12 ой ичида ўзингиз ёки оила аъзоларингиз пул ёки мулк ўғирлатганми?” ва “Охирги 12 ой ичида сизга ҳужум қилишдими ёки тунашдими?” мазмунидаги саволларга

респондентлардан олинган жавоблар асосида тузилган.

Ўзбекистон Туркменистон ва Швейцария билан бирга тўртинчи ўридан жой олган бўлса, Сингапур рейтингда етакчи бўлди. Тожикистон эса иккинчи ва Афғонистон охирги ўрида қайд этилган[37].

Республикаimizда давлат ва жамият манфаатлари, айниқса фуқароларнинг ҳаёти, соғлиғи, шаъни, кадр-қиммати ва мол-мулкни турли таҳдид ҳамда тажовузлардан ҳимоя қилишга оид қонун нормалари талабларининг ижросини таъминлаш бўйича ҳуқуқбузарликлар профилактикаси чораларининг самарадорлигини оширишга янгича механизмларини жорий этишга эътиборни янада кучайтиришни талаб қилади.

Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятини янада такомиллаштириш: а) маҳалларда жиноятчиликни жиловлаш, ҳуқуқбузарликларнинг сабаб-шароитларини аниқлаш, ўрганиш ва бартараф этишда “ижтимоий профилактика” устуворлигини таъминлаш; б) профилактика инспекторларини хизмат мажбуриятларига тааллуқли бўлмаган юкламалардан халос этиб, асосий фаолиятини “барвақт профилактика” чора-тадбирларини тизимли амалга оширишга йўналтириш; в) соҳага ҳуқуқ, педагогика, психология соҳасига оид замонавий билимларга эга ва ахборот технологияларини самарали қўллаш оладиган маънавий юксак етуқ профессионал кадрларни тайёрлашга эришиш; г) тизим фаолиятида эскича ишлашдан, қоғозбозликдан воз кечиш ва иш юритишнинг рақамлаштирилган тартибига ўтишни, шунингдек фаолиятга суъний интеллектдан фойдаланишни жорий этиб боришни тақозо этмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ4947-сон Фармони // <https://www.lex.uz/acts/3107036>.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 22 январдаги “2017—2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ5308-сон фармони // <https://www.lex.uz/acts/3107036>
3. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 17 январдаги “2017—2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ5635-сон фармони // <https://www.lex.uz/acts/3107401>.
4. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 2 мартдаги “2017—2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иктисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид Давлат дастури тўғрисида”ги ПФ5953-сон Фармони // <https://www.lex.uz/acts/3107461>.
5. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 3 февралдаги “2017—2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ6165-сон Фармони // <https://lex.uz/docs/5260791>.
6. Ички ишлар органларидаги ислохотлар – тинчлик ва осойишталик гарови: Монография / И.Исмаилов, М.З.Зиёдуллаев ва бошқ. –Т., 2014. – Б. 20., *Исмаилов И.* Ўзбекистонда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари // Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни ижросини таъминлашнинг асосий йўналишлари: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Т., 2015. – Б. 14–20., *Исмаилов И.* Ички ишлар органлари тизимидаги туб ислохотлар – қонунлар ижроси механизминини такомиллаштириш гарови // Ички ишлар органларида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ижросини таъминлаш механизми: бугунги ҳолати ва истиқболлари: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари (2020 йил 4 март). – Т., 2020. – Б. 21.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5005-сон Фармони / <https://lex.uz/docs/3159827>.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 24 декабрдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4075-сон қарори / <https://lex.uz/docs/4124831>.
9. “Эл тинчлигини таъминлаш, барқарорликни сақлаш йўлида ходимларимиз ўз ҳаётини ҳам аямайди”, Пўлат Бобожонов билан катта интервью// <https://uza.uz/uz/posts/ichki1-ishlar-vaziri-el-tinchligini-taminlash-bar-arorlikni-s-15-08-2020>.
10. Ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотлар // <https://iiv.uz/oz/pages/ichki-ishlar-vazirligi-faoliyatiga-oid-hisobotlar>.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора - тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон Фармони // <https://lex.uz/docs/5344118>.
12. Ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотлар // <https://iiv.uz/oz/pages/ichki-ishlar-vazirligi-faoliyatiga-oid-hisobotlar>.

13. “Эл тинчлигини таъминлаш, барқарорликни сақлаш йўлида ходимларимиз ўз ҳаётини ҳам аямайди”, Пўлат Бобожонов билан катта интервью// <https://uza.uz/uz/posts/ichki1-ishlar-vaziri-el-tinchligini-taminlash-bar-arorlikni-s-15-08-2020>.

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 24 декабрдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4075-сон қарори // <https://lex.uz/docs/4124831>.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сон қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5353841>.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора - тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон Фармони // <https://lex.uz/docs/5344118>.

17. Ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотлар // <https://iiv.uz/oz/pages/ichki-ishlar-vazirligi-faoliyatiga-oid-hisobotlar>.

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора - тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон Фармони // <https://lex.uz/docs/5344118>.

19. Ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотлар // <https://iiv.uz/oz/pages/ichki-ishlar-vazirligi-faoliyatiga-oid-hisobotlar>.

20. “Энди маҳаллада “фуқаробай” ишлаймиз” — Шавкат Мирзиёев // <https://kun.uz/49206105>

21. Ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотлар//<https://iiv.uz/oz/pages/ichki-ishlar-vazirligi-faoliyatiga-oid-hisobotlar>.

22. Ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотлар//<https://iiv.uz/oz/pages/ichki-ishlar-vazirligi-faoliyatiga-oid-hisobotlar>.

23. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 23 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясида ички ишлар идораларига мутахассислар тайёрловини такомиллаштириш чоралари тўғрисида”ги қарори // URL: <http://www.lex.uz>.

24. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 февралдаги “Хуқуқбузарликлар профилактикаси ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4166-сон қарори // URL: <http://www.lex.uz>.

25. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сон қарори // URL: <http://www.lex.uz>.; Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сон қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5377619>.

26. Абдурашулова Қ.Р. Аёллар жиноятчилиги ва уларнинг олдини олиш муаммолари: юрид.фан. д-ри. ... дис. – Т., 2006.

27. Исмаилов И. Уюшган жиноий тузилмалар фаолиятининг олдини олишни назарий ва ташкилий-ҳуқуқий таъминлаш: юрид. фан. д-ри. ... дис. –Т., 2006.

28. Ўразалиев М.Қ. Алкоголизм, фоҳишалик ва гиёҳвандликнинг жиноятчилик билан алоқадорлиги, уларнинг криминологик хусусиятлари ва олдини олишни такомиллаштириш: юрид. фан. д-ри. ... дис. – Т., 2016.

29. Муродов А.Ш. Ички ишлар органларининг оиладаги зўравонлик билан боғлиқ хуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш: юрид. фан. бўйича фал. д-ри (PhD). ... дис. – Т., 2019.

30. *Ғофуров Ш.Р.* Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида): юрид. фан. бўйича фал. д-ри (PhD). ... дис. – Т., 2019.

31. *Ғофуров Ш.Р.* Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари фаолияти мисолида): юрид. фан. бўйича фал. д-ри (PhD). ... дис. – Т., 2019.

32. *Ҳўжақулов С.Б.* Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш (ички ишлар органлари мисолида): юрид. фан. бўйича фал. д-ри. ... дис. – Т., 2018.

33. *Саитқулов Қ.А.* Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар виктимологик профилактикаси бўйича фаолиятини такомиллаштириш: юрид. фан. бўйича фал. д-ри (PhD). ... дис. – Т., 2020.

34. *Мухторов Ж.С.* Ички ишлар идоралари профилактика хизматлари томонидан жиноятларнинг олдини олишни таъминлаш: юрид. фан. номз. ... дис. –Т., 2009.

35. *Зиёдуллаев М.З.* Ички ишлар органларининг таянч пунктларини бошқаришни такомиллаштириш: юрид. фан. д-ри. ... дис. – Т., 2018.

36. Изоҳ: 2021 йил апрелдаги “Таълим муассасалари, маҳалла ва ички ишлар органларининг вояга етмаганлар ҳуқуқий маданиятини шакллантиришдаги ҳамкорлиги” халқаро илмий-амалий конференция., 2121 йил майдаги “Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг профилактика фаолиятини ривожлантиришнинг замонавий тенденциялари: назария ва амалиёт” мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция. Изоҳ: 2020 йил майдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикасига оид қонунлар ижросини таъминлаш билан боғлиқ муаммо ва ечимлар”. Республика илмий-амалий конференция.

37. Ички ишлар тизимидаги ислохотлар Ўзбекистон ҳуқуқ-тартибот идораларига бўлган ишонч-ни яхшилади//https://central.asia-news.com/uz-Cyrl/articles/cnmi_ca/features/2019/11/19/feature-01.

А. С. Турсунов,
*ИИВ Академияси Жиноят-ижроия ҳуқуқи кафедраси профессори,
юридик фанлар доктори, профессор;*

Ф. А. Примов,
ИИВ Академияси Илмий кенгаши илмий котиби, доцент

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ: КЕЧА, БУГУН ВА ИСТИҚБОЛДА

Аннотация. Мазкур мақолада мустақиллик йилларида ички ишлар органлари фаолиятининг ҳуқуқий асосларининг шаклланиши, ривожланиши ҳамда бугунги кундаги ҳолати таҳлил қилинган, шунингдек, бу борадаги истиқболдаги масалалар юзасидан айрим таклифлар баён этилган.

Таянч сўзлар: ички ишлар органлари, ислохотлар, ҳуқуқбузарлик, барқарорлик, тинчлик, халқпарвар тизим.

Аннотация. Данная статья посвящена формированию и развитию правовых основ деятельности органов внутренних дел в годы независимости, а также даны некоторые предложения по перспективным вопросам их дальнейшего развития.

Ключевые слова: органы внутренних дел; реформы, правонарушение, стабильность, спокойствие, гуманная система.

Annotation. This article deals with the formation and development of the legal framework for the activities of the internal affairs bodies in the years of Independence of our country. Also, author gives some proposals on promising issues of their further development.

Keywords: internal affairs bodies; reforms, delinquency, stability, tranquillity, humane system, internal affairs bodies; reforms, delinquency, stability, tranquillity, humane system.

Ўтган йиллар мобайнида ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислохотлар натижасида ички ишлар органлари доимо халқ билан бирга бўладиган, халқнинг оғирини енгил, мушкулени осон қиладиган, тинчлик ва осойишталик ҳамда қонун устуворлигини таъминлай оладиган чинакам халқпарвар тизимга айланиб бормоқда.

Бугун мустақил Ўзбекистон ички ишлар органлари 30 йиллик катта тарихий ривожланиш йўлини босиб ўтди. Бунда, албатта, ички ишлар органларининг ҳуқуқий асослари ҳам ривожланиб борди.

Ички ишлар органлари фаолиятининг ҳуқуқий асослари ривожланишини куйидаги босқичларда кўриш мумкин:

Биринчи босқичда мустақил Ўзбекистон ички ишлар органларининг ҳуқуқий асослари яратилди.

Таъкидлаш лозимки, мустақил Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг тарихи бевосита Ватанимиз мустақиллигининг эълон қилиниши билан уйғун тарзда юз берди. 1991 йил 25 август куни (давлат мустақиллиги эълон қилинишидан 6 кун олдин) Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Президентининг махсус Фармони-га биноан Ички ишлар вазирлигининг Ўзбекистон қонуний тасарруфига олиниши, республика худудида жойлашган СССР Ички ишлар вазирлигининг ички кўшинлари бевосита Ўзбекистон Президентига бўйсундирилиши [1] Ўзбекистон Республикаси Давлат мустақиллиги сари қўйилган амалий кадамлардан бири бўлди.

Мазкур Фармоннинг яна бираҳамиятли томони шундаки, Ўзбекистон ССР Ички

ишлар вазирлиги, республика ҳудудида жойлашган ички кўшинлар партиядан ҳоли қилиниши ва бундан буён уларда сиёсий партиялар ва ҳаракатларнинг янги ташкилий тузилмаларини вужудга келтиришга йўл қўйилмаслигининг белгилаб қўйилиши муҳим аҳамиятга эга бўлиб, ички ишлар органларининг ҳолисона хизмат қилишлари учун замин яратди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 25 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳақида”ги 270-сон қарорига биноан Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигига айлантирилиши муносабати билан мустақил Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги тарихи бошланди [2]. Мазкур қарор билан Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳақидаги Низом ва унинг марказий аппарати тузулиши ҳамда амалдаги ходимлар сони тасдиқланди.

Мустақилликнинг дастлабки йилларида ғоят мураккаб вазият ҳукм сурадди. Жумладан, 1990 йиллар бошларида республикамиз ҳудудларида кўплаб уюшган жиноий гуруҳлар аҳолининг тинч ва осойишта ҳаёт кечиришига таҳдид соларди. Биргина Тошкент вилоятининг ўзида 1.134 кишидан иборат 341 та жиноий гуруҳ фаолият юритарди. Шу сабабли мустақилликнинг дастлабки йилларида ички ишлар органларининг асосий фаолияти мамлакатда вазиятни барқарорлаштиришга, Давлат мустақиллигини, фуқароларнинг тинч ҳаётини издан чиқаришга қаратилган ҳаракатларга қарши курашишга йўналтирилди.

Шу билан бирга, Ички ишлар органлари мустақилликнинг дастлабки йилларида давлат чегараларини қўриқлаш ҳамда мамлакатнинг ҳудудий дахлсизлигини таъминлаш юзасидан ҳам муайян вазифаларни бажаришди.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг 1992 йил 5 сентябрдаги “Тожикистон Республикаси билан чегарани қўриқлаш вазифаларини Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги зиммасига вақтинча юклаш тўғрисида”ги 412-сон қарорига биноан “Ўзбекистон Республикасининг давлат чегараси тўғрисида”ги Қонун қабул қилингунга қадар чегарани бузувчилар, жиноий гуруҳлар ва транспортнинг эҳтимол тутилган ҳаракати йўлларида Тожикистон Республикаси билан чегарани қўриқлаш Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги зиммасига юклатилди.

1992 йил 8 декабрда Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси қабул қилиниши ички ишлар органлари фаолиятининг қонуний асосларини янада мустаҳкамлади. Шунингдек, 1993 йилда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Уюшган жиноятчиликка қарши кураш тўғрисида”ги, “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларини мустаҳкамлаш тўғрисида”ги қарорлари қабул қилиниши ҳамда “Ички ишлар органларида хизмат ўташ тартиби ҳақидаги вақтинчалик Низоми”нинг тасдиқланиши ички ишлар органлари тизимини ислоҳ қилиш бўйича янги саҳифани очиб берди. Шунингдек, бу даврда қабул қилинган “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларида хизмат ўташ тўғрисида”ги вақтинчалик низом[3] гарчан “вақтинчалик” бўлса-да 16 йил мобайнида амал қилди.

Ички ишлар органлари учун кадрлар тайёрлашнинг ҳуқуқий ва ташкилий-институционал асослари яратилди.

Хусусан:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1992 йил 10 январдаги “СССР Ички ишлар вазирлигининг ички кўшинлари ва ўқув юртлари тўғрисида”ги ПФ-318-сон Фармони билан СССР Ички ишлар вазирлигининг Тошкентдаги олий

мактаби ва СССР Ички ишлар вазирлиги ички кўшинларининг Тошкентдаги олий ҳарбий-техника билим юрти Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги қарамоғига ўтказилди [4];

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 11 августдаги “Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг ёнғиндан сақлаш олий техник мактабини ташкил этиш тўғрисида”ги 404-сон қарори билан Ёнғин хавфсизлиги муҳандислари Тошкент факультети ва Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг ёнғин хавфсизлиги мутахассисларини тайёрлаш ва ички ишлар органлари бошлиқлари таркиби малакасини ошириш бўйича Тошкент ёнғиндан сақлаш техник билим юрти негизда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Ёнғиндан сақлаш олий техник мактаби ташкил этилди [5];

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 2 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Академиясини ташкил этиш тўғрисида”ги 447-сон қарори билан Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Олий ва ўрта махсус милиция мактаблари негизда ички ишлар органлари мутахассисларини тайёрлаш ва бошлиқлар таркиби ходимларининг малакасини ошириш бўйича Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Академияси ташкил этилди [6].

Бу даврда ички ишлар органларининг ҳуқуқий асосларини ташкил этувчи “Ўзбекистон Республикасининг давлат байроғи тўғрисида”ги [7], “Ўзбекистон Республикаси давлат герби тўғрисида”ги [8], “Сурункали алкоголизм, гиёҳвандлик ёки заҳарвандликка мубтало бўлган беморларни мажбурий даволаш тўғрисида”ги [9], “Ўзбекистон Республикасининг давлат мадҳияси тўғрисида”ги [10] қонунлари қабул қилинди.

Иккинчи босқичда ички ишлар органларининг конституциявий тузумни химоя қилиш, терроризм ва экстремизмга қарши курашиш, ички ишлар органларининг тузилиши ва тизимини ўзгартириш, унинг мобиллигини ошириш бўйича ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

1999 йил 16 февралда Тошкентда содир этилган бир қатор кўпоровчилик ҳаракатлари хавфсизлик масаласига жиддий ёндашувни талаб этди. Шу боис 1999 йил 12 апрелда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Тошкент шаҳрида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш концепцияси тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Ушбу ҳуқуқий ҳужжатлар ички ишлар органлари тизимида туб ислохотларни бошлаб берди.

Ислохотларнинг кейинги босқичи 2001 йил 27 мартда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органлари фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони билан бошланди. Фармонга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Ички ишлар вазирлигининг бир қатор хизматларини ислоҳ қилиш бўйича олти устувор қарорлари чиқарилди.

Республикадаги вазиятни беқарорлаштиришга, мамлакат мустақиллигини, фуқароларнинг тинч ҳаётини издан чиқаришга қаратилган ҳаракатлар жумладан, 2004 йил 29–30 март ва 1 апрель кунлари Тошкент шаҳри, Тошкент вилояти ҳамда Бухоронинг Ромитан туманида содир этилган террорчилик ҳаракатлари оқибатида бир нечта ички ишлар органлари ходими ва фуқаро ҳалок бўлди.

Бу эса ички ишлар органларини ислоҳ қилишни яна давом эттиришга қаратилган 2004 йил 19 июлдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштириш

чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони-нинг қабул қилинишига туртки бўлди.

Бу даврда ички ишлар органларининг турли соҳаларидаги ваколатлари, ҳуқуқлари ҳамда фаолият йўналишларини белгиловчи қатор қонунлар қабул қилинди. Жумладан, “Темир йўл транспорти тўғрисида”ги қонунда темир йўлда ташиш хавфсизлигини таъминлашга қаратилган давлат назорати ва бошқа чораларни кўришда ички ишлар органларининг иштироки (201-м), шунингдек темир йўл транспортининг энг муҳим объектлари ва махсус юкларни кўриқлашда ички ишлар органларининг транспортда хавфсизликни таъминлаш бўлинмаларининг ваколатлари (22-м)[11], “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги қонунда ИИВнинг терроризмга қарши кураш соҳасидаги ваколатлари (10-м.) [12], “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги қонунда суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишда ички ишлар органларининг иштироки[13], “Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида”ги қонунда ИИОнинг ҳарбий рўйхат қоидаларига риоя этиш борасидаги мажбуриятлари (45-м.) [14], “Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида”ги қонунда сув объектларининг санитария муҳофазаси зоналари ички ишлар органлари томонидан кўриқланиши (17-м.)[15], “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги қонунда гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлишига оид ижтимоий муносабатларни тартибга солиш ҳамда уларнинг қонунга хилоф равишда муомалада бўлишига монелик қилиш, фуқаролар соғлиғини сақлаш ҳамда давлат хавфсизлигини таъминлашда ички ишлар органларининг ваколатлари[16], “Аҳолини ва ҳудудларни табиий ҳамда техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан муҳофаза

қилиш тўғрисида”ги қонунда фавқулодда вазиятларни бартараф этиш учун ички ишлар органларининг кучлари ва воситаларининг қўлланилиши (24-м.), “Автомобиль йўллари тўғрисида”ги қонунда автомобиль йўллари соҳасида ички ишлар органларининг иштироки (16, 23-м.), “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги қонунда вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси соҳасида ички ишлар органларининг ваколатлари (10–12-м.), “Жиноят ишини юритиш чоғида қамокда сақлаш тўғрисида”ги қонунда қамокқа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилган шахсларни қамокда сақлашда ички ишлар органларининг иштироки ва ваколатлари, “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги Қонунда тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи орган сифатида ИИВнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари (12, 13-м.), “Одамнинг иммунитет танқислиги вируси келтириб чиқарадиган касаллик (ОИВ инфекцияси) тарқалишига қарши курашиш тўғрисида”ги қонунда Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашиш соҳасидаги ваколатлари (8-м.), “Экологик назорат тўғрисида”ги қонунда экологик назорат соҳасидаги махсус ваколатли давлат органларидан бири сифатида ИИВнинг бу борадаги ваколатлари (11-м.), “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонунда ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари (10-м.), “Аҳолининг санитария-эпидемиологик осойишталиги тўғрисида”ги қонунда давлат санитария назоратини амалга оширувчи органлардан бири сифатида бу борада ИИВнинг иштироки, “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонунда ички ишлар органларининг ёшларга оид давлат сиёсати соҳасидаги ваколатлари (15-м.) белгиланди.

Мазкур даврда қабул қилинган ички ишлар органлари фаолиятининг бевосита ҳуқуқий асосларини ташкил этувчи қонунлар сифатида “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги, “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги, “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”ги ҳамда “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонунлар алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, ушбу қонунларда ички ишлар органларининг функционал вазифалари назарда тутилди.

Учинчи босқичда ички ишлар органларини замон талаблари асосида ислоҳ қилиш, хусусан халқпарвар ички ишлар органлари тизимини яратишнинг ҳуқуқий асослари яратилди.

2016 йил 16 сентябрда Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонунининг қабул қилиниши ички ишлар органлари тизимининг янги тарихий ривожланиш босқичини бошлаб берди.

Мазкур қонун қабул қилиниши муносабати билан ички ишлар органларининг ҳуқуқий мақоми, ваколатлари, мажбуриятлари ва ҳуқуқлари, ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби ва шартларининг қонун даражасидаги ҳуқуқий асоси вужудга келди ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жиноятчиликка қарши курашиш, жамоат тартибини сақлаш, фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, жамоатчилик билан алоқаларни янада мустаҳкамлаш борасидаги ишларни янги босқичга олиб чиқишнинг мустаҳкам ҳуқуқий замини вужудга келди.

Ички ишлар органларининг мақоми алоҳида қонун билан белгиланиши халқаро стандартларга ҳам мос келади. Жумладан, Европа Кенгашининг Демократияга ҳуқуқ орқали комиссияси (Венеция комиссияси)даги “Ҳуқуқ устуворлигига риоя қилинишини баҳолаш учун назорат саволлари рўйхати”нинг

44–45-бандларида давлатнинг ҳаракатлари қонунга мувофиқ амалга оширилиши, давлат органларининг ваколатлари қонун билан тартибга солиниши зарурлиги таъкидланган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон фармони асосида ўтган вақт мобайнида улкан ишлар амалга оширилди. Айниқса, ички ишлар органлари тизимидаги ислоҳотлар, бир томондан, ушбу тузилмани халқ манфаатларига хизмат қилишга йўналтирилган янги профессионал тузилмага айлантиришга қаратилган бўлса, бошқа томондан эса мамлакатимизда ҳуқуқ-тартиботни, осойишталикни ҳамда қонун устуворлигини таъминлаш, давлат ва жамият манфаатларини, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини кафолатлашнинг муҳим йўналишларидан бири бўлди.

Ўтган беш йил мобайнида Ички ишлар органларини ўз хизмат бурчи – “Халқ манфаатларига хизмат қилиш”ни сўзсиз бажарадиган ижтимоий йўналтирилган профессионал тузилмага айлантириш борасида тарихий ислоҳотлар амалга оширилди. Бу давр мобайнида ички ишлар органлари фаолиятини такомиллаштириш мақсадида жами 9 та қонун, Президентнинг 10 та қарори, 72 та Ҳукумат қарорлари, 135 та идоралараро ҳужжатлар қабул қилинди. Хусусан, “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги, “Маъмурий қамоқни ўташ тартиби тўғрисида”ги, “Жамоат жойларида чилим ва электрон сигареталар чекишни чеклаш тўғрисида”ги, “Жабрланувчиларни, гувоҳларни ва жиноят процессининг бошқа иштирокчиларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги, “Қурол тўғрисида”ги, “Экстремизмга қарши курашиш тўғрисида”ги, “Хотин-қизларни

тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги, “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида”ги “Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида”ги[38] қонунлар шулар жумласидандир.

Бу даврда ички ишлар органлари фаолиятига бутунлай янги иш услублари жорий этилди. Тизимнинг асосий фаолияти ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олишга, халқнинг ижтимоий-иқтисодий муаммоларини ҳал қилишга, бир сўз билан айтганда халқ манфаатлари учун хизмат қилишга йўналтирилди.

Хусусан бу борада қуйидагиларни мисол сифатида келтириб ўтиш мумкин:

- ички ишлар органларини халққа янада яқинлаштириш, мурожаатларни туну кун қабул қилиш, мавжуд муаммоларни жойида ва ўз вақтида ҳал этиш мақсадида 200 га яқин ички ишлар бўлими ва бўлинмалари фаолияти тўлиқ янгитдан ташкил этилди. Бунинг натижасида марказий аппаратдаги шахсий таркибнинг 85 фоизи бевосита аҳоли яшаш пунктларига, қуйи тизимларга туширилди:

- тизимдаги барча таркибий ва ҳудудий бўлинмалар, жумладан, профилактика, жинойт қидирув, тергов, йўл-патруль ва патруль-пост хизматлари, эксперт-криминалистика ва паспорт бўлинмалари мутлақо янгича мезонлар асосида қайта шакллантирилгани, ходимлар хизмат фаолиятига хос бўлмаган кўплаб ишлардан озод этилгани соҳада иш самарадорлигини оширишда муҳим омил бўлмоқда:

- жинойтчиликка қарши курашнинг энг самарали усули – профилактика, яъни қонунбузарликларнинг олдини олишдан иборат. Шу сабабли, ҳар бир маҳаллага камида бир нафар профилактика инспектори бириктирилиб, улар маҳалла раисларининг ҳуқуқ-тартибот бўйича ўринбосари сифатида фаолият юритиб келмоқда. Бунинг

натижасида маҳаллаларда хизмат олиб борган 7.299 нафар профилактика инспекторлари сони 9.875 нафарга ошди. Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси йўналишида 363 та хотин-қизлар масалалари бўйича инспектор лавозимлари жорий этилди;

- жазони ижро этиш инспекцияси ўрнига пробақия хизмати ташкил этилди;

- мамлакатимизда туризмни ривожлантириш, сайёҳлик жозибадорлигини ошириш мақсадида хавфсиз туризмни ташкил этиш бўлинмалари фаолияти йўлга қўйилди. Ҳозирги вақтда ушбу бўлинмаларда камида 3 та хорижий тилни биладиган, тарих, этнография ва санъат соҳасида чуқур маълумотга эга бўлган ёш ходимлар хизмат вазифаларини муносиб адо этмоқдалар;

- Ички ишлар органлари инновацион рақамли технологиялар ва ахборот-коммуникация тизимлари билан мунтазам таъминланмоқда. Биргина 2017–2020 йилларда шахсий таркиб учун 45 та янги хизмат объекти қурилиб, фойдаланишга топширилгани бу фикрни тасдиқлайди.

- ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишнинг “маҳаллабай”, “оилабай” ҳамда “фуқаробай” шакллари жорий этилди.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жинойтчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жинойтчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон Фармони билан Ички ишлар органлари фаолиятини ташкил этишнинг қуйидаги мутлақо янги механизмлари белгиланди:

- ҳар бир маҳалла, оила ва шахс кесимида жинойтчиликка қарши курашишга оид муаммоларни бевосита жойларнинг ўзида ҳал этиш;

- ҳудудларда жиноятчилик аҳволидан келиб чиқиб, ҳар бир туман, шаҳар ва маҳаллаларни тоифаларга ажратиш ҳамда “жиноят ўчоқлари”ни бартараф этиш учун барча зарур куч ва воситаларни жалб қилиш;

- “республика – вилоят – туман – маҳалла” тизими асосида яхлит бошқарув ва узлуксиз назорат қилиш механизмларини жорий этиш;

- ички ишлар органлари ходимларининг замонавий қиёфасини яратиш, уларнинг масъулияти ва касбий салоҳиятини ошириш;

- соҳани тўлиқ рақамлаштиришга эришиш.

Ички ишлар органлари фаолиятини ислоҳ қилиш бўйича кўрилган чоралар бугун ўзининг ижобий натижаларини бермоқда.

Жумладан:

2018 йилда – 25,5%;

2019 йилда – 33,7%;

2020 йилда 49% маҳаллаларда жиноят содир этилмади.

2021 йилги халқаро жиноятчилик даражаси индексида Ўзбекистон хавфсизлик бўйича 135 мамлакат орасида 40-ўринни эгаллади. (Маълумот учун: Ўзбекистон ушбу индекс бўйича Марказий Осиё давлатлари орасида энг хавфсиз мамлакат бўлди.)

Табийки, ички ишлар органлари тизимининг таркибий қисми сифатида вазирлик Академиясида ҳам туб ислоҳотлар амалга оширилди ҳамда ушбу даргоҳда ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича муҳим ўзгаришлар амалга оширилди.

Жумладан, 2021/2022 ўқув йилидан бошлаб:

- Академияда кадрларни тайёрлаш жараёнига бакалавриат ва магистратурани ўз ичига олувчи икки босқичли олий таълим тизими жорий этилди;

- Академиядаги таълим тизими кадрларни мақсадли касбий тайёрлашга қаратилади ҳамда биринчи курсдан бошлаб мутахассислик ва юридик фанларни ўқитиш, жанговар ва жисмоний жиҳатдан тайёрлаш чуқурлаштирилган ҳолда амалга оширилиши белгиланди;

- Академиянинг магистратура дастури бўйича ўқитиш ички ишлар органларининг раҳбар кадрларини тайёрлашга қаратилади ҳамда иккинчи даражадаги “ташқилий-тактик бошқарув” ва биринчи даражадаги “ташқилий-стратегик бошқарув” йўналишларида ташкил этилди.

Ички ишлар тизимини ҳар томонлама ривожлантириш, унинг моддий-техник базаси, кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш, ҳақиқий халқчил тизимга айлантириш бўйича кенг кўламли чоралар бугунги кунда ҳам давом эттирилмоқда. Бу эса “Агар давлат таянадиган асосий устун қонун бўлса, унинг кучини амалда намоён этадиган энг самарали тизим” деган ҳаётий тамойилни жорий этишга хизмат қилади.

Кейинги беш йил давомида ички ишлар органлари тизимида амалга оширилган ислоҳотлар натижасида ички ишлар органларининг функционал вазифаларида ҳам туб ўзгаришлар бўлди. Хусусан, илгари ички ишлар органларининг асосий вазифаси ҳуқуқ-тартиботни сақлаш, жиноятчиликка қарши курашиш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш белгиланган бўлса, эндиликда эса ички ишлар органларининг аҳоли билан яқиндан мулоқот қилиш, аҳолини қийнаб келаётган тизимли муаммоларни ўрганиш, камбағалликни қисқартириш, ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш, ҳудудларни комплекс ривожлантириш бўйича ҳам вазифаларни самарали бажармоқда. Бу эса, ички ишлар органларини халқпарвар тизим сифатида шаклланишига хизмат қилмоқда.

Шундай қилиб, ички ишлар органлари 30 йиллик ривожланиш йўлини босиб

ўтди. Бу даврда ички ишлар органлари фаолиятининг ҳуқуқий асослари шакллантирилди ва ривожлантирилди. Соҳага оид бўлган 100 га яқин қонунлар, 500 дан ортиқ қонуности ҳужжатлари қабул қилинди.

Келгусида ички ишлар органлари фаолиятининг ҳуқуқий асосларини янада мустаҳкамлаш юзасидан қуйидагилар таклиф этилади:

Биринчидан, бевосита ички ишлар органлари фаолиятига оид қонунлар ва қонуности ҳужжатларини тизимлаштириш. Хусусан, “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги ҳамда “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонунларни бирлаштириш лозим. Чунки ҳар икки қонун ҳам мазмунан битта йўналишдаги муносабатларни тартибга солади. Аммо ушбу қонунларда ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасига икки хил ёндашилган. Бу эса ички ишлар органларининг ва бошқа давлат органлари ҳамда муассасаларнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикасини яхлит ва самарали амалга оширишга салбий таъсир этмоқда. Бундан ташқари, ички ишлар органлари фаолиятига оид бошқа қонуности ҳужжатларини ҳам унификациялаш лозим;

Иккинчидан, бугун ички ишлар органлари зиммасига янги функциялар ҳам юкланмоқда. Хусусан, камбағалликни қисқартириш, аҳоли бандлигини таъминлаш, ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этиш, уйма-уй юриш орқали аҳоли муаммоларини аниқлаш, “Темир дафтар”, “Аёллар дафтари” ҳамда “Ёшлар дафтари” сингари ижтимоий-иқтисодий масалаларни ҳал этишга бевосита ички ишлар органлари ҳам жалб этилмоқда. Масалага чуқурроқ назар ташлайдиган бўлсак мазкур вазифалар аслида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишнинг бир қисми ҳисобланади.

Бироқ мазкур йўналишда ички ишлар органларининг ваколатлари, мажбуриятлари аниқ белгиланмаган. Бу эса ички ишлар органларининг ижтимоий-иқтисодий масалалар бўйича фаолиятини тўғри ва самарали ташкил этишга салбий таъсир қилмоқда. Шу сабабли ички ишлар органларининг ижтимоий-иқтисодий масалалар бўйича фаолиятининг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш лозим;

Учинчидан, ички ишлар органларининг мобиллигини ошириш, халққа янада яқинлаштириш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш бўйича ҳудудлар тажрибасини шакллантириш ҳамда ривожлантириш, кадрлар билан ишлаш юзасидан ўта марказлашган тизимдан воз кечиш мақсадида ҳудудий ички ишлар органларининг мустақиллигини оширишнинг ҳуқуқий асосларини шакллантириш лозим;

Тўртинчидан, ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш, жиноятчиликка қарши курашиш ҳамда жамоат тартибини сақлаш бўйича фуқаролар билан ҳамкорлигини ривожлантириш юзасидан “Фуқароларнинг жамоат тартибини сақлашдаги иштироки тўғрисида”ги қонунни қабул қилиш;

Бешинчидан, ички ишлар органларини ислоҳ қилиш ва фаолиятини ривожлантиришнинг келгусидаги тенденциялари тўғрисидаги таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, бизнинг мамлакатимизда ҳам келгусида полиция тизимига ўтилиши мумкинлиги эҳтимоли ҳам йўқ эмас. Бу эса “Полиция тўғрисида”ги қонуннинг қабул қилинишини талаб қилади.

Шундай қилиб, ўтган йиллар мобайнида ички ишлар органларининг асосий вазифалари фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий

тузумни ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек

ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича фаолиятининг мустақкам ҳуқуқий асослари яратилди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Саидов А., Тошқулов Ж. Ўзбекистон давлати ва ҳуқуқи тарихи: Ўқув қўлланма. – Т., 1995. – Б. 17.
2. Авесто.Тарихий-адабий ёдгорлик Аскар Махкам таржимаси. – Т., 2001. – Б. 121.
3. Амплеева Т.Ю. История уголовного судопроизводства России: XI–XIX вв.: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2009. – Б. 8.
4. Абдурахмонова Н.А., Рустамова Г.И. Колониальная система власти в Туркестане во второй половине XIX-первой четверти XX века. – Т., 1999.
5. Шомансуров А.А. Законодательное обеспечение уголовно-исполнительной системы Республики Узбекистан. – Т., 2008. – С. 9.
6. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1969. – № 29. – С. 247.
7. Ўзбекистон Олий Кенгашининг Ведомостлари. – 1970. – № 18. – 168-м.
8. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. – 2001. – № 9–10. – 165-модда.
9. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис ахборотномаси. – 2003. – № 9–10. – 149-модда.
10. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2005. – № 30–31. – 223-модда.
11. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2005. – № 32–33. – 242-модда.
12. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2017. – № 6. – 70-модда.
13. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2017. – № 33. – 838-модда.
14. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. 08.11.2018 й., 07/18/4006/2166-сон.
15. Жазони ижро этиш департаментининг 2020 йил якуни бўйича ҳисобот маълумоти.
16. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.03.2021 й., 06/21/6196/0240-сон.

А. А. Шодиев,
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Жиноят-ижроия ҳуқуқи кафедраси бошлиғи, доцент;

Қ. Р. Абдурасулова,
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
кафедра профессори, юридик фанлар доктори, профессор

ЎЗБЕКИСТОНДА ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ ТИЗИМИНИ ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШ БОСҚИЧЛАРИ ВА АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Аннотация. Мақолада Ўзбекистонда жиноят-ижроия тизимини шаклланиши ва ривожланиш босқичлари, тизимда амалга оширилган ислохотлар ҳамда маҳкумларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид фикр ва мулоҳазалар билдирилган.

Таянч сўзлар: жазо, жазо тизими, озодликдан маҳрум қилиш, ахлоқ тузатиш, маҳкум, учрашув, чеклов, тергов ҳибсхонаси, жазони ижро этиш муассасаси.

Аннотация. В статье рассмотрены этапы формирования и развития уголовно-исполнительной системы в Республике Узбекистан, реформы, осуществляемые в системе, а также вопросы защиты прав и свобод осужденных.

Ключевые слова: наказание, система наказаний, лишение свободы, исправление, осужденный, свидание, ограничение, следственный изолятор, учреждения по исполнению наказаний.

Annotation. The article presents the opinion on the stages of formation and development of the penal enforcement system in the Republic of Uzbekistan, the reforms carried out in the system, as well as on the protection of the rights and freedoms of convicts.

Keywords: punishment, system of punishments, deprivation of liberty, correction, convict, date, restriction, remand prison, institutions for the execution of punishments.

Ўзбекистон ҳудудида гоҳида якка, гоҳида бир-биридан мустақил равишда фаолият кўрсатган давлат ёки давлатларнинг маъмурий бошқаруви, иш услублари, сиёсий тузими шариат қонунлари асосида амалга оширилган.

Мамлакатимиз ҳудудларида давлат ва ҳуқуқнинг пайдо бўлганидан то бу ерда араблар ҳукмронлиги ўрнатилгунга қадар бўлган давр қарийб икки минг йилни ташкил этади. Афсуски, бу даврда ҳаракатда бўлган ҳуқуқий меъёр қоидалари ҳақида етарлича маълумотлар сақланиб қолмаган [1].

Ўзбекистон тарихининг энг қадимги ёзма манбаси ҳисобланган зардуштийлик динининг муқаддас китоби “Авесто”да ҳам нодир маданий ёдгорлик сифатида қадимги тарихий

давр ҳақида ноёб маълумотлар мавжуд, хусусан, “Авесто”нинг “Вандидот” номи билан аталган бобида сувдан фойдаланиш, жиноят ва жазо, оила ва никоҳ, мулк билан боғлиқ масалаларни тартибга солувчи қоидалар ўз аксини топган. “Бир кимсани уриб, ҳушидан айиргани оқибатида товон тўламоқдан саркашли қилган зўравоннинг топгуси жазоси аспаҳиҳа-ашатра (гуноҳкорларни жазоловчи асбоб) ва саравушучарана (муайян гуноҳлар содир бўлганида қўлланилган жазо қуроли) қамчилари билан йигирма мартадан қалтакланиши” [2] белгиланганлигини кўриш мумкин.

Ўзбекистоннинг сўнгги бир-икки асрлик тарихига назар ташлайдиган бўлсак, унинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий тузумида жиддий ўзгаришлар

бўлганлигини кўриш мумкин. Шунининг оиди олиб, республика жиноят-ижроия тизимнинг ривожланиш даврини тўрта катта босқичга бўлишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Биринчи босқич – шариат қонунлари ва одат ҳуқуқи нормалари асосида жиноий жазоларни тайинлаш ва озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо ижросини таъминлаш жойи сифатида зиндонларидан фойдаланилган (Бухоро амирлиги, Кўқон ва Хива хонликлари) даврни ўз ичига олади.

Иккинчи босқич – озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо шариат судлари ва 1864 йил 20 ноябрда қабул қилинган “Жазолар тўғрисида”ги [3] Низом асосида чор Россияси судлари томонидан белгиланган ва ижроси зиндонлар ҳамда махсус қурилган биноларда таъминланган чор Россияси ҳукмронлиги даври ҳисобланади. Бу даврда жазолаш тизими инсонпарварлик тамойилларига асосланмаган, балки унда жисмоний руҳий азоб-уқубат бериш ёки инсонни ҳаётдан маҳрум қилишнинг даҳшатли усулларидан фойдаланиш етакчи ўрин тутган.

Учинчи босқич – жиноий жазо тизимида озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо ижросининг мақсади-маҳкумни ахлоқан тузатиши эканлиги ва унга нисбатан жисмоний ва маънавий азоб-уқубат етказмаслиги биринчи маротаба расман эътироф этилган [4]. Ушбу босқичда жазонинг мазкур ижросини таъминловчи ихтисослашган давлат органлари тўла-тўқис шаклланган, айни пайтда ушбу органлардан ташкил топган жазони ижро этиш тизимидан фойдаланиб, маълум бир давр оммавий катагон сиёсати юргизилган собиқ Иттифоқ ҳукмронлиги даври.

Бу даврда барча ягона тизимга камоқхоналарни бирлаштириш ва уларни бошқаришнинг яхлит тизимини шакллантириш мақсадида Туркистон АССР Халқ комиссарлари Кенгаши

томонидан бир қанча ҳуқуқий асослар яратилди ва қатор амалий чора-тадбирлар белгиланди. Жумладан, Туркистон Марказий Ижроия Қўмитасининг 1918 йил 13 декабрдаги қарори билан “Озодликдан маҳрум этиш жазо чораси ва уни ўташ тартиби тўғрисида”ги Муваққат йўриқнома қабул қилинди. Ушбу муваққат йўриқнома озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо ижросини таъминлашнинг ҳуқуқий асоси бўлган биринчи норматив ҳужжат эди [5].

Кейинчалик 1961 йил 3 апрель кунидаги ҳуқуқат қарори билан “Ахлоқ тузатиш-меҳнат колониялари ва камоқхоналари ҳақида низом” ҳамда 1969 йилда “Ахлоқ-тузатиш меҳнат қонунчилиги асослари” [6] ва “Дастлабки камоққа олиш ҳақидаги низом”, ушбу меъёрий ҳужжатлар асосида эса 1970 йил “Ахлоқ тузатиш-меҳнат кодекси” [7] қабул қилинди.

Тўртинчи босқич – (1991 й.) Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқлари, кадр-қиммати, қонуний манфаатлари ҳурмат қилиниб, инсоннинг эъзозланиши давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Шу билан республика жиноят-ижроия тизими ривожланиш босқичининг 4-даври бошланди.

Жумладан, жиноий жазони ижро этишга оид ҳуқуқ нормалари қонунчиликнинг халқаро меъёр ва стандартларига мувофиқлигига алоҳида эътибор қаратилиб, 1994 йилда Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал кодекслари, 1997 йил Жиноят-ижроия кодекси қабул қилинди. 2001 йил 29 августда жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан “Ўзбекистон Республикаси Жиноят, Жиноят-процессуал ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодексига ўзгартириш ва қўшимчаларни киритиш тўғрисида”ги [8] қонунининг қабул қилиниши алоҳида аҳамият касб этди. Унга кўра, Жиноят кодексининг қатор

моддаларида назарда тутилган ўлим жазоси бекор қилинди, 75% жиноят турлари оғир ва ўта оғир туридан ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятлар турларига ўтказилди. Шунингдек, содир этилган жиноят натижасида етказилган зарар жиноятчи томонидан тўлиқ қопланган тақдирда, судлар томонидан озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ жазоларни қўллаш амалиёти тугатилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 26 сентябрда қабул қилинган “Биринчи марта озодликдан маҳрум қилинган шахсларни жазони ўташ шароитларини либераллаштириш тўғрисида”ги [9] фармони суд-ҳуқуқ соҳасидаги навбатдаги ислохот бўлди. Унга кўра, биринчи марта қасддан унча оғир бўлмаган жиноят содир этганлиги учун озодликдан маҳрум этилган шахс жазони манзил колонияларида, ўта оғир жинояти учун биринчи марта озодликдан маҳрум этилган шахс жазони умумий тартибли колонияларда ўташлиги белгиланди.

Ушбу фармон билан Ўзбекистон Республикаси Жиноят-ижроия кодексига киритилган ўзгаришлар маҳкумларнинг жазони ўташ шароитларини яхшилашга имкон берди, маҳкумларни муддатидан олдин озод қилиш мумкин бўлган моддалар кўпайди ва жазони ижро этиш муассасаларида маҳкумларни жазони ўташ ва яшаш шароитлари сезиларли даражада яхшиланди.

Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасида ўлим жазосини бекор қилиш тўғрисида”ги [10] ва “Қамоққа олиш ҳуқуқини судларга бериш тўғрисида”ги [11] Ўзбекистон Республикаси қонунлари юртимиздаги жинойат жазолар тизимини дунёдаги энг инсонпарвар ва либерал тизимга айлантди. Шунингдек, мазкур қонунларнинг қабул қилинишидан асосий мақсад, давлат, жинойат жазоларни

қўллашда жиноятчидан қасд олиш эмас, балки уни тарбиялаш, қайта тарбиялаш, ахлоқини тузатиш, руҳиятини ва онгини, дунёқарашини ўзгартириш, жамиятга қонунларни, урф-одатларни ҳурмат қиладиган ва уларга бўйсунадиган шахс қилиб жамиятга қайтаришдан иборат бўлди.

Сўнгги йилларда Республикада жиноят-ижроия тизимини ислох қилиш таъминлаш ва жиноят-ижроия қонунчилигини такомиллаштириш, маҳкумларнинг ҳақ-ҳуқуқларини, қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида кенг қўламли дастурий чоратadbирлар амалга оширилди. Мазкур жараён бешинчи босқични бошлаб берди. Бу давр Ўзбекистон жиноят-ижроия тизимидаги ижобий ислохотлар даври бўлиб тарихда қолди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ташаббуси билан ишлаб чиқилган ва қабул қилинган “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегияси” [12] Ўзбекистонда демократия уларнинг инсоний принципларга асосланиши, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият экани тўғрисидаги конституциявий принципни таъминлашга қаратилган.

Ҳаракатлар Стратегиясининг бешта устувор йўналишлардан бири қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислох қилишдан иборат.

Ўзбекистон Республикасида жиноят-ижроия тизимида босқичма-босқич амалга оширилаётган ислохотлар ва тизимни либераллаштиришдан кўзланган мақсад маҳкумларни ва қамоқда сақланаётган шахсларнинг ҳуқуқлари, қадр-қимматларини, қонуний манфаатларини таъминлаш, жинойат жазоларни ижро этиш ва ўташ шароитларини халқаро

стандартларга жавоб берадиган тизимга айлантириш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 11 августдаги “Ички ишлар органларининг озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлган жазоларни ижро этиш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори [13] республика жинойт-ижроия тизимини ривожлантиришнинг янги даврини белгилаб берди.

Ушбу қарор ички ишлар органларининг озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлган жазоларни ижро этиш соҳасидаги фаолиятини такомиллаштиришнинг асосий йўналишларини белгилаб берди. Унга кўра:

маҳкумлар ва қамоққа олинган шахсларнинг ҳуқуқларига сўзсиз риоя этилишини, уларнинг шаъни ва қадр-қимматини ҳурмат қилинишини таъминлаш, ходимларнинг хизмат вазифаларини лозим даражада бажарилиши устидан назоратни, коррупция ва мансаб ваколатини суистеъмол қилиш, ҳолатларини истисно этадиган даражада кучайтириш;

маҳкумларда қонун талабларига ва жамиятдаги хулқ-атвор қоидаларига риоя этиш маданиятини, билим ва маънавий-ахлоқий савиясини оширишга интилишини шакллантиришга қаратилган қайта тарбиялаш ва ахлоқан тузатиш жараёнини такомиллаштириш;

фуқаролар билан уларни жинойт-ижроия соҳасида ташвишга солаётган муаммоларни ҳал этишда самарали мулоқот ўрнатиш, жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган шахсларни ижтимоий мослашувини фуқаролик жамияти институтлари билан узвий ҳамкорликни таъминлаш;

меҳнат бозорида талабга эга бўлган касблар бўйича асосий хунар ва умумтаълим дастурларини амалга ошириш доирасида маҳкумларни, хусусан вояга етмаган ва маълумотга

эга бўлмаганларни ўқитиш сифатини ошириш;

маҳкумларнинг мавжуд салоҳиятидан самарали фойдаланиш ва уларни иш билан таъминлаш мақсадида жазони ижро этиш муассасаларнинг ишлаб чиқариш фаолиятини ривожлантириш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш;

маҳкумлар ва қамоққа олинган шахсларга қулай шарт-шароитлар яратишни назарда тутувчи ишни ташкил этишнинг замонавий шакл ва усулларини, ахборот-коммуникация технологияларни фаолиятда кенг қўллаш вазифалари белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7-ноябрдаги “Жинойт-ижроия қонунчилигини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги [14] қарори қабул қилинди. Унга кўра, жиний жазоларнинг ижросини таъминлаш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий базани янада такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари белгиланди, жумладан:

жинийт-ижроия қонунчилиги нормаларини унификация қилиш, тизимлаштириш ва уйғунлаштириш;

маҳкумлар ҳуқуқларига сўзсиз риоя этилиши, уларнинг шаъни ва қадр-қиммати ҳурмат қилишини таъминлашни сифат жиҳатидан янги механизмларини жорий этиш;

маҳкумлар онгида қонунга итоаткор хулқ-атворни, инсонга, меҳнатга, ижтимоий турмуш қоидаларни ва анъаналарига ҳурмат муносабатини шакллантириш тизимини такомиллаштириш;

умумэътироф этилган халқаро стандартларга мос равишда маҳкумлар ҳуқуқлари доирасини янада кенгайтириш;

маҳкумлар, биринчи навбатда, вояга етмаганлар ва ёшларнинг таълим олиши, касбий тайёргарлигини ташкил этиш ҳамда бандлигини таъминлаш тизимини ривожлантириш;

жазони ижро этиш муассасалари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтириш, уларнинг озодликдан махрум этиш жойларидан озод этилган шахсларни ижтимоий мослашувида фуқаролик жамияти институтлари билан узвий ҳамкорлигини таъминлаш каби янги замонавий талабларга жавоб берадиган тизим шакллантирилди.

Юқорида қайд этилган ҳуқуқий ҳужжатнинг мантиқий давоми сифатида жиноят-ижроия тизимини тубдан такомиллаштириш ва ислоҳ қилиш, маҳкумларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, қонуний манфаатлари доирасини кенгайтириш, жазони ўташ шароитларини яхшилаш мақсадида сўнгги 5 йилда 3 та қонун, Президентнинг 5 та фармони, 5 та қарори, шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 8 та қарори ва фармойишлари ҳамда 14 та бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

Шунингдек, давлатимиз олиб бораётган инсонпарварлик сиёсатининг ҳамда халқимизга хос эзгулик ва меҳроқибат, кечиримлиги каби олийжаноб фазилатларининг амалий тасдиғи сифатида жазо муддатини ўтаётган қилмишидан чин кўнгилдан пушаймон бўлиб тузалиш йўлига қатъий ўтган шахсларни афв этиш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг 13 та фармони қабул қилиниб, 4 мингдан ортиқ шахслар жазодан озод этилди. Озодликдан махрум этилган шахсларга пенсия ва ижтимоий суғурта тўлаш тартиби биринчи марта амалиётга жорий этилди. Ижтимоий хавфи унча катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятлар учун жазо муддатини ўтаётган шахсларга биринчи марта сайлаш ҳуқуқи берилди.

Жазони ижро этиш муассасаларида жазо муддатини ўтаётган маҳкумларнинг телефон сўзлашувлари, яқин қариндошлари билан учрашувлар, жўнатмалар олишлари сони кўпайтирилди. Вояга етмаган маҳкумларга ота-онаси ёки

уларнинг ўрнини босувчи шахслар билан учрашувларга амалдаги мавжуд чекловлар бекор қилинди. Ҳомиладор ва ёш болали аёлларга қўшимча ҳуқуқлар берилди. Маҳкума аёллар учун вояга етмаган фарзандлари билан бир йилда 4 мартаба узоқ муддатли 5 кунгача учрашув олиш ҳуқуқи берилди, манзил муассасасида жазо муддатини ўтаётган маҳкума аёлларга учрашувлар, ишдан бўш вақтларда чекланмаган миқдорда берилиши қонун билан мустаҳкамлаб қўйилди.

Қорақалпоғистон Республикаси Жаслык Кўрғонида жойлашган жазони ижро этиш колониясининг ёпилиши давлатимизнинг жиноят-ижроия тизимида амалга оширилаётган инсонпарварлик сиёсатининг янада ёрқин ифодаси бўлди.

Яна бир муҳим воқелик шу бўлдики, Республика жазони ижро этиш муассасаларидаги маҳкумларнинг жазони ўташи билан боғлиқ муаммоларни ўрганиш ва ижобий ҳал этиш мақсадида жазони ижро этиш Департаменти жамоатчилик вакиллари иштирокида сайёр қабуллар ташкил этиши, жазони ижро этиш муассасаларига Олий мажлиснинг инсон ҳуқуқлари бўйича вакиллар (Омбудсман) ва унинг минтақа вакиллари мунтазам ташриф буюриб, маҳкумларни шахсий масалалар бўйича қабул қилиши ёки муассасаларда жамоатчилик вакиллари билан тузилган интизомий комиссиялар, инсонпарварлик комиссияларининг фаолияти, халқаро ва маҳаллий нодавлат-нотижорат ташкилотлар ҳамда оммавий ахборот воситалари вакиллари билан жазони ижро этиш муассасаларига ташрифи, тизим фаолиятининг шаффофлиги ва очиқлиги таъминлаганлигидан далолат беради.

Ўзбекистон Республикаси жиноят-ижроия тизимида олиб борилаётган изчил ислохотлар жиноят, жиноят-ижроия қонунчилигини либераллаштириш натижасида республиканинг 43 та жазони ижро этиш муассасаларида

бугунги кунда 22,9 минг ёки республика аҳолисининг 100 мингига 67 та маҳкум тўғри келади. Бу кўрсаткич 2019 йилда республикада 100 минг аҳолига 150 та маҳкум тўғри келган, тизимда 43,9 минг маҳкум сақланган, Ўзбекистон маҳкумлар сони бўйича 222 давлат орасида 105 ўрини эгаллаган.

Бугунги кунда мамлакатимизда 43 та жазони ижро этиш колониялари (18-ёпиқ турдаги колония, 25 та манзил колониялар) ва 11 та тергов ҳибсхоналари фаолият кўрсатиб келмоқда, тизим 56,4% тўлдирилган [15].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 март кундаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармонига асосан жазони ижро этиш бош бошқармаси Ички ишлар вазирлиги ҳузуридаги “Жазони ижро этиш департаменти” этиб қайта ташкил этилди ва бевосита Ички ишлар вазирига бўйсундирилиб, вазир зиммасига ички ишлар органларининг жинойий жазоларни ижро этиш тизимини ривожлантириш ва унда қатъий интизомни таъминлаш юклатилди [16].

Барча тергов ҳибсхоналари ва жазони ижро этиш муассасалари ҳудудий ички ишлар органларининг тузилмавий-функционал бўйсунувидан чиқарилиб, Департамент бўйсунувига ўтказилди. Тергов ҳибсхоналари ва Жазони ижро этиш муассасалари фаолиятини самарали йўлга қўйиш ва уларда кунлик назоратни олиб бориш Департамент тизимида ташкил этилган 6 та минтақавий мувофиқлаштириш марказлари зиммасига юклатилди. Улар томонидан қуйидаги вазифаларни амалга ошириш белгилаб берилди:

– маҳкумларнинг жазоларни ўташ шароитларини яхшилаш, халқаро

стандартларга келтириш мақсадида жазоларини ижро этиш муассасаларининг мавжуд маҳкумларининг ётоқхоналари реконструкция қилиниб хона (кубрик) типига келтириш, 6 та янги ётоқхоналар қуриш;

– жазони ижро этиш тизимини рақамлаштириш, маҳкумларнинг “Электрон назорати”ни таъминловчи ахборот технологияларини жорий қилиш;

– муассаса ходимларини хизмат олиб боришида видеорегистраторлар (бодикамера) билан таъминлаш;

– муассасаларга тақиқланган нарсаларни олиб киришнинг олдини олиш мақсадида муассасага кириш назорат пунктларида бодисканер мосламаларини ўрнатиш;

– муассасаларида маҳкумларни кузатиш ва мустақил назорат қилиш учун интеллектуал камералар (SMART) ўрнатиш белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасидан келиб чиқиб, халқаро стандартларга мувофиқ равишда республикада мавжуд бўлган 25 та манзил колонияларини босқичма-босқич қисқартириш чоралари кўрилди. Шунингдек, маҳкумларнинг жазосини енгилроғи билан алмаштириш, муддатидан олдин шартли озод қилиш ҳақида судларга такдимнома киритиш муассаса ваколатларидан чиқарилиб янги киритилган жамоатчилик вакилларида тузилган инсонпарварлик комиссиясига берилди.

Хулоса қилиб айтганда, сўнгги йилларда республикада амалга оширилаётган ислохотлар, шу жумладан жиноят-ижроия тизимидаги ижобий ўзгаришлар маматимизда инсон ҳуқуқлари, унинг қонуний манфаатлари, кадр-қимматини юксак даражага кўтариш учун хизмат қилаётганлигидан далолат бераётганлигидан далолатдир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Саидов А., Тошқулов Ж. Ўзбекистон давлати ва ҳуқуқи тарихи: Ўқув қўлланма. – Т., 1995. – Б. 17.
2. Авесто.Тарихий-адабий ёдгорлик Аскар Махкам таржимаси.– Т., 2001. – Б. 121.
3. Амплеева Т.Ю. История уголовного судопроизводства России: XI-XIX вв: Автореф. дис. ... юрид. наук. – М., 2009. – Б. 8.
4. Абдурахмонова Н.А., Рустамова Г.И. Колониальная система власти в Туркестане во второй половине XIX-первой четверти XX века. – Т., 1999.
5. Шомансуров А.А. Законодательное обеспечение уголовно-исполнительной системы Республики Узбекистан. – Т., 2008. – С. 9.
6. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1969. – № 29. – С. 247.
7. Ўзбекистон Олий Кенгашининг Ведомостлари. – 1970. – № 18. – 168-м.
8. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. – 2001. – № 9–10. – 165-модда.
9. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис ахборотномаси. – 2003. – № 9–10. – 149-модда.
10. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2005. – № 30–31. – 223-модда.
11. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2005. – № 32–33. – 242-модда.
12. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2017. – № 6. – 70-модда.
13. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2017. – № 33. – 838-модда.
14. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. 08.11.2018 й., 07/18/4006/2166-сон.
15. Жазони ижро этиш департаментининг 2020 йил якуни бўйича ҳисобот маълумоти.
16. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.03.2021 й., 06/21/6196/0240-сон.

И. Т. Турғунов,
*Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси бош
бошқарма бошлиғи, юридик фанлар доктори, профессор;*

Ш. Н. Бердияров,
*Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Юридик таъминлаш
ва муружасатлар билан ишлаш бошқармаси бошлиғи,
юридик фанлар доктори, доцент*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МИЛЛИЙ ГВАРДИЯСИ ҲАМДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ЖАМОАТ ТАРТИБИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ БОРАСИДАГИ ҲАМКОРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Аннотация. Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ва ички ишлар органларининг жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш борасидаги ҳамкорлигининг ҳуқуқий асослари илмий-амалий ва тадрижий тарзда таҳлил қилинган. Миллий гвардия ва ички ишлар органларининг фаолияти бир бирига чамбарчас боғлиқлиги ҳамда ўзига хос мустақил вазифаларга ҳам эгаллиги кўрсатиб берилган.

Таянч сўзлар: Миллий гвардия, ички ишлар органлари, жамоат тартиби, жамоат хавфсизлиги, ҳамкорлик, куч-воситалар, жавобгарлик ҳудуди.

Аннотация. В данной статье проведен последовательный научно-практический анализ правовых основ взаимодействия Национальной гвардии и органов внутренних дел в обеспечении общественного порядка и безопасности. Отражена неразрывная взаимосвязь деятельности Национальной гвардии и органов внутренних дел и их задачи.

Ключевые слова: Национальная гвардия, органы внутренних дел, общественный порядок, общественная безопасность, взаимодействие, силы и средства, зона ответственности.

Annotation. This article provides the consistent scientific and practical analysis of the legal foundations of interaction between the National Guard and the internal affairs bodies in ensuring public order and security. The author pays attention on the the inextricable relationship between the activities of the National Guard and the internal affairs bodies and their special tasks.

Keywords: National Guard, Internal Affairs bodies, public order, public safety, interaction, forces and means area of responsibility.

Мамлакат тинчлиги ва хавфсизлигини таъминлаш ҳар бир давлатнинг энг устувор вазифаларидан бир ҳисобланади. Тинчлик ва хавфсизликни таъминлашда бошқа давлат органлари билан бир қаторда, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ва ички ишлар органларининг фаолияти муҳим аҳамият касб этади.

Чунки бу тузилмаларнинг фаолияти бевосита жамоат тартиби ва

хавфсизлигини таъминлашга қаратилган. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси тўғрисида”ги қонунининг 3-моддасида, Миллий гвардиянинг асосий вазифалари сифатида: жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонун билан кўриқладиган манфаатларини ҳимоя қилиш, терроризмга қарши курашишда, шунингдек, террорчилик ҳаракатларининг

ҳамда табиий ва техноген хусусиятли фавқуллода вазиятлар оқибатларини бартараф этишда иштирок этиш; терговга қадар текширувни амалга ошириш, суриштирув ўтказиш, жиноят ишларини қўзғатиш ва маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш; давлат объектларини, ўта муҳим, тоифаланган объектларни ҳамда бошқа объектларни, жисмоний ва юридик шахсларнинг мол-мулкани қўриқлаш; ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш, шу жумладан мазкур ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш; жамоат тартибини сақлаш, шу жумладан оммавий тадбирлар, митинглар, йиғилишлар, намоишлар ўтказилаётганда ҳамда фуқаролар гавжум бўладиган жойларда жамоат тартибини сақлаш кабилар белгиланган [1].

Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонунининг 4-моддасида эса ички ишлар органлари фаолиятининг асосий йўналишлари сифатида: фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш; жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш; терговга қадар текширувни, тезкор-қидирув фаолиятини амалга ошириш, жиноят ишлари бўйича суриштирув ҳамда дастлабки терговни ўтказиш; жиноятчилик ва терроризмга қарши курашиш, шу жумладан террорчилик ҳаракатларига чек қўйишда ҳамда гаровга олинганларни озод қилишда иштирок этиш йўли билан курашиш, шунингдек одам савдосига қарши курашиш; ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, уларнинг сабабларини ва содир этилишига имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш, ҳуқуқбузарликларни содир этишга мойил шахсларни аниқлаш кабилар келтирилган [2].

Мазкур нормаларнинг таҳлилидан кўришимиз мумкинки, бу икки тузилма бир бирига жуда яқин ва ҳамкорликсиз ўз фаолиятини амалга ошириши қийин бўлган тузилмалар ҳисобланади. Албатта, ўзига хос боғлиқ бўлмаган вазифалари бор, аммо уларни амалга оширишда ҳам муайян даражада ҳамкорлик талаб этилади.

Бу икки хизматнинг ҳамкорлиги уларга юклатилган вазифалар доирасида бўлиб, маълум бир норматив-ҳуқуқий ҳужжат, қўшма қарорлар ўзаро келишув, меморандум ва бошқалар асосида амалга оширилади.

Масалан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 июндаги ПҚ-3786-сон “Тошкент шаҳрида жамоат тартибини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чоратадбирлар тўғрисида”ги [3] қарорига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси, Ички ишлар вазирлиги, Миллий гвардияси, Олий суди, Ўзбекистон ёшлар иттифоқи ҳамда Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича республика кенгашининг 2018 йил 1 июлдан Тошкент шаҳрида жамоат тартибини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимида куйидагиларни назарда тутадиган “Хавфсиз пойтахт” концепциясини эксперимент тариқасида жорий этиш тўғрисидаги таклифи маъқулланиб, соат 16:00 дан 8:00 га қадар вақт оралиғида ички ишлар органлари, Миллий гвардия саф бўлинмалари жамоат тартибини таъминлаш кучларининг камида 70 фоизи, шунингдек, жамоатчилик вакилларини жалб қилиш орқали куну тун уч сменали патруль режимини ташкил этиш назарда тутилган.

Мазкур қарорнинг талабларидан келиб чиққан ҳолда, Ўзбекистон Республикаси

Ички ишлар вазирлиги ва Миллий гвардиясининг 2018 йил 4 июлдаги 49/12-сон “Ички ишлар органлари ва Миллий гвардия саф бўлинмалари жамоат тартибини таъминлаш кучларининг биргаликда патруллик хизматини ўташ тартиби тўғрисида”ги қарори қабул қилинган бўлса, 2019 йил 14 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ва Ички ишлар вазирлигининг 28/93-сон “Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва Миллий гвардияси бўлинмалари жамоат тартибини таъминлаш кучларининг Тошкент шаҳрида патруллик хизматини биргаликда ўташ тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида”ги қарори қабул қилинган. Унда Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ва Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг жамоат тартибини таъминлаш кучларининг Тошкент шаҳри ҳудудида патруллик хизматини биргаликда ўташининг тартиби белгиланган. Ушбу тартибга мувофиқ:

Ички ишлар вазирлигининг жамоат тартибини таъминлаш кучлари патруллик хизматини биргаликда ўташи қуйидаги уч босқичли режимда ташкил этилган:

биринчи босқич – соат 08:00 дан 16:00 га қадар;

иккинчи босқич – соат 16:00 дан 00:00 га қадар;

учинчи босқич – соат 00:00 дан 08:00 га қадар.

Бунда жамоат тартибини таъминлаш кучлари биринчи босқичга – 30 фоиз, иккинчи босқичга – 40 фоиз ва учинчи босқичга – 30 фоиз хизматга жалб этилади.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг Умумҳарбий низомлари талабларига асосан Миллий гвардия ҳарбий хизматчилари патруллик хизматини биргаликда ўташи қуйидаги тўрт босқичли режимда ташкил этилган:

биринчи босқич – соат 08:00 дан 14:00 га қадар;

иккинчи босқич – соат 13:00 дан 19:00 га қадар;

учинчи босқич – соат 18:00 дан 00:00 га қадар;

тўртинчи босқич – соат 00:00 дан 08:00 га қадар.

1, 2, 3-босқичларга Миллий гвардиянинг Тошкент шаҳар бўйича бошқармаси тегишли бўлинмаларининг контракт бўйича ҳарбий хизматчилари ҳамда ҳарбий қисмларнинг муддатли ҳарбий хизматчилари талаб даражасида, шунингдек 4-босқичга белгиланган йўналишлардан келиб чиққан ҳолда контракт бўйича ҳарбий хизматчилар – 70 фоиз ҳамда муддатли ҳарбий хизматчилар – 30 фоиз жалб этилади.

Бириктирилган ҳудудлар назоратсиз қолмаслиги учун 2 ва 3-босқичларга жалб этилган Миллий гвардиянинг муддатли ҳарбий хизматчилари бевосита патруллик йўналишларида (жойлардаги ички ишлар органлари ҳудудида) алмаштирилади.

Жамоат тартибини таъминлаш кучлари ички ишлар органи ходими, Миллий гвардия ҳарбий хизматчиси (ходими) ва жамоатчилик вакилидан иборат бўлади.

Жамоат тартибини таъминлаш кучлари томонидан сутканинг кечки ва тунги вақтида патруллик қилиш қўшма тартибда, яъни ҳам автомобилларда, ҳам пиёда амалга оширилади.

Сутканинг кечки ва тунги вақтида хизмат олиб боришга жалб этилган жамоат тартибини таъминлаш кучлари шахсий таркибининг фаолияти Тошкент шаҳар ички ишлар бош бошқармаси ҳамда Миллий гвардиянинг Тошкент шаҳар бўйича бошқармаси раҳбарияти томонидан тасдиқланадиган ҳужжатлар асосида алмаштириб борилади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 29 июлдаги 205-сон қарори билан тасдиқланган Оммавий тадбирларни ўтказиш қоидаларида [4] Ўзбекистон Республикаси ҳудудида оммавий

тадбирларни ташкил қилиш ва ўтказиш тартиби ҳамда уларнинг иштирокчилари, оммавий тадбирларни ўтказиш объектлари маъмуриятининг, ички ишлар органлари, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси бўлинмалари, шунингдек, давлат бошқа органларининг оммавий тадбирларни ўтказишда фуқароларнинг хавфсизлигини ва жамоат тартибини таъминлаш бўйича ўзаро муносабатлари, мажбуриятлари ва ҳуқуқлари белгиланган.

Жумладан, мазкур қоидаларнинг 15-бандида биринчи тоифадаги [5] оммавий тадбирларни ўтказишда — Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар бош бошқармалари, вилоятлар ички ишлар бошқармаларининг ижтимоий-сиёсий, маданий-оммавий тадбирларни ўтказишда хавфсизликни таъминлаш бўлинмалари (кейинги ўринларда — ОБОКМ бўлинмаси деб аталади) ва Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясининг тегишли бўлинмалари томонидан, иккинчи тоифадаги [6] оммавий тадбирларни ўтказиш — ҳудудий ички ишлар органлари томонидан амалга оширилади.

Оммавий тадбирнинг аҳамияти, характери, иштирокчиларининг сони, оммавий тадбирни ўтказиш объектининг кўлами, хусусиятлари ва бошқа муайян шартларга боғлиқ ҳолда, рухсатнома шартларига мувофиқ ОБОКМ бўлинмалари ва ҳудудий ички ишлар органлари, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясининг тегишли бўлинмалари биринчи ёки иккинчи тоифадаги оммавий тадбирларни ўтказишда фуқароларнинг хавфсизлиги ва жамоат тартибини таъминлашга доир чора-тадбирларни биргаликда амалга оширишга жалб этилиши мумкин.

Мазкур бандлардан кўриниб турибдики, ҳар икки тоифадаги оммавий тадбирларнинг ўтказилиш даврида

Миллий гвардия ва ички ишлар органлари бевосита ҳамкорликда фаолият кўрсатади.

Шу боис Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва Миллий гвардияси томонидан 2020 йил 26 февралдаги 8/8-сон “Оммавий тадбирлар ўтказиладиган объектларда жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида”ги қарори қабул қилинган. Мазкур қарорда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва Миллий гвардиянинг оммавий тадбирларни ўтказишдаги биргаликдаги ҳаракатлари аниқ кўрсатилган.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Миллий гвардияси ва Маҳаллани қўллаб-қувватлаш вазирлигининг 2020 йил 20 апрелдаги 26/15/10-сон “Криминоген вазияти оғир бўлган маҳаллаларда жиноятларни жиловлашнинг янги тизимини жорий этиш тўғрисида”ги қарори қабул қилинган бўлиб, мазкур қарор билан:

криминоген вазияти оғир бўлган маҳаллаларда профилактика (катта) инспекторлари, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ҳарбий хизматчилари ва ходимлари, маҳалла раислари шунингдек, профилактика (катта) инспекторларининг ёрдамчилари ва “Фидокор ёшлар” жамоатчилик патруль гуруҳлари аъзоларининг жиноятларни жиловлаш борасидаги фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисидаги йўриқнома;

ҳар бир маҳалланинг ўзига хос жиҳатларидан келиб чиққан ҳолда уч, олти ойдан кейин жиноятчиликнинг олдини олиш, салбий ҳолатларни бартараф этиш ҳамда натижадорликка эришишга қаратилган намунавий “Маҳаллабай” дастури;

криминоген вазияти оғир бўлган маҳаллаларда профилактика (катта) инспекторлари, Миллий гвардия ҳарбий хизматчилари ва ходимлари, маҳалла раислари шунингдек, профилактика (катта) инспекторларининг ёрдамчилари

ва “Фидокор ёшлар” жамоатчилик патруль гуруҳлари аъзоларининг жиноятларни жиловлаш борасидаги амалга оширган ишларини мувофиқлаштириш, натижаларини ҳисобга олиш, таҳлил қилиш ва баҳолаш, шунингдек маҳаллабай жиноятларнинг ҳисобини юритиш бўйича Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бош бошқармаси ҳамда ҳудудий Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бошқармалари ҳузурида Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ҳамда Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги ва ҳудудий бўлинмалари ҳарбий хизматчилари, ходимлари ва жамоатчилик вакиллари билан иборат таркибда мувофиқлаштириш ва таҳлил гуруҳи таркиби.

Криминоген вазияти оғир бўлган маҳаллаларда жиноятларни жиловлаш борасида амалга оширилган ишлар юзасидан ҳисоботларни юритиш ва тақдим этиш тартиби тасдиқланган.

Мазкур қарорнинг 1-илоvasи 6-бандига мувофиқ, Миллий гвардия ҳарбий хизматчилари ва ходимларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш ҳамда жиноятчиликни жиловлашдаги вазифалари сифатида:

профилактика (катта) инспекторлари билан ҳамкорликда хизмат олиб бориш;

бириктирилган ҳудудда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, аниқлаш ва бартараф этиш, шунингдек уларни содир этган шахсларни ушлаш чораларини кўриш мақсадида жамоат жойларида (кўчалар, майдонлар, истироҳат боғлари, хиёбонлар, транспорт объектлари ва бошқа жойлар) патрулликни амалга ошириш;

ҳуқуқбузарлик содир этган ёки содир этганликда гумонланаётган шахсларни белгиланган тартибда ички ишлар органлари таянч пунктига олиб бориш ва бу ҳақда зудлик билан профилактика (катта) инспекторларига ахборот бериш кабилар келтирилган.

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ва Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг 2020 йил 22 майдаги 30/46-сон “Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ва ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги фаолиятини амалга ошириш тўғрисида”ги қарори билан:

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасида Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси бўлинмалари ва ички ишлар органларининг жавобгарлик ҳудудлари рўйхати;

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси бўлинмалари ва ички ишлар органларининг куч ва воситаларини жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида жойлаштириш, улардан комплекс фойдаланиш ва бошқариш тартиби тўғрисида йўриқнома;

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси бўлинмалари ва ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлашда патруль-пост хизматини ташкил этиш тўғрисидаги низом тасдиқланган.

Шу билан бир қаторда, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Бош прокуратура, Миллий гвардия, Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлигининг 2020 йил 16 октябрдаги 73/58/44/40-сон “Криминоген вазиятдан келиб чиққан ҳолда маҳаллаларда жиноятчиликнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни такомиллаштириш тўғрисида”ги қарори қабул қилинган бўлиб, унда ички ишлар органлари ва Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ҳарбий хизматчилари ва ходимлари, шунингдек, маҳалла фуқаролар йиғини раислари, профилактика (катта) инспекторларининг жамоат тартибини сақлаш бўйича ёрдамчилари ва “Фидокор ёшлар”

жамоатчилик патруль гуруҳларининг криминоген вазиятдан келиб чиққан ҳолда маҳаллаларда жинойтчиликнинг барвақт олдини олиш борасидаги фаолиятини ташкил этиш ва амалга ошириш, маълумотлар алмашиш ва ҳисобот юритиш тартиби белгиланган.

Мазкур қарорга мувофиқ, Миллий гвардия ва ички ишлар органлари маҳаллаларни қуйидаги тоифага бўлган ҳолда манзилли тартибда хизмат олиб бориш ва профилактик тадбирларни амалга оширишни белгилаб олган:

“яшил” тоифадаги маҳаллалар – жинойт содир этилмаган маҳаллалар;

“сарик” тоифадаги маҳаллалар – жинойтлар сони камайган ёки барқарор бўлган маҳаллалар;

“қизил” тоифадаги маҳаллалар – криминоген вазияти оғир бўлган ва жинойтлар сони ошган маҳаллалар.

Маҳаллаларни тоифаларга ажратиш уларда жинойтчиликнинг барвақт олдини олиш борасидаги фаолиятни ташкил этиш ва амалга оширишда маҳаллаларга бириктирилган вакилларнинг куч ва воситаларини самарали тақсимлаш ҳамда мақсадли йўналтиришнинг асосий мезони ҳисобланади.

Бунда Миллий гвардиянинг ҳарбий хизматчилари ва ходимлари фақат “қизил” тоифадаги маҳаллаларга куч ва имкониятлари ҳисобга олинган ҳолда жалб этилиши назарда тутилган.

“Қизил” тоифадаги маҳаллалар маҳалла ҳудудида содир этилиши мумкин бўлган жинойтларнинг барвақт олдини олиш мақсадида Миллий гвардия ходимлари томонидан профилактика (катта) инспекторлари билан ҳамкорликда хонадон, савдо шохобчалари ва бошқа объектларни техник кўриқлаш марказлари кўриғига олиш, видео кузатув воситаларини ўрнатиш ҳамда шу каби чора-тадбирларни амалга ошириш борасида тарғибот-ташвиқот тадбирлари ўтказилади.

Бундан ташқари, Миллий гвардия бўлинмаларининг кундалик хизматга

жалб этилган ҳарбий хизматчилари ва ходимлари бевосита профилактика инспекторлари билан ҳамкорлик қилади. Чунки Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 2481-моддасида ушбу Кодекснинг 61, 185-1 (божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлардан ташқари), 194-1, 195-1, 196 (Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси органларига тегишли қисми бўйича) ва 210-1-моддаларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар аниқланган тақдирда, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси органларининг мансабдор шахслари маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузиши белгиланган. Миллий гвардияси органларининг мансабдор шахслари томонидан Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг бошқа моддаларида белгиланган ҳуқуқбузарликлар аниқланганда ҳуқуқбузарни бевосита профилактика инспекторларига маъмурий баённома тузиш учун олиб боради.

Бу каби мисолларни яна ҳам давом эттириш мумкин. Шу билан бир вақтда, Миллий гвардия ва ички ишлар органларининг ҳамкорлигини такомиллаштириш истиқболларини қуйидагиларда кўриш мумкин:

биринчидан, жамоат хавфсизлиги ва жамоат тартибини таъминлашда мазкур органларнинг фаолият йўналишларини аниқлаштириш ҳамда уларнинг фаолиятини янада такомиллаштириш нуктаи назаридан Жамоат хавфсизлиги концепциясини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ;

иккинчидан, кўп вақтдан бери эътироф этиб келинаётган “Ўзбекистон Республикасининг Жамоат хавфсизлиги тўғрисида”ги қонунини қабул қилиш чораларини кўриш зарур;

учинчидан, Миллий гвардия ва ички ишлар органларининг, барча наряд ва патруллари масофадан туриб бошқариш, уларнинг хизмат

фаолияти самарадорлигини ошириш учун замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш лозим;

тўртинчидан, жиноятчиликни “маҳаллабай” жиловлаш, айниқса, шахнинг ҳаёти, соғлиғи ва мол-мулкига нисбатан жинойат тажовузлардан ҳимоя қилиш, бу борада уюлмаган ёшлар, девиант хулқ-атворидаги ўсмирлар, носоғлом ва ғайриижтимоий ҳаёт кечираётган шахслар билан “фуқаробай”

ишлаш амалиётини ҳар бир ҳудудда жадаллаштириш бўйича Миллий гвардия ва ички ишлар органларининг ҳамкорликдаги тадбирларини кенгайтириш мақсадга мувофиқ;

бешинчидан, юқорида таъкидланган Миллий гвардия ва ички ишлар органларининг ҳамкорлиги билан боғлиқ бир нечта қўшма қарорларни яхлит қонунчилик ҳужжатида тизимлаштириш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси тўғрисида”ги Қонуни // ҚХММБ, 19.11.2020 й., 03/20/647/1569-сон.

2. Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2016. – № 38. – 438-модда.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 июндаги ПҚ-3786-сон “Тошкент шаҳрида жамоат тартибини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори // ҚХММБ, 20.06.2018 й., 09/18/3786/1368-сон.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 29 июлдаги 205-сон “Оммавий тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш тартибини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2014. – № 32. – 398-модда; – 2015. – № 1. – 9-модда., ҚХММБ, 23.12.2017 й., 10/17/1001/0447-сон; 01.06.2018 й., 09/18/396/1287-сон; 30.10.2018 й., 09/18/884/2128-сон; 05.07.2019 й., 09/19/559/3384-сон; 11.08.2019 й., 09/19/661/3571-сон; 09.01.2021 й., 09/21/7/0005-сон; ҚХММБ, 28.12.2020 й., 09/20/810/1673-сон; 27.07.2021 й., 09/21/464/0710-сон.

5. Биринчи тоифадаги оммавий тадбир – 200 ва ундан кўп кишилар иштирокида Тошкент, Нукус шаҳарлари ва вилоят марказлари ҳудудида ўтказиладиган оммавий тадбир.

6. Иккинчи тоифадаги оммавий тадбир – биринчи тоифага кирмайдиган оммавий тадбир.

Ш. Р. Қобилов,
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Магистратура
Хуқуқий фанлар кафедраси профессори

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИНИ ТУБДАН ОШИРИШГА ҚАРАТИЛГАН ИСЛОҲОТЛАР НАТИЖАСИ

Аннотация. Мақолада Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, Ички ишлар вазирлиги тизимида ҳам катта ўзгаришлар содир бўлганлиги, унинг ички тузилиши, фаолиятининг шакл ва усуллари қайтадан кўриб чиқилганлиги борасидаги фикрлар баён этилган.

Таянч сўзлар: ёш мустақил давлат, тинч яшаш ҳуқуқи, суверенитет, ички ишлар органлари, осойишталик.

Аннотация. В статье рассматриваются масштабные преобразования в системе Министерства внутренних дел после обретения независимости Республикой Узбекистан, а также реорганизация форм и методов деятельности органов внутренних дел.

Ключевые слова: молодое независимое государство, право на мирную жизнь, суверенитет, органы внутренних дел, благополучие.

Annotation. The article deals with the huge transformations in the system of the Ministry of Internal Affairs after the independence of the Republic of Uzbekistan, as well as the revision of the forms and methods of activity of the internal affairs bodies.

Keywords: young modern state, the right to live in peace, sovereignty, internal affairs bodies, well-being.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, Ички ишлар органларининг мустақилликни жинойий хуружлардан ҳимоя қилиш, ёш мустақил давлат ва унинг фуқаролари хавфсизлигини таъминлаш борасидаги масъулияти мислсиз даражада ошди. Ўзбекистон ҳудудидаги илгари СССР ички ишлар вазирлигига бўйсунган ички кўшин ва ўқув юртлари, транспорт бошқармаси, моддий-техника ва ҳарбий анжомлар таъминоти Ўзбекистон ҳуқуқий тасарруфига ўтди. Ички ишлар вазирлиги тизимида ҳам катта ўзгаришлар содир бўлди. Унинг ички тузилиши, фаолиятининг шакл ва усуллари қайтадан кўриб чиқилди. Қарангки, бу йил мамлакатимиз мустақиллиги ва суверенитети, халқимизнинг тинч ва осойишта ҳаётини ишончли ҳимоя қилишга қодир бўлган Ўзбекистон

Ички ишлар органлари истиқлол давридаги фаолиятининг 30 йиллигини нишонламоқда.

Умумбашарий маънавий-маърифий тараққиётнинг умумэтироф этилган принципларидан бири – бу инсонпарварлик. Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг “Янги Ўзбекистон — инсон қадрлари устувор бўлган жамият ва халқпарвар давлатдир”, деган эзгу ғоясида тамаддун ва тараққиётнинг марказий ғояси – инсоннинг тинч яшаш ҳуқуқи, кадр-қимматини ҳимоя қилиш ва ҳар бир шахснинг эмин-эркин муносиб ҳаёт кечиришларини таъминлаш мужассам.

Шу ўринда давлат механизмининг асосий бўғинларидан бири бўлган Ички ишлар органларининг давлат бошқаруви ва фуқаролар хавфсизлигини таъминловчи орган сифатидаги ўрни ва роли, бурчи юқорида қайд этилган

фуқароларимиз ҳуқуқ, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишидир. Бугунги кунда ички ишлар органлари давлат томонидан жорий этилган қоидаларга талаб даражасида амал қилиниши, шунингдек жамиятнинг мавжуд Тараққиёт стратегиясини ҳимоя қилишда муҳим ўрин тутади.

Шубилан бирга, ички ишлар органлари фаолиятининг муҳимлиги ҳуқуқий давлатни шакллантириш, Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш, жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш зарурати, коррупция ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш бўйича қатъий тадбирлар қўриш муносабати билан ошиб бормоқда.

Ўзбекистонда олий кадрият деб тан олинган инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари таъминланишини янада мустаҳкам кафолатлаш мақсадида, биринчидан, мамлакатда тинчлик ва осойишталикни, жамоат тартиби ва фуқаролар хавфсизлигини, барқарор тараққиётни, иккинчидан, ички ишлар органларининг асосий вазифалари, фаолиятининг йўналишлари ва принциплари ҳамда ҳуқуқий мақомини аниқ белгилашни, учинчидан, уларнинг фаолиятини янада демократлаштириш, очиклиги ва шаффофлигини, тўртинчидан, тизимга замонавий технологияларни жорий этиш ва соҳада бошқарувни янада модернизациялашни, бешинчидан, уларнинг давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтлари билан самарали ҳамкорлигини таъминлаш мақсадида 2016 йил 16 сентябрда Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг сиёсий иродаси маҳсули ҳамда қатъияти боис, Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуни қабул қилинганини алоҳида қайд этиш жоиз. Унга қадар Ички ишлар органлари тарқоқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида фаолият олиб борганлиги ҳам айни ҳақиқат.

Шунингдек, яқинда маҳаллий ва хорижий экспертлар томонидан кейинги йилларда Президентимиз Шавкат Мирзиёев томонидан амалга оширган 15 та энг муҳим ташаббуси алоҳида эътироф этилгани ҳам барча ички ишлар органлари ходимларида юксак фахр ҳиссини уйғотганини таъкидлаш ўринлидир. Бу рўйхатда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ва қуролли кучлар тизимининг ислоҳ қилиниши ҳам қайд этилган.

Ҳар қандай жамиятда қонун устувор бўлмас экан, у ерда барқарор ривожланишга, инсоннинг эъзозланишига эришиб бўлмайди. Чунончи, Президентимиз Шавкат Мирзиёев ҳақли равишда таъкидлаганидек, “Ислоҳотларимиз самараси кўп жиҳатдан 4 та муҳим омилга, яъни қонун устуворлигини таъминлаш; коррупцияга қарши қатъий курашиш; институционал салоҳиятни юксалтириш ва кучли демократик институтларни шакллантиришга боғлиқ”[1].

Ҳаракатлар стратегияси форматида 2017 йилнинг 10 апрелида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 5005-сонли фармони[2] қабул қилинди.

Фармонда кейинги йилларда ички ишлар органлари фаолиятида тўпланиб қолган жиддий камчилик ва муаммолар бирма-бир санаб ўтилганки, бу 2017–2021 йилларда ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда ҳар бир ходимнинг шахсий жавобгарлигини оширишга хизмат қилди.

Фармонда дунёда ва ён-атрофда юзага келаётган хавф-хатар ва таҳдидлар,

аввало, халқаро терроризм, диний экстремизм, ноқонуний миграция, одам савдоси, ёшлар ўртасида халқимизга ёт ғоялар тарқалишининг тобора кучайиб бораётганлиги ички ишлар органлари олдида ўз вақтида уларнинг олдини олиш ва уларга барҳам бериш бўйича янги вазифаларни қўётганлиги қайд этилиб, “ички ишлар органларини аҳолига ўз вақтида ва сифатли ёрдам кўрсатадиган, ҳар бир ходими томонидан “Халқ манфаатларига хизмат қилиш”ни ўз хизмат бурчи деб биладиган ижтимоий йўналтирилган профессионал тузилмага айлантириш”[3] ҳамда Президентимиз томонидан илгари сурилган “сафларимиз ва кадрларимизнинг софлигини таъминлаш, ишдаги ҳар қандай салбий ҳолатларнинг олдини олиш ва бундай иллатларнинг илдизини қуритиш”[4] ғояси Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари тизимини ислоҳ қилишнинг бош йўналишлари сифатида белгиланганлигини қайд этиш лозим.

Юқоридаги устувор йўналишлар давлатимиз раҳбари томонидан кўрилатган талаблар, ички ишлар идораларини чинакам “Эл-юртимизнинг ишончи ва меҳрини қозонган, том маънодаги халқпарвар ички ишлар органи”га айлантиришга қаратилган[5].

Замонавий хавф-хатар ва таҳдидлар, бажарилаётган ишлар муҳимлиги ва кўламини эътиборга олган ҳолда ички ишлар органлари барча даражадаги бўлинмаларининг вазифа ва функциялари аниқ белгиланди ҳамда тақсимланди, ташкилий-штат тузилмаси мақбуллаштирилди.

Ички ишлар органлари фаолияти устидан парламент ва жамоатчилик назоратининг янги тизими ўрнатилгани, ички ишлар органи бошлиғидан тортиб профилактика инспекторигача халқ олдида ҳисобот берадиган амалиёт жорий этилгани аҳолининг уларга бўлган ишончини янада оширмоқда. Ички ишлар

органлари фаолияти қонунийлик, очиқ-ошкоралик тамойилига асосланиб ташкил этилмоқда. Одамларни эшитиш, муаммоларини ўрганиш тизими яратилди. Ички ишлар органларининг аҳолига яқинлиги таъминланди. Ички ишлар органларидаги ислохотларнинг асосий йўналиши Президентимиз Шавкат Мирзиёев 2017 йилнинг ноябрь ойида ўтказилган видеоселектор йиғилишида таъкидлаганидек: “бугунги кунда энг катта масала, бу – ички ишлар тизимининг қуйи бўғинини мустаҳкамлашдан иборат”[6].

Тизим фаолияти тубдан такомиллаштирилиб, марказий аппаратдаги шахсий таркибнинг 85 фоизи бевосита аҳоли яшаш пунктлари, қуйи тизимларга туширилди. Ички ишлар органларини халққа янада яқинлаштириш, мурожаатларни туну кун қабул қилиш, мавжуд муаммоларни жойида ва ўз вақтида ҳал этиш мақсадида 261 та ички ишлар бўлими ва бўлинмалари фаолияти тўлиқ янгитдан ташкил этилди. Бугун Юртбошимизнинг “Президентдан бошлаб энг қуйи бўғиндаги раҳбарларгача халқимиз хизматида бўлади”[7], деган эзгу ғояси амалда таъминланмоқда.

Соҳада амалга оширилаётган ислохотлар натижасида ички ишлар органлари замонавий техника билан таъминланган, халқчил ва очиқ, криминоген вазиятни мустаҳкам ва ишончли назорат қила оладиган, мобил, ихчам тузилмаларга айланиб бормоқда. Ривожланган хорижий давлатларнинг илғор тажрибасини чуқур ўрганган ҳолда, амалий фаолиятга янгича иш услуб ва механизмлар, хусусан, рақамли технологияларни кенг татбиқ этиш амалиёти йўлга қўйилди. Энг муҳими соҳа ходимларининг маънавий қиёфаси, жамиятимиздаги обрў-эътиборини юксалтириш борасида тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Ички ишлар органлари бугун халқнинг ишончи ва меҳрини қозонаётган тизимга

айланиб бораётганлиги эътиборлидир. Ҳуқуқ-тартиботни таъминлашни ўз ҳаётининг маъно-мазмунини деб билган ҳалол, ватанпарвар, янгича ва мустақил фикрлайдиган, ҳақиқий баҳодир, мард, бутун борлиғи, вужуди билан касбига берилган бурчи ва қасамёдига содиқ ходимларимиз сафи кенгайиб бораётганлиги ҳамда улар Амир Темур, Жалолиддин Мангуберди, Бобур Мирзо каби буюк боболаримизнинг жанговар маҳоратини шараф билан давом эттираётганлигини фахр билан эътироф этиш мумкин.

Дарҳақиқат, замон Ички ишлар тизимидаги таълим муассасаларида таҳсил олаётган тингловчи ва курсантларни собитқадам, юксак маънавият ва қонун устуворлиги асосида яшайдиган, адолат, ҳалоллик, довураклик ҳамда ҳақиқий ватанпарварлик руҳида тарбиялашга эътибор қаратишни, шу билан бир қаторда, уларни касбий, руҳий ва жанговар тайёргарлигини оширишни янги сифат босқичига кўтаришни талаб этмоқда. Президентимиз ҳам ҳуқуқ-тартибот маҳкамалари тизимида амалга оширилаётган ислоҳотларнинг самараси бевосита ҳар бир ходимнинг маънавияти, шахсий фазилатлари, интеллекти, етук ва комил инсонлигига боғлиқлиги ҳақида гап юритар экан, бу сўзларнинг моҳиятини “ҳалол ишлайди, ноинсоф кетади”, деб яхлит ифодалаганларида “Ички ишлар органлари ходимларида маълум йиллар давомида йўқотилган “шараф”, (честь) деган [8] номни тиклашни назарда тутган эди.

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида “шараф” сўзининг асл луғавий маъноси “иззат, ҳурмат, фахр, аслзодалиқ, юқори мартаба, юксак ўрин эканлиги, бундан ташқари, “фахрланишга арзийдиган нарса, юксак қониқиш ҳисси; бахт, фахр, ифтихор” ҳамда “бирор ижобий хислат, хизмат туфайли халқ орасида эришилган шуҳрат” каби маъноларнинг англатиши кайд этилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори [9] билан ички ишлар органлари ходимлари ҳуқ-атворининг янгиланган қоидалари, ходимларни тарбиялаш ва хизмат вазифаси талаб даражасида бажарилишини таъминлашни назарда тутадиган “Ички ишлар органларининг Интизом Устави”, хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрель куни ПҚ-5050 сон қарори [10] билан “Ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш концепцияси” тасдиқланди.

Сир эмаски, мафкуравий таҳдидлар авж олаётган бугунги даврда қайси соҳа вакили бўлмасин, ҳар бир инсон, аввало, ўз салоҳияти, маънавий дунёқараши, ахлоқий фазилатларини юксалтириб бориши, юзага келаётган турли хатарларга қарши мустаҳкам иммунитет ҳосил қилиши керак.

Концепциянинг асосий мақсади ходимларни ҳар қандай шароитда давлат ва халқ манфаатларига хизмат қиладиган, миллий кадриятларга содиқ, умуминсоний кадриятларга таянадиган, ёт ва бузғунчи ғояларга муросасиз курашувчи, иймон-эътиқоди ва иродаси мустаҳкам, маънавиятли ва фидойи, аждодларимиз ва мардлик кўрсатиб ҳалок бўлган ходимларнинг бебаҳо меросига таяниб яшайдиган баркамол шахс сифатида тарбиялаш, улар қалбида давлат ва халқимизнинг хавфсизлигини таъминлашда шахсий дахлдорлик ва юқори масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат.

Ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишлар қуйидаги йўналишларда олиб борилади:

- тарбиявий ишлар;
- тарғибот-ташвиқот ишлари;

- психологик фаолият;
- ижтимоий-ҳуқуқий фаолият;
- маданий тадбирлар.

Концепцияда маънавий-маърифий ишларни амалиётга узлуксиз татбиқ этиш тизими ҳам яратилди.

Бугун Янги Ўзбекистонда халқчил ички ишлар органлари тизимини яратиш – бош ғоя, “Ватан ва халққа садоқат билан хизмат қилиш – олий бурчимиз” концептуал ғояси ички ишлар органлари ходимларининг ҳаракат дастурига айланди. Мазкур ғоянинг асосий мазмун-моҳияти фуқароларнинг тинчлиги ва мамлакатда қонун устуворлигини таъминлаш учун ҳар қандай ҳуқуқбузарликка қарши курашишда ўз жонини аямайдиган, ватанпарвар, фидойи, ҳалол, мард ва жасур ходимларни тарбиялаш халқимиз ўртасида ички ишлар органларига нисбатан фахр ва ифтихор туйғуларини мустаҳкамлаш, ёшларда касбига бўлган ҳавас ва қизиқишларини орттириш ҳамда шу орқали ички ишлар органлари сафини мустаҳкам иродали, фаол фуқаролик позициясига эга бўлган, халқ манфаатларини ҳар нарсадан устун қўядиган ёш ва истиқболли ходимлар билан тўлдириб боришга хизмат қилади.

Ҳозир ички ишлар органлари ходимлари хизмат вазифаларини сидқидилдан адо этиб, керак бўлса, ҳаётини хавфхатарга қўйиб, фуқаролар тинчлигини таъминламоқдалар. Ходимларда халқ нигоҳи билан, ўзига баҳо бериш кўникмаси шаклланмоқда. Бироқ айтиш жоизки, ички ишлар органлари ходимлари халқни рози қилиш, унинг эътирофига сазовор бўлиш учун ҳали жуда кўп ишларни амалга оширишлари лозим. Халқимиз ички ишлар органлари ходимларини нафақат профессионал ва маҳоратли касб эгаси, балки муомала одоби, эстетикасига эга шахс сифатида кўришни истади. Бугун бўлғуси ички ишлар органлари ходимига муомала одоби ва эстетикасини ўқитиш –

ҳаётини эҳтиёжга айланди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги ПҚ-5050-сонли қарори билан тасдиқланган “Ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш концепцияси”га мувофиқ, Ички ишлар вазирлиги таълим муассасаларида маънавий-маърифий ишларни кучайтиришга қаратилган қуйидаги тадбирлар тизими жорий этилди. Ихтисослаштирилган мактаб-интернат ва “Темурбеклар мактаби” ҳарбий-академик лицейи ўқувчилари онгида ватанпарварлик ҳиссини шакллантиришга қаратилган “Ички ишлар органлари тарихи” ва “Ватанпарварлик асослари” фанлари, идоравий академик лицейлар ўқувчиларини миллий анъана ва қадриятларимизга садоқат руҳида тарбиялаш мақсадида “Маънавият асослари” фани, Ички ишлар вазирлиги Академиясида курсант ва тингловчиларни Ватан ва халқ манфаатларини шахсий манфаатлардан устун қўядиган, қонунларга қатъий бўйсунувчи, касбига садоқатли ходимлар сифатида тайёрлаш мақсадида “Ички ишлар органлари ходимининг муомала одоби ва эстетикаси”, “Ватанпарварлик тарбияси” ва “Касбий маданият” каби фанларни, Малака ошириш институти тингловчиларида мафкуравий иммунитетни мустаҳкамлаш мақсадида “Геосиёсий манфаатлар тўқнашуви ва мафкуравий кураш” ва “Коррупция – ички маънавий таҳдид” махсус курсларини ўқитиш йўлга қўйилди. Шу ўринда 2018 йил 29 май куни бўлиб ўтган видеоселекторда Президентимиз ҳукумат таркибидаги сўнгги ўзгариш сабабларини изоҳлаб, “... Менга соҳа эмас, балки ватанпарварлик, садоқат керак”, деган фикрларини эслайлик. Бугун лаганбардорлик, кўзбўямачилик, юзакичиликни “бўяб”, садоқатга ўхшатишга ҳаракат қилишлик Ватанга, халқимизга садоқат билан хизмат қилишдек мардона тамойилимизга зидлиги англаштига катта эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон фармонида мувофиқ, шунингдек, жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ўрнатилаётган янги механизмларнинг самарали амалга оширилишини таъминлашда ички ишлар органларининг роли ва масъулиятини янада ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги ”Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сон қарори билан “Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани тўғрисида”ги Низом тасдиқланди.

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани маҳалла ва қишлоқларда жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш фаолиятини бевосита амалга оширадиган, шунингдек, фуқароларнинг хавфсизлиги ва осойишталигини таъминлаш борасида ички ишлар органлари, бошқа ҳуқуқ-тартибот органлари ва жамоат тузилмаларининг маҳаллалар кесимида биргаликда ишлашини ташкил этадиган ички ишлар органларининг энг қуйи бўғинидаги таркибий тузилмаси ҳисобланади.

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканини ташкил этишдан кўзланган мақсад халқнинг ичига кириш, жиноятчиликни барвақт профилактика қилиш, фуқароларнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлашдан иборат.

Муҳим ўзгаришлардан яна бири сифатида профилактика инспекторининг маҳалла раисининг ҳуқуқ-тартиботни

таъминлаш бўйича ўринбосари этиб белгиланганлигидир. “Хавфсиз таълим муассасаси” тамойили асосида вояга етмаганлар орасида ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш бўйича манзилли чораларни назарда тутувчи аниқ вазифалар белгиланди. Жумладан, ўрта таълим муассасаларига инспектор-психолог штат бирлиги киритилди. Туман, шаҳар ички ишлар органлари таркибида 2 000 та штат бирликларидан иборат вояга етмаганлар масалалари бўйича инспектор-психолог лавозимларини жорий этилиши ҳамда уларнинг бевосита хизмат ўташ жойи этиб умумий ўрта таълим муассасаларини белгиланиши вояга етмаганлар ўртасида жиноятчиликни барвақт олдини олишга хизмат қилади.

Шу ўринда давлатимиз раҳбарининг “Халқ билан ишлайдиган ходимлар психологияни чуқур билиши, одамларга кўмак, меҳр бериши керак. Жиноятга қўл урган ёшлар, хотин-қизларнинг аввало муаммоларини ўрганиш, маиший муаммолари бўлса, масъул ташкилотлар орқали ёрдам бериш, руҳан қўллаб-қувватлаш зарур. Шундагина уларнинг дунёқараши ўзгаради, натижа бўлади”, деган сўзларини дастуруламал эканлигини эсда тутиш лозим.

2021 йилнинг 1 сентябридан бошлаб умумий ўрта таълим муассасаларида махсус жиҳозланган хизмат хоналарига эга бўлган инспектор-психологлар фаолияти йўлга қўйилди. Қайд этиш керакки, энди бевосита жойларга чиққан ҳолда профилактика инспекторлари томонидан ҳар бир оила ва хонадондаги муҳитни, шунингдек, ҳуқуқбузарликлар содир этилишига таъсир этувчи ижтимоий, инфратузилма ва бошқа муаммоларни ўрганиш ҳамда бартараф этиш бўйича “Хавфсиз хонадон” ва “Хавфсиз ҳовли” тизими ишламоқда. Бу эса нафақат профилактика инспекторларида “Менинг маҳалламда жиноят содир бўлмаслиги керак”, деган туйғуни

шакллантиришга интилиб хизмат олиб бориш мотивациясини қарор топтириш билан бирга, бугун “профилактика инспектори текширувчи ёки назоратчи эмас, балки барча ҳаётий масалаларда маҳалла аҳлига кўмак берадиган, чинакам елкадош, ёнма-ён турадиган куч”га[11], айланмоқда.

Юртимизда ижтимоий муаммоларни ҳал этишнинг мутлақо янги ва ўзига хос тизими яратилди. Мамлакатимиздаги барча маҳаллалардаги криминоген вазият “қизил”, “сарик” ва “яшил” тоифаларга ажратилиб, таҳлил қилинмоқда. Кейинги пайтда “темир дафтар”, “аёллар дафтари”, “ёшлар дафтари”, “маҳаллабай” ва “хонадонбай” ишлаш усуллари профилактика инспекторларининг кундалик хизмат фаолиятига айланди.

2021 йилнинг 26 март куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш тўғрисида”ги ПФ-6196-сон фармони қабул қилинди.

Мазкур фармон билан ички ишлар органлари фаолиятини ташкил этишнинг мутлақо янги механизмлари амалиётга татбиқ этилмоқда. Хусусан, таянч пунктлари негизида маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари босқичма-босқич ташкил этилмоқда. Бунда маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани ҳудуддаги жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашишнинг асосий қўйи бўғини ҳисобланади.

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани негизида ҳудуддаги ички ишлар органларининг тегишли соҳавий хизматлари ҳамда Миллий гвардия ва бошқа давлат органларининг мувофиқлаштирилган фаолияти ташкил этилади. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани томонидан жамоат хавфсизлигини таъминлаш,

ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашиш ишларини тизимли ташкил этиш ва мувофиқлаштириш вазифаси профилактика инспекторига юкланади.

2021 йил якунига қадар республика-мизнинг барча ҳудудларида “Smart маҳалла” ахборот дастури ишга туширилади. “Smart маҳалла” ахборот дастури профилактика инспекторига масофадан туриб мурожаат юбориш ва уни кўриб чиқиш жараёнини кузатиб бориш, аҳоли билан ўзаро тезкор мулоқотни йўлга қўйиш, профилактика инспекторлари ва сектор раҳбарлари фаолиятига баҳо бериш имконини беради.

Шунингдек, ҳар ой якуни бўйича Интернет тизимидаги ахборот ресурслари орқали соҳа раҳбарлари томонидан аҳолига криминоген вазият юзасидан “профилактик-огоҳлантирувчи мурожаат” қилиб бориши жорий этилмоқда.

Шу асосда муаммога оид мавҳум кўрсаткичлар эмас, балки ёрдам ва кўмакка муҳтож ҳар бир оила ва фуқаронинг, хотин-қизлар, ёшлар муаммолари ўз жойида аниқ ўрганилмоқда, улар вақтида ҳал этилмоқда. Самарали бошқарувнинг натижадорлигини халқимиз ўзида ҳис этмоқда. Энг муҳими, одамларнинг ҳаётга, меҳнатга, ўзининг тақдири ва эртанги кунга ишончи ортмоқда. Бугун профилактика инспекторлари орасида фаол, ишнинг кўзини биладиган, чуқур фикрлайдиган янги авлод вакиллари етишиб келаётганини ҳам таъкидлаш керак. Улар аҳоли ва, айниқса, ёшлар билан очик мулоқот қилмоқда, ташаббус кўрсатмоқда, мустақил ва дадил иш олиб бормоқда. Шахсий масъулият ва жавобгарлик ИИОлари ходимлари учун фаолиятининг бош мезонига айланди, десак муболаға бўлмайди. Бугун профилактика инспекторлари давлат томонидан яратилган шароитлар ва ғамхўрликни ҳис этган ҳолда “Халқ ва

Ички ишлар органларини боғлайдиган асосий кўприк бўлиб хизмат қилиши даркор”[12] масъулиятини чуқур англамоқдалар.

Барча ҳудудларимизда аҳоли учун қулай ва шинам, барча замонавий шароитларга эга бўлган уй-жойлар барпо этилмоқда. Ҳаётимизга “арзон уй-жойлар”, “ақлли уй”, “ақлли шаҳар”, “рақамли хизматлар”, “Обод қишлоқ”, “Обод маҳалла”, “Беш муҳим ташаббус”, “Ҳар бир оила – тадбиркор” деган янги тушунча ва кўникмалар кириб келмоқда. Янги Ўзбекистонда архитектура ансамблига замон талабларидан келиб чиқиб, кенг ёндашилгани ва ҳозиргидек кенг кўламдаги қурилиш ишлари ва ижтимоий инфратузилмаларнинг яратилиши мамлакатимиз маҳаллаларида яратилаётган ижтимоий ва иқтисодий қулайликлар жиноятчиликнинг олдин олишга имконият яратди. Ўзбекистон беш йил мобайнида бу йўлда катта тажриба орттирди. Эътироф этиш зарурки, миллий тарихимизда қишлоқ ва маҳаллаларимизни ободонлаштиришга ҳеч қачон бунчалик катта маблағ ажратилмаган.

Сифатли архитектура аҳолининг фаровонлиги, тинч-тотувлиги ва маданиятнинг ривожланишига хизмат қилиши ҳақида хорижий тадқиқотларда исботланган. Ўтган асрнинг 80–90-йилларида Нью-Йорк шаҳри полицияси томонидан юқори даражадаги жиноятчилик қайд этилган ҳудудларда жиноятчиликни камайтириш учун социал объектларини қайта реконструкция қилиш, инфратузилмаларни қайта тиклаш, бинолардаги “граффити”ларни тозалаш ва кўчаларни ёритиш тадбирлари қўлланилган ва ушбу стратегия 10 йил ичида жиноятчиликни 56 фоизга камайтирган.

Мамлакатимизда тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш мақсадида давлат, жамият ва шахс хавфсизлигини

таъминлаш тизими тубдан ислоҳ қилинмоқда. Бунинг учун энг қуйи тизим – профилактика инспекторлари тизими замонавий тузилма сифатида шакллантирилди. Улар эндиликда маҳалла идоралари билан яқин ҳамкорликда фаолият олиб бормоқда.

ИИВ Академияси профессор-ўқитувчиларининг ҳудудлар кесимидаги илмий кузатувлари шундан далолат бермоқдаки, маҳаллаларда криминоген вазиятни яхшилашнинг энг муҳим омили сифатида бириктирилган ҳудудда тадбиркорликни ривожлантиришга кўмаклашиш ва аҳоли, айниқса, ёшлар ва аёллар бандлигини таъминлашга йўналтирилган чораларнинг кўрилиши жиноятчиликни олдини олишда куч бермоқда. Зеро, Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъкидлаганларидек, “Жиноятчиликнинг олдини олишда энг муҳим омиллардан бири бўлган ишсизликни бартараф этиш масаласига алоҳида эътибор қаратилди. Ушбу муаммони бартараф этмай туриб, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича кўзланган натижаларга эришиб бўлмайди”[13].

Президентимиз давлат раҳбари сифатидаги фаолиятининг илк кунлариданоқ “Одамлар тинчлигини асраш учун, аввало, инспекторнинг ўз оиласидан кўнгли тинч бўлиши керак”, деган эзгу ғояни илгари сурган эди. Бу борада мислсиз ишлар амалга оширилди. 2017 йилнинг ўзидаёқ ички ишлар органи таянч профилактика инспекторларининг 6 минг 969 нафарига тантанали равишда хизмат уйлари ва шахсий автомашиналар топширилди.

Бугунги кунда юксак эътироф билан 2017 йилга нисбатан жиноятлар сони 12 мингга камайгани, 2021 йилнинг олти ойи якунига кўра эса мавжуд 9 минг 251 та маҳалладан қарийб 50 фоизида биронта ҳам жиноятга йўл қўйилмаганини алоҳида таъкидлаш лозим.

Ҳа, бугунги кунда Ички ишлар вазирлигининг барча соҳавий хизматлари ходимлари юксак эътиқод билан давлатимиз раҳбари томонидан илгари сурилган “Ички ишлар ходимлари шундай ишлаши керакки, токи халқ давлатдан рози бўлсин”[14], деб сафарбарликка йўналтирилган эзгу даъватини бажариш йўлида бор билим, куч-ғайрати ва бутун борлиғи билан ҳаракат қилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // 2020 йил 24 январь. Манба: www.president.uz/uz/lists/view/3324.
2. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2017. – № 15. – 243-модда.
3. Ўша манба.
4. Ўша манба. – Б. 51.
5. *Мирзиёев Ш.М.* Конституция – эркин ва фаровон ҳаётимиз, мамлакатимизни янада тараққий эттиришнинг мустаҳкам пойдеворидир.// Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 декабрида Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 25 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги сўзлаган маърузаси. –Т., 2018. – Б. 20; *Мирзиёев Ш.М.* Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Т., 2018. – Б. 42.
6. Одамларнинг бунёдкорона меҳнатини кадрлаб, уларга муносиб турмуш шароити яратиш — энг муҳим вазифамиздир // Халқ сўзи. – 2017. – 18 нояб.
7. *Мирзиёев Ш.М.* Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Т., 2018. – Б. 15.
8. *Мирзиёев Ш.М.* Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т., 2018. – Б. 315.
9. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2017. – № 15. – 243-модда.
10. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. 02.04.2021 й., 07/21/5050/0280-сон.
11. Президент Шавкат Мирзиёевнинг 25 октябрь – Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ходимлари кунини муносабати билан байрам табриги // Халқ сўзи. – 2020. – 25 окт.
12. *Мирзиёев Ш.М.* Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т., 2018. – Б. 328.
13. Тартиб-интизом ва масъулятини кучайтириш, жиноятчиликнинг олдини олиш муҳитини мустаҳкамлаш – ҳуқуқбузарликлар профилактикаси самарадорлигининг асосий омилдир // URL:<http://xs.uz> (Халқ сўзи. 15.11.2017).
14. Қаранг: Постда. – 2021. – 18 фев.

ЖИНОЯТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИ БИЛАН ИЖТИМОЙ ҲАМКОРЛИК ИСТИҚБОЛЛАРИ

Аннотация. Жиноятларни олдини олиш ва унга қарши кураш фаолиятидаги долзарб масалалар ваколатли давлат идоралари ҳамда фуқаролик жамияти институтлари, шу жумладан жамоат бирлашмалари ташкилотлари, фуқароларнинг фаол ижтимоий ҳамкорлигига таянишни тақозо этмоқда. Шу асосда, мақолада ушбу ҳамкорликнинг ҳуқуқий асослари ва муҳим йўналишлари таҳлил қилиниб, бу борадаги илғор хорижий тажрибалар, ижтимоий фикрлардан мисоллар келтирган ҳолда, ҳамкорликни ташкил этишнинг ижтимоий зарурати асослаб берилган.

Таянч сўзлар: жиноятчиликка қарши кураш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, жиноят сабаблари, фуқаролик жамияти, ижтимоий фаоллик, ҳамкорлик, девиант хулқ-атвор.

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы взаимодействия государственных органов с институтами гражданского общества в предупреждении преступлений и борьбе с ними. Анализируются правовые основы и важные направления, а также зарубежный опыт в данной сфере.

Ключевые слова: борьба с преступностью, профилактика правонарушений, причины преступлений, гражданское общество, социальная активность, сотрудничество, девиантное поведение.

Annotation. The article deals with topical issues of interaction between state bodies and civil society institutions in the prevention and the fight against the crimes. Author analysed legal bases and important directions, as well as foreign experience in this field.

Keywords: crime fighting, crime prevention, causes of crimes, civil society, social activity, cooperation, deviant behaviour.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон фармони жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашишнинг яхлит тизимини шакллантиришнинг устувор йўналишларини илгари суриши билан бирга, ички ишлар органлари тизимидаги ислохотларнинг янги даврини бошлаб берди. Хусусан,

унда ҳар бир маҳалла, оила ва шахс кесимида жиноятчиликнинг сабабларини аниқлаш ва уларни бартараф этиш орқали ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашишга оид муаммоларни бевосита жойларнинг ўзида ҳал этиш, ҳудудларда жиноятчилик аҳволдан келиб чиқиб, ҳар бир туман, шаҳар ва маҳаллаларни тоифаларга ажратиш ҳамда ҳокимликлар, секторлар ва жамоатчилик билан ҳамкорликда “жиноят ўчоқлари”ни бартараф этиш учун барча зарур куч ва воситаларни жалб қилишга доир энг энг долзарб масалаларнинг концептуал асослари белгилаб берилди.

Ушбу устувор йўналишлардан келиб чиқиб, айни кунларда махсус ваколатли давлат органлари, шу жумладан ички ишлар органлари томонидан жиноятчиликни жиловлаш ва аҳоли билан манзилли ишлашга қаратилган “Хавфсиз ҳовли” тизимини йўлга қўйиш орқали маҳаллаларда жиноятчиликни олдини олиш, жамоат хавфсизлиги ва фуқаролар осойишталигини таъминлаш борасидаги ишларни “маҳаллабай” ва “фуқаробай” ташкил этиш учун “хавфсиз ҳовли” тизимини яратиш бўйича кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Албатта, жиноятларни профилактика қилиш, уларнинг барвақт олдини олишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, хусусан, ички ишлар органлари муҳим ўрин тутади. Бойси инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини муҳофаза қилиш, соҳа ходимларининг асосий вазифалардан бири сифатида белгиланган. Бироқ бу ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фақат ички ишлар органлари, яъни жиноят-қидирув бўлинмалари ёки ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматининг вазифаси деган маънони англатмайди. Зеро, жамият тараққиётининг айни босқичи жиноятлар профилактикасига комплекс ижтимоий муаммо сифатида ёндашиш ва унга ижтимоий тартибга солишнинг муҳим соҳаси сифатида қарашга ундамоқда. Айниқса, юқорида келтириб ўтилган “хавфсиз ҳовли” тизими доирасида ишларни “маҳаллабай” ва “фуқаробай” тамойиллар асосида ташкил этиш хусусиятлари жиноятларни олдини олишда фуқаролик жамияти институтлари, шу жумладан жамоат бирлашмалари ташкилотларининг фаол ижтимоий ҳамкорлигига таянишни тақозо этмоқда. Зеро, жиноятчилик – жамиятдаги ижтимоий муносабатларнинг бир қисми, лозим бўлса, бир тури ҳисобланганлиги сабабли, унинг келиб чиқиш сабаблари ва, албатта, олдини олишга доир ечимларни ҳам жамиятнинг ўзидан излаш жоиз

бўлади. Ижтимоий фанлардан маълумки, кишилик жамияти тарихан ўзгарувчан ҳодиса ҳисобланади. Айниқса, охириги юз йилликлар давомида инсоният мисли кўрилмаган даражадаги тезкор тараққиёт ва ривожланиш босқичини бошидан кечирмоқда. Фан-техника тараққиёти натижасида, фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданияти, турмуш даражаси, меҳнат унумдорлиги ортиб бормоқда.

Ўз навбатида, жамиятнинг айрим қатламларида қашшоқлик, саводсизлик ва ишсизлик даражасининг пасайиши, кутилганидек ҳуқуқбузарликлар ҳажмининг кескин пасайишига олиб келмади. Аксинча, ушбу соҳа вакиллари ҳам тараққиёт ютуқларидан барча қатори фойдалана олишлари маълум бўлди. Хусусан, глобал интернет тармоғи ривожланиб боргани сари унинг кенг имкониятлари одамлар учун нафақат беқиёс қулайликлар яратмоқда, балки хавф ўчоқларидан бирига айланиб бормоқда. Бу – глобал тармоқда авж олаётган жиноятчилик оламидир. Сўнгги пайтларда ижтимоий тармоқларда сайтларни бузиб кириш, вирусли дастурлар тарқатиш каби ҳолатлар кўпаймоқда. Бу каби ҳолатлар, айниқса, пандемия вақтида жиддий муаммолардан бирига айланиб, жиноий гуруҳлар ўз ғаразли мақсадларини амалга оширишда асосан интернет глобал тармоғи, жумладан ижтимоий тармоқлар, компьютер техникаси воситаларидан кенг фойдаланмоқда. Оқибатда, миллий жиноятчилик статистикасида кибержиноятларнинг улуши тобора ортиб бормоқда. Масалан, Бухоро вилоят ҳудудида бу каби жиноятлар 2019 йилда 11 та ва 2020 йилда эса 23 тани (7 фирибгарлик (жами фирибгарликнинг 0,8%), 16 та ўғрилик (жами ўғриликнинг 3,5%) ташкил қилган. 2021 йилнинг 9 ойида эса 73 та (16 та ўғрилик (жами ўғриликнинг 3,06%), 57 та фирибгарлик (жами фирибгарликнинг 7,01%) ҳолатда банк пластик карталари-

даги пул маблағлари замонавий технология имкониятларидан фойдаланган ҳолда ўғрилик ва фирибгарлик йўли билан ўзлаштирилган. Бундан келиб чиқадики, потенциал ҳуқуқбузар – бу ўз муаммоларини, хусусан, моддий бойликларга бўлган эҳтиёжини бошқалар ҳисобига ҳал этишга уринадиган одамгина эмас, балки илм-фан ютуқларидан ўзининг жинойий мақсадларида моҳирлик билан фойдалана оладиган ижтимоий хавфли шахс ҳамдир.

Таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, жиноят қонунчилигини такомиллаштириб бориш, тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширишда энг янги усул ва воситалардан фойдаланиш жиноятчилик даражасини камайтиришда кутилганидек самара бермаяпти. Деярли барча давлатларнинг жиноят қонунчилигида такроран содир этилган ва рецидив жиноятлар ҳақидаги қоидалар мавжуд. Бироқ рецидив турдаги жиноятларга тўла барҳам берилмаётганидан шуни англаш мумкинки, тайинланган жазо чораси ҳар доим ҳам маҳкумни ахлоқан қайта тарбиялаш мақсадига эришишга ёрдам бермаяпти.

Шу каби омиллар бутун дунёда жиноятчиликка қарши кураш сиёсатини тубдан қайта кўриб чиқиш заруратини вужудга келтирмоқда. Яъни эндиликда жиноятчиликка қарши курашишда фақатгина содир этилган жиноятларни очиш, ҳуқуқбузарларни топиш, қонуний жазо тайинлаш ва уни ижро этиш билан чекланиш мумкин эмас. Ҳатто, содир этилиши режалаштирилаётган ҳуқуқбузарликнинг барвақт олдини олиш фактига ҳам қониқиш билан қараш жоиз эмас, чунки бу – жиноятни келтириб чиқарувчи, унга сабаб бўладиган омилларнинг ўз вақтида бартараф этилмаганлигининг оқибати ҳисобланади, аслида. Бу эса дастлаб жиноятчиликка қарши курашиш фаолиятининг кичик элементи сифатида муносабатда бўлинган ҳуқуқбузарликлар профилактикасига нисбатан эътиборни

янада кучайтирган ҳолда, унга жиноятчиликка қарши курашиш сиёсатидаги энг муҳим ҳамда самарали ҳисобланадиган кенг қамровли фаолият йўналиши сифатида ёндашишга ундайди.

Айнан шу заруратдан келиб чиқиб, қабул қилинган “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонун ушбу йўналишда амалга оширилаётган ишларни янги босқичга олиб чиқди. Бинобарин, мазкур қонун ҳуқуқбузарликларни келтириб чиқарадиган сабаблар ҳамда ҳуқуқбузарликлар содир этилишига имкон берадиган шароитларни аниқлашга, уларни бартараф этиш чораларини амалга оширишга қаратилган умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикани ташкил этиш ҳамда амалга ошириш борасидаги ишларни ҳуқуқий асосларини яратиб берди.

Энг эътиборлиси, қонунда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси билан анъанавий тарзда шуғулланувчи ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан бирга, меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш, таълим, соғлиқни сақлаш тизимини давлат томонидан бошқариш органлари ва улар тизимидаги муассасалар ҳам ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи органлар ва муассасалар сифатида эътироф этилди. Чунки аҳолининг иш билан бандлигини таъминлаш, таълим-тарбия жараёнини ҳамда таълим олувчиларнинг бўш вақтларини мақсадли ташкил қилиш ҳуқуқбузарликлар содир этилишига сабаб бўладиган шарт-шароитларни бартараф этишда муҳим омил вазифасини бажарса, соғлиқни сақлаш муассасалари содир этилган ёки содир этилиши мумкин бўлган ҳуқуқбузарликлар фактининг ўз вақтида аниқланишида муҳим ўрин тутди.

Жумладан, қонуннинг 17-моддасида таълимни давлат томонидан бошқарув органлари ва таълим муассасалари ички ишлар органларига ҳуқуқбузарликлар

фактлари ҳақида, одамларнинг ҳаётига ёки соғлиғига таҳдид соладиган оила-турмуш соҳасидаги низолар ва ҳуқуқбузарликлар ҳақида, таълим олувчи шахснинг ғайриижтимоий хулқ-атвори ҳамда ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахслар ҳақида хабар қилиши шартлиги мустаҳкамланган.

Яна, шунингдек, қонунда ҳуқуқбузарликлар профилактикасида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат тижорат ташкилотлари ва фуқароларнинг ҳам иштирок этишлари назарда тутилган. Ушбу институтлар ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ҳамда унда иштирок этувчи орган ва муассасаларга кўмаклашиш ҳамда зарур ёрдам кўрсатиш йўли билан ҳуқуқбузарликлар профилактикасида иштирок этиши мумкинлиги белгилаб қўйилди.

Албатта, қонундаги ушбу нормаларнинг белгиланиши бежиз эмас, негаки ҳуқуқбузарликлар профилактикаси самарадорлигини оширишда ижтимоий ҳамкорликнинг аҳамияти катта ҳисобланади. Бу борада, АҚШ, Буюк Британия, Германия каби давлатлар амалиёти шуни кўрсатадики, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фақат кенг қамровли фаолият йўналиши сифатида ташкил этилган тақдирдагина яхши самара бериши мумкин. Мазкур жараён эса барча даражадаги давлат ва нодавлат тузилмалар ҳамда фуқароларнинг кенг қўламдаги иштирокини талаб этади. Айни пайтда ушбу заруратни тушуниб етган ҳолда мазкур давлатлар аҳолиси ҳам ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда онгли равишда иштирок этиш истагини билдирадилар.

Масалан, АҚШда қабул қилинган ана шундай дастурлардан бири “Синдирилган ойналар” дастури ҳисобланади. Концепциянинг асосчилари ўз ғоялари мазмунини қуйидагича ифодалядилар: “Агар бинонинг битта ойнаси синган

бўлса ва уни ҳеч ким таъмирламаса, қисқа вақт ичида бинонинг барча ойналари ҳам синдирилади, бинонинг ўзи тўлиқ харобага айланади ва бу жой жиноятчилар маконига айланади”.

Кенгроқ қилиб айтганда, ушбу концепция муаллифлари кўчалардаги тартиб ва озодалиқнинг мавжуд эмаслиги девиант хулқ-атворнинг намоён бўлишига олиб келишини таъкидлядилар. Яъни ташқи тартибсизлик (ойналар, электр чирокларининг синганлиги, қаровсиз ташлаб кетилган автомобиллар, биноларнинг ташқариси ва йўлларнинг узок вақт таъмирланмаганлиги, чиқиндиларнинг кўчанинг исталган жойига ташлаб кетилганлиги) ўша ҳудудда жамоатчилик назоратининг йўқлиги, ахлоқсизлик ва ҳуқуқбузарлик учун таъсир чоралари қўлланилмаслиги ҳамда давлат органлари ва ўзини ўзи бошқариш тузилмалари мазкур ҳолатга бепарво муносабатда бўлишларидан далолат беради. Бундай белгилар эса одамларнинг онг остида ушбу ҳудуд назорат остидан ташқари, бу ерда давлат ҳокимияти ва жамоат таъсирининг кучи йўқ, деган фикрни шакллантиради. Агар битта ойна синган ва бу ҳеч кимни безовта қилмаётган бўлса, демак иккинчи, учинчи ва бошқа ойналарни ҳам синдириш мумкин. Шу тариқа, одамнинг ичидаги яширин девиант хулқ-атвор унинг хати-ҳаракатларига кўчади.

Юқорида келтирилган гипотезага асосланган ҳолда, ушбу дастурда аҳоли пунктларида тозалик ва тартибга риоя қилинишини таъминлаш, қаровсиз автомашиналар, бино ва иншоотлар пайдо бўлиши, чиқиндиларнинг тўпланиб қолинишига йўл қўймаслик чоралари белгиланади. Бунда дастлаб фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари доимий равишда аҳоли пунктларидаги ҳолатни ўрганиб борадилар, аста-секинлик билан аҳолининг ўзи ушбу дастурнинг ҳам ижрочиси, ҳам назоратчисига айланади. Дастурнинг ўзи эса аҳолининг кундалиқ турмуш тарзига сингиб боради.

Жиноятларни олдини олиш ва унга қарши кураш фаолиятини амалга оширишда махсус дастурлар билан бир қаторда, бир қарашда оддий кўринган бошқа ташкилий чора-тадбирлар ҳам юқори самара бериши мумкин. Хусусан, ўтган асрда Европанинг қатор давлатларида йўловчилар томонидан ҳаво кемаларига қурол-яроқ ва бошқа хавфли буюмлар олиб кирилмаслигини қаттиқ назорат қилиш орқали, ҳаво кемаларини олиб қочиш билан боғлиқ жиноятлар сонининг кескин камайишига эришилди. Шунингдек, футбол мусобақаларида ҳар икки жамоа мухлисларининг алоҳида секторларда ўтиришлари ва турли эшиклар орқали кириб-чиқишларини йўлга қўйиш орқали эҳтиросга берилган мухлислар томонидан содир этиладиган ҳуқуқбузарликлар сони сезиларли даражада камайди.

Фуқаролик жамиятининг энг муҳим бўғини бўлган фуқароларнинг жамиятда юз бераётган ҳар бир ҳодисага нисбатан ўзининг фаол муносабатини билдириши, хусусан, ён-атрофдаги хонадонларда юз бераётган нотинчлик, кўчада шубҳали шахслар пайдо бўлганлиги ёки содир этилиши мумкин бўлган ҳуқуқбузарлик ҳақида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга дарҳол хабар бериши, шунингдек, уй-жой ва автомобилларни қаровсиз қолдирмаслик, жуда кўп миқдордаги нақд пул ёки қимматбаҳо буюмларни банк ва ломбардларда сақлаш одатининг

шаклланганлиги ҳам потенциал жабрланувчилар сонининг камайишига хизмат қилмоқда.

Шундай экан ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бу фақат қонунда белгиланган давлат органлари ва муассасаларининг вазифаси эмас, балки шу жамиятда яшаётган ҳар бир инсоннинг кундалик ҳаёт тарзига сингиб кетиши лозим бўлган жараён дир. Зеро, бизнинг халқимиз азалдан “Бир болага – етти маҳалла отаона”, “Қасалликни даволагандан уни олдини олган афзал” каби нақлларга амал қилиб яшайди. Одоб-ахлоқ қоидаларига риоя қилиш, ён-атрофдаги одамларга нисбатан меҳр-оқибатли бўлиш, озгина бўлса-да номақбул иш қилишдан уялиш ҳиси оилада фарзанд тарбиясининг асосини ташкил қилиб келади. Шу сабабли аждодлардан авлодларга ўтиб келаётган бундай қадриятларни сақлаб қолиш бугунги авлоднинг бурчидир.

Хулоса ўрнида шуни айтиш лозимки, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш нафақат давлат органларининг, балки шу жамиятнинг аъзоси ҳисобланган ҳар бир инсоннинг вазифасидир. Энг аввало, ўзимиз, оила аъзоларимиз ва жамият олдидаги масъулиятни доимо ҳис қилиб яшаш, атрофдаги ҳодисаларга бепарволик билан муносабатда бўлмаслик, тинч ва осуда ҳаётнинг қадрига етиб яшаш барчамизнинг кундалик ҳаёт тарзимизга айланиши зарур.